

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00939

GEBENTSHTE HENT

Frume Halpern

*Permanent preservation of this book was made possible by
James L. & Edith Z. Weinberg Philanthropic Fund*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

פרומע האלפערן

געבענטשטע הענט

פרומע האלפערן

געבענטשטע הענט

דערציילונגען

פארלאג

אי.ק.ו.ה.

ניו-יארק, 1963

FRUME HALPERN

Blessed Hands

Copyright by

Yiddisher Kultur Farband, Inc. (Ykuf)

189 Second Avenue

New York 3, N. Y.

אַרויסגעגעבן פון

אַ גרופע שרייבער

און פרומע האלפערן בוך־קאָמיטעט

א פאר ווערטער וועגן פרומע האלפערן

פון י. א. ראנטש

ווי דער יאוועליר וואָס איז איבערקלייבעריש מיט עכטער צירונג, אזוי זוכט און נישטערט דער דערציילער זיין טעמע. אַ געשמאַקער געווינס איז אַ גאַלדענע טעמע. דאָס אויסטערלישע מאַניעט, דאָס פאַרכאַפּנדיקע איז שוין פאַר-זיך-אַליין ווערט באַ-שריבן צו ווערן.

נאָר וואָס, למשל, קאָן זיין אַטראַקטיוו אין דער געשטאַלט פון אַ צייטונג-פאַרקויפּערין ביי דער סאַבוועי, וועלכע איז, נאַטירלעך, ניט יונג, ניט שייך, גרוי-וואַכעדיק און אַפט שלאַבעריק ? איר פנים זעט מען קוים אַרויס אין די שווערע ווינטערדיקע פרימאַרגנס; איר קול איז מאַנאַטאַן און איינזילביק. אַ קנאַפּער מאַטעריאַל פאַרן אמביציעזן שרייבער. ניט אזוי פילט פרומע האַלפּערן.

זי קוקט זיך איין אין די פאַרלאַזענע, פאַרנאַכלעסיקטע, פון לעבן פאַרמשפטע פאַרגעסן צו ווערן, אין די נשמות פון די טאַג-טעגלעכקייטן, אין די גופים, פון וועלכע מען וויל, געוויינטלעך אַפּקערן, די ובליקן.

ניט בלויז זיינען דאָס טעמעס פאַר איר, נאָר אירע סימפּאַטיעס פאַר זיי זיינען ניט קיין רחמנותדיקע; זי שטרעבט ניט אַרויסצורופן עמאַציאָנעלקייטן ביים גוטאַרציקן לייענער. זי באהאַנדלט זיי ווי אַ גלייכער מיט אַ גלייכן.

ניט אומזיסט הייסט, ווייזט אויס, דאָס ערשטע בוך פון פרומע האַלפּערן „געבענטשטע הענט“. אין פּריוואַטן לעבן פאַרדינט זי איר חיובּה פון אירע הענט, וואָס ברענגען גענעזונג און פאַרלייכטערונג צו אַפּגעשוואַכטע און בלוטלאַזע אברים. איר וועלט איז פול מיט גרויקייט, אַרימשאַפט, יסורים און

איינזאמקייט, וואָס שטאַמט פון דער אָנגענומענער מאַטאָ: „לאך — און די וועלט וועט מיט דיר מיטלאַכן; וויין — או דו בלייבסט אליין“.

דאַרף דערפאַר פרומע האַלפערן זיך ניט יאָגן נאָך קיין סיפור המעשה.

מיר זיינען אַרומגערינגלט אויף טריט און שריט מיט טיפן, וואָס קיינער קוקט זיך אויף זיי ניט אום, נאָר וואָס נויטיקן זיך שטארק אין די גייסטיקע געבענטשטע הענט פון אַ פרומע האַלפערן. איר קינסטלעריש אויג זאָפט זיי איין אין זיך, איר שרייבערישער באַלאַנס אַנאַליזירט זיי אַביעקטיוו, דוכט זיך, נאָר זיי ווערן איר אייגן און אייגן וועלן זיי ווערן דעם ליענער. יעדער מענטש נויטיקט זיך דאָך אין דעם באַריר פון אַ פריינטלעכער האַנט — און אַט דער באַריר איז פאַקטיש דער קווינטעסענץ פון פרומע האַלפערנס שאַפן.

„אַן אַלטע מאַמע, וואָס זעט אויס ווי אַ שאַטן פון אַ מענטשן, מיט אַ לייב ווי פאַרטריקנטע ערד, און וואָס האָט שוין לאַנג פאַרגעסן דעם באַריר פון אַ פריינטלעכער האַנט, דערפילט די נאַענטקייט פון שרהס געטרייער האַנט און ווערט באַרעדעוודיק.“ (ז. 6)

נאָר ניט צו יעדן האָט זי דעם זעלבן צוגאַנג, פרומע דאַלפערן, אין דער זעלבער דערציילונג לייגט די ביטערע פרנסה אַרויף אירע הענט אויף אַ „דאַמע, ווי אַ פוילע, אויסגעכאַליעטע קאַץ“ און דאָס איז איר שוין גאַרניט צום האַרצן. „זי האָט אַ געפיל, ווי זי וואַלט נאָר-וואָס אָפגעטאַן עפעס אַ נאַרישקייט“ (ז. 9).

ערלעך-נאַאיוו איז פרומע האַלפערן און אַזוי זיינען אויך אירע העלדן, וואָס זי באַשרייבט. דאָס אַרבעט-מיידל, די פשוטע הויז-פרוי, אירע „סוואַן פלעשער“ טיפן, וואָס זיינען אַרויף אויפן לעבנס-שטעג מיט אַ זוניקן שמייכל און זיינען אויף שטענדיק געבליבן שטעקן אין דער פאַרקאוועטער אַרימקייט.

ווי פרומע האַלפערן אליין, וואָס איז שטיל און איידל, נאָר דרינגט אַריין דורכזיכטיק, אַזוי הערט מען ניט פון אירע העלדן קיין הויך וואָרט. ניט וואָס זיי מאַכן שלום מיט זייער דאַליע, נאָר דער מחבר האַלט, ווייזט אויס, אַז די סיטואַציעס רעדן פאַר זיך

א פאר ווערטער וועגן פרומע האלפערן

אליין. אויף אן אפגעריסן־אפגעשליסן קינד איז ניט נויטיק אויפ־
צוהענגען א שילדל וועגן זיין מצב.

נאר ניט אומעטום הערשט א גרויקייט און אומעט אין פרומע
האלפערנס דערציילונגען.

„מוניע דער שוסטער“ דערנענטערט זיך צו ברוך שפינאָזאָן
אויף אן אייגנארטיקן און שפילעוודיקן אופן.

פאראן א פאלקסטמלעכער הומאר אין א צאל מעשות. עס איז
דא א געזונטער אפטימיום ביי ביילקען, וואָס „האַט אַנגעלאָדן אויף
אירע שמאַלע פלייצעס די גאַנצע אחריות פאַר דער גרויסער וועלט“
(ז. 43).

פון די שוואַרץ־גרויע כמאַרעס גיט זיך א רייס־דורך א
שאַרפער פייערדיקער, אַנגעגליטער בליץ. דאָס זיינען די ווערטער־
בילדער ביי פרומע האַלפערן, וואָס קומען ניט־געריכט און באַלויכט
דעם אַרום.

פרומע האַלפערנס „געבענטשטע הענט“ וועלן אריינפירן אין
אונדזער ליטעראַטור פרעמדע און פאַרשטויסענע מענטשן, אויף
וועלכע מיר האָבן זיך ניט אומגעקוקט, כאַטש זיי הויזן מיט אונז,
נאַר וואָס וועלן א דאַנק איר טאַלאַנט אונז ווערן נאַענט און אייגן.

דעצעמבער, 1962

געבענטשטע הענט

זינט שרה האט זיך געשטעלט אויף די אייגענע פיס און איז געווארן א זעלבסטשטענדיקער מענטש זינען אירע הענט אין שטענדיקן באַריר מיט מענטשישע קערפערס און אירע פינגער לאַסטשען מיט אַ גינציקייט די מענטשלעכע ווייען, באַהעפטן זיך מיט די ווייטאַקן וואָס קומען פון שווערער פראַצע. די הענט ווערן באַדאַנקט און געבענטשט פון אַלערליי מיילער און אויף אַלערליי לשונות. אַמאָל בענטשט מען זיי מיט טרערן אין די אויגן, און אַמאָל — מיט אַ שמייכל.

שרה נעמט זיך ניט איבער מיטן אויסזען פון אירע הענט. סײַדן ווען זי אַרבעט מיט זיי, אָבער אויסער דער אַרבעט, האַלט זי, איז ניטאָ מיט וואָס זיך אויסשטעלן. אירע הענט זינען ניט גענוג ווייבלעך. שווערע מוסקולן, אָנגעצויגענע אַדערן, די הויט צערונצלט, די פלאַכן ברייט. — מיט איין וואָרט: הענט, וואָס האָבן ניט קיין חן! אָבער ווען די הענט קומען אין קאָנטאַקט מיטן מענטשישן גוף, באַקור מען זיי עפעס אָן אייגן לעבן. זעען אויס צערטלעך און נשמהדיק, מיט זייער מאַמעשער געטריישאַפט, מיט זייער ווילן צו פאַרלייכטערן ווייטיקן, לינדערן שמערצן; מיטן ווילן צו אַוורירן קינדער און עלטערע. די הענט דערלאַנגען ניט נאָר צו די קראַנקע אַברים, נאָר זיי דערגרייכן אַזש ביז צו דער מענטשלעכער נשמה.

דורך אירע צוויי ניט־שיינע, אָבער געראַטענע הענט, פאַרבינדט זיך שרה אויך אַ סך מאָל מיט אַזעלכע, וואָס פאַרשטייען ניט איר לשון און קענען זיך מיט איר ניט צונויפריידן. די הענט זינען איר מידיום, און דורך זיי דערפילן די קראַנקע איר נאַענטקייט ביז די טיפסטע טיפענישן פון זייערע, אויסגעליטענע, קראַנקע גלידער. שרה לייענט אַרויס פון אויגן אַ ברכה אָן ווערטער. די שטומע ברכות זינען פאַר איר אַ סטימול, אַ מין קראַפט און אויך — דער יסוד פון דער ליבשאַפט, וואָס זי טראַגט אַזויפיל יאָרן פאַר אַלע געליטענע.

יאַר־איין, יאָר־אויס — דאָס זעלבע. די אייגענע מענטשן. די פינגער ווייסן ניט פון קיין פאַראורטייל. לייזן זינען ענלעכע ביי

אלע סארטן מענטשן. ווען עס טוט עמיצן וויי מוז זיך ארויסרייסן אן „אוי!“ א צעבראכענער אבר איז צעבראכן ביי יעדן גלייך. דאך פארמאגט יעדער מענטש אין זיך עפעס אן אנדערשקייט, עפעס אזוינס, וואס טיילט אים אויס פון אנדערע.

א סך מאל דאכט זיך שרהן, אז ניט נאר דערפילט זי די קראנקע, נאר די קראנקע אליין דערפילן זי דורך אירע הענט. זי שפירן איר מיטגעפיל. זיי דערזעען, ווי זי זאפט איין אין זיך זייערע אנגסטן. דערפאר בריינגען די חולאים צו שרהן ניט נאר זייערע אייגענע צעוואונדעטע לעבנס נאר אויך די צרות פון זייערע קינדער און קינדס-קינדער. אזוי ארום ווערט זי אריינגעפעדימט אין אלעמענס משפחות. זי זעט זיי ארום זיך, ווי זיי וואלטן געווען אירע לייבלעכע קרובים.

אן אלטע מאמע, וואס זעט אויס ווי א שאטן פון א מענטשן, מיט א לייב, וואס זעט אויס ווי פארטריקנטע ערד. און וואס האט שוין לאנג פארגעסן דעם באריר פון א פריינטלעכער האנט אויף איר לייב, דערפילט די נאענטקייט פון שרהס געטרייער האנט און ווערט בארעדעוודיק.

די אלטע ווייסט ניט וויפיל פון אירע קינדער זיינען אומ-געקומען אין די גאז-קאמערן. זי ווייסט אבער וויפיל אייניקלעך. זי רעדט וועגן זיי און טרערן רינען אראפ פון אירע אויגן אויף די הענט, די טרערן מישן זיך אויס מיט שרהס טרערן און די אלטע ווערט איר נאענט. זי בענטשט שרהן און דאנקט איר, און דאן געהערט זי שוין צו איר משפחה.

די אלטע דערמאנט שרהן אין איר אייגענער מאמע. איר מאמע מיט די געבענטשטע הענט. די מאמע האט א לענגערע צייט געקרענקט, געליטן איבערמענטשלעכע ווייטיקן, וואס האבן זי ניט געלאזן שלאפן. די קינדער זיינען געווען הילפלאזן. שרה, וואס איז אלט געווען א יאר צען, האט שטארק געוואלט העלפן דער מאמען, זי האט דעריבער גענומען פירן אירע קינדערישע פינגער איבער דער מאמעס האלדז און דאס האט געווינקט ווי א כשוף. די מאמע האט איינגעדערעמלט. פון דאן אן האט זי שוין דער מאמען שטענדיג איינגעשלעפערט מיט אירע פינגער. יעדעס מאל ווען די מאמע האט געעפנט די אויגן און דערזען ווי די מיזניקע גלעט איר די האר, פלעגט זי זאגן: „א ברכה אויף דיינע הענט, מיין קינד!“

האָט אַבער גאָט געוואָלט, אַז די דאָזיקע הענט זאָלן דאַרפן ציען זייער חיונה פון אַנרירן דעם מענטשן-גוף. דאָס לעבן האָט אויך געוואָלט, אַז שרה זאָל די ברכה פון אירע הענט צעטיילן; צו די יעניקע, וואָס דאַרפן אמנויטיגסטן אירע הענט האָט זי געקאָנט שיינקען בלויז מינוטן און די איבעריקע צייט האָט זי געמוזט אַוועק-געבן יענע, וואָס קאָנען באַצאָלן. אַבער אין די געציילטע מינוטן, וואָס זי האָט געדינט מיט אירע הענט די סאַמע נויטבאַדערפטיקע, האָט זי עס געטאָן מיט אַ סך געטריישאַפט.

די אַלטע, קראַנקע און צעבראַכענע מענטשן האָבן באַקומען אַ געשריבענע טאַבעלע פאַר אַזויפיל און אַזויפיל מינוטן. פאַר די אַבער, וואָס האָבן געקויפט איר צייט, איז קיין טאַבעלע ניט געווען; יענע האָבן אויסגעקליבן די צייט, וואָס איז צו פרי פאַר זיי שפּילן אין קאַרטן אָדער גיין איבער די קראַמען.

יענע, פון די נידעריקע שיכטן, זייגען ניט געווען אַזוי אַפּ-געהיט אין ריינלעכקייט, ניט געווען אַזוי מאַגירלעך, נאָר שווער און אומגעלומפערט אין גאַנג און אַפּט שטומפיק מיטן מוח, אַבער אַז מען האָט זיך אין זיי געגרונטעוועט טיפער, אַז מען האָט אַרויסגע-שיילט פון זיי דאָס אינעווייניקסטע, פלעגט אַרויסשיינען דאָס מענטשלעכע, וואָס האָט איבערראַשט, און מען האָט זיך אַליין דער-פילט קליין און נישטיק קעגן זיי. דאָרט, ביי די פּריווילעגירטע און פאַלירטע, איידעלע, — דאָרטן האָט גאָט צוגעלייגט זיין האַנט און זיי באַשרעמט, געהיט פון אַלדאָס ביז. אַבער דאָרטן, — אַז מען האָט אַפּגעשאַרט דאָס שימערירנדיקע, איז פון דעם ראַפּיגירטן אויבערשיכט אַרויסגעקראַכן אַ ווערעמל, אַ פאַראַזיטל.

ווען שרה איז געגאַנגען צו אַט-די, האָט זי זיך געמוזט אַנטאָן פּריש, ריין. זי האָט זיך געדאַרפט פּוצן פאַרן לאַקיי, וואָס האָט פאַר איר געעפנט די טיר. ווען זי איז אַריינגעקומען צו דער דאַמע אין הויז, האָט זי געדאַרפט גיין אויף די שפיץ פינגער. זי האָט געדאַרפט ריידן שטיל, איידל, מיט אונטערטעניקייט, ווי זי וואָלט געקומען אויסבעטלען איר לעבן. די איידעלע דאַמע איז גראד געווען לויטער שמיכל און האָט איר צוגעטראָגן באַנאַלע קאַמפּלימענטן, און שרה האָט אויך געמוזט שמיכלען, באַצאָלן פאַרן קאַמפּלימענט.

די דאַמע האָט געהאַט אַ סך צו דערציילן. זי האָט זיך געווינלעך באַקלאַגט זיך אויף מידקייט, וואָס קומט פון צופיל טראַכטן, פון קאַפּ-

דרייעניש, פון די דינסטן!.. אז מען קאן זיך גאר ניט אויסצאלן!
 זיי ווייסן גאר אליין ניט וויפיל צו בעטן! און ס'איז א צרה — ניטא
 וואו צו אנטלויפן פון זיי. דאס ווירקט שלעכט אויף אירע גערוון.
 זי האט זיך אויסגעצויגן, די דאמע, ווי א פוילע, אויסגעכאליעטע
 קאץ און איר מויל האט זיך צעריסן פון גענעצן: ס'איז שוין צופיל ו
 זאל שוין נעמען א סוף! זאל מען זי לאזן צורוי!

ווען שרה האט געארבעט איבער דער דאמע אין דעם נידעריקן,
 ווייכן בעט, צווישן אטלעסענע און זיידענע דעקן; ווען זי האט מאני-
 פולירט מיט אירע הענט איבער דעם ווייכן קערפער מיט די אויסגע-
 קעבלטע גלידער און זיך צוגעהערט צו דער דאמעס פלאפלערייען —
 האט זי זיך דערמאנט אין אירע אייגענע טעג. זי האט געוואלט
 אויפמאנען איר אייגן שטיקל לעבן, גראד דא, ביי דער, וואס
 וואס האט געקויפט אירע הענט און זי געצוואונגען זיך צוהערן צו
 אירע נארישע פליידערייען.

שרה האט געטראכט און געפרעגט ביי זיך: וואס, למשל, וואלט
 זי איצט געטאן ביי זיך אין דער היים? צום ערשטן, געזען אירע
 קינדער זאלן גיין שלאפן אין צייט, זי וואלט זיך צוגעשפארט לעבן
 זיי, זיי געהאלפן איינדרעמלען מיט א מעשהלע, וואס זי דארף זיי
 דערציילן און לייגט שטענדיק אפ, ווייל זי האט ניט קיין צייט.

שרה האט זיך דערמאנט אין איר אומגליקלעכער מאמע, אין
 אמאליקן ארעמען שטעטל. די מאמע האט פארקויפט איר עופה'לעס
 מילך. זי האט זיך פארדונגען פאר אן אים ביי די רייכע. איר אייגן
 קינד האט זי געמוזט לאזן לעכצן, בעת דאס רייכע קינד האט זיך
 געפאשעט ביי איר ברוסט. די ליבע פון איר אייגן עופהלע האט זי
 געמוזט אוועקגעבן א פרעמד קינד.

שרה האט זיך אויפגעכאפט פון אירע רעיונות. זי האט געטראכט
 אז זי וועקט זיך אויף פון א חלום, און זיך געשראקן: אפשר האט
 זי געטראכט אין דער הויך? אפשר האט מען געהערט אירע גע-
 דאנקען? אירע פינגער גיבן ארויס אירע מחשבות. זיי זיינען ביי
 איר ווי א מוזיקאלישער אינסטרומענט. דורך אירע הענט גייען
 איבער אירע געפילן צו יענע, דארטן, זי דערקענט עס אין זייערע
 אויגן. דאס זיינען וויברירנדיקע טענער, שטומע מוזיק!

זי האט זיך אליין פארגעווארפן פאר דער בארובטער צייט, און
 האט זיך גענומען אינטענסיוו, מיט אלע ווייכקייטן פון דער נשמה.

אַריבערגיין אין רשות פון די הענט, וואָס וועלן זי שוין פירן אויפן גלייכן וועג. די דינע הענט מיט זייער הכנעה ווייסן איין וועג — דעם אמת, אפילו צו די וואָס זעען ניט יענעמס אמת.

אין צימער איז די שטילקייט אַ בלויע, אַ זיידענע. די לופט איז דאָ אָנגעפילט מיט בלויער אַפאָטיע. דער שטילער, מוזיקאַלישער טיק-טאָק פונעם וואַנט-זייגער אין אַ קרישטאָלענער ראָם, וואָס הענגט שוין אַ פאַר דורות אין דער יחוסדיקער דירה אויף פאַרק עוועניו, — דאָס קלאַפן פון זייגער האַרמאָנירט מיט איר אַטעם און מיט דעם ריטם פון אירע פינגער, וואָס שאַרן זיך פון גליד צו גליד. עס ציטערן ביי שרהן אַביסל די פיס, ווען זי בויגט זיך אָן. דאָס הינטל, וואָס דרעמלט אין אַן אויסגעבעטן, אַטלעסענעם וויג-שטול, ציט זיך אויס און גענעצט. עס איז ניט קיין פשוט הינטל. עס זעט אויס ווי אַ קלוגע באַלעבאַסטע, וואָס ווייסט וואו-איין, און וואו-אויס. שרה האָט ליב אַ הונט, אָבער די באַשעפעניש, וואָס קוקט אויף איר מיט אויגן פון אַ מענטשן, איז איר ניט צום האַרצן. עס דאַכט זיך איר, אַז דער הונט זעט זי, שפירט איר נאָך מיט פאַרדעכטיקטע אויגן. יעדעס מאָל, ווען זי דערזעט ס'הינטל גענעצן און אַרויסשטעלן אַ ראָז, לאַנג צינגל; ווען עס אַנטפלעקט די קליינע, ווייסע ציינדלעך זיינע זיידענע האַר, טראַכט שרה, אַז ס'איז אַ הונט אַ יחסן, וואָס האָט ליב צו קאַקעטירן!

ווען זי האָט זיך אָפגעפאַרטיקט מיט דער אַרבעט, איז איר שווער זיך אויסצוגלייכן. זי וויל אָבער עס ניט באַווייזן דעם הינטל. נעמט זי זיך אָן מיט כוח און שטעלט זיך אויף מיט אַ זשעסט, ווי זי וואָלט אַרונטערגעוואַרפן פון זיך אַ שווערע משא. די דאַמע דרייט זיך אויס צו איר מיטן פנים. זי ציט אויס דעם אויסגעגלעטן קערפער און אויף איר פנים באַווייזט זיך אַ שמייכל פון תענוג. מיט פאַרמאַכטע אויגן קוקט זי אויף זיך און זאָגט, ווי צו זיך אַליין: ס'אַראַ געבענטשטע הענט! ס'אַראַ כשופדיקע הענט! שרה טוט שנעל אָן איר מאַנטל און איילנדיק לאָזט זי זיך אין דרויסן. שנעל לויפט זי פאַרביי דעם וועכטער ביי דער טיר, זי האָט אַ געפיל, ווי זי וואָלט נאָרוואָס אָפגעטאָן עפעס אַ נאַרישקייט, ווי עמיצער וואָלט איר אָפגענאַרט און זי איז אַביסל אין כעס אויף זיך אַליין. זי איילט זיך אין גאַנג, שיקט אַ קללה אין דער לופט. נאָכדעם לויפט זי אַוועק אַהיים.

אין גן עדן

דער אלטער רב לייזער האָט זיך געלאָזט מיט זיין קויש
סחורה צום מאַרק. ווי אַלע פּרימאַרגן, איז ער איצט געגאַנגען
פאַרנעמען זיין אָרט לעבן דעם גרויסן פּרוכט־געשטעל, וואו ער
האַט, זיצנדיק אויף אַ קעסטל, געפירט מסחר. עס איז געווען
פּרייטיק, אַ טאַג פון לייזונג. דער פּרימאַרגן, אַ נאַסער, אַ גליטשיקער,
ער האָט זיך געאַיילט, און בעת ער האָט דורכגעשניטן די ברייטע,
רוישיקע גאַס ניט באַמערקט אַז פון ערגעץ האָט אַנגעיאָגט אַ
מאַשין, און איידער ער האָט נאָך געהאַט צייט זיך אומקוקן, איז
שוין דער קויש מיט דער גאַנצער סחורה אַוועקגעפּלויגן און אים,
רב לייזערן, האָט דער שליידער פאַרטראָגן אין אַן אַנדער וועלט.
פּלוצלונג האָט ער דערפּילט ווי עס רייסט עפעס פון אים. אַלץ
האַט געריסן, באַזונדערס דער רעכטער פּוס, ווי מען וואַלט געצויגן
מיט צוואַנגען. ער האָט געפּילט אַז זיין פּוס איז ערגעץ געבליבן
ליגן אַן אים. באַלד האָט אים ארומגענומען אַ שטאַרקע קעלט, אַז
ער האָט געהערט ווי די ציין קלאַפּן אים, באַלד איז די קעלט איבער־
געגאַנגען אין אַ שווערער היץ, אַ פאַרעדיקע היץ, פון וועלכער עס
כאַפט ביים אַטעם. ער האָט זיך געראַנגלט, זיך געוואַלט באַפּרייען
פון דער היץ, אַבער ער האָט געשפּירט ווי די ערד לאָזט זיך אויס
אונטער אים. ער האָט זיך געוואַלט אין עפעס אַנכאַפּן און האָט
אַנגעטאַפּט אַ הלל, אַ ליידיקייט. ער איז שוין געשוואומען אין דער
פינצטער און זיך געוואונדערט וואָס ער האָט קיין מורא ניט. דער
קאַפּ איז אים עפעס גרינג, ווי ער, דער קאַפּ, וואַלט זיך אַפּגעטיילט
סון קערפּער, ווי דער קערפּער אַליין וואַלט זיך פּאַנאָדערגעטיילט
אויף צוויי טיילן; דער גוף האָט זיך אַלץ ווייטער אַוועקגערוקט
סון אים. צוליבן חושך האָט ער ניט געוואוסט וואו ער געפינט
זיך. עס איז געווען אַזאַ מוראדיקע פינצטערניש, ווי די גאַנצע
וועלט וואַלט איינגעשלאָפּן.

רב לייזער האָט מיטאַמאַל דערפּילט, ווי צוואַמען מיט אים האָט
זיך עפעס אַ האַסטיקן הויב געטאַן צו אַ הויך. ער האָט ניט גע־
וואוסט צי מען האָט אים געטראָגן, צי געפירט? ער האָט נאָר גע־
שפּירט אַז אַלץ לויפט, לויפט אַזוי גיך ווי וואַלקנס און זיין קאַפּ —

אויך א וואַלקן — דרייט זיך משונהדיק, אַט ווערט ליכטיק און אַט — פינצטער. פלוצלונג איז געוואָרן אַזאָ שניידנדיקע ליכטיקייט, ווי פון טויזנט בליץ-לאַמפּן. ער האָט ניט געקאָנט פאַרטראַגן די ליכטי-קייט און געוואַלט אַוועקדרייען דעם קאַפּ, איז אָבער דער קאַפּ געווען צוגעשמידט צו עפעס און עס האָט געקלאַפט ווי מיט האַמערס, אַזוי הויך, אַז ער האָט געקענט ציילן די קלעפּ: „טאַ! טאַ! טאַ!“ מיטן קלאַפּן האָט זיך אויך אויסגעמישט אַ געקלאַנג פון זילבער-וואַרג, ווי מען וואַלט דאָ געגרייט טישן פאַר אַ שמחה...

מיטאַמאָל אַ קרעכצעניש. ווער קרעכצט דאָרט אַזוי? דאָס קרעכצן, אַ ווייטיקדיקס, אַ שניידיקס, רייסט פון אים שטיקער! עס ווילט זיך אים שרייען און ער צעוויינט זיך אויפן קול, דאָס וויינען מאַכט אים אָביסל לויזער אין האַלדז, אָבער עס איז אים זייער הייס. די היץ איז איבלדיק. עס ווילט זיך אים ברעכן, ער האָט זיך געוואַלט אַפּדעקן, אָבער ניט געקענט געפינען די הענט, ווער האָט עס אויס-באַהאַלטן זיינע הענט? עס קלעפּן זיך אים די אויגן, אָבער ער קאָן ניט אייגשלאַפּן. דאָס קלאַפּן אין די שלייפּן הערט ניט אויף.

באַלד דערהערט רב לייזער, דאַכט זיך, ווי עמיצער רעדט. דאָס קול איז נאָענט, לעבן בעט. עס רעדן עטלעכע שטימען. מען האָט עפעס אַראָפּגענומען פון זיין פנים און ס'איז אים געוואָרן גרינגער צו אַטעמען. אָבער די משא דריקט נאָך אַלץ אויף אים, ווי טויזנט פּוד וואַלטן אויף אים געלעגן. ער פילט ניט קיין אבר, ווי ער וואַלט פאַרגליווערט געוואָרן, ווי ער וואַלט געוואָרן לויטער שטיין.

רב לייזער האָט אויפגעריסן די אויגן און זיך דערזען אין אַ ליכטיקן גרוימען צימער. ער איז געלעגן אין אַ ציכטיק-ווייסער בעט. ער האָט געזוכט זיין אייניקל, וואָס איז אלעמאָל געשלאַפּן מיט אים אין איין בעט, און זיך געוואונדערט וואָס דאָס אייניקל איז דאָ ניטאָ. ער האָט אויף אַ רגע פאַרמאַכט די אויגן, זיי ווידער אויפֿגעעפנט און געטראַכט, אַז עפעס איז דאָ ניט גלאַט! ווי קומט ער בכלל אין דער ווייסער שטוב? אים דאַכט זיך, אַז ער איז טויט, ער איז אין גן־עדן. דאָס ווייסע ליכטיקע צימער איז אַ לויז פון גאַט, ברוך הוא, פאַר זיין שווער און אַרענטלעך לעבן.

ווען ער דערמאַנט זיך אין זיין אַרעם פאַרהאַרעוועט לעבן, נעמט אים אַרום אַ צער אויף זיך אַליין, אויף זיין גאַנץ הייז-געזינד, אַז עס הייבט אים אָן שטיקן אין האַלדז און ער כליפעט אין

זיך. ער פרואווט רעדן, אָבער עס איז אים שווער צו עפענען דאָס מויל און די ווערטער בלייבן שטעקן צווישן צונג און גומען. וויל ער טראַכטן, קאָן ער אויך ניט. זיינע מחשבות פליען אַוועק, קיין זאך שטעלט זיך ניט אָפּ. ס'ווערט אים הייס, זייער הייס!

רב לייזער האָט געעפנט די אויגן און דערזען לעבן בעט אַ יונג מיידל אין וויסן, אויפן קאַפּ אַ טשיפעקל און אויפן פנים אַ ליכטיקער שמייכל. ער האָט זיך דערפרייט: דאָס איז דאָך זיין שיינדעלע, זי איז אַזוי יונג אַוועק פון דער וועלט. נאָך קיין זיבעצן יאָר ניט אַלט געווען. ער האָט זי געוואַלט גוט באַטראַכטן, אָבער זי איז שוין ניט געווען. ער זעט זי, דאָכט זיך, אָבער איר פנים איז ערגעץ אַוועקגעשוואומען.

פאַר זיינע אויגן דרייט זיך אַ וואַלקנדיקע ראַד און אין מיטן דער ראַד — שיינדעלעס פנים און אַז ער וויל עס אַנקוקן פאַר-שווינדט עס, ניטאָ!

עטלעכע מאַל האָט רב לייזער געפילט ווי מען האָט אים גע-שטאָכן מיט נאָדלען. ער שלאָפט ניט אָבער איז אויך ניט וואָך. ער ווייס ניט צי עס איז טאָג, צי נאַכט, ווי די צייט וואַלט זיך אָפּ געשטעלט. עס דאָכט זיך אים, אַז ער ציט אויס די האַנט און וועט עפעס דערלאַנגען, אָדער ער הייבט זיך אויף און שפּאַנט צו צום „עפעס“ אָבער ער קאָן זיך ניט רירן פון אַרט.

זיין „שיינדעלע“ איז זייער גוט צו אים. זי וואַשט אים, גלעט אים, ברענגט אים עסן אויף אַ טאַץ, קאַרמעט אים ווי ער וואַלט געווען אַ קליין קינד, אָבער זי רעדט גאַרניט. זי שמייכלט בלויז, ער וואַלט איר עפעס געוואַלט פרעגן, האָט ער פאַרגעסן ווי צו ריידן. די ווערטער געדענקט ער יא, נאָר ווי ס'קומט אַרויסצולאָזן אַ וואַרט, פאַרגעסט ער. ער וועט זיך מוזן דערמאַנען.

רב לייזער מוז ליגן אויף דער פלייצע און צוגעשמידט צום בעט. זיין רעכטער פוס פון די שפיץ־פינגער ביז איבערן בויך איז איינגעמויערט. ליגט איצט רב לייזער אין זיין גיָעדן און קוקט מיט פאַרגלייטע אויגן אויפן סופיט.

רב לייזער איז איצט שוין אַ ייד אין די זיבעציקער, זינט יאָרן, אַז ער איז אַן אלמן און וואוינט ביים זון, אַן אַרעמער בעקער־געזעלן, כאַטש ער געהאַט ווייניק גוטע יאָרן איז זיין לאַנג לעבן, האָט ער נאָך אויסגעזען יינגער ווי זיינע יאָרן. ער איז געווען

א קליינער, זשוואווער און גוטמוטיקער. ער האָט ניט אַרויסגעוויזן די עלטער און ניט די אַרעמקייט. „יאָרן“, — האָט ער געזאָגט — „זיינען ניט קיין יחוס, ניטאָ מיט וואָס זיך צו גרויסן“.

רב לייזער איז געווען אַ הייסער און איבערגעבענער טאַטע. ער איז געווען גליקלעך וואָס ער האָט געקאָנט אַרויסהעלפֿן זיין זון, און כאָטש דער זון האָט זיך געבעטן ביים טאַטן, ער זאָל שוין אויפהערן לויפֿן אין מאַרק, ווייל מען וועט שוין אויסקומען אָן זיינע פֿאַרדינסטן, האָט דער אַלטער ניט געוואָלט הערן.

רב לייזערס קויש איז געווען אָנגעפֿילט מיט אַלערליי זייפֿן, פֿאַדים, ליכט און שיד־בענדלעך. זיין קויש האָט ער גערופֿן „מין גאַלאַנטעריי־געשעפט“. צו באַקוועם ביי זיין זון איז דעם אַלטן ניט געווען. ער האָט ניט געהאַט קיין באַזונדער בעט און געמוזט שלאָפֿן מיטן זעקס־יאָריגן אייניקל, וואָס האָט פֿון אים כסדר אַראַפֿ־געשלעפט די קאַלדרע, אַז ער האָט געמוזט ליגן אָן אָפּגעדעקטער און צוביסלעך פֿרידן. ער האָט זיך אָבער קיינמאַל ניט באַקלאַגט, ניט געוואָלט וויי טאָן די קינדער. „אַז מען וואוינט מיט די קינדער אין ענגשאַפט“, — האָט ער געטענהט — „דאַרף מען זיך באַגונגענען מיט אַלץ און דאַנקען דעם אויבערשטן“.

רב לייזער האָט פֿאַרלוירן עטלעכע קינדער. צוליב דער טאַכטער, וואָס איז יונג אַוועק פֿון דער וועלט, איז זיין ווייב עטלעכע חדשים נאָך דער טאַכטערס טויט, אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט. דער מיידלס טויט האָט דעם פֿאַטער אויך היבש צעבראַכן, אָבער ער האָט זיך געטרייסט מיט זיין צעבראַכן לעבן. „אַבי מען לעבט“.

ווען רב לייזער איז אומגעוואָרפֿן געוואָרן פֿון אַ „קאַר“ און מען האָט אים, האַלב־טויט, האַלב־לעבעדיק, געבראַכט אין שפּיטאַל, האָט מען אים, ווי אַ געפֿערלעך קראַנקן, אַריינגעלייגט אין אַ באַזונדער צימער און אים געגעבן אַ פֿריוואַטע „שוועסטער“. ער איז דאָרט געלעגן מיט אַ צעבראַכענעם שאַרבֿן און אין זיין דעליריום האָט ער די גוירס אָנגענומען פֿאַר זיין טאַכטער.

נאָך צען טעג האָט זיך דער מצב פֿון חולה ווייניק־וואָס געביטן. עס האָט פֿאַסירט און דער וואַלקן אַרום אים איז אויף אַ וויילע אָפּגעטראָטן און דעמאַלט האָט ער זיך אויפֿמערקזאַם אַרומגעקוקט. זיינע טרוקענע ליפֿן האָבן זיך פֿאַרקרימט אין אַ שמייכל און האָבן אויך געציטערט ווי ביי אַ קינד, וואָס קלייבט זיך צו וויינען. ער

האָט שטענדיק געוואוסט ווען די גוירס געפיגט זיך לעבן אים. זיין אומבאוועגלעכער גוף האָט זיך מיט עפעס אָפגערוּפן אויף איר אַנוועזנהייט. אָבער דאָס האָט בלויז פּאַסירט זעלטן, געציילטע רגעס. איז ער זיך געלעגן, די אויגן אָנגעשטעלט אויפן סופיט, און ס'איז שווער געווען צו זאָגן וואָס איבערווייניק, אין זיין ניט־זעעוודיקער וועלט קומט פאַר.

דער שפיטאַל האָט מיט דער צייט אויסגעפונען אַז עס איז ניטאָ ווער עס זאָל צאָלן פארן חולה. דער זון איז אַרעם, די מאַשין וואָס איז אים איבערגעפאַרן, איז ניט געווען קיין פאַרזיכערטע, האָט מען רב לייערן איבערגעפירט אין אלגעמיינעם „וואַרד“. מען האָט אויך געשיקט נאָכן זון און אים אָנגעזאָגט, אָדער ער זאָל דעם טאַטן אהיימנעמען, אָדער אים אַוועקפירן אין אַ שטאַטישן שפיטאַל.

רב לייערס עטלעכע און דרייסיק־יאָריקער זון, אַ מידער, האָט געפרואווט רעדן צו אים, געוואָלט אַרויסרופן ביי אים וועלכע עס איז דערמאָנונג. דער קראַנקער האָט, דאכט זיך, יאָ געזען דעם זון, אָבער האַלב־דורכזיכטיק, דורכן וואַלקן, וואָס האָט גראד אין יענע מינוטן, ניט געוואָלט אָפטרעטן פון אים. ער האָט געשאַקלט מיטן קאַפּ, געמאַכט מיט די הענט, געסאַפעט שווער, און נאָך אַ סך אַנשטרענגונג אויפגעהויבן דעם קאַפּ פון קישן און באַטראַכט דעם זון און די שרענגעס בעטן מיט די קראַנקע. עס האָט זיך פאַר אים איצט אַנטפלעקט אַ נייע פּאַנאַראַמע. ער האָט ניט געוואוסט צי ער איז אויפן ריכטיגן פּלאַץ. ער איז צוריקגעפאַלן אויפן קישן, פאַרמאַכט די אויגן, און זיך ווידער געפונען אין זיין גן עדן.

ש כ נ י ם

אין דעם פינף־שטאָקיקן, פאַרקאָפּטשעטן און האַלב־אַרומ־געצופּטן טענעמנט־הויז איז פאַרבליבן בלויז איין יידישע משפּחה. די נעגערס, וואָס האָבן ביסלעכווייז פאַרנומען דאָס גאַנצע הויז, האָבן זעלטן ווען אָנגעזען זייערע יידישע שכנים. עס האָבן דאָרט געוואוינט אַן עלטער פאַר־פּאָלק, וואָס האָבן זיך שטענדיק גע־האַלטן ביי די הענט, ווי קינדער. זיי האָבן אויסגעזען ווי פאַר־בלאַנדזשעט אין דעם הויז, וואו זיי האָבן שוין געוואוינט אַ פאַר־צענדליק יאָר. מיטן אַריינציען זיך אַהער פון די נעגערס, איז זיי די שטוב „פאַררעמדט געוואָרן“.

מיט יאָרן צוריק, ווען די סיגעלס האָבן זיך אַהער אַריינגעקליבן, איז נאָך די ברייטע עוועניו געווען פון די גאָר יחוסדיקע גאַסן, און מען האָט דאָרט אפילו ניט געוואָלט פאַרדינגען אַ דירה צו אַ יידן. די סיגעלס זיינען געווען די ערשע יידן אין דעם הויז, אָבער ווי דער מנהג איז, האָט די עוועניו מיט דער צייט געביטן איר פנים, פאַרלאָרן אירע „מיחוסדיקע“ איינוואוינער. ערגעץ איז נאָך פאַרבליבן אַן אַלטער בוים. די גאַס אַליין, די הימער האָבן געשריגן מיט אַרעמקייט. אַמאָל איז די גאַס געווען באַזעצט מיט יידן, ווען עס האָבן זיך דאָ אָנגעהויבן אַריינקלייבן די נעגער, האָבן די יידן אַיינציקווייז גענומען פאַרלאָזן. צום ערשטן די מער־פאַרמעגלעכע, שפעטער די ווייניקער פאַרמעגלעכע, און נאָכדעם יעדער אַיינער, וואָס האָט נאָר געפונען אַן אַנדער וואוינונג. געבליבן זיינען נאָר די, וואָס האָבן קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט. די סיגעלס זיינען פאַרבליבן און זיך געקלעפט אַיינער צום צווייטן, ווי זיי וואָלטן מורא געהאַט, קיין פּרעמדער זאָל זיך אַריינרייסן אין זייער רשות.

אפילו אין יענער צייט, ווען דאָ האָבן געוואוינט אַנדערע יידן, האָבן זיך די סיגעלס ווייניק וואָס געמישט מיט די שכנים. זיי האָבן זיך אויסבאַהאַלטן מיט זייער ביסל אַרעמקייט. מר. סיגעל איז אין זיינע יונגע יאָרן געווען אַ העברעאישער לערער, אויף דער עלטער האָט ער געצויגן זיין חיונה פון צוגרייטן יינגלעך צו דער בר־מצוה.

קיין קינדער האָבן די סיגעלס ניט געהאַט. אַז דער אַלטער סיגעל איז געשטאַרבן, האָט זיך דער עלנט און די שרעק פאַר די טונקעלע שכנים אַזוי שווער געלייגט אויף דער אלמנה, אַז זי האָט מורא געהאַט פאַר איר אייגענעם שאַטן, זיך געשראַקן אַרויס־גיין פון הויז.

אין פרימאַרגן האָט די נעגערשע שכנה, מערי קראַפאַרד, אַנ־געקלאַפט ביי דער אלמנה אין דער טיר. ווען די אַלטע האָט, מיט ציטערדיקע קני, אַן לשון פון שרעק, האַלב געעפנט די טיר, האָט זי דערהערט אַ ווייך, ניט דרייסט קול:

איז אייער נאָמען מרס סיגעל? איך בין דאָ אַ נייע, ניט לאַנג צוריק זיך אַהער אַריינגעצויגן... זייט ניט ביז, דאָס האָט דער בריוו־טרעגער אַריינגעלייגט אין מיין בריוו־קעסטל אייער בריוו... האָב פון אָנהויב אַן ניט דערזען אויפן בריוו אייער נאָמען.

„זייט ניט ביז, איך בעט אייך!“ — האָט מערי געהאַלטן די אויסגעצויגענע האַנט אין דער האַלב־פאַרמאַכטער טיר. איר וואַרעם קול האָט ביי דער אלמנה אביסל אַפגעטעמפט די שרעק און זי האָט ברייט געעפנט די טיר. אין דער טונקליקייט פון קאַרידאָר האָט זי קיין פנים ניט געזען. דאָס ווייסע קאַנווערטל האָט זיך צענויפגעגאַסן מיט דער וויסקייט פון אַ שרענגע ציין, געוואָרן איין גאַנצע וויסקייט. עפעס אַ העלער שאַטן האָט אַרויפגעטאַנצט אויף דער אַלטערס געלבלעכער האַנט, וואָס האָט זיך געשטרעקט צום קאַנווערטל. נאָך אַ רגע האָט שוין מעריס קול אַפגעקלונגען אין דער אַבלדיקער, מרה־שחורהדיקער שטוב. „קומט אריין אַהער, איך בעט אייך“, — האָט די אַלטע סיגעל איר געוויזן דעם וועג מיטן קאַנווערטל אין האַנט. — „קומט אריין, זיצט...“ — האָט זי געמאַכט טריט פאַראויס.

מערי איז איר נאָכגעגאַנגען. איר גאַנג איז געווען אַ שווערער, זי האָט זיך געשאַרט, געוויגט פון איין זייט אויף דער צווייטער, און זיך אַנגעהאַלטן אַן דער וואַנט פונעם שמאַלן קאַרידאָר. זי האָט געזאָגט: „די פיס מיינע קאַפריזעווען. אַמאָל זיינען זיי גוט צו מיר, פאַלגן און אַמאָל גאָר פאַרעקשנט, כאַטש גיי ניט, נאָר נעם און שאָר זיך אויף רעדלעך.“ זי האָט זיך צעלאַכט פון אירע אייגענע ווערטער. מרס, סיגעל, וואָס האָט זינט איר מאַנס טויט, קיין שמיכל ניט געטאַן, איז מיטגעריסן געוואָרן פון מעריס געלעכטער. ביידע

פרויען האָבן איצט געלאַכט. איינע הויך, הילכיק, די צווייטע — אביסל אין זיך. צוויי גאַנץ פרעמדע מענטשן, וועמען אַ קאַנווערטל האָט צופעליק צונויפגעפירט און געוויון אַז זיי האָבן עפעס גע- מיינשאַפטלעכס.

מערי האָט זיך אַוועקגעזעצט, האָט אָנגעוויון אויפן קאַנווערטל, וואָס די סיגעל האָט זיך ניט געאיילט עפענען, און געזאָגט: „ווען ניט דאָס בריוול, וואָלט איך היינט פון בעט ניט אַראָפּ.“

מערי איז געווען אַ הויכע, אַ פעסט-געבויטע. אַ פנים האָט זי געהאַט אַ דיקס, אַ קיילעכדיגס, און איר הויט איז געווען ווי פון סאַמעט און באַהויכט מיט אַ מין נעפלדיקער פייכטקייט. אויף איר ברייטער נאָז און אויף אירע דיקע ליפן, איז געלעגן אויסגעגאַסן אַ ווייכקייט. אירע אויגן זיינען געווען אָנגעזאַפט מיט צער און אונטער די אויגן האָט זי געהאַט בלויע ראַמען. מיט איר גאַנצער שווערלייביקייט, האָט זי דאָך פאַרמאַגט עפעס אַ לייכטקייט, וואָס מען האָט דערפילט ווען מען איז מיט איר געקומען אין באַרירונג.

די קליינע, איינגעשרומפענע סיגעל, האָט אין די ערשטע מינוטן זיך ניט געפילט שטאַרק זיכער מיט מערין, אָבער באַלד איז די ניט-זיכערקייט פאַרשוואונדן, און מעריס געפינען זיך אין צימער, האָט איר געוואַרעמט, אַז זי האָט אפילו פאַרגעסן אין דער אַנדערש- קייט פון ביידן, און פאַרוואָס די שכנה איז אַהער אַריינגעקומען, זי האָט געהאַלטן דאָס קאַנווערטל אין דער האַנט און איז ניט געווען ביי זיך זיכער צי זי האָט די נעגערשע שכנה גוט אויפגענומען.

מערי האָט זיך אויפגעשטעלט און געזאָגט: „מיין נאָמען איז מערי קראַפאַרד, אָבער רוף מיך בעסער „מערי“. דיין נאָמען איז סיגעל, וועל איך דיר רופן „מוטער סיגעל“. — „עס איז ניט גוט, מוטער סיגעל. זיי האָבן ווידער פאַרהאַלטן מיין טשעק. זיי מאַטערן מיך ווי מיינע קראַנקע קני; אַט גייען די קני, און אַט — רירן זיי זיך ניט פון אַרט. זיי שיקן מיר דעם טשעק, איך כאַפּ אַפּ דעם אַטעם, צאָל אַפּ די אָנגעזאַמלטע חובות, און פלוצלונג — אויס!“ — זי האָט פאַרגעזעצט: „מען דאַרף גיין און גיין, נאָך אַמאָל און ווידער אַמאָל, דערקלערן פאַרוואָס איך אַרבעט ניט... ווען איך וואָלט געקאָנט אַרבעטן, וואָלט איך דען געוואָלט זייערע טשעקס; וואָלט איך געבעטן אַ פאַר דאָלאַר פאַר אַ מאַטראַץ? וואָלסט געמעגט זען דעם מאַטראַץ, מוטער סיגעל, געלאַטעט, פאַר-

בונדן מיט שטריק. און דער דאָקטאָר אין שפיטאל שרייט נאָך;
 „קום ניט צו מיר מיט אָועלכע שיד, מוחט האָבן גוטע שיד! פרעג
 איך ביי אים: דאָקטאָר, וואו זאָל איך נעמען געלט פאַר נייע שיד?
 וואָס בין איך, אַ שוסטער?”

מערי האָט גערעדט אַבער קיין פאַרביטערטקייט האָט זיך אויף
 איר פנים ניט געזען. זי האָט גערעדט אין אַ הומאָרפולן טאָן, גלייך
 זי וואָלט גערעדט וועגן עמיצן אַנדערש, ניט וועגן זיך. די קליינע
 סיגעל, וואָס האָט קיינמאַל פאַר קיינעם איר ביטער האַרץ ניט
 אויסגעגאַסן, האָט זיך איצט אליין דערזען אין מעריס רייד. זי האָט
 באַוואונדערט די פרוי, וואָס רעדט זיך אַזוי גרינג אַראָפּ פון האַרצן.
 אַריין צו מרס. סיגעל אין שטוב איז מערי שווערלעך —
 אַרויסגעגאַנגען איז זי גרינגער. ווי די שוועריקייטן וואָלטן
 איר אַראָפּ פון האַרצן, אויך די סיגעל האָט דערפילט, אַז אַטידי
 שווערע, טונקל-הויטיקע שכנטע אירע, האָט עפעס געבראַכט מיט זיך
 אַזוינס, וואָס איז אַ שאַד צו פאַרלירן, און אויב זי פאַרלירט עס, וועט
 עס איר נאָכדעם אויספעלן.

„מיר וועלן זיך נאָך זען, מאַמע סיגעל, פאַרגעס ניט אַן מיר“ —
 האָט מערי געזאָגט ביים געזעגענען זיך, און די סיגעל האָט דערפילט
 איר שטאַרקע און וואַרעמע האַנט. ווען מערי איז אַוועק האָט זי
 באַלד אויסגעפעלט אין דער אומעטיקער שטוב, דערפאַר אַז זי האָט
 אַ צווייט מאַל אַנגעקלאַפט אין דער טיר, האָט שוין די אַלטע
 געוואוסט, אַז דאָס איז מערי, און ביי איר אריינקומען האָט זיך די
 סיגעל דערפרייט מיט איר.

וואָס אַפטער מערי איז צו איר געקומען, אַלץ קלענער איז
 געוואָרן די מחיצה צווישן די צוויי פרויען, און אַלץ שטייפער דער
 קנופ צווישן די שכנות. דורך מערין האָט איצט די סיגעל גאַר
 אַנדערש געקוקט אויף אירע נעגער שכנים אין טענעמענט-הויז, אויף
 יענע, וואָס האָבן איר ביז איצט געשראַקן און געהאַלטן ווייט.
 די סיגעל האָט פאַרלאָרן די שפּירונג, אַז פרעמדע, ביזע
 אויגן קוקן איר נאָך. זי האָט זיך דערמאַנט אין די רייד פון איר
 פאַרשטאַרבענעם מאַן. זי האָט אַמאַל געפרוואווט מיט אים מאַכן
 א רייד וועגן זיך ארויסקלייבן פון דעם הויז, וואָס איז פול מיט
 נעגער, און ער האָט איר געזאָגט: „זינדיגסט. דערווייל האָט דאָך
 קיינער פון זיי דיר קיין שלעכטס ניט געטאָן?“. ער האָט איר אפילו

געזאגט: „יידן דארפן זיך ניט איבערנעמען קעגן די נעגערס“. אן אנדערש מאל האָט ער איר דערציילט, אַז משה רבינו אַליין האָט געהאַט אַ טונקעלע ווייב ציפורה... — אין זיינע ווערטער האָט זי זיך איצט דערמאָנט. ביסלעכווייז איז איר מערי געוואָרן דער בעסטער פריינט.

ביי מערין זיינען געשטאַרבן עטלעכע קינדער. זי איז אָבער פאַרבליבן מאַמע און קינד. זי האָט געהאַט אין זיך די ברייטהאַרציקייט פון אַ מאַמען, גרייט אַרויסצוהעלפן, און די צאַרט־קייט פון אַ קינד. ווען די סיגעל דערקענט אויף מעריס פנים, אַז די שכנה איז ניט אויפגעלייגט, ווייסט זי, אַז עס איז ניט דווקא צוליב אירע קני אָדער ווייל עס פעלט איר דער טשעק. מערי קען לאַכן דער נויט אין פנים אַרײַן, און אויב זי איז אַנגעכמורעט, מוז עפעס אַנדערש זיין מיט איר.

ביי מערין זיינען פאַרבליבן בלויז עטלעכע קינדער, וואָס האָבן שוין אַליין געהאַט קינדער. וועגן אירע קינדער און אייניקלעך האָט זי ווייניק גערעדט, נאָר פון די קאַרגע ווערטער, וואָס די סיגעל האָט יאָ אויפגעכאַפט פון מעריס מויל, האָט זי דערשפירט, אַז מערי ווייטיקט פאַר איר אייגן בלוט. דעם ווייטאַג האָט איר די סיגעל מקנא געווען. זי אַליין האָט קיין קינדער ניט געהאַט, האָט זי, אויסער פאַרן מאַן, פאַר קיינעם ניט געווייטיקט. האָט זי איצט מקנא געווען דער שווערער און טונקעלער מערין מיטן צער אין די אויגן און דער וואַרעמער גרינגקייט אינעם קול.

מערי האָט ליב באַקומען די מעשהלעך וועגן נסים, וואָס מוטער סיגעל האָט איר דערציילט. נסים וואָס האָבן געטראָפן מיט פרומע יידן. די מעשהלעך האָבן געקלונגען פאַר מערין אמתדיג, און אַלץ וואָס איז געווען פאַרבונדן מיטן גלויבן פון דער אַלטער האָט איר אויסגעווען אַרומגענומען פון אַ סודותדיקייט. זי האָט געזען ווי די סיגעל טראָגט אַ קליין מגן־דודל אויפן האַלדז, און איז געווען זיכער, אַז דאָס זאַכעלע קען אויסהיטן פון אַלע צרות...

מערי, וואָס האָט פון קינדווייז אַן געהאַרעוועט, איז קיינמאַל אין סקול ניט געגאַנגען, איר איז אויסגעקומען, אַז די קליינע אויס־געדאַרטע פרוי לעבט און איז געזונט אויף אַלע אברים צוליב דעם, וואָס זי טראָגט דאָס זאַכעלע אויפן האַלדז.

מערי האָט געטראַכט, אַז איר אייניקל קריגט יעדן טאַג אַן

אנדער קראַנקהייט; אַזאַ יונג קינד. עס רייסט דאָס האַרץ צו הערן
ווי ער הוסט. די באַבע אַליין פאַרגעסט דעמאָלט אירע ווייטיקן
און ליידיט מיט מיטן קינד. איז איר איינגעפאַלן: אפשר בעטן
דער יידישער שכנה, זי זאָל איר אויסבאַרגן דאָס, וואָס זי טראַגט
אויף איר האַלדז? פאַר זיך אַליין וואָלט זי ניט געבעטן, אָבער
פאַרן אייניקל יאָ!

עס האָט גענומען לאַנג ביז מערי האָט זיך געווענדט צו דער
סיגעל: „גוטע מאַמע סיגעל! וואָס איז דאָס, וואָס דו טראַגסט
אויפן האַלדז? איז עס פאַר מוזל? היט עס אָפּ פון שלעכטע גייסטער?
אונדזערע טראַגן אויך צלמלעך, אָבער עס איז אַ גאַנץ אנדערע
זאַך. אַן אייניקל איז ביי מיר ניט געזונט..“

זי האָט זיך פאַרהאַקט, טרערן האָבן געוואָרגן אירע רייד, און
די אַלטע האָט כמעט דערזען פאַר זיך דאָס קראַנקע קינד, דערפילט
אין מעריס רייד דעם מאַמעשן ווייטאַג. זי האָט איר אַזוי געוואָלט
מיט עפעס אַרויסהעלפן. ווי אַזוי אָבער?

די סיגעל האָט זיך פאַרטראַכט. מערי האָט געקוקט אויף איר, ווי
אין אירע הענט וואָלט געלעגן דער גורל פון איר קראַנק קינד.

„פאַרוואָס ניט פּראַוון?“ — האָט זי געטראַכט — אָבער, צי
מעג מען עס גאַר טאָן? איז עס ניט קיין פאַרשוועכונג פון דער
הייליקייט? — „ניין, ס'איז ניט קיין פאַרשוועכונג!“ — האָט עפעס
אין דער אַלטער אויפגעוואַכט. — „אויב ס'איז הייליק, מוז עס זיין
גוט, גוט פאַר יעדן...“ — זי האָט אַראַפּגענומען דאָס גאַלדענע
מגן דודל פון איר האַלדז, עס אַ קויש געטאַן, און געזאָגט: „נאָדיר!
איך גיב עס דיר אַ מתנה. גיב עס דער קליינער. מיין מאַן, עליו
השלום, האָט אפילו געזאָגט, אַז אין אַזעלכע זאַכן דאַרף מען ניט
גלויבן. איך וויל אָבער דיין אייניקל זאָל געזונט ווערן. איך שיק
איר די זאַך מיט מיין וואַנטש. איך האָב עס אַזוי לאַנג געטראַגן
אויף מיין האַלדז.“

מיט ציטערדיקע הענט האָט מערי גענומען דאָס מגן־דודל, עפעס
א שעפּטשע געטאַן צו זיך אַליין און מיט אויגן פול מיט טרערן,
געזאָגט: „זאָל דיך גאָט בענטשן!“ און איז אַרויס פון שטוב.

סוזאן פלעשער

כאַטש דער פרימאָרגן איז געווען אַן אינדערוואַכנדיקער, איז די עוועניו, וואָס שניידט דורך דעם פאַרק, געווען פּוסט און פאַרלאָזן. מענטשן זיינען געגאַנגען צו דער אַרבעט מיט זייטיקע גאַסן, אָנגעלייגט וועג כדי אויסצומיידן דעם משונהדיקן ווינט, וואָס האָט זיך געטראָגן מיט אַ וואַיען און פייפן פון אלע פיר זייטן און געריסן, וואָס עס האָט זיך געלאָזן. ס'האַט אויסגעזען, אז אַלע ביימער וועלן מיטגעריסן ווערן אין דעם מעכטיקן געראַנגל צווישן בוים און ווינט.

דער פרימאָרגן, אין סוף פעברואַר, איז געווען אַ גרויער, טרוקן-בייטיקער און איז געקראַכן אין די ביינער. די מענטשן, וואָס האָבן געאיילט צו דער אַרבעט, זענען דורכגענומען געוואָרן פון דער קעלט און האָבן אויסגעזען כּוּמורנע, אָנגעברוגזטע, גרייט אלע וויילע אַרויסצולאָזן אַ וואָרט, וואָס זאַל טאָן אַ צופ, אַ ריס ביז ווייטאַג.

די זון, אַ קאַלטע, אַ ווייטע, האָט זיך געריסן איבער די שפיצן פון די הויכע קוימענס, ווי זי וואַלט זיך געשלאָגן מיט דער דעה. — צי זי זאַל זיך יאָ אָדער ניט באווייזן. שווערע וואַלקנס האָבן באַלד איינגעהילט דעם פרימאָרגן אין אַ מין ניט-טאַג און ניט-נאַכטיקער טונקלקייט.

צום דערבייאַיקן געסל, וואָס האָט געהייסן „טערעס פאַרק“, איז געגאַנגען סוזאַן פלעשער. זי איז געגאַנגען פאַמעלעך און גע- שטופט אַ קינדער-וועגעלע, וואָס איז געווען אָנגעפילט מיט צע- צעבראַכענע קעסטלעך, שפענער פאַר אַ פייער, צו דערוואַרעמען איר שטיבל. דאָס געסל איז געווען איינגעמויערט צווישן הויכע, פינף-זעקס שטאַקיקע הייזער און האָט זיך ניט אַרויסגעזען ביז מען איז ניט צוגעקומען גאַר נאַענט. די עטלעכע קליינע אייני- געהויקערטע שטיבלעך מיט די צעבראַכענע פאַרקאַנעס האָבן געגעבן דעם געסל אַן אויסזען פון אַ פאַרלאָזענעם בית עולם.

ניט קוקנדיג אויף דער פריער שעה און דער בייטיקער קעלט

איז ניט געווען צו מערקן אין סוזאנס גאנג קיין געאיל. זי האט געטראגן א לייכט זומערדיק קליידל מיט א סך קרייזלעך. אויפן קליידל האט זי געטראגן א קורץ מאנטעלע, וואס האט דערגרייכט ביז דער טאליע און אויף די פיס סאנדאלן, וואס האבן שוין לאנג אפגעדינט זייער צייט און זיינען ניט געווען לויט דער מאדע. אויף סוזאנס קאפ — א העל זיידן טיכל, חנעווידיק אויסגעבונדן מיט א קנופ, וואס איז געלעגן אויפן סאמע מיטן שטערן, ווי א בלום. זי איז געגאנגען גלייך. איר טראט — א דראבנער און זיכערער. די באוועגונגען פון אירע גלידער — ריטמישע. זי האט געהאלטן דעם קאפ אביסל אויפגעהויבן, ווי זי וואלט וועלן מאכן זיכער, אז איר בליק וועט ריכטיק אויפגעכאפט ווערן פון א פאטאגראפיסט. עס איז געווען עפעס פון פאזע אין איר גאנצן האלטן זיך. זי האט געשטופט דאס צעבראכענע, סקריפנדיקע וועגעלע מיט חשיבות, עלעהיי זי פירט אן אויסגעפוצט הינטל אויף א שפאציר.

אין סוזאנס גאנג, אין איר קליידונג, איז געווען ארויסרופנדיקס. דאס וועגעלע איז ניט געווען גרינג אין גאנג. די רעדלעך, שלאבער-דיק, לויז אויף די אקסן, האבן געדארפט סוזאנס הילף און זי האט ברייטהארציק צוגעהאלפן די רעדלעך מיט אירע קני. געטאן האט זי עס אזוי געשיקט, אז דאס אַלט וועגעלע האט איר געפאלגט. עס האט בלויז פון צייט צו צייט אונטערגעקערעכצט פון אַלטקייט. דאס האט צוגעצויגן מער אויפמערקזאמקייט פון די פאַרבייגייער ווי סוזאן האט געוואלט.

שווער געווען צו טרעפן ווי אַלט סוזאן איז. אירע האַר, גאַנג העלע, אַ געמיש פון קינדערש ווייס-בלוי און ווייס-גרוי. די אויגן גרינלעך-בלוי מיט אַ טונקלען אַפשיין, און דאָס מויל — די פולע ליפן — גרייט צום וואָרט און שמייכל. כאָטש די טיפע גריבלעך אונטער די אויגן האָבן יאָ געקענט דערציילן פון שווערע איבערלעבונגען, איז אַבער אין איר גאַנג, אין איר קול, געווען אַ גרינגקייט, וואָס האָט איר מער געפאַסט, ווי די מיושבדיקייט, וואָס האָט אויסגעווען ווי מער אַנשטעל ווי נאַטירלעכקייט.

צוגעקומען נעענטער צום געסל, גרייט זיך אריינדייען, איז איר פלוצלינג אַנטקעגנגעקומען אַ מיטל-יאָריקער מאַן, עלעגאַנט געקליידט. דער מאַן האָט זיך ארומגעקוקט אין אַלע זייטן ווי ער וואָלט דערקענען געוויסע זאַכן פון אַמאַל. ער האָט זי דערזען

פון ווייטן און ביי זיך באשלאָסן גיין ווייטער, אָבער ווי נאָר סוואַן האָט אים דערזען האָט זי אָפּגעשטעלט דאָס וועגעלע, אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענט און אויסגעשריגן: „אויב דאָס איז ניט מיין אַלטער גוטער טאָמאַס!... אַ, טאָם! בחור טייערער, פּונוואַנען האָסטו זיך גענומען? אין אַזאַ פּרימאַרגן? ... אוי, איך גלויב ניט מיינע אויגן. . . ווער האָט זיך עס געריכט דיך נאָך אַמאָל צו טרעפּן?“ — זי האָט אַרויפגעלייגט ביידע הענט אויף זיינע ברייטע, גלייכע באַרקעס און געקוקט אין זיינע אויגן מיט דער פּרייד פּון דער־מאַנונג, געהאַלטן אין איין איבערחורן: טאָמאַס, טאָמאַס הייזלער! די ערשטע פּאַר רגעס איז דער מאַן געשטאַנען אַביסל גע־פלעפט, ווי ער וואָלט ניט וויסן ווער ס'איז אים פּלוצלונג באַפּאַלן מיט אַזאַ ליבשאַפט. באַלד האָט אָבער איר קול עפעס אַרויס־גערופּן אין זיין זכרון. זיינע רואיקע, גרויסע אויגן, זיין פּולער פּרישער פנים האָבן זיך אין איר איינגעגעסן און עטלעכע רגעס איז אין זיי געווען שרעק געמישט מיט וואונדער. ענדלעך האָט ער שטיל, ווי צו זיך אליין געווענדט, געזאָגט: „דאָס ביסטו טאַקע סוואַן פּלעטער? יענע סוואַן?“

זי האָט אים איבערגעשלאָגן: — „שאַ־שאַ! — אַ, יענע... און זי האָט זיך הייזערליקלעך פּאַנאָדערגעלאַכט. „אַ, טאָם, טאָם“ — האָט זי אים געגעבן אַ האַנט און אים אַנג־געוויזן אויף אַ גרויסן עטאַזשנעם מויער אין גאַס און געזאָגט: „אַט־דאָ, טאָם, אויף דעם אָרט פּון דער הויז איז געשטאַנען דיין טאָטנס שיינע שטוב מיטן פיינעם גאַרטן.“ דער ווינט האָט שטאַרקער געבלאַזן, און סוואַן, אַביסל בלוי־לעך פּון דער קעלט, האָט גענומען דאָס וועגעלע און געזאָגט צום מאַן:

„אונדזער שטיבל דאָרטן האַלט ביים זינקען, אָבער עס שטייט! כּהאַב מורא מיין האַלץ־אוצר זאָל מיר ניט פּאַרפרוירן ווערן... מען דאַרף גיין, ווילסט מיך אפּשר באַגלייטן, טאָם?“ סוואַן האָט ניט געוואַרט אויף קיין ענטפּער און איז אַוועק. אַביסל צעטומלט איז איר טאָם נאָכגעגאַנגען. ווען זי האָט אויפ־געהערט ריידן האָט ער אַ פּאַרטראַכטער געזאָגט: „יאַ־יאַ! מאַדנע, איך בין געווען זיכער, אַז איך וועל דאָ קיינעם ניט טרעפּן, יעדנפּאַלס

ניט עמיצן, וואס וועט מיך דערמאנען אין יענער צייט... אזויפיל יארן אוועק"...

ער האט זי גוט באטראכט און געזאגט: „ניט דאס אייגענע און יא דאס אייגענע. דאס לעבן איז טאקע מאדנע ו!" כאטש ביידע האבן דא, אויף דער ערד אויף וועלכער זיי האבן איצט געטראטן, פארבראכט זייערע קינדערשע יארן, איז טאמען דער וועג געווען אביסל פרעמד. אלץ האט זיך אזוי געביטן, געטוישט מיט אַזאַ גרונטיקייט, אַז עס איז שווער געווען פאַר אים זיך אַריענטירן און אַנקניפן דאָס, וואָס ער האָט איצט געזען, מיט דעם וואָס ער האָט געדענקט.

ער איז געווען אן איין-און-אינציקער ביי זיין טאטן. זיין פאטער האט פארמאגט אַ ברויעריי, די גרעסטע אין שטאָט, און זי האט זיך טאקע געפונען דאָ ניט ווייט. ער געדענקט ווי זיין טאטע האט אים אַמאָל געזאָגט, אַז דאָס גאַנצע לאַנד אַרום געהער צו אים. דערביי פלעגט זיין פאטער אַ מאַך טאָן מיט דער האַנט און אַנווייזן דעם יורש ווי גרויס זיין פארמעגן איז. די ברויעריי אַליין האט פארנומען אַ גאַנצע גאַס... ער און סוזאַן האָבן זיך געשפילט צוזאַמען אין זאַמד. אים, טאַמאַסן, האָט דער טאטע געשיקט אין אַ פּריוואַטער שולע. סוזאַן איז געגאַנגען אין אַ שטאַטישער שול. די שטאַט-שול איז געווען ווייט און טאַמאַס פלעגט זי מיטנעמען אין זיין שייך וועגעלע, געטריבן פון אַ צוגעלאָזטן פּערדל, מיט וועלכן די קינדער האָבן זיך געשפילט ווי מיט זייערס אַ גלייכן. געענדיקט די עלעמענטאַר שול האָט דאָס לעבן ביידן צעטיילט. דער רייכער טאטע האָט טאַמאַסן געשיקט שטודירן אין אַן אַנדער שטאַט און סוזאַן האָט זיך געלאָזט זוכן אירע קינדערשע חלומות. איר חלום איז געווען די בינע. זינט זי איז אַלט געוואָרן זיבן יאָר און זיך אויסגעצייכנט אין אַ קינדער-פאַרשטעלונג, האָט זי קיין שענערן חלום ווי שפּילן טעאַטער ניט געהאַט.

מיט אירע בלאַנדע לאַקן, מיט די טונקל-בלויע אויגן און שמיכל, וואָס האָט געכשופט יונגע לייט, איז איר ניט אַנגעקומען צו-שווער אַריינצוטערעטן אין טעמפל פון איר טרוים. אַ סך יאָרן האָט סוזאַן געצויבערט די טעאַטער-באַזוכער מיט איר שייך פנים. זי האָט געשפילט לייכטע זאַכן מיט קלינגענדיקע נעמען, וואָלט סוזאַן זיכער געווען אַ גרויסער דערפאַלג. אירע בילדער אויף

די פלאקאטן האבן אראפגעשריגן און אראפגעשמיכלט אין שטאָט און אין די ארומיקע שטעט, זי אליין איז געווען ווי אין אַ זיסן טראַנס. צוליב די קאָמפּלימענטן און אַלץ וואָס קומט מיט דעם... אויך טאמט נאָמען האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן. ער איז געווען דעם טאָטנס זון, און דער טאָטע איז געוואָרן פּאָפּולער צוליב זיין פּאַרשלינגען שטיקער לאַנד אין יענער געגנט, וואו ער האָט געעפנט די ברויעריי. ער האָט אויך געעפנט קאָנסטרוקציע־קאָנטאַרן. די אַנאַנסן פון דער „טאַמאַס הייזלער קאָנסטראַקשאַן“ זיינען אויף פיל פּלעצער אויסגעקלעפט געוואָרן לעבן די שרייענדיקע פּלאַקאַטן מיט סוואַנס בילד. דער יונגער טאַמאַס אליין (זיין טאָטע האָט אויך געהייסן טאַמאַס) איז דעמאָלט געווען ווייט. אים זיינען ווייניק אָנגעגאַנגען דעם טאָטנס געשעפטן. געלט האָט ער געהאַט גענוג, אָבער ער איז ניט געווען פּראַקטיש גענויגט און ער האָט ביים טאַטנס לעבן גענוג געלט פאַרשווענדט.

שוין יאָרן ווי דער אַלטער טאַמאַס הייזלער איז געשטאַרבן און שוין לאַנג ווי דער נאָמען סוואַן פּלעשער איז פאַרגעסן. אַן שום האָרעוואַניע איז דער יונגער טאַמאַס געוואָרן דער יורש פון טאַטנס מיליאָנען. ניט האָבנדיק קיין אַמביציע צו פירן דעם טאַטנס געשעפטן האָט דער יונגער טאַמאַס איבערגעגעבן אַלץ אין די הענט פון פאַרוואַלטער, באַנקירן און מען האָט שוין פאַר אים געטאַן... ער האָט געוואוסט, אז די „באַנקירן“ טויגן זיך מער אויס אין די „ביזנעס“ און האָט אַלץ איבערגעלאָזט צו זיינע „אונטער־טאַנען“...

ווען עס האָט זיך אָבער געהאַנדלט וועגן אַרונטערעוואָרפן די אַלטע הייזער פון דער געגנט, צוליבן אויסברייטערן אַ געוויסן בוי־פּראָיעקט, האָט דעמאָלט טאַם אליין געמוזט אַנקוקן די געגנט און געבן זיין הסכמה. ער האָט זיך געפרוּאווט אַרויסדרייען פון אַט־דער פּונקציע, אָבער ענדלעך האָט ער געמוזט זאָגן דאָס לעצטע וואָרט.

אין אַט־דעם שטורעמדיקן פּרימאַרגן האָט זיך טאַמאַס געלאָזט אויף דער מיסיע. ער האָט זיך אַריינגעזעצט אין זיין לוקסוס־אויטאָ־מאַביל און געהייסן דעם שאַפּער פאַרן אין די בראַנקס. פון אַנהויב האָט ער געטראַכט, אַז ער וועט בלייבן זיצן אין דער מאַשין. ער וועט בלויז פאַרבייפאַרן, אָנצייכענען וואָס ער דאַרף און גענוג.

אבער ווען ער איז אריינגעפארן אין פארק און דערווען דאס טייכל, וואו ער מיט זיינע שול-חברים פלעגן אמאל כאפן גאלדענע פיש, און דעם שטיין וואס האט פונדערווייטן אויסגעזען ווי א גרויסער עלפאנט, האט אין זיין זכרון אויפגעהעלט א יינגלשע נייגעריקייט, און ס'האט אים ארויסגעשלעפט פון מאשין; ער האט זיך געלאזן שפאצירן איבערן פארק. אלץ איז שוין איצט געווען אזוי אנדערש, אז ער האט באלד פארגעסן אין די קינדערשע סענטימענטן און בענקענישן. ער האט ניט דערווארט, ער זאל דא אנטרעפן עמיצן, וואס וועט אים דערמאנען אין זיינע קינדעריארן. אזויפיל יארן זיינען דאך שוין זינט דאן אפגעפלאסן!

טאמאס האט גענישטערט אין זכרון, געזוכט זיך דערמאנען אין אמאליקע פריינט און באשלאסן, אז עס איז אומזיסט דאס זוכעניש נאך קארגע פערציק יאר... אויף זיינע ריזעס האט ער דאך אבי געזען טויזנטער מענטשן, די טויזנטער מוזן אפמעקן די געשטאלטן פון די איינציקע... אבער טאקע ביי דעם געדאנק האט ער אויפ-געהיבן די אויגן און דערווען די פרוי מיטן וועגעלע האלץ...

די פרוי מיט איר עקזאטישן אויסזען, מיט אירע קליידער און דאס וועגעלע האבן אויסגעזען אביסל מאדנע און פארדעכטיג. ער האט זי געוואלט פארבייגיין. אבער די פרוי איז געבליבן שטיין, האט אנגעשטעלט אויף אים אירע גרויסע פריידיגע אויגן און אויסגע-רופן מיט אזויפיל באגייסטערונג זיין נאמען, אז ער איז גלייך געווארן אביסל צעטומלט און דערשראקן. ערשט נאכדעם ווי זי האט עטלעכע מאל איבערגעזחזרט זיין נאמען — טאם — טאמאס — טאם האט ער זיך דערמאנט צו וועמען דאס קול געהערט.

„סוזאן — יא, א סך איז נאך פארבליבן אין אט-דעם קול. דאס דאזיקע קול האט ער אמאל ליב געהאט צו הערן. ניט נאר ער, ווער ס'האט דאס קול געהערט האט עס ליב באקומען... זיין טאטע האט אים געשיקט שטודירן אין אן אנדער שטאט כדי אים צו דערווייטערן פון דער מיידל, וואס איז געווען דער ליבלינג פון אלע יינגלעך אין דער געגנט. אפילו אהיים אויף וואקאציע האט אים דער פאטער ניט געלאזט. ניט געוואלט זיין זון זאל זיך פריינטלען מיט א טאכטער פון אן ארעמען מוזיקאנט. אז טאם איז אלט געווארן אכצן יאר איז ער אהיימגעקומען און האט שוין די פלעשערס ניט געטראפן. דער טאטע איז שוין

געווען טויט און סוואן האָט געשוועבט אין די ווייסע וואַלקנס...
 ערשט איצט האָט טאם דערזען די ווייטקייט צווישן זיי ביידן...
 צוגעקומען צום שטיבל, וואָס האָט אויסגעזען איינגעהויקערט.
 אַלט, ווי ס'וואַלט געציטערט פאַר קעלט, האָט סוואַן זיך האַסטיק
 אָפגעשטעלט, ווי זי וואַלט וועלן אָפּווענדן טאַמס בליק פון איר
 שטיבל, עס זאל זיך ניט פילן פאַרשעמט פון פרעמדנס אויגן. זי האָט
 אים אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויף די אַנדערע שטיבלעך און
 געזאָגט :

— זעסט יענע אַלטינקע דאָרט ? מיר זיינען אַלע איין פאַמיליע.
 מיר האָבן געשלאָסן אַ בונד ! מיר שטייען אַלע צונויפגעשמידט
 קעגן די גרויסע לאַנד־באַזיצער, וואָס ווילן ביי אונדז צונעמען
 אונדזער לעצט פאַרמעגן. „זיי דאַרפן דאָס לאַנד“, זאָגן זיי, און אונדז
 ווילן זיי אָפּפּטרן מיט גאַרניט... זיי זאָגן אַז דאָס געזעץ איז מיט
 זיי און זיי קאַנען אונדז פון די הייזער אַרויסטרייבן. נו, מירן זיי
 ווייזן, אַז זיי וועלן אונדז ניט אַרויסוואַרפן !

סוואַן האָט געקוקט אויף טאַמאסן, געוואַרט אויף אַן ענטפער.
 זי איז געווען זיכער אַז ער קאָן אַנדערש ניט זען די זאַך, ווי זי.
 אָבער זיין בליק האָט ארויסגערופן אין איר אַ פאַרדאַכט, אַז זי
 נאָרט זיך. זי האָט דעריבער צוגעגעבן :

„יא, דאָס געזעץ קאָן זיי טאַקע העלפן, אָבער מיר וועלן זיי
 מאַכן שווער דאָס אַראַפּוואַרפן אונדז פון לאַנד. מירן לייגן שטיינער
 אין וועג... פאַראַן דאָרט, אין די שטיבלעך, עטלעכע קראַנקע, אויך
 אַזעלכע וואָס האָבן פאַרלוירן קינדער אין דער מלחמה.“

ווען סוואַן האָט איצט געקוקט אויף טאַמען האָט זי שוין
 אין זיינע אויגן געזען לאַנגווייליקייט און גלייכגילט. זי האָט
 זיך געכאַפּט, אַז איר פלאַפלען גייט אים גאַנץ ווייניק אָן, אַ רויטקייט
 האָט זיך געגאַסן אויף אירע פאַרפרוירענע באַקן. ס'איז איר איצט
 געווען שווער צו בייטן דעם טאָן, האָט זי קינדעריש אָנגעבלאַזן
 די פולע ליפּן, ווי זי וואַלט געווען ביז, און זיך אָנגערופן :

„און דו, פרינץ מיינער, האָסט זיך אפילו ניט אָנגעבאַטן אַרויפ־
 ברענגען מיין וועגעלע ! אַט־וואָס יאָרן טוען אויף !

זי האָט הילכיק געלאַכט. טאם העלפנדיג שטופן דאָס וועגעלע
 האָט געטראַכט : „דו שפּילסט נאָך אַלץ טעאַטער — סוואַן פלעשערזי“
 אין גרעסערן, האַלב־טונקעלן צימער איז געווען ווייניק מעבל.

א הונט מיט א סאמעט־שוואַרצער פעל, האָט ביידן באַגעגנט. דער הונט איז געבליבן שטיין, אַ וויילע געקוקט אויפן גאַסט און איז באלד צוגעלאָפֿן צו דער באַלעבאַסטע מיט אַ הינטישער פרייד, ווי ער וואָלט זי שוין לאַנג ניט געזען. סוזאַן האָט אים באַרואיקט מיט אַ פֿאַר וואַרעמע גלעטן איבערן קאָפּ, און געזאָגט: „זייט באַקאַנט, זיין נאָמען איז „קאַפּיטאַן“, קאַפּיטאַן האָט מיט זיינע האַלב פֿאַר־טרערטע און קיילעכדיקע אויגן באַטראַכט דעם גאַסט און איז אָפּגעטראַטן.

אויף אַן אָפּגעניצטן טונקל־רויטן דיוואַן איז אַ ווינקל איז געזעסן אַ באַלערינע. אירע לאַנגע, דינע פיס לויז אַראָפּגעהאַנגען. די רויטע טוליענע קלייד האָט פֿאַרנומען אַ ווינקל פון דעם דיוואַן און די אויגן, כמעט אַן שוואַרצאַפֿלען, האָבן פֿאַרשייט געבליצט ווי זיי וואָלטן געזאָגט: „יא, איך בין שייך?“

סוזאַן האָט צוגעפירט טאַמאַסן צום דיוואַן און געזאָגט: „אַט דאָ האָסטו אַ דאַמע, איך וועל גיין מאַכן וואַרעם. עס וועט ניט נעמען לאַנג. איך האָב אַ פיינעם אויוון“. געבליבן אַליין האָט זיך טאַמאַס אַרומגעקוקט, זיך געריבן די אויגן און געשמייכלט. אין זיין שמייכל איז געווען צעטומלעניש און פֿאַרלירנקייט. ער האָט באַטראַכט דעם האַלב־ליידיקן צימער, די ווענט וואָס האָבן זיך געקרישלט און דעם פּלאַסטער וואָס האָט זיך געשפּאַלטן. מיט איין האַנט האָט ער געהאַלטן די שמייכלענדיקע קוקלע און זיך געוואונדערט ווי נאָך איז ער פֿאַרקראַכן אין דער אַרעמקייט. ער האָט געטראַכט ווי אַזוי סוזאַן האָט זיך אַריינגעפּאַסט אין אַט־דער סביבה ווי זי וואָלט גאָר קיינמאַל פון קיין בעסערס ניט געוואוסט.

— איז דאָס אויך אַזאַ מין שפּיל? — האָט ער זיך אַליין געפּרעגט און אַליין געענטפּערט — ניין. לויט איר האַלטן זיך איז ניט צו מערקן אין איר קיין שום געפּאַלנקייט, וואָס אַזאַ אַרעם לעבן וואָלט געדאַרפּט מאַכן אויף איר.

פון אַט דער גאַנצער אומדערוואַרטעטער באַגעגעניש, פון דער איבערראַשונג האָט זיך אין אים געשאַפֿן אַזאַ פּלאַנטער, אַז עס האָט אים אַנגענומען אַ חשק וואָס גיכער אַוועק פון דאַנען. די לופט איז דאָ געווען שווער און קאַלט. ער האָט זיך דערמאַנט, אַז זי האָט אים ניט געבעטן אויסצוטאָן דעם מאַנטל. אפשר האָט זי געמיינט, ער זאל באלד אַוועק? „טאַקע ניט געדאַרפּט דאָ בלייבן“ — ער

האָט זיך אויפגעשטעלט. ער איז צוגעגאנגען צו דער פּיאַנאָ — דאָס איינציקע לייטישע שטיק מעבל אין צימער. פון אַ פענצטער האָבן זיך אַריינגעשנירלט צוויי קרוימלעכע זון־פּאַסן, זיך געדרייט אין האַלב קרייז אויף אַ קרישטאַלענער ראַם פון אַ פּאַטגראַפֿיע. ס׳איז געווען אַ בילד פון אַ שיינער דאַמע אין איר גאַנצן וואַקס. זי האָט געטראָגן אַ טונקל קלייד מיט שפיצן און שלעפּ, וואָס האָט זיך געפּאַלדעוועט אַרום אירע פּיס. דאָס קלייד האָט געהאַט אַ טיפּן דעקאַלט. אַן אומגעוויינלעכער פּרוילעכער צויבער איז געלעגן אין לייכטן פּראַפּיל פון דער בליענדיק־יונגער פּרוי, אין אירע האַלדז־ליניעס און אין איר שמייכל. אין אירע הענט האָט זי געהאַלטן אַ פעכער פון שטרויס־פּעדערן, ווי זי וואָלט זיך אין אים געשפיגלט ווי ער וואָלט געווען לעבעדיק און זי וויל אים ברענגען צו די ליפּן. טאַמאַס איז מעכאַניש אָפּגעטראָטן אויף צוריק און באַלד צוריק־געטראָטן. ער האָט געזשמורעט מיט די אויגן ווי די ליכט־שטראַלן וואָלטן אים געשטערט זיך איינקוקן אין בילד. ער האָט כמעט הויך אַרויסגערעדט: יא, דאָס איז זי, סוואַן! מיט יאָרן צוריק האָב איך דאָס בילד געזען אין אַ גי־יאַרקער צייטונג. עס איז «סוואַן פּלעשער» אין דער ראַלע פון אַסקאַר ווילדס דראַמע, לעידי ווענדעמייערס פען. ער געדענקט, אַז ער האָט דאָס בילד געזען אין פּאַריז. ער דערמאַנט זיך ווי איבעראַשט ער איז דעמאַלט געווען, אַך, ווי זי האָט זיך געענדערט!...

שווער געווען פאַר טאַמאַסן פאַראייניקן דאָס בילד פון דער מיטליעריקער פּרוי מיטן געלבלעכן פּנים, קאַלירלאָזע האַר און קינסטלעך־געמאַכטן שמייכל מיטן בילד. פאַרוואָס איז זי ניט געווען אָפּהאַרציק, פאַרוואָס האָט זי אים ניט געזאָגט אַז זי איז אָרעם? זי האָט גאָר געשטופּט דאָס וועגעלע, ווי אַ זאָך מיט וועלכן מען קען זיך באַרימען! ער האָט גענומען דאָס בילד אין די הענט, עס צוגעטראָגן צו דער שיין און געשאַקלט דעם קאַפּ מיט באַדויער: «סאַראַ ענדערונג!» און ווי ער וואָלט געוואָלט צוריק אַוועקשטעלן דאָס בילד האָט ער דערהערט אירע גרינגע, גיכע טריט. ער איז איר אַנטקעגנגעגאַנגען און געזאָגט: «אַ פּיין בילד. האָב עס שוין אַמאָל געזען, ווי לאַנג שוין אַז דו האַסט עס גענומען?» פאַר סוואַנען איז די באַגעגעניש מיט טאַמאַסן געווען אַ פּריידיקע איבעראַשונג. די לעצטע יאָרן האָט זי דעם גרעסטן

טייל פון איר צייט פאַרבראַכט מיט עלטערע מענטשן, וואָס זיינען אויך געווען אַנדערש פון איר לויט טעמפּעראַמענט, און כאַטש די מענטשן זיינען איר געווען נאָענט און עס האָט זיי פאַראייניקט דער געמיינשאַפטלעכער געראַנגל מיט דער באַנק, וואָס האָט גע- לויערט ווי אַ שאַטן איבער זיי, — זיינען איר אָבער די מענטשן אָפט געווען לאַנגווייליק. איר פאַרגאַנגענהייט איז דאָך געווען אַזוי אַנדערש ווי אַצינד. געווען שעהן, ווען סוזאַן האָט געבענקט נאָך א מענטשן מיט וועלכן זי זאָל זיך קאָנען טיילן מיט עפעס. אין די שעהן האָט איר „קאַפיטאַן“ אויסגעזען אַזוי צעקנייטשט, אַלט. פלעגט טרעפן אַז זי האָט געעפנט איר צויבער-קעסטעלע און זיך דערמאַנט אין דער מאַמעס מעשהלע.

אַ מעשהלע וועגן אַ קעסטלע, וואָס האָט באַוויון כּשוף. דאַרפסט נאָר פאַרמאכן די אויגן און ארויסזאָגן עפעס אַ וואונטש, און דאָס קעסטעלע וועט דערפילן דיין טרוים און באַגער. אַזאַ מין קעסטעלע האָט זיך סוזאַן איינגעשאַפן. ווען ס'איז איר געוואָרן אומעטיק — האָט זי געעפנט דאָס קעסטעלע און ארויסגערופן אירע פאַרגאַנגענע טעג, זיך אומגעקערט צו יענע זאַטע טעג, און האָט געשוועבט אויף די ווייסע וועגן. נאָכדעם ווי זי האָט צוריק געעפנט די אויגן איז איר שוין דער „איצט“ ניט געווען שווער. איר לעבן אויף אַ באַשרענקטער פענסיע האָט זי ניט גענומען טראַגיש.

ווי אַזוי עס איז געקומען צו דער איבעראַנדערשונג אין איר לעבן, וואָלט סוזאַן מסתמא ניט געקאָנט ענטפערן גענוי. אויב מען וואָלט ביי איר געפרעגט. זי געדענקט נאָר, אַז זי האָט זיך אַמאָל אַליין געפרעגט, צי די טעאַטער צושויער, באַזונדערס די יונגעלייט, אַפלאַדירן איר קונסט, אַדער איר שיינ פנים, און דער ענטפער איז געקומען פון איר אליין — „דיין שיינ פנים, סוזאַן!“ דעמאָלט איז זי, סוזאַן, געוואָרן אַן אַנדערע, אַזאַ וואָס אַדער שפילן טעאַטער, אַדער — גאַרניט!

ניט גרינג איז איר אַנגעקומען דאָס קלעטערן אויף דעם טעאַטער שטאַפּל. אויפן וועג האָט זי געמוזט מאַכן קאַמפּראַמיסן, אויפן וועג האָט זי געשפילט הייסע, לעבלעכע און גלאַט-אנווי ראַמאַנסן, זיי אַפגעשפילט און געלאָזן הינטער זיך. די צייט איז געגאַנגען. איין יאָר האָט באַגלייט דאָס צווייטע. זי האָט געשפילט גרעסערע און קלענערע ראָלן, אָבער דער פייער, וואָס האָט געצונדן אויגן און

הערצער ביי די וואוילע יונגעלייט אין די „לאזשעס“ איז פארבליבן דארט, פון וואנען זי איז שפעטער אנטלאפן.

ווען סוזאן האט זיך דערשלאגן צו שפילן די ראַלע אין אַסקאַר וויילדס דראַמע „לעידי ווענדערמייערס פען“ איז זי שוין אַלט געווען נאָענט צו פערציק. חדשים לאַנג האָט זי געאַרבעט אויף זיך, געמייסטערט און געמוסטערט די עמפינדלעכקייט פון וויילדס מוסטער, אָבער זי האָט נאָר אין איין סצענע דערגרייכט פולקאָמענ-קייט. די אַנדערע זיינען ניט געווען גענוג איבערצייגעוודיק, כדי צו איבערצייגן האָט זי אַליין געדארפט זיין מוטער, זיך פילן ווי אַ מוטער, וואָס האָט אַ שולדיקן געוויסן קעגן איר קינד און וויל עפעס אויסקויפן. סוזאן איז קיין מוטער ניט געווען און האָט עס דעריבער קינסטלעריש ניט געקענט איבערלעבן. פון איר גאנצער שווערער ארבעט איז דאָס איינציקע וואָס איז איר פארבליבן, דאָס בילד מיטן פעכער אין האַנט. דאָס בילד אויף וועלכן טאַמאַס האָט איצט געקוקט. מיט דעם בילד האָט סוזאן פאַרענדיקט איר שוישפילערישע קאַריערע. אַלץ איז דעמאָלט געווען אַזוי פּלוצלונג, דער אַנזאָג אז איר מוטער איז קראַנק געוואָרן האָט איבערגעריסן איר שפילן.

ווען סוזאן האָט זיך אומגעקערט אהיים, פון וועלכער זי איז פריער אַוועק אין דער גרויסער וועלט, איז איצט די היים געוואָרן פאַר איר אַ גאַט-געבענטש ווינקל. זי האָט געשפּירט ווי זי וואָרפט אַראָפּ פון זיך קייטן, טאַקע גאַלדענע, שיינענדיקע קייטן, אָבער דאָך — קייטן.

סוזאן האָט אויסגעטאָן אירע רייכע קליידער, אָנגעטאָן אַ שטוב-קליידל און געזאָגט צו זיך: „שפּילסט מער ניט קיין טעאַ-טער!“ סוזאן איז געוואָרן אַ קראַנקן-שוועסטער. זי האָט געהאַלפן דער קראַנקער מאַמען און געפּילט, אַז העלפן דער אַלטער מאַמען האָט מער די ווערט ווי אַמוזירן טויזנטער.

עס זיינען אַוועק עטלעכע יאָר זינט סוזאן האָט זיך באַהאַפּטן מיט דער ווירקלעכקייט. פון דאן אָן זיינען שוין אירע דראַמעס, טראַגעדיעס און טראַגיקאָמעדיעס ניט געווען פון עמיצן-געשריבן, נאָר אליין איבערגעלעבטע. איר מאַמע איז געשטאַרבן, אירע אַפּ-געשפּאַרטע געלטער האָבן זיך אויסגעשעפּט. דאָס שטיבל וואָס זי האָט געירשנט איז אַלט, זינקט צו דער ערד ווי אַ זקן. ווי אַלע

שטיבלעך אין דער געגנט, פארערעמטע און פארלאזענע און פאר-
משפט צום טויט און האלטן קוים אויף דאס צאנקענדיקע לעבן.
די רייכע בוי־פירמעס האבן געוואוסט אין וואס פאר א מצב
די איינוואוינער פון די שטיבלעך האבן זיך געפונען, האבן זיי
עקספלואטירט די נויט. האבן אליין באשטימט דעם פרייז פאר
די היזער, ניט אנגעפרעגט ביי די וואס דארפן אויסגעווארצלט
ווערן פון זייער באדן און זיך ארויסלאזן זוכן א היים וואו דעם קאפ
אנצושפארן.

סוזאן איז געווען די ערשטע צו דערזען מיט א קלארקייט
דעם אומרעכט, וואס די באנק טוט צו די שכנים. זי האט געמוטיקט
די שכנים און זיי געוועקט זיך קעגנצושטעלן די מאגנאטן, וואס
ווילן זיי פארטרייבן פון זייערע היימען. מיט איר אפטימיזם איז
סוזאן געווארן דער לייכט־טורעם אינעם „פארק טערעס“. א שוין
אויף זיך אנצושפארן און געפינען אויפמונטערונג אין צייטן פון
יארש און אומעט. זי האט דערווארעמט די געמיטער פון די שכנים
מיט איר שפילן אויף דער פיאנא. דאס שפילן האט דערפרייט און
אויפגעוועקט נייע כחות אין איר אליין.

באלד ווי סוזאן האט דערזען טאמאסן איז אין איר אויפגעגאנגען
א מאדנע פרייד. עס איז געווען די אמאליקע פרייד, ווען זי
האט זיך געשפילט מיט טאמען אין לויפעניש און כאפעניש...
איז ער דאך געווען אמאל אזא שיינער! אבער אז עס זיינען אזעק די
ערשטע מינוטן פון פרייד און שטיינונג און טאמאס האט געשוויגן,
האט זיך אין איר עפעס אפגעשטעלט. זי האט דערזען אין זיינע
אויגן א מאדנעם גליווער. עס איז איר גלייך איינגעפאלן, אז אפשר
האט זי געמאכט א טעות, אפשר איז עס גאר אן אנדערער, וואס
איז ענלעך אויף יענעם טאמאסן? אבער זיין ארויסזאגן מיט ערנסט
די ווערטער: „ביסטו טאקע סוזאן...“ אין די געציילטע ווערטער,
וואס ער האט קאלט געזאגט, ווי ער וואלט זיך געהיט, ער זאל זיך
ניט ארויסכאפן מיט אן איבעריק ווארט, — האט זי גלייך דערפילט
א פרעמדקייט. עס האט זיך אויסגעוויזן, אז אפילו איר נאמען זאגט
ער ארויס מיט א געוויסער רעזערוואציע, ווי מען זאגט א נאמען,
וואס מען איז ניט זיכער מיט אים... האט זי דערפילט א פרעמדקייט.
סוזאן האט פאר זיך איצט געזען א מאן א גיאנט, שלאנק
און ברייט־ברוסטיק, דאס פנים — לענגלעך. די אויגן — טונקל־ברוין.

די האָר, די זעלבע וואָס אין דער יוגנט, שיינענדיק שוואַרץ. זי האָט געטראַכט, אַז די יאָרן האָבן, ווייזט אויס, זיך ניט געלייגט צו-שווער אויף אים.

ווען זי איז צוריקגעקומען אין צימער אין דער באַגלייטונג פונעם הונט, האָט זי ניט געוואוסט ווי אַזוי אַנצוהויבן אַ נייעם געשפרעך מיט טאַמאַס. זי האָט זיך גענומען מאַכן אַ פייער. אין איר האַנדלונג איז געווען אַ מין פאַרדרוס, ווי זי וואַלט געפונען אַ זאך און עס צוריק פאַרלאָרן אַדער זי וואַלט זיך פאַרמאַסטן קעגן איינעם און איז באַזיגט געוואָרן. זי האָט שוין געטראַכט, צי זי האָט זיך בכלל געדאַרפט לאָזן דערקענען צו אים. ווער ווייטט אין וואָס פאַר אַ וועלט ער לעבט איצט? זיין טאַטע דער מיליאָנער האָט דאָך אים אוודאי איבערגעלאָזן אַ מיליאָניקע ירושה. עס איז מעגלעך, אַז ער איז איינער פון די לאַנד-באַזיצער, וואָס קלייבן זיך אַרונטערוואַרפן די אַלטע הייזער? און באַלד איז אַנגעפלוין אַ נייע מחשבה, — „אויב יא אַ מיליאָנער, זאָל ער טאַקע וויסן ווי ליב זי האָט זי, די מיליאָנערן!“

סוזאַן איז צוגעגאַנגען צום שפיגל. איר אייגן פנים אין שפיגל איז איר ניט געפעלן. עס האָט אויסגעזען ווי עס טראַגט אויף זיך אַ פאַנצער. — „אפשר אים אַפּשפּילן אביסל טעאטער? וועט ער פאַרשטיין?“ זי האָט דורכגעפירט די הענט איבער די געלבליעכע באַקן, אַפּגעפרישט די ליפן, אויסגעלייכט דאָס געבלימלטע טיכל, וואָס האָט צוגעגעבן קאָליר צו די אויגן און געשמייכלט: „סי'האַלט נאָך ניט אַזוי שלעכט מיט מיר“...

סוזאַן האָט גענומען אַ סיגאַרעטל אין מויל, אַנגעהויבן אויספּיפּן אַ פאַפּולער פּריילעך לידל און מיט דער קוועקזיבלעדדיקייט פון אַ יונג מיידל איז זי צוגעגאַנגען צו טאַמאַס, וואָס האָט געהאַלטן איר בילד אין זיין האַנט. טאם, ווי ער וואַלט זיך פאַרשעמט, האָט אַוועקגעשטעלט צוריק דאָס בילד. סוזאַן האָט אַנגעשטעלט אויף אים אַ פאַר קאַלטע אויגן, האָט ליידנשאַפטלעך געזויגן דאָס ציגאַרעטל, געבלאָזן דעם רויך פון די שמיכלענדיקע ליפן און געזאַגט: „איך האָב דיין בילד קיינמאַל ניט געזען. ביסט די אַלע יאָרן אויסגעמעקט געוואָרן פון מיין געדאַנק. דעריבער האָב איך, ביים דערנען דרך, אויסגעדריקט אַזויפיל איבערראַשנדיקע פּרייד.“ ביי דעם אויגן האָבן זיך איצט באַגעגנט, זיינע — קאַלטע,

פארשנדיקע, אירע — צופרידן־שמיכלענדיקע. זי האָט זיך באַלד צעלאַכט, ווי דער פאַרביילויפנדיקער עפיואַד וואָלט איר פאַרשאַפט שפּאַס, זי האָט געזאָגט: „געווען אַמאַל אַ גרויסער רוסישער שרייבער, גאַרקי, האָט ער געזאָגט אַ קלוג וואָרט: „אין די קאַרעטן פון דער פאַרגאַנגענהייט קאָן מען ניט פאַרן!“ זי האָט צוגעגעבן: „איך וויל אפילו אין זיי ניט פאַרן!“ טאַמאַס האָט אפילו ניט געהאַט קיין צייט צו ענטפערן. זי האָט שוין געמאַכט טריט צו דער טיר. באַלד האָט זי צוגעגעבן: „איך בין טאַקע פון אָנהויב אָן ניט געווען זיכער צי דאָס ביסטו, דער טאַמאַס פון אַמאַל, אָבער גראַד די ניט־זיכערקייט אין דיין בליק האָט מיך איבערצייגט, אַז דאָס ביסטו. איז עס ניט וואונדערלעך? און דו, ווען דו דערקענסט מיך, וואָלסטו זיך אָפגעשטעלט, אָדער מיך פאַרבייגעאַנגען?“

אַנשטאַט אָן ענטפער האָט טאַמאַס געקוקט אויף איר שווייגנדיק. פאַרשנדיק, ביידע האָבן שוין איצט, שווייגנדיק, געשפּאַנט צו דער טיר. עס איז אונטערגעקומען „קאַפיטאַן“. סוזאַן האָט זיך איבערגעבויגן איבערן הונט, אריינגענומען זיין פנים אין אירע הענט און מיט ליבשאַפט געקוקט אין דעם הונטס אויגן. טאַמאַס האָט אויסגעדרייט דעם קאַפּ צו דער פּיאַנאַ, ניט געקענט פארגעסן די די שייכות פון די צוויי, יענע דאָרט אויפן בילד און די, אַט־דאָ, מיטן הונט. די זעלבע רירעוודיקייט אין ביידן.

אַ פּיינער הונט — האָט ער ענדלעך אַרויסגעזאָגט. — „זייער אַ טרייער פריינט, ער לאָזט מיך ניט אָפּ“, — האָט סוזאַן צוגעגעבן. שוין ביי דער טיר האָט טאַמאַס, ווי ער וואָלט זיך אין עפעס דערמאַנט, געזאָגט: „וועגן דיין איינגעשפאַרטקייט, דיין גיין קעגן שטראַם, ווילט זיך מיר זאָגן, סוזאַן, אַז דו וועסט דעם ווינט ניט צויעמען. דאָס געזעץ איז אויף זייער זייט. אפשר קאָן איך דיר העלפן קריגן אָן אַנדער וואוינונג? און וואָס שייך פאַרגייטיקונג, וועסטו אויך אליין דערגרייכן מער.“

סוזאַן איז צוריקגעטראָטן פון דער טיר. איר פנים האָט זיך באַצויגן מיט אַ רויטקייט און פון די אויגן האָט זיך געריסן צע־רייצטער כעס. טאַמאַס האָט געטראַכט, אַז זי פאַרשטייט שוין, אַז ער געהערט צו זיי, צו די וואָס ווילן אָפּרוימען די הייזער... פון איר מויל האָבן זיך געשאַטן רייד ווי פּיערדיקע קוילן. זי האָט גערעדט אין איין אַטעם: „וואָס געזעץ, ווער געזעץ? און

געבענטשטע הענט

יִוֹשֵׁר, רַעֲכֵט? וואָס פֿאַר אַ באַגריף פֿון גערעכטיקייט האָסטו? זי האָט אַ רגע געשוויגן און נאָכדעם געזאָגט מיט אַ שאַרף קול: „ווען דו ווייסט ווי איך האָס זיי!... איך וואָלט זיי מיט מיין שנאה גערן פֿאַרסמט!“

שטיל, קוים הערנדיק זיין אייגן קול האָט טאַמאַס געזאָגט: „נעם זיך ניט אַזוי צום האַרצן, סױאַן, באַרואיג זיך... איך מוז שוין גיין!“ ער האָט לייכט געדריקט איר האַנט און איז אַרונטער פֿון די טרעפּ.

סױאַן האָט אים נאָכגעקוקט, „קאַפּיטאַן“ האָט נאָכגעהאַווקעט מיט אַן איינגעהאַלטן קול: „האו, האו“. אירע קאַלט־געוואַרענע הענט האָט סױאַן געוואַרעמט אין הונטס פעל... .

מוניע דער שוסטער און ברוך שפינאָזא

מוניע דער שוסטער איז נאך אַ יונגער מענטש, און ער
עטלעכע און דרייסיק, אַ קליינער, אַ קיילעכדיקער. אַלץ איז ביי
אים געווען קיילעכדיק, דאָס פנים, דער קאָפּ, די בלויע קליינע אויגן,
זיין געדיכט און קורץ־געשוירן בערדל, אפילו די שוואַרצע האַר,
וואָס האָבן אריינגעשלאַגן אין אַ בלויקייט, זיינען אויך געווען קיילעכ־
דיק פארשאַרן ארום דעם האַלדז און דעם גלאַטן שטערן.
מוניע איז געווען אַ פשוטער, גוטמוטיקער מענטש, און כאַטש
עס איז אים שווערלעך געווען מפרנס צו זיין זיין גרויס הויזגעזינד,
האַט ער זיך פונדעסטוועגן פאַר קיינעם ניט באַקלאַגט.
אַ גוטער און שנעלער באַלעמעלאַכע האָט ער גאַרניט אויס־
בראַקירט. זיינען געווען נייע שיד, איז גוט! טאַמער ניט, זיינען
אַלטע שיד צום פאַרריכטן אויך ניט קיין בראַק. זיך באַקלאַגן האָט ער
פיינט געהאַט.
די שוסטעריי האָט מוניע ליב געהאַט. ער האָט פון קיין בעטערס
ניט געוואוסט. „איך בין געבוירן געוואָרן אַ שוסטער“ — פלעגט
ער שפּאַסן.

זיין ווייב, דבורה, איז געווען מיט אַ קאָפּ העכער פון אים, אַ
געזונטע, שטילע און שטענדיג פאַרהאַרעוועטער פרוי, האָט דבורה
געלעבט בשלום מיט גאַט און לייט. זי האָט נאָר געהאַט איין טענת
צו גאַט: איר האָט זיך געוואַלט האָבן מיידלעך און זי האָט אַלע
פאַר יאָר געהאַט אַ יינגל — פינף יינגלעך! זי האָט געהאַט איין
מיידל, איז עס אויך געווען אַ האַלבו יינגל. דאָס מיידל האָט ניט גע־
וואַלט טראַגן קיין קליידלעך און עס האָט זיך איר פאַרגלוסט
אַנטאָן אַן „אַרבע כנפות“, אַ טלית קטן. די פינף זין זיינען אַלע
געווען גרויס און געזונט, געראַטן אין דער מאַמען.
געוואוינט האָט מוניע דער שוסטער אין אַ הילצערן הינטער־
שטיבל אויף אַ גרויסן הויף. די דירה איז באַשטאַנען פון איין
גרויסן חדר אַפּגעטיילט אויף צוויי מיט דער וואַנט פונעם אויוון.

קיין פיר-הויז האָט דאָס שטיבל ניט געהאַט. ווען מ'האַט געעפנט די טיר איז מען גלייך אריין אין אַ גרויסער קיך מיט אין פענצטער, וועלכער האָט אַרויסגעקוקט אין הויף. ביים פענצטער איז געווען מוניעס וואַרשטאַט. אין דער צווייטער האַלבער שטוב איז געשלאָפן דאָס גאַנצע הויזגעזינד.

די קלאַפּעריי פונעם שוסטערס העמערל האָט מען געהערט איבערן הויף פון אינדערפרי ביז פאַרנאַכט. קיינער האָט ניט געוואוסט ווען מוניע שלאָפט. ער איז געלאָפן צום דאווענען פאַרן זון-אויפגאַנג, צום ערשטן מנין, ווען ער איז צוריקגעקומען האָט שוין דבורה געקאַכט וואַרעמעס. פלעגט ער אויסזופן און זיך אַוועק-זעצן אַרבעטן. פאַר יום טוב האָט מוניע געאַרבעט גאַנצע נעכט. אָבער פון דער גאַנצער האַרעוואַניע פלעגן זיך מוניעס קינדער ניט צופיל אָנעסן....

ביי דער אַרבעט איז מוניע געווען אויפגעלייגט, סידן ווען עס האָט געפעלט ברויט אין שטוב. מוניע פלעגט זיך אָפט מוזן צוויילן פאַרטיג מאַכן אַ פאַר שייך און זיי אָפּטראַגן איידער די קינדער קומען צוריק פון חדר, דעמאָלט האָט ער געאַרבעט שווייגנדיק. דבורה איז דאָן אויך געווען שטיל און אביסל אָנגעכמורעט. ווי נאָר די שייך זיינען פאַרטיק געוואָרן, האָט די שטילקייט געפלאַצט. מוניע האָט זיך אויפגעהויבן, אַרונטערגעצויגן דעם שוסטערשן פאַרטוך, אַראָפּ-געשלעפט דעם קאַזיראַק פון היטל, גענומען אַ פאַר שייך מיט צוויי פינגער, זיי אָפּגעבלאָזן און איז אַרויסגעלאָפן פון שטוב.

די אַרעמקייט אין שוסטער-הויז איז ניט געווען קיין קרעכצן-דיקע און די ענגשאַפט אין דער היים — ניט קיין שרייענדיקע, יעדער איינער, וואָס איז אַהער אַריינגעקומען, האָט זיך דערפילט היימיש, אַז ער האָט שוין זיך געוואָלט דאָ פאַרהאַלטן לענגער. און אויב אויפן טיש איז דאָן געלעגן אַ האַלבער ראַזעווער ברויט פון וועלכן דאָס קליינוואַרג האָט געצופט שטיקער, געלייגט אין די פּיסקלעך, האָט אַרומגענומען אַ חשק און דיך אויך גע-צויגן אַ קנייפ טאָן פונעם שמעקעדיגן ברויט, און אַז דבורה האָט געשטעלט אויפן טיש אַ פולע שיסל זודיקע קאַרטאַפל, האָט ביים גאַסט אָנגעהויבן וואַסערן אין מויל, און ער האָט געטראַכט, אַז קיין בעסער מאַכל ווי די קאַרטאַפל קאַנען גאַר ניט געמאַלט זיין.

דבורהס קארטאמל זיינען אלעמאל געווען אזוי מעליק, אז זיי פלעגן ממש ארויסזינגען פון דער שיסל.

ביי מוניען אין הארץ איז געווען עפעס א נאגעניש וועגן וועלכער ער האט מיט קיינעם ניט גערעדט, אפילו ניט מיט זיין ווייב. די בית-מדרש יידן, וואס קאנען אריינקוקן אין א ספר, האט מוניע תמיד מקנא געווען. ער איז מער ניט ווי א שוסטער, און דערפאר איז ער אזוי מקנא די לערנער! — אזוי האט מוניע אפט געטראכט ער איז פארט ניט מער ווי א שוסטער! אזוי האט מוניע געטראכט וועגן זיך ביזוואנען א בית-מדרש בחור איז געווארן אן אריינגייער אין זיין הויז.

דער בחור האט בארייכערט דאס לעבן פון דעם שוסטער און זיין ווייב. דאס איז ניט געווען קיין געוויינלעכע עשירות. מוניע האט זיך דערוואוסט פון בחורס מויל אז ער איז ביי גאט ניט ווייניקער מיוחס ווי די לומדישע יידן פון בית מדרש. פון דעמאלט אן האט מוניע פארלוירן זיין נאגעניש.

ווען מוניע האט צום ערשטן מאל מיטגעבראכט מיט זיך דעם בחור, האט זיך דבורה געוואונדערט: אזא יונגער! כמעט א קינד! אבער אז מען האט זיך געזעצט צום טיש האט זיך ארויס-געוויזן, אז אזא אורח האבן זיי קיינמאל ניט געהאט. דער בחור האט זיך באלד צוגעבונדן צו דער משפחה, די יינגלעך האבן זיך געקלעפט צו אים. ער איז זיי געווארן איינגעבאקן אין הארצן און די מוניעס האבן געפועלט ביי אים ער זאל ווערן זייער שטענדיקער אורח אויף שבת.

אלט איז דער בחור געווען ארום צוואנציק. א הויכער, א שמאלער, מיט בלייכע באקן און טונקעלע גרויסע אויגן. א קול האט ער געהאט אזא אנגענעמס, אז עס האט זיך געוואלט, ער זאל רעדן און רעדן. ער האט געהאט וואס צו דערציילן, עס האט זיך פון אים קיינמאל ניט אויסגעשעפט, ווי פון א ברונעם, — האט די פשוטע דבורה געטראכט וועגן אים.

צי די דאזיקע ערלעכע מענטשן האבן דערמאנט דעם בחור אין זיין אייגענער היים? אדער די לופט אין בית-מדרש איז פאר אים געווארן צו שטיקנדיק, און עס האט אים געטריבן? — ווי די זאך זאל ניט זיין, דער בחור האט זיך אריינגעהיימישט ביי די מוניעס און

ער איז געקומען עטלעכע מאָל אַ וואָך, און האָט געבראַכט אַ יום-טובֿ-דיקייט אין דער ענגער וואַכעדיקער שטוב.

ווי נאָר דבורה האָט דערזען דעם בחור דורכן פענצטער, פלעגט זי זיך באַלד צוכאַפֿן צום בענקל, אים אָפּצושטויבן מיט איר פּאַרטוך. זי האָט געוואוסט, אַז דער בחור האָט ליב צו זיצן לעבן מוניען, האָט זי צוגערוקט זיין בענקל צום וואַרשטאַט, נאָך איידער ער איז אַריינגעקומען. מוניע האָט אויפגעלויכטן ביים בחורס קומען. דער בחור, ווי ער וואַלט געלייענט דעם שוסטערס באַגערן, האָט מיט פלייס גענומען דערציילן וועגן די אַמאָליקע גרויסע תנאים, וואָס האָבן באַוווּזן, אַז נאָר דורך ערלעכער פּראַצע דערגרייכט מען די געטלעכקייט..

ווען דער בחור האָט גערעדט וועגן דער חשיבות פון מלאכה, האָט זיך מוניע דערפילט גאָר געהויבן. ער האָט געטראַכט: „איך בין טאַקע ניט מער ווי אַ שוסטער! אָבער בין אַזאַ חשוב ווי די פון בית מדרש!“

פאַרן גרעסטן און הייליקסטן וואָס די וועלט האָט געהאַט, האָט מוניע באַצייכנט ברוך שפינאָזאן. וועגן דעם פּילאָסאָף איז ער געווען אַזוי פאַרגאַפּט, אַז ער האָט זיך גאַרניט געקאַנט אַנזעטיגן מיטן בחורס רייד. דער בחור האָט פאַר אים געמוזט איבערהוהן צענדליקער מאָל שפינאָזאַס באַנעם פון גאַט. ווען דער בחור האָט גערעדט, האָט מוניע אַוועקגעלייגט דאָס העמערל, אים געקוקט אין מויל און געשעפטשעט.

„גאַט איז ניט נאָר אין הימל. ער איז אומעטום. ער איז אין אונדז, מיט אונדז. ער איז דאָ, ער איז דאַרט. ער איז אין יעדן ווינקל!“

„גאַט איז ניט אין אַרון קודש. ער איז אין אַלין, וואָס לעבט און אַטעמט. דאָס גוטע וואָס אין מענטשן איז די געטלעכקייט!“

און אַז דער בחור האָט געענדיקט דערציילן, ווי שפינאָזאַ האָט פאַרדינט זיין טעגלעך ברויט מיט זיינע אייגענע הענט, האָט דעמאָלט מוניע געפילט, ווי אויפשטיין פון בענקל, און אים אינגאַנצן אויסקושן. נאָר ער האָט זיך געשעמט. ווען דער בחור איז אַוועק פון שטוב, איז מוניע אויפגעשטאַנען פון בענקל, אריינגעטאַן די הענט אין די קעשענעס, זיך דוכגעגאַנגען איבער דער קיך און גערעדט צו דבורה:

„אוי-וואָ, דבורה, איז שפינאָזאַ אַ גרויסער מענטש!..“

חברטע באַשע

באַשע איז איינע פון די טויזנטער מיידלעך, וואָס אונזער מיליאָניקע שטאַט היפּערט איבער און פאַרזעט. ניט קיין יונגע, ניט קיין שיינע, שטעלט זיך אויף איר קיינעמס אויג ניט אָפּ, מען גייט זי פאַרביי.

באַשע איז אַ ברייטלעכע און גידעריקע. אירע גוטמוטיקע, ברוינע אויגן זעען זיך כמעט ניט אַרויס צוליב די פולע באַקן און רונדן שטערן. איר גאַנג איז אַ שווערער, אַ זייטיקער, ווי זי וואָלט וועלן עמיצן אָפּטרעטן דעם וועג. איר קול — שטיל, ניט דרייסט. באַשע איז שוין דאָ אין לאַנד אַ פאַר צענדליק יאָר. כמעט די גאַנצע צייט אַרבעט זי אין איין שאַפּ צוזאַמען מיט עטלעכע הונדערט מענער און פרויען. אָבער זי איז דאָרטן ווי אַן אָפּגערוקטע, אַ ווינקלדיקע. עס איז ניט דערפאַר, ווייל זי האָט פיינט מענטשן — פאַרקערט: באַשען גייט אויס דאָס האַרץ נאָך אביסל מענטשלעכער פריינטשאַפט, אָבער איר דאַכט זיך, אַז מענטשן האָבן זי ניט גערן. זי האַלט, אז איר מזל איז שוין אַזאַ צו זיין אַ פאַרגעסענע. זי האָט טענות צו גאָט און פּרעגט אים: „פאַרוואָס האָסטו מיך פאַר-משפט, אז מענטשן זאָלן מיך פאַרזען?“ ...

ווען באַשע איז געקומען קיין אַמעריקע איז זי נאָך קיין אַכצן יאָר ניט אַלט געווען. זי האָט געבראַכט מיט זיך, חוץ איר שווערלעכן קערפּער אויך אַ שווער געמיט, אַ פנים פול מיט זאָרג. ווען זי איז דאָס ערשטע מאָל אריינגעקומען אין שאַפּ און דערזען די שיינ-פאַרפּוצטע מיידלעך ביי דער שרענגע מאַשינען, האָט זי זיך דערפילט וואַכעדיק. זי האָט זיך געפילט האמעטנע אנטקעגן די גרינגע צאַפּלדיקע מיידלעך און געוואָלט בלייבן אַ פון קיינעם ניט-באַ-מערקטע. זי האָט געהאַפּט, אַז מיט דער צייט וועט זי באַווייזן אַפּצוטריריסלעך פון זיך די דאגות, אַראַפּצוואַרפן דאָס היימישע אָנ-טועכץ און זיך אויסגלייכן מיט אַלעמען, אַניאָגן.

זי האָט קיינעם ניט אָנגעיאָגט. פאַרוואָס עס איז אַזוי? איז זי צו שנעל? צו לאַנגזאַם? זי האָט אליין ניט געוואוסט. זי האָט בלויז געשפּירט, אַז חוץ ביי דער מאַשין פאַרנעמט זי אין שאַפּ

קיין אַרט ניט. די פרויען-אַרבעטערניס באַגריסן זי נאָך אַמאַל, אָבער די מענער-אַרבעטער גייען זי פאַרביי. ווי זי וואָלט געווען עפעס אַ „זאָד“ און עס לוינט זיך אפילו ניט די מי איר אַ שאַקל צו טאָן מיטן קאַפּ.

ווען עמיצער אין שאַפּ האָט זיך געווענדט צו באַשען, איז זי שטענדיק גרייט געווען צו טאָן וואָס מען האָט פון איר פאַרלאַנגט. ווען אין שאַפּ איז אויסגעבראַכן אַ סטרייק, איז זי געווען די ערשטע זיך אויפצוהייבן און אוועקגיין. ווען דער שאַפּ איז יוניאַניזירט געוואָרן איז באַשע געווען פון די ערשטע איינצוצאָלן פאַר איר יוניאַן-ביכל, און זי האָט געהיט די אַפּצאלונגען פון די „דיוס“ מיט אַ פינקטלעכקייט, ווי איר פרומער טאַטע האָט געהיט דעם אַפּצאל פון שוּכר לימוד פאַר אירע ברידער אין חדר.

אַבער אויסער דעם „שאַפּ“ און דער יוניאַן, איז באַשע געווען צוריקגעשטאַנען. זי איז ניט מיטגעגאַנגען און ניט מיטגעשלעפט געוואָרן. די ערשטע יאָרן האָט זיך טאַקע דער אומעט געלייגט אויף איר שווער און ווייטיקדיק. שעהן לאַנג האָט זי געמאַסטן די גאַסן פון בראַנקס, ווי זי וואָלט געבלאַנדזשעט. לאַנג ווי דער גלות זיינען די ווינטערדיקע אַוונטן, און אַז באַשען פלעגט דערעסן די גאַסן פלעגט זי אַרויפגיין אין איר „אַפּאַרטמענט“, בלייבן צווישן די ווענט פון איר פאַרכמורעט צימערל, וואָס האָט ארויסגעקוקט אין שמאַלן הויף. זי פלעגט אויסלעשן דאָס ליכט, פאַרשאַרן דאָס פאַרהענגל, אַנשפאַרן דעם קאַפּ אויף די הענט און קוקן אין די שכנישע פענצטער, קוקן אַזוי לאַנג ביז עס האָט איר אַנגעהויבן שניידן אין די אויגן.

אין איר אַפּגעזונדערטקייט פון מענטשן האָט באַשע אַלעמאַל געהאַט דאָס געפיל, ווי זי וואָלט ביי די מענטשן עפעס צונעמען און אַז זי האָט זיי אַנגעטראַפּן אויף די טרעפּ, האָט זי אוועקגעדרייט דעם קאַפּ, מען זאָל זי ניט דערזען.

אין גאַנג פון די יאָרן איז איר בענקשאַפט נאָך מענטשן אַפּגעטעמפט געוואָרן. וואָס לענגער זי איז געווען אַליין, אַלץ ווייטער איז געוואָרן דער שטח צווישן איר און דעם ארומיקן לעבן. ווי טויזנטער אַנדערע איז באַשע יעדן טאַג געפאַרן אין אַנגעפאַקטע וואַגאַנעס, אריינגעקוועטשט צווישן די קערפערס פון ריחות און געהאַלטן די ליפּן פאַרויגלט אין שוויגן.

אזוי זיינען אפגעלאפן יארן.

אין שאפ איז איר נאָענטער פריינט געווען די מאַשין, וועמען זי האָט פאַרטרויט איר גאַנצן אומעט. די מאַשין, האָט זי געוואוסט, וועט קיינעם ניט דערציילן. אַפּטמאַל פלעגט באַשע אַריינזינגען אין דער מאַשין אַ הימיש לידל. איר שטים איז געווען קינדערשוויך און ניט דערגרייכט קיין פרעמדן אויער.

איינמאַל איז דאָס שאַפ־מיידל, ביילקע, צוגעקומען צו באַשען און איר אָנגעבאַטן אַ בילעט פאַר אַ לעקציע. באַשע האָט אויף איר אָנגעשטעלט אַ פאַר אויגן:

„מיינט איר מיך? ווי קום אידך?“

ביילקע האָט אָבער אַרויפגעלייגט איר קליין הענטל אויף באַשעס אַקסל און געזאָגט:

„אודאי מיינ אידך אייך! וואָס וואונדערט איר זיך אזוי? די לעקציע קומט פאַר היינט אַוונט. קומט! אידך פאַרזיכער אייך, אַז איר וועט קיין חרטה ניט האָבן.“

באַשע האָט געוואַלט עפעס זאָגן, אָבער דער בילעט איז שוין געלעגן אויף דער מאַשין און ביילקע איז שוין געווען פאַרנומען מיט עמיצן אנדערש.

ביילקע איז געווען אין באַשעס יאַרן, נאָר צוליב איר קליינעם קערפער האָט זי אויסגעזען יינגער. זי איז געווען אַ קורצוואוקסיקע, אַ גרינגע, מיט שמאַלע פלייצעס, אַ דין העלדזל און מיט קינדערשע הענט און פיס. די האַר — אַ געמיש פון העל-בלאַנד און גרוי. אַמאַל זיינען אירע אויגן געווען גרין און היינט — בלוי. ווען זי האָט גע-שמייכלט האָבן זיי אויסגעזען ווי אויגן פון אַ יונג קעצל. איר קליין קעפל האָט ביילקע געהאַלטן פאַרריסן ארויף און אביסל אין אַ זייט. איר גאַנג איז געווען אַ לייכטער, אַ שטילער. די דראַבנע פיס האָבן קוים די ערד באַרירט. אין גרויסן לעדערנעם בייטל, וואָס זי האָט שטענדיק געטראָגן, האָט זי געהאַט אַן אויסוואַל פון פאַר-שיידענע בילעטן. זי האָט תמיד געפירט אַלערליי חשבונות און ס'האָט איר תמיד אויסגעפעלט געלט און ס'איז אויסגעאַנגען צו איר אייגענער קעשענע. זי האָט זיך אָבער פון דעם דערלייגן ניט גע-נרמען צום האַרץ. „אידך וועל שוין בלייבן דער זעלבער אַרעמאַן!“ ביילקע איז געקומען קיין אַמעריקע אין דער זעלבער צייט, וואָס באַשע, אָבער איר דאָזיין איז אַוועק מיט אַן אַנדער טעמפּאַ, ווי

באשעס. זי האָט מיט אַן אימפעט אויפגעכאַפּט און אריינגעזאַפּט אין זיך אַלץ, וואָס איז איר אַנטקעגנגעקומען. זי איז געוואָרן אַ רינג אין יענער קייט, וואָס דאַרף אויסבעסערן דאָס לעבן. די ניינציק־פונטיקע מיידל האָט אָנגעלאָדן אויף אירע שמאַלע פלייצעס די גאַנצע אחריות פאַר דער גרויסער וועלט.

געזעלשאַפּטלעכע אַרבעט איז ביילקען ניט געפאַלן שווער. זי האָט געזוכט וואָס מער אַרבעט. זי האָט געאַרבעט אין שאַפּ בלוז צוויי טעג און באלד האָבן אירע חברשע הענט באַרירט באַשעס אָפּגעפרעמדטע אַקסלען. מיט איר חוש האָט זי באַשען דערזען און זי אַרונטערגענומען אונטער איר שוץ. ווי אַ רעגן אין צייט, וואָס דערפרישט אַ פּלאַנץ, וועלכע האַלט אין טריקענען, אַזוי האָט ביילקע דערפרישט באַשעס לעבן.

ווען באַשע איז יענעם טאַג אַרונטער פון שאַפּ אין גאַס, האָט זי ביילקע באַגעגנט ווי אַן אַלטע באַקאַנטע, זי האָט באַשען גענומען פאַר דער האַנט און געזאָגט:

„איר ווייסט וואָס? מירן צוזאַמען גיין צו דער לעקציע. קודם לאַמיר עפעס אָפעסן, נאַכדעם וועלן מיר זיך דורכשפאַצירן און דאַן אוועק צו דער לעקציע.“

באַשע האָט געשפּירט, אַז זי איז פאַרכאַפּט געוואָרן אין אַ נעץ. זי האָט זיך געוואַלט אַרויסדרייען און ניט געוואוסט ווי אַזוי. כאַטש זי האָט ניט געהאַט קיין חשק צו גיין צו דער לעקציע, ווייל חוץ איר מאַשין און איר אַלטע, טויבע באַלעבאַסטע, האָט זי קיינעם ניט געהאַט. דאָך האָט זי זיך שוין ניט געקענט אַפּרייסן פון דער קליינער וויילקען, וואָס האָט אפילו אויף איר ענטפער ניט געוואַרט, נאָר זי גענומען אונטערן אַרעם און געפירט גלייך צום „איטאַמאַט“.

באַשע האָט זיך ניט געפילט צופיל באַקוועם אין איר שפאַציר מיט דער קליינער לייכטער מיידל ביי דער זייט. אירע שווערע פיס האָבן זיך געפלאַנטערט. זי איז געוואוינט געווען צו גיין אַליין אויף דער גאַס. קיינער האָט זי קיינמאַל ניט געפירט אונטערן אַרעם, אָבער יעדער באַריר פון ביילקעס האַנט איז געווען מחיהדיק, וואַרעם. אין איטאַמאַט האָט ביילקע אַליין באדינט באַשען ווי זי וואַלט געווען אַ גאַסט ביי איר אין שטוב.

נאַכן עסן האָבן בידע שפאַצירט אין פאַרק. ביילקע האָט

געפרואווט מאכן באשען צום רעדן, אבער ביי באשען זיינען די ווערטער ניט ארויסגעקומען גלאט פון מויל. זי איז ניט געוואוינט געווען צו ריידן, האבן זיך די ווערטער ניט ארויסבאקומען פון מויל. מערסטנס האט ביילקע גערעדט. זי האט דערציילט באשען, אז זי איז געקומען אהער אליין, האט קיינעם ניט געהאט, אבער זי געדענקט ניט זי זאל אמאל האבן געווען איינזאם. ווי נאך זי איז אנגעקומען אין שאפ, האט שוין אויף איר געווארט די ארבעט. זי האט באלד צעפירט די הענט און איז זיך צעשוואומען, ווי א פיש אין וואסער. זי איז שטענדיק פארטאן און זי זעט אליין ניט ווי עס פליען אוועק די טעג און די וואכן. עס פעלט איר אויס צייט. מען מוז גיין צו זיצונגען פון דער יוניאן, צו פארזאמלונגען, נו, און הערן אַ לעקציע איז אויך נויטיק. דערצו איז מען דאך ניט מער ווי אַ מענטש, ס'גלוסט זיך דאך אויך אמאל פארברענגען. ניטאָ קיין צייט! — פארטיפט אין שמועס זיינען זיי דערגאנגען צום זאל. דער גרויסער עולם אין געפאקטן זאל האט באשען איבערראשט און אביסל געשראקן. פון אנהויב אָן האט זי זיך געוואלט אומ- באַמערקטערהייט ארויסשאַרן פון זאל, אבער איידער זי האט נאך צייט געהאט, האט זי ביילקע שוין אוועקגעזעצט לעבן אירע פריינט און זיך געלאזן פארקויפן בילעטן פאר אַן אנדער אונטער- נעמונג.

דער לעקטאָר, אַ מיטלוואוקסיקער, אַ טונקעלער, מיט לעבעדיקע אויגן האט זיך באַוועגט אויף דער פלאַטפארמע, אהין און צוריק. ער האט גערעדט וועגן דער ראַלע פון דער פרוי אין דער היינטיקער אינדוסטריע. זיין יידיש לשון איז באשען געוואָרן נאָענט, און וואָס ער האט גערעדט — צום האַרץ. זי איז מיטגעצויגן געוואָרן און כמעט פאַרגעסן, אַז זי האט פריער געוואָלט אַנטלויפן פון זאל. איצט האט זי זיך שוין אליין געפרעגט: ווער און וואָס האט איר אַזאַ לאַנגע צייט פאַרצאָמט דעם וועג צו אַנדערע מענטשן? ווער איז שולדיק? אפשר זי אליין? באַשע האט ניט געזען קיין גרויסן אונטערשייד צווישן זיך און די ארומיקע אין זאל. זי האט באַמערקט פרויען, וואָס זיינען, דאָכט זיך, ניט שענער פון איר, אבער אויף זיערע פנימער איז ניט געלעגן קיין דערשלאַנגקייט. דאָס ערשטע מאל אין לעבן האט באַשע באַגריפן, אַז זי האט ביו אַהער געקוקט אויף זיך ווי אויף אַן אויסגעבראַקירטער סחורה, מיט וועלכער

מען דארף זיך אויסבאהאלטן. פריער האָט באַשע געהאַט רחמנות אויף זיך אַליין, אָבער אַצינד האָט זי זיך גאָר געוואַלט קנייפן פון כעס אויף זיך.

נאָך דער לעקציע איז ביילקע צוגעלאָפן צו באַשען אַ שטאַרק צעפלאַמטע, ווי זי וואַלט אָפגעזוכט אַן אוצר.

„נר, — האָט זי געזאָגט — וואָס האָב איך אייך געזאָגט? איך האָב געוואוסט, אַז די לעקציע וועט אייך געפעלן. איר וועט שוין קומען נאָכאַמאל!“

ארויסגייענדיק פון זאַל האָבן עטלעכע פון ביילקעס פריינט אַרומגערינגלט באַשען, געוואַלט וויסן ווי די לעקציע איז איר געפעלן. עמיצער האָט איר געזאָגט: „זייט נאָר ניט קיין גאַסט ביי אונדז, חברטע!“

דאָס וואָרט „חברטע“ האָט באַשען געוואַרעמט. עס איז געווען ווי איר מאַמע וואַלט זי אַרומגענומען. די וואַרעמקייט האָט דערלאַנגט ביז די שפיצן פון אירע פינגער, זיך צעגאַנגען איבערן קערפער. און ווען זי איז געגאַנגען אהיים האָט זיך איר געדאַכט, אַז אַלע פנימער, וואָס זי האָט פריער באַגעגענט, האָבן צו איר געשמייכלט. זי האָט געהערט ווי די ווערטער: „חברטע, חברטע“ גיסן זיך ריטמיש צונויף מיטן רויש פון די וואַגאַנען־רעדער אין דער סאַבוועי.

ווען זי איז געקומען צו זיך אין צימער האָט באַשע עפּעס געזוכט, געזוכט דאָס ווינקל פון וועלכן אַ ניי לעבן האָט געשטראָמט; זי איז צוגעגאַנגען צום שפיגל און דאָרט געזוכט נייע שטריכן אין פנים, געזוכט דאָס פנים פון דער נייער באַשע, דער „חברטע“. זי האָט גערעדט צום שפיגל, וועלכן זי האָט פריער אַזוי פיינט געהאַט:

„חברטע באַשע!“ — האָט איר האַרץ גערופן.

„חברטע באַשע!“ האָבן איר געענטפערט אַ פאַר הונגעריקע, שונקעלע אויגן.

זי ער און די לבנה

די האָט געוואוסט, אַז דאָס וועקן און רופן איר מאָן, וואָס איז איז געזונקען אין אַ געשמאַקן שלאָף, וועט ניט העלפן. זי האָט געוואוסט, אַז עס איז ניטאָ אויף דער וועלט יענער כשוף, וואָס זאָל אים שטערן דעם פאַרגעניגן פון שלאָף. פונדעסטוועגן האָט זי אים אַ פאַר מאָל אַ טאַרקע געטאָן און זיך ביי אים געבעטן:

„זע נאָר, וואָס פאַר אַ נאַכט! סאַראַ לבנה! סאַראַ ליכטיקייט!“
קיין ענטפער האָט זי ניט דערוואָרט. האָט זי זיך באַנוגנט און גע-
זעטיקט מיט איר אייגן קול. דער אומעט איז געוואָקסן אין איר פון
רגע צו רגע, געוואָקסן מיט דער נאַכט, און יעדער גליד האָט
אין איר געוויינט אָן טרערן, געוויינט פון איבעווייניקסטן ווייטיק.
און די לבנה — אַ קלוגע, מיט קאַלטן רייך, האָט שטיל און
זיכער אויך גערופן: „אַ סך אַזעלכע נעכט זיינען דאָ?“

אויך די טעג, וואָס זיינען געווען ענלעך איינע אין די אַנדערע,
האָט זי זיך געוואָרגן מיט דער מאַנאַטאַנקייט. דאָך האָבן די
טעג זי ניט אַזוי באַאומראַיקט, ווי די נעכט. טעג וועפן זיך אויס
פון זיך אַליין, אָבער נעכט? זיי זיינען מיט איר און אין איר.
נעכט מאַנען. ניט אומזיסט זאָגן גערטנער, אַז דאָס וואָקסן פון
פלאַנצן איז מער אָפהענגיק פון די נעכט ווי פון די טעג... זי
לעבט אויף דעמאָלט, ווען אַליץ אַרום איר שלאָפט; ווען איר מאַן
און די קינדער ווערן אַנטשלאָפן, וועקן זיך אין איר די זעקס און
צוואַנציק יאָר און מאַנען, פאַדערן חשבון.

געקומען איז זי אַהער אין עלטער פון זיבעצן יאָר. זי איז גע-
קומען פון אַ קליין שטעטל און ניט געווען צוגעגרייט צו טראָגן די
לאַסט פון אייגענעם לעבן. זי האָט ניט געהאַט קיין פאַך, קיין
פריינט, און דערצו איז נאָך געווען אַ קריזיס אין לאַנד, האָט זי
זיך אַזוי דערשראַקן פאַר איר הילפלאַזיקייט, אַז זי האָט זיך אָב-
געכאַפט אָן דער ערשטער האַנט, וואָס האָט זיך צו איר אויסגע-
שטרעקט. אמת, קיין גרויסע קראַפט איז אין אַט־דער אויסגע-
שטרעקטער האַנט ניט געלעגן, אָבער גענוג כח איר צו געבן אַביסל
זיכערקייט. וועגן מער האָט זי דעמאָלט ניט געטראַכט. אין יענע
קריזיס־יאָרן האָט מען זיך באַנוגנט מיט ווייניק.

אין יענער האַנט האָט זי דערפילט אַ פריינטשאַפט, אָבער נאָכדעם ווי זי איז אָנגעקומען אין איר נייער היים, האָט זי זיך באַלד באַ-געגנט מיט פאַרהונגערטע פנימער פון מענער אָן מאַנטלען אין די ברענענדיקסטע פרעסט, קינדערלעך אין צעפליקטע שיכלעך, פון וועלכע עס האָבן אַרויסגעטאַרטשעט פינגערלעך אויף דער פאַר-שנייטער גאַס. דעמאָלט איז זי אַריינגעפאַלן אין אַ גרויסער פאַניק, און דעמאָלט האָט זי אים באַגעגנט ביי זיינס אַ קרובה אין אַ קליין צימערל מיט אַ פענצטערל, דורך וועלכן עס האָט זיך געזען אַ ווייס־פאַרפּרוירן בימעלע אין פאַרק. עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז גאָט האָט איר צוגעשיקט אַ גרויס גליק!

דאָס בימעלע האָט פאַרזיכערט: כיוועל ווידער זיין גריף, ווען פּרילינג וועט קומען, צו איר אַכצנטן געבורטסטאָג איז זי געוואָרן אַ מאַמע פון אַ שיינ ינגעלע און דורכדעם אָפּגעריסן געוואָרן פון ביידע וועלטן, דער אַלטער און דער נייער. איר גאַנצע זאַרג איז איצט געווען פאַרן נייעם נפּשל, וואָס האָט קיין סך גיט פאַרלאַנגט, נאָר דאָס נויטיקסטע, וואָס עס האָט געדאַרפט, האָט זיך אויך אויף איר געלייגט שווער זוי אַ גרויסער באַרג.

מיט דער גאַנצער עמפינדלעכקייט האָט זי זיך געשיצט און באַשיצט איר קינד פון אַלערליי קראַנקהייטן וואָס לויערן אויף קינדער אין די באַדינגונגען פון אַן אַרעם לעבן. איר אייגן לעבן האָט זי פאַרנאָכלעסיקט.

צו איין און צוואַנציק יאָר איז זי שוין געווען אַ מאַמע פון צוויי קינדער. איר מאַן האָט קיין סך גיט פאַרדינט, און זי האָט זי זיך דערמאַנט אין אירע קינדער־יאָרן, ווען זי פלעגט אַזוי זיך פאַרברענגען אין די טעג און נעכט, באַזאָרגט געווען מיט אַליק, דערמאַנענדיק זיך אין די קינדער־יאָרן האָט איר פאַרדראָסן זי האָט זיך פאַרגונען בריינגען קינדער אויף דער וועלט. זי האָט די וועלט און דאָס לעבן געזען פון איר אייגן באַגרענעצט ווינקל. ווען די קינדער זיינען אונטערגעוואַקסן האָט זי ערשט גע-פונען אַ פרייע מינוט פאַר זיך. זי האָט זיך גענומען לייענען ביכער, פאַר וועלכע זי האָט פריער קיין צייט גיט געהאַט. עס זיינען דער-גאַנגען צו איר קלאַנגען און ווידערקלאַנגען פון דער לעבעדיקער וועלט, וואָס אַרום איר, פון דער וועלט, וואָס האָט מיט פיר־פינף יאָר צוריק אויף איר אָנגעוואָרפן אַ שרעק. אַט די קלאַנגען האָבן

איר געמאניעט, געכשופט. זי איז ווייט געווען פון דער דאזיקער וועלט, אבער די קלאנגען האבן ארויסגערופן אין איר מאדנע שטימונגען און קאפריזן. עס האט זיך איר געגלוסט צו שפרינגען ווי א ווילד פערדל אין סטעפ. ווען זי איז געווען פארנומען מיט די קליינע קינדער, האט זי פאר די שטימונגען קיין צייט ניט געהאט, אבער שפעטער, אז זי איז פארטיק געווארן מיט דער הויז-ארבעט, האט זי זיך דערמאנט אין אירע קינדער-יאָרן, ווען זי פלעגט בויען הייזקעס פון זאמד, מאכן סטעזשקעס, ארומצוימען די זאמדיקע שטיבעלעך און גאכדעם אלץ איבערלאזן און אנטלויפן. אט-אזוי האט זי איצט געפילט.

כאטש זי האט נאך געדארפט א סך געבן די קינדער, האט זי אבער געשפירט, אז אין איר אליין לעבן נאך ניט-דערפילטע באגערן, אז דאס ניט-אויסגעלעבטע רייסט זיך פון איר, און מען דארף עס צוימען, באצווינגען. זי האט אויף עפעס געווארט, געאנט, אז עפעס מוז קומען, וועט קומען, היינט, מאָרגן, און מען וועט עס דארפן באַגעגענען.

דער "עפעס" איז געקומען. א שכן האט ביי זיי געדונגען א צימער. ער איז געווען א שרייבער זי האט אמאל געלייענט זיינס א בוך, און כאטש זי האט ניט שטארק געהאלטן פונעם בוך, וואָס האט, ווי איר האט זיך געדאַכט, ניט געשילדערט מענטשלעכע, טיפישע סיטואציעס, נאָר שאַטנס, סילועטן, — האט זי פונדעסטוועגן ארויסגעוויזן א סך דרך-ארץ פארן שכן. פאַרט א שרייבער!

להיפוך צו איר, דער איינזאַמער, אין זיך פאַרטראַכטער, איז דער שרייבער דווקא געווען דורכאויס באַהעם און שטאַטישער מענטש. זי האט געטראַכט, אז ער האט צו טאָן מיט ספערן, וואָס האבן מיט דער אַלטעגלעכקייט ווייניק-וואָס צו טאָן און געוואַלט וויסן פון יענע ספערן. נאָר זי האט ניט געוואַלט, ער זאָל וויסן פון איר ניגער. ער האט אַבער דערשפירט מיט זיין שאַרפן חוש איר ניגער, און פון צייט צו צייט האט ער געעפנט פאַר איר א שפאַרונקעלע צו די קרייזן מיט וועלכע ער האט געהאַט צו טאָן. די קרייזן זיינען באַשטאַנען פון מענטשן, טאַקע מענטשן פון גייסט, אַבער דאָך ניט מער ווי מענטשן, און ער האט זיי אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט: "מענטשן און גאַרניט!"

ביי איר זיינען אַבער אַזעלכע מענטשן ניט געווען "גאַרניט".

די מאניערן פון דעם שכן, זיין דיסקרעטקייט, זיינען איר ניט געווען גערן, ער האט אבער דאך געדייצט איר פאנטאזיע און זי האט זיך שטארק גערעכנט מיט זיינע רייד וועגן זאכן, מיט זיינע מוזשבות. זי האט געהאלטן, אז ווי א שרייבער, פארשטייט ער אלץ, קוקט אויף זאכן און מענטשן ווי מיט א פארגרעסער-גלאז.

ער אליין האט געקוקט אויף איר מיט האלב-פארמאכטע אויגן, ווען ער איז זי פארבייגעגאנגען נאענט, האט ער זי אויגן ארונטערגעלאזן, ווי ער וואלט געקוקט בלויז אויף זיך. זיינע ליפן האבן זיך פארשטיפט און ער האט געשוויגן. דאך איז ער געווען צופרידן, ווען זי האט אים עפעס געפרעגט. דעמאלט פלעגט ער זיך אפשטעלן, פירן מיט דער האנט איבערן שטערן און זיך צערעדט מער ווי זי האט געקאנט באנעמען. גערעדט האט ער שטיל. זיין קול, אביסל א הייזעריקס, האט געהאט א געוויסע טיפקייט, א ברוסטיקייט און זי האט דאס קול ליב געהאט צו הערן.

צווישן ביידן איז אנגעגאנגען א מין קאץ-און-מוי שפיל. עס איז פארגעקומען ווי איינער וואלט דעם צווייטן געזוכט, אבער ביים טרעפן זיך, ארויפגעצויגן אויף זיך א קאלטקייט, וואס האט געזאגט: לאמיר זיך אויסמיידן!

געווען איז עס אין יענער לבנה-נאכט, ווען איר שלאף-צימער האט זיך געבאדן אין א זילבערנער העלקייט, און דער שלאף האט זיך פון איר אפגעטאן. דעמאלט זיינען איר געקומען אין געדאנק ענלעכע לבנה-נעכט, וואס האבן זי אמאל ארויסגעשולעפט פון דער בעט. זי איז דאן אלט געווען א יאָר דרייצן-פערצן. זי פלעגט זיך אין מיטן דער נאכט ארויסגנבענען פון צימער, זיך געהייט ניט אויפצואוועקן איר קליין שוועסטערל. אין איין העמד פלעגט זי ארויס-גיין אין הויף, און זיך אוועקשטעלן אין טויער קוקן אויף דער לבנה, געדאכט האט זיך איר, אז יענע לבנה פון שטעטל איז די שענסטע לבנה אויף דער גאנצער וועלט, עס האט זיך איר גע-דאכט, אז די שיינע לבנה האט געוואונקען אויף א שיינער וועלט, וואס ווארט ערגעץ אויף איר.

ווי אפנארעריש דאס לעבן האט אבער געקאנט זיין! — אט די און ענלעכע מחשבות זיינען איר אין דער שלאפלאזער נאכט געקומען אויפן געדאנק, און וואס לענגער די שעה האבן זיך גע-

צויגן, אלץ וואכער איז זי געווארן, ביז זי האט דערהערט זיינע גרינגע טריט. אומדערווארט האט זי צו אים א רוף געטאן:
 — איר זענט אפשר א בעלן צו גיין אויף א שפאציר? די ליכטיקע לבנה לאזט ניט צומאכן קיין אויג!
 — א שפאציר, אודאי! געוויס! פארוואס ניט? — איז געפאלן זיין ענטפער.

אין זיין ענטפער איז ניט געווען קיין איבערראשונג, נאר ווי עס וואלט געווען א פארשטענדלעכע זאך. פלינק, ווי א קאץ, האט זי זיך ארויסגעגליטשט פון בעט, ארויפגעצויגן אויף זיך א לייכט קליידל און איז געבליבן שטיין לעבן אים. ער האט לאנג געקוקט אויף איר מיט זיינע האלב־פארמאכטע אויגן, נאכדעם זי גענומען ביי ביידע הענט, און אן א ווארט זי אראפגעפירט פון די טרעפ.
 זיינע שטארק־ווארעמע הענט האבן געהאלטן אירע הענט אין צערטלעכן קלאמער, אבער זי האט ניט געפילט די ווארעמקייט, אויך דער טאן פון זיין רעדן האט געיאגט מיט קעלט, אז דאס קלאפן פון איר הארץ איז מעסיקער און לאנגזאמער געווארן.

זיי זיינען אריין אין פארק. די לבנה, באקראצט מיט קליינע צעשאטענע וואלקנדלעך, דער פארק האט געאטעמט מיט טיפן בלוי. זיי האבן געשוויגן. געגאנגען און געשוויגן. ביידע נאענט איינער צום אנדערן האבן געטראכט: זי — „זי דארף אנהויבן א ניי לעבן? שוין אט מארגן!“ און ער? — ער האט שוין א פארטיקע טעמע! אן איינאקטער מיט א טשיקאוון נאמען: „זי, ער און די לבנה!“ ער האט איר געזאגט: „בראוו, אויסגעצייכנט!“ — זי האט געענטפערט: — מען מעג שוין אהיימגיין.

— אויב דאס איז אייער באגער, מיין פרינצעסין!
 זי האט זיך באפרייט פון זיין קלאמער און זיך געלאזן לויפן איבערן פארק, טראציק גערופן א „כאפט מיך!“
 ער, דער עלטערער און שווערער, האט אפילו ניט געפרוואוט נאכלויפן. . .

זי האט אים אפגעווארט אויף די טרעפ. ער האט געפרעגט:
 „ווי געפעלט אייך די לבנה?“
 דאס ערשטע מאל האבן זיך זייערע פיר אויגן אויף אן אמה באגעגנט און געשמייכלט. . .

קריסטאָפּער וועט דערזיצן

אלע זיינע יאָרן, זינט ער געדענקט זיך, איז קריסטאָפּער גע-
שטאַנען אויף זיינע פיס. ווען ער איז נאָך געווען אַ קליין יינגל און
אַרויסגעהאַלפן דער מאַמען אין דער אַרבעט, איז עס געווען אַזאַ
אַרבעט וואָס מען טוט שטייענדיק.

ווען ער איז אָנגעקומען אין דער גרויסער, צוואַנציק־שטאַקיקער
געביידע, איז ער נאָך קיין זעכצן יאָר ניט אַלט געווען. די ערשטע
צוויי יאָר איז ער געווען אַ שיק־יינגל, געגאַנגען אויף אַלע שליחותין.
עס איז געווען זיין מאַמע, וואָס האָט פאַר אים באַקומען די
אַרבעט. דאָס ערשטע מאָל איידער די מאַמע האָט אים געשיקט
צו דער אַרבעט, האָט זי אים אָנגעזאָגט: „געדענק מיין יינגל, אַ
ניגער דאַרף זיין בעסער ווי גוט. אַז דו וועסט זיין געהאַרכזאַם און
פאַלגן גאַט, וועט דער לאָרד זיין גוט צו דיר“.

קריסטאָפּער האָט געפאַלגט דער מאַמען. ער איז געגאַנגען
אין „גאַטס וועגן“. נאָך צוויי יאָר פון אַרומלויפן פון אַכט פרי ביז
צען ביינאַכט, האָט אים דער הויז־פאַרוואַלטער אריינגערופן צו זיך
אין אַפּיס און געזאָגט: „קריסטאָפּער, ביסט אַ וואוילער ניגער!
דער בעסטער, וואָס כ'האַב ווען עס איז געהאַט. איך וועל דיך אויס־
לערנען טרייבן דעם עלעוויטאַר, וועסטו זיין פאַרזאַרגט מיט דיין
שטיקל ברויט“. ער האָט אויסגעפּוצט דעם נעגער־יינגל אין אַ
בלויען גאַרניטור מיט מעשענע קנעפּ און נאָך צוויי טעג האָט ער
שוין געקענט די נייע מלאכה.

כמעט דרייסיק יאָר האָט קריסטאָפּער געטראָגן דעם בלויען
גאַרניטור מיט די מעשענע קנעפּ. ער איז טאַקע געווען פאַרזאַרגט
מיט ברויט, קיינמאַל ניט געהונגערט. זיין הויזגעזינד האָט אויך
געהאַט חיוב און אַ דאך איבערן קאַפּ. פון איין זאַך האָט אָבער
קריסטאָפּער ניט געוואוסט: וואָס מיינט זיך אַוועקזעצן אַפרוען.
ער האָט געמוזט שטיין אויף די פיס לאַנגע שעהן, און אַז ער איז
אַהיימגעקומען איז ער געווען אַזוי אויסגעמאַטערט, אַז ער איז
איינגעשלאָפן מיטן ביסן אין מויל. די ערשטע פאַר יאָר איז נאָך
געווען צו דערליידן. אין עלעוויטאַר איז געווען אַ קיילעכדיק

בענקל, אויף וועלכן ער פלעגט זיך צומאָל צוועצן... אָבער זינט מען האָט דאָס הויז רעמאָנטירט, געפינט זיך ניט אין דער גאַנצער געביידע קיין סימן פון עפעס אויף וועלכן מען זאָל זיך קאָנען כאַטש אויף איין רגע אָנשפּאַרן. שטייט קריסטאָפּער און שטייט, אָז ער שפּירט שוין כמעט ניט אז ער שטייט.

אַמאָל, אין די זומערדיקע פּרימאָרגנס, ווען קריסטאָפּער איז אייליק פּאַרבייגעלאָפּן דעם פּאַרק, האָט עס אים אַ צי געטאָן צו דער ערד, צום שמעקנדיגן פייכטלעכן גראָז, כאַטש זיך אויף אַ וויילע אויסציען, זיך אַ קייקל טאָן, ווי ער פלעגט עס טאָן ווען ער איז נאָך געווען אַ סקול-קינד. אָבער ער האָט עס ניט געקענט טאָן. ער האָט זיך שטענדיק געאילט צו דער אַרבעט און האָט זיך נאָר באַנוגנט מיט אַנאָריסן אַ הויפּן גראָז און אַריינציען אין זיינע נאָזלעכער די געשמאַקע פייכטקייט, זיך קוויקן מיט די גראָזיקע ריחות.

אַז ביי קריסטאָפּערן זיינען די פּיס געוואָרן שווער, האָט ער זיך אַליין געזאָגט: „מסתמא שוין אָפּגעשטאַנען.“ מען דאַרף נעמען אַ וואַקאַציע! — די יוניאָן האָט קריסטאָפּערן געגעבן איין וואַך וואַקאַציע דורכן יאָר, אָבער ער האָט די וואַקאַציע ניט גענומען. יעדעס יאָר האָט ער געהאַט עפעס בילכערס, דאָ האָט מען געדאַרפט עפעס צוקויפּן פאַרן הויז; דאָ עפעס פּאַר די קינדער. קריסטאָפּער האָט פּאַרקויפּט זיין וואַקאַציע. ער פלעגט פּאַר דער וואַך וואַקאַציע קריגן דאָפּלט באַצאָלט פּאַר דער אַרבעט... .

מיט אַ יאָר צוריק האָט ער באַשלאָסן, אַז היי-יאָר מוז ער פּאַרן אויף וואַקאַציע. זיין ווייב האָט אים צוגערעדט, ער זאָל שוין דעם אורלויב ניט פּאַרשאַכערן. ער האָט זיך שוין געפילט ווי אויף זומער-רו, שוין געשפּירט די ליבע מנוחה, דעם טעם פון גאַנצע זיבן טעג ניט דאַרפן אויפשטיין אינדערפרי. ער האָט זיך פּאַרגעשטעלט ווי ער וועט ליגן אין בעט ביז האַלבן טאָג און שפעטער זיצן מיט ביידע פּיס אויפן פענצטער און אַרויסקוקן צו דער גאַס. אָבער פון דעם שיינעם חלום איז גאַרניט געוואָרן.

גראד האָט זיך געמאַכט, און עמיצער האָט געוואַלט פּאַר-קויפן אַ פּיאנא פּאַר זייער ביליק, זיינע קינדער האָבן אַזוי געוואַלט די פּיאנא, האָט קריסטאָפּער ניט געוואַלט דורכלאָזן די גע-לעגנהייט און האָט זיי געקויפּט די פּיאנא. קיין חרטה האָט ער ניט

געהאט. ער האט גרויס פארגעניגן ווען ער הערט די קינדער קלאפן אויף די ביינדלעך פון דער פיאנא. זיי האבן זיך קיינמאל ניט געלערנט, אבער פון זייער שפילן קומט דאך צו א שטיק געזונט. קריסטאפערס פיס האבן זיך ניט דערווארט אויף וואקאציע. זיי זיינען אים געווארן אלץ שווערער און שווערער, ווי זיי וואלטן צוגעוואקסן צו דער ערד, און ער האט זיי געמוזט שלעפן מיט אלע כחות. קריסטאפער האט געמוזט בלייבן אין דער היים. די פיס האבן אים אויפגעהערט צו דינען! ער איז שוין ניט געגאנגען, נאר געקראכן. עס האט אויסגעזעהן, ווי ער רייסט אפ פון זיינע היפטן איין פוס, שטעלט זיך אפ און רייסט אפ דעם צווייטן פוס. א שווערע ארבעט, ער מוז זיך אלעמאל אפשטעלן.

קריסטאפער איז שוין מער ניט געגאנגען. ער איז געזעסן אויף א נידעריקן בענקל, וואס איז געשטאנען צווישן בעט און פענצטער. שטענדיק געזעסן, און אז מען האט אים געפרעגט, פארוואס ער זיצט, האט ער געענטפערט: „די פיס ווילן ניט פאלגן“. דאס איז געווען א תירוץ פאר אנדערע. פאר זיך האט ער געטראכט, ווען די מאמע וואלט איצט געלעבט, וואלט זי געוויס געהאט אן אנדער ענטפער. ער הייבט ניט אן צו וויסן, פארוואס ער איז אזוי שווער געשטראפט געווארן. ער איז, דאכט זיך, שטענדיק געגאנגען אין גאטס וועגן, זיך אויסגעהיט פון זינד. קיינמאל ניט געגאנגען שלאפן אן א תפלה צו גאט. ער האט אלץ גענומען פאר ליב, ווי זיין מאמע האט אים געלערנט; זיין ווייב, טעסי, איז אויך פרום, נאך פרומער פון אים, און די קינדער אויך גאטס-פארבטיקע. פארוואס זשע קומט אים די שטראף?

גלייך נאכדעם ווי דער אומגליק איז באפאלן איר מאן, איז די פרומע טעסי אוועקגעלאפן צום „פריסט“, צו איר פאטערל. ער האט זי אויסגעהערט און איר געהייסן נעמען דעם מאן צו א גרויסן דאקטאר. קיין געלט פאר דאקטוירים האט טעסי ניט געהאט. האט זי אים אריינגעגעבן אין שפיטאל. די דאקטוירים האבן קריסטאפערן געפרעגט אזויפיל פראגן ביז זיין מויל האט אים געטריקנט פון ענטפערן. מיט א טיפן אומעט אין די אויגן האט ער געוואלט זאגן, אז ער האט קיינעם קיינמאל קיין שלעכטס ניט גע-וואונטשן, אז זיין לעבן איז געווען ריין און ערלעך, ווי זיין מאמעס. אבער די דאקטוירים האבן אים ניט געפרעגט וועגן זיין ערלעכקייט.

זיי האָבן אים געפרעגט אַזעלכע פראַגעס, וואָס ער האָט געהאַלטן, אַז זיי דאַרפן גאַרניט וויסן.

די דאָקטוירים האָבן פאַשריבן פולע בויגנס פאַפיר און אים געהייסן קומען אין אַ פאַר טעג אַרום צוריק. ווי לאַנג ער האָט זיך נאָך אַביסל געקאַנט שלעפּן האָבן אים טעסי און זיין יינגסטער זון, געבראַכט אין שפיטאַל. דאָס יינגל, אַ לענגלעכער, אַ שמאַלער, מיט אַ שעמעוודיק פנים און טאַנצנדיקע פיס, האָט זיך געפילט באַליידיקט פונעם טאַטנס אומגליק. די קינדער, ווי קריסטאָפּער, זיינען געווען זיכער, אַז גאָט וועט זיי אויסהיטן פון אַלדאָס ביין. זיי זיינען געווען געהאַרנאָמען קינדער, האָבן קיינמאַל ניט אַנטייל-גענומען אין צייט-פאַרטרייב, ווי אַנדערע האַרלעמער יינגלעך און מיידלעך. ניט איינמאַל האָבן די פריינט פון קריסטאָפּערס יינגל פון אים אָפּגעלאַכט, אים גערופן „משיח זון“. ער האָט זיך געשלאָגן פאַר זיין טאַטנס נאָמען. ער האָט ליב געהאַט זיין טאַטן און געגלויבט אין אים. איצט האָט אים אָנגענומען אַ ווייטיק פאַרן טאַטן, אַ ווייטיק און אַ חרפה.

כמעט אויף די הענט האָט דאָס יינגל דעם טאַטן געטראָגן אין שפיטאַל. קריסטאָפּער האָט זיך ביי אים געבעטן: ער וויל ניט גיין אין שפיטאַל. ער קאָן ניט ליידן ווען מען טראָגט אים ווי אַ זאַק. אָבער דער זון איז באַשטאַנען: ער מוז יאָ גיין! האָט זיך דער טאַטע אונטערגעגעבן, ווי לאַנג ער האָט נאָך געקאַנט צוגיין צו דער טעקסי, צו וועלכער דאָס יינגל האָט אים צוגעטראָגן. אָבער איצט קאָן ער שוין ניט געבן קיין איין שפּאַן און ער האָט אַ געפיל, אַז ער וועט שוין אַזוי אַפּזיצן דאָס ביסל יאָרן.

טעסי איז אַוועק אַרבעטן און קריסטאָפּער איז געבליבן אַליין זיצן אין דער היים. ער זיצט אָפּ גאַנצע טעג אַליין, אָבער עס אָרט אים ניט. קיינמאַל איז ער ניט געווען גיך אויף אַז ענטפּער. ער האָט אַלעמאַל געדאַרפט פריער אַביסל טראַכטן איידער ער האָט עפּעס געזאָגט. איצט רעדט ער יאָ. נאָר צו זיך אַליין. זיינע רייד זיינען איין טיפּער געוויין. אַלץ וויינט אין אים, אין זיינע אינגע-וויידן. די טרערן זיינען פאַרגליווערט אין די גרויסע, קיילעכדיקע אויגן און די רויטלעכע ווייסלעך זעען אויס ווי פאַרצויגן מיט אַ גלאַזיק הייטל.

ווען דאָס יינגל מיט די טאַנצנדיקע פיס קומט צו לויפן פון

סקול, פרואווט ער איינהאלטן די פיס. ער וויל ניט דער טאטע זאל זען ווי זיינע פיס הייבן זיך אַזוי גרינג. ער דערנענטערט זיך צום טאטן און פרעגט אים: „ווי פילסטו פאַפּ?“ קריסטאָפּער הייבט אויף דעם קאַפּ, שאַרט מיט די גרויסע הענט איבערן צודעק פון דער בעט, און זאָגט: „אַלרייט, זון, אַלרייט!“ אָפּגעזאָגט די פּאַר ווערטער, לאָזט קריסטאָפּער אַרונטער דעם קאַפּ, און קוקט אויף זיינע פיס, — קלעצער, — ווי ער וואָלט וואָרטן, זיי זאָלן אויך עפעס זאָגן. . .

קריסטאָפּער טראַכט וועגן זיין מאמען. אַן אלמנה געווען. זי האָט געאַרבעט, געהאַרעוועט אין פרעמדע הייזער, אויסגעכאַוועט פיר געזונטע קינדער. אפילו אין טיפּן עלטער האָט די מאַמע נאָך גע- האַרעוועט. פון איר שווער-פאַרדינט געלט אָפּגעשפּאַרט גענוג אויף אַ לוייה און אַ קבר. זי האָט קיינמאַל ניט געוואָלט אָנקומען צו מענטשן. זי האָט ניט געקענט לייענען, אָבער תפילות האָט זי געזאָגט אויסנווייניק. די קינדער האָט די מאַמע געלערנט, זיי זאָלן ניט בעטן גאָט, נאָר אים דאַנקען פאַרן חסד וואָס ער טוט צו אונדז, לעבעדיקע מענטשן. און אַז ער, קריסטאָפּער, נישטערט דורך זיין לעבן, קען ער זיך אַלץ ניט דערגרונטעווען, פאַרוואָס גאָט האָט אים אַזוי געשטראַפּט? מיט וואָס האָט ער אים אַזוי דערצאָרט? אפשר מיט דעם, וואָס ער האָט זיך אַמאָל געוואָלט אַפרוען? ער איז דאָך שטענדיק געשטאַנען. איצט דאַרף ער שטענדיק זיצן, זיצן ביזן סוף. קריסטאָפּער באַנעצט זיינע ליפּן, וואָס זיינען ביי אים שטענדיק טרוקן. ער וויל זיך אויפהייבן, און ער האַלט זיך אָן מיט די הענט אין בעט, אָבער ער פאַלט צוריק אין בענקל, און ער רעדט צו זיך אַליין טרויעריק: „יא, איך וועל שוין, ווייט אויס, דערויזן, דערויזן!“

בלומע

וואס האט זיך מיר געהלומט אַ חלום : דו ביסט צו מיר געקומען אזא ווי איך האב דיך געזען מיט אַ סך יאָרן צוריק. ברייט, צעגאַסטן מיט דיין קורצן האַלדז אין אויפגעהויבענע באַרקעס. דייע טונקעלע אויגן האַבן, ווי אַלעמאַל, געגלאַנצט, געשמייכלט און געווען אַביסל פייכט. דייע בלוילעך־שוואַרצע האַר, לויז, ניט פאַרקעמט, זיינען געפאַלן ווייך אויף דיין שטערן, וואָס האָט געגלימערט און פאַרשטעלט די ניט געשיקטייט פון דיין בליק. דייע פולע, אָנגעבלאָזענע באַקן, אָנגעבלאָזענע מיט אַ פרישער רויטקייט, און דייע פולע ליפן — אין אַלץ איז געלעגן די ניט־האַרמאָנישע ליבלעכקייט, וואָס האָט מיך תמיד געצויגן צו דיר.

ווי אזאַ ביסטו, בלומע, געקומען צו מיר. האָסט צו מיר גע־שמייכלט, אָבער דיין שמייכל איז געווען אַ פאַרשאַטנטער, אַן אומקלאַרער, אזא וואָס יעדע רגע האָט מען אים אַנדערש געקענט אויסטייטשן. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער דאָזיקער שמייכל מאַנט עפעס און זאָגט אין דער זעלבער צייט: אַזא, ווי דו האָסט מיך געקענט, אזאַ בין איך אומגעקומען. האַב גאַרניט באַקומען פון לעבן און גאַרניט געגעבן דעם לעבן.

איז געווען עפעס אַ שייכות צווישן בלומען און דעם אומ־באַקאנטן סאָלדאַט ? אַ געוויסער, כאַטש ניט־לאַגישער פאַרגלייך איז יאָ געווען. ביי מיר אין דער מחשבה האָט געהאַלטן אין איין בויערן: געווען אַ בלומע, וואָס האָט זיך אַ לעבן געראַנגלט. זי איז געווען אַ מאַמע, וואָס האָט ליב געהאַט אירע קינדער; זי האָט געאַרבעט פון אירע סאַמע קינדערשע יאָרן; מיט אירע צוויי הענט געהאַלפן באַוועגן דעם ראַד פון דער צייט און אליין ניט פאַרשטאַנען, וואָס זי האָט דער וועלט צושטייער געגעבן. בלומע איז אומגעקומען און איז פון קיינעם ניט באַוויינט געוואָרן, פון קיינעם ניט דערמאָנט געוואָרן, ווי עס וואַלט ניט געווען קיין בלומע !

איך טראַכט: בלומע אליין וואַלט געזאָגט: ווער און וואָס בין איך מען זאל מיך באַקלאַגן ? ביי איר לעבן האָט זי דאָך אזוי ווייניק געמאַנט. זי האָט ניט געהאַט קיין צייט צו מאַנען, ניט געהאַט קיין צייט זיך אַליין דערמאַנען, און דאָך ! — האָט דאָך באַנטשע

שווייג אויך פון לעבן גארניט געמאָנט, פונדעסטוועגן האָט זיין
 נשמה „דערלאַנגט אַזש צום כּסא הכבוד!“
 ווי באַנטשע שווייג ביסטו, בלומע, און ווי אַזאָ וועסטו בלייבן!
 אמת, באַנטשע איז געווען אַ סך מזלדיקער פון דיר. ער איז פאַר-
 אייביקט געוואָרן פון אַ פאַראייביקטן, און אים איז באַשערט געווען
 צו שטאַרבן מיט אַ מענטשלעכן טויט. אָבער דו, בלומע, ביזט פון
 די פאַראייביקטע פאַרזען געוואָרן און ביסט ניט געשטאַרבן, נאָר
 די ווילדע חיה אין מענטשן-געשטאַלט האָט דיר, אינאיינעם מיט
 עטלעכע טויזנט יידן פון דיין שטעטל, אריינגעשלעפט אין שול, וואו
 די פלאַמען האָבן אַלעמען פאַרשלונגען.
 ניט קיין מצבה וויל איך דיר דעריבער שטעלן ביזט אַליין
 דער מאַנמענט!

.. איך זע דיר, בלומע, ווי איך האָב דיר געזען מיט פיל, פיל
 יארן צוריק. איך זע דיר ביים שפּול-רעדל. דיין רעכטע האַנט דרייט
 דאָס רעדל שנעל, אַז עס איז שווער צו כאַפּן מיטן אויג, וועלכע
 איז דאָס רעדל און וועלכע די האַנט. פון גיכקייט טייפט דאָס רעדל
 ווי אַ ווינט. גייט די אַרבעט גוט, דער פּאָדים רייסט זיך ניט, זיינען
 דייע אויגן האַלב-פאַרמאַכט, און די פּולע באַקן בליען ווי אַ זון
 וואַלט זיי באַשטראַלט; רייסט זיך דער פּאָדים איבער, פּלאַנטערט זיך,
 עפּנסטו ברייטלעך דייע אויגן און פינטלסט מיט נאַסן אומגעדולד.
 איך געדענק דאָס לידל, וואָס דו האַסט געוואָנגען, ווען די
 אַרבעט איז ניט געאַנגען גלאַט:

אוי, אין דרויסן גייט אַ רעגן,

אין דרויסן בלאַזט אַ ווינט —

ניט דו, מאַמעניג, אין דיין קבר,

נאָר טו זיך מיען פאַר דיין קינד!

איך געדענק דיר אביסל שפעטער. האַסט שוין געהאַט אַ
 מיידעלע לעבן דיר און אויך אַ שטאַרקן, קאַפּריזונעם הוסט, וואָס
 האָט דיר ניט אַפּגעלאָזן בעת דער אַרבעט. נאָכדעם ווי דו פּלעגסט
 זיך פאַרהוסטן האַסטו זיך פאַרענטפּערט עלעהיי האַסט עמיצן
 זייער געטאַן. דיין קינד, נאָך קיין יאַר ניט אַלט, איז געזעסן אויף דער
 ערד, ארומגערינגלט מיט פעקלעך וואַל, כדי עס זאָל זיך חלילה ניט
 צעשלאָגן אויב עס פּאַלט. דאָס קינד, ווי דו — אויך אַ פּולע,
 מיט ליכטיקע אייגעלעך און בעקעלעך ווי פּרילינג-קאַספּן. אַ

פרישע ליכטיקייט האָט דאָס קינד געשפּרייט ארום זיך. איז עס געווען זאָט, שפּילעוודיק, האָט דיין פנים געזונניקט; איז די קליינע געוואָרן מיד, גענומען רייבן מיט די פּולע הענטלעך די אייגעלעך און נאָכדעם גענומן שרייען, — האָט דיין פנים אָנגעהויבן פאַר-וואַלקנט ווערן און דאָן האָסטו צום קינד גערעדט ווי צו אַ גרויסן...

גערעדט האָסטו, בלומע, צום קינד: „באַלד, באַלד! סערצע! באַלד, מאַמעלע! אַט נעם איך דיך. איך בין שוין פאַרטיק“. און אַז די קליינע האָט זיך ניט געלאָזט אייננעמען, געשריגן אויף די העכסטע טענער, האָסטו זי גענומען אויף דיין שויס, איר פאַר-שטופּט דאָס מיילעכל, און אַזוי האָסטו מיטן קינד אויף די הענט ווייטער געדרייט דעם ראָד, און דערביי יעדער מאָל געוואָרפן אַ בליק צו דער טיר, צי דער באַלעבאַס קומט ניט אריין. אים איז ניט געווען צום האַרצן, וואָס דאָס קינד נעמט ביי דער מאַמען צו „זיין“ צייט.

איך געדענק: האָסט מיר אַמאָל דערציילט: דיין מאַמע איז געשטאַרבן, ווען דו ביסט נאָך קיין צוועלף יאָר ניט אַלט געוואָרן. דו האָסט דער מאַמעס אַרט פאַרנומען. ביסט געוואָרן אַ מאַמע צו די ברעקלעך קינדער, פינף יתומים. דיין טאַטע, אַ בעל עגלה. ער האָט ליב געהאַט דעם ביטערן טראָפּן. דיין מאַן האָט דיר דער טאַטע געבראַכט פון ערגעץ ווייט. ער איז געווען ניט קיין שלעכטער מענטש, אויך אַ פּורמאַן. נאָר אַז דאָס צווייטע קינד איז ביי אייך געבוירן געוואָרן, האָט ער געזאָגט, אַז ער בענקט נאָך זיינע טאַטע-מאַמע. ער איז אַוועק און האָסט אים שוין מער ניט געזען.

איך געדענק אויך: דו זיצסט ביים רעדל. שנעל-שנעל דרייסטו דעם ראָד, אַ קונציקע געשווינדטקייט. די קליינע לעבן דיר קוועלט אַן פון דייןע קונצן. זי פאַטשט מיט די הענטלעך, שפּריצט מיטן פּיסקלעך, פּלאַפּלט און שאַקלט זיך, גיך-גיך, ווי זי וואַלט וועלן אַניאָגן דער מאַמעס הענט. פּלוצלונג וואַקסט אויס דער באַלעבאַס. אויף זיין פנים — אַ בייזקייט, אויף דיין פנים — אַ געבלעכע בלייזקייט. ער גייט צו נאָענט. עס דאַכט זיך, אַז באַלד-באַלד און ער וועט נעמען שיסן מיט פייער ווי אַ וואולקאַן, אַבער ווי זיינע אויגן באַגעגענען זיך מיט די שפּילעוודיקע אייגעלעך פון קינד, אַזוי

באלד פארקערעוועט ער אויף צוריק און אויף זיין פנים א שמיכל, וואס ער וויל באהאלטן.

פאר דער טובה צו לאזן האלטן לעבן זיך דאס קינד, האסטו געמוזט אפצאלן מיט נאך שעהן ארבעט, מיט נאך שווערער פראצע, האסט מורא געהאט פארן באלעבאס, אבער האסט ניט געוואלט, ער זאל קוקן אויף דיין קינד, האסט מורא געהאט פאר א ביז אויג!

עס איז מאדנע: איך געדענק דיך א שטענדיק-שמיכלענדיקע, איך געדענק דיך א שטענדיק גיכע, שנעל האסטו געארבעט, שנעל גערעדט. האסט זיך פאר מיר קיינמאל ניט באקלאגט וועגן איינ-זאמקייט. ווייס איך ניט, צי דו האסט אין די נעכט זיך יא אדער ניט געווארפן אויף דיין ארעם בעטל, געבענקט נאכן מאן און תפילה געטאן, ער זאל זיך אומקערן; אדער האסט גאר געשאלטן, פאר-שאלטן די שעה וואס ער האט זיך אריינגעמישט אין דיין טרויעריק לעבן.

אין מיין זכרון האט זיך איינגעקריצט דאס שטיבל אין וועלכן האסט געוואוינט. דאס שטיבל האט אויסגעזען ווי א שטאל. עס איז געשטאנען הינטערן שטאט, צווישן שיכורים. עס האט זיך געדאכט אז ניט גוטע לוייערן דארט ארום און ארום. צווישן אט-דעם שטיבל און דער טונקעלער, שטויביקער פאבריק האסטו דינע יונגע יארן צעטיילט. שבתים און יום-טובים האסטו אפגעארבעט, כדי גוט-מאכן די צייט, וואס דיין באלעבאס האט דיר באווייליקט אראפ-נעמען פאר דיין ליכטיק קינד.

ניט פאר דיר, בלומע, האבן די הימלען געבלויט און די זון געליכטיקט; ניט פאר דיר האבן די שטערן שימערירט, פייגעלעך געטרילט; ביסט געווען אפגעריסן פון דער שיינער נאטור, דיין לעבן — איינפארביק; איינגעטונקען אין דער גרויער נויט.

ארעמקייט, נויט, זיינען ניט תמיד פריידלאז, אבער אומעטיק און גרוי איז געווען דיין לעבן, ווי אלץ וואלט זיך צו-דיר געקערט מיט דער טונקעלער זייט. קעגן שיקזאל האסטו זיך ניט געווערט, ווי אמאל באנטשע שוויג, כאטש האסט געלעבט אין אן אנדער צייט, האט דאך שוין אין דינע יארן איין גרויסער טייל פון דער

פ ר ו מ ע ה א ל פ ע ר 1

וועלט אויפגעהעלט. ווען ניט די צעבושעוועטע חיה, וואָלט דאָרט
דאָס לעבן נאָך ליכטיקער געווען...
איך בין ניט געווען ביי דיין אומקום, שטייטו פאַר מיר אַ
לעבעדיקע און ווי אַזאַ שטעל איך דיר אַ מצבה —
אַ מאַנומענט פאַר דער וואָס די וועלט האָט איר ביים לעבן ניט
געזונגען קיין לויב.
... און ניט אין די הימלען, פאַר כסא הסבּוד, ניט פאַר די
גאַלדענע מלאכים, דערמאָן איך דיר, פאַרגעסענע בלומע! נאָר פאַר
די מענשן פון דיין מין, פאַר די מענטשן פון אַן אַנדער צייט!

דריי מאָל באַגעגנט

די ערשטע באַגעגעניש איז געווען ווען פריידל איז אָנגעקומען קיין ניו־יאָרק, אין שאַפּ פון פרויען־קליידער. פאַר איר איז דאָן אַלץ געווען ניי און פרעמד. די מענטשן, די אַרבעט — אַלץ האָט זיך אויסגעוויזן פאַרקערט, ווי זי האָט זיך פאַרגעשטעלט. זי האָט שוין דאָן געקאַנט אַביסל נייען אויף אַ מאַשין אָבער קיין עלעקטרישע געקוקט, אפילו די קעפּ ניט אויסגעדרייט צו איר. יעדע איז געווען מאַשין האָט זי נאָך ביז דאָן ניט אָנגעזען.

די פריינט האָבן איר פריער אָנגעזאָגט, זי זאָל ניט זאָגן, אָז זי קאָן ניט נייען אויף אַן עלעקטרישער מאַשין. האָט זי ניט אויס־געזאָגט. די דאָמע, וואָס האָט זי גענומען צו דער אַרבעט, האָט איר קאַנטיק אַביסל פאַרדעכטיגט. זי האָט פריידלעך צוגעפירט צו אַ מאַשין, פאַנאָדערגענומען אַ פעקל מיט שטיקלעך זייד, זיך אַליין אַוועקגעזעצט און אָנגעהויבן שטעפן. נאָכדעם האָט זי געפרעגט פריידלעך צי זי פאַרשטייט וואָס זי טוט. פריידל האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ, די דאָמע האָט געשמייכלט און איז אַוועק.

פריידלעך האָט זיך געדאַכט, אָז עס איז זייער פשוט. וואָס איז דאָ צו פאַרשטיין? נאָר אָז זי האָט אַוועקגעשטעלט איר פוס אויפן „טראַט“ און די מאַשין איז זיך צעשפרונגען, ווי אַ ווילד פערד, האָט זי שנעל אַראָפּגעכאַפט דעם פוס און איז געבליבן זיצן פאַרשעמט און דערשראָקן. זי האָט געמיינט, אָז די ארומיקע שאַפּ מיידלעך האָבן דאָס צוגעזען, און לאַכן פון איר. קיינער האָט אויף איר ניט געקוקט, אפילו די קעפּ ניט אויסגעדרייט צו איר. יעדע איינע איז געווען פאַרטאָן אין אַרבעט און פריידל האָט קיין פנים ניט געזען. פריידל האָט זיך געראַנגלט מיט דער מאַשין, וואָס האָט ניט געוואָלט פאַלגן, כאַטש טוט איר עפעס! מיט די שטיקלעך סחורה איז איר אויך ניט געגאַנגען גוט. זיי האָבן אַלע אויסגעזען ווי איינע, איז איר ניט געווען גוט אויפן האַרצן.

זי איז געזעסן אַ צעקלעמטע, ניט געוואוסט וואָס מען טוט. זי האָט געהאַפּט, אָז עמיצער וועט זי באַמערקן און איר קומען צו הילף, אָבער אומזיסט דאָס זוכן. זי האָט ניט אויפגעכאַפט אפילו איין בליק.

ניט ווייט פון פריידלס מאַשין, אַביסל אין דער זייט, זיינען גע-
 שטאַנען דריי מאַשינעס, ווי אַ קמץ. אויף די מאַשינעס האָבן
 געאַרבעט דריי יידישע מיידלעך. איינע פון זיי, מיט אַ בלאַנד, גע-
 קרייזלט און חנעוודיק קעפל, האָט צוגעצויגן פריידלס זוכנדיקן בליק.
 דאָס בלאַנד מיידל האָט זיך אַריבערגעבויגן איבער דער מאַשין און
 אירע באַרקעס האָבן זיך ריטמיש געוויגט פון זייט צו זייט. מיט
 די פינגער פון איר רעכטער האַנט האָט זי גיך געשאַרט דאָס
 געוואַנט פון דער סחורה און די לינקע געהאַלטן אויף דער מאַשין. זי
 האָט געזען ווי די אַרבעט ביי דער בלאַנדער איז אַ שפּיל, און איר
 מויל האַלט אין איין רעדן צו די אַנדערע צוויי. פריידל האָט געקוקט
 אויפן דריילינג, געזען מיט וואָס פאַר אַ הנאה זיי רעדן צווישן זיך
 ביי דער אַרבעט, און זי איז נאָך מער טרויעריק געוואָרן.
 זי זיצט נעבעכדיק, הייבט ניט אָן צו וויסן וואָס מען טוט, זי
 דערפּילט אַ קנאה צו יענע גליקלעכע. באַזונדערס האָט זי מקנא
 געווען דאָס מיידל מיטן שיינעם בלאַנדן קעפל. עס האָט איר אויס-
 געוויזן ווי די אַרבעט ביי דער בלאַנדער איז אַ שפּיל, איר מויל —
 אַ מילעכל, וואָס הערט ניט אויף צו מאַלן.
 פריידל האָט געטראַכט, אָן די דערבייאַקע מיידלעך ווילן זיך
 אויף איר ניט אומקוקן, ווייל זי איז אַ נעבעכל, אַ גרינע.
 איר אייגענע אומבאַהאַלפּנקייט, האָט זי צוגעשריבן צו די
 מיידלעך און דאָס האָט זי געקרענקט. דער קנאה-געפּיל האָט זיך
 ביי איר געמישט מיט כעס און עס האָט איר אָנגענומען אַ גרויס
 רחמנות אויף זיך אַליין. ווען זי וואָלט זיך ניט געשעמט, וואָלט זי
 זיך צעוויינט אויפן קול. זי האָט ניט פאַרשטאַנען, ווי אזוי זיינען
 דאָס מענטשן אַזוי געמיין? אָן זיי קוקן זיך אַפּילו ניט אום אויף אַ
 צווייטן, וואָס זיצט דאָ ניט ווייט, און מוטשעט זיך?
 דער כעס איז געוואַקסן אין פריידלען פון מינוט צו מינוט. זי
 האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט, אָן אַרבעטן אין דעם שאַפּ וועט זי בשום
 אופן ניט! זי האָט איינגענירעט איר קאַפּ אין פעקל סחורה, גע-
 פּראוויט פאמעלעך אַנרירן מיט אַ פּוס די ווילדע מאַשין, זיך אַני-
 געשטרענגט צו קאָנטראַלירן דעם מעכאַניזם, ער זאל זיך ניט
 צעשפּרינגען. אַזוי האָט זי, קוים מיט צרות, דערלעבט מיטאַני-
 צייט, ווען זי האָט זיך גענומען אַרויסשאַרן פון שאַפּ. ווען פריידל
 איז פאַרבייגעגאַנגען אויפן וועג צו דער טיר, די מיידלעך, האָט

איר אויער אויפגעכאפט עטלעכע ווערטער, וואָס די בלאַנדע האָט געזאָגט: „מיר מאַכן פּראָגרעס! איר זעט דאָך ווי מיר פּראָגרעסירן! „פּראָגרעס“ איז אַ פּאָרגעשריטן און אינטעליגענט וואָרט, האָט פּריידל באַשלאָסן, אַז די דאָזיקע מיידלעך זיינען אינטעליגענט. ווער ווייסט?“ — איז אַנגעפּלויגן אַ געדאַנק, — „אפשר אי זעס גאַר איר אייגענע שולד, וואָס די מיידלעך האָבן זי ניט באַמערקט? געווען אַ טעות, געדאַרפט זיך אַליין ווענדן צו זיי! ווי עס זאָל ניט זיין! אַרבעטן דאָ וועט זי שוין ניט!“

יארן זיינען אַוועק. פּריידל וואַלט שוין לאַנג די מיידלעך פּאַר-געסן. זי האָט געהאַט גענוג אייגענע פּלאַנטערנישן, און ניט געקענט טראַכטן וועגן אַרום.

אין אַ שבתדיקן נאַכמיטאָג האָט פּריידל דערהערט, ווי מען שרייט אויף דער גאַס: „עקסטראַ!“ עקסטראַ!“ זי איז אַראַפּגעלאָפּן אין גאַס, געקויפט אַ יידישע צייטונג און געלייענט די מגילה פון פייער, וואָס האָט פּאַרצערט אַרום דריי הונדערט יונגע מענטשלעכע לעבנס, מערסטנס מיידלעך. פּריידל איז אַזוי דערשיטערט געוואָרן, זי איז אַזוי געווען געדריקט, אַז איר לעבן איז כמעט געווען אין געפּאַר. זי האָט כסדר געזען פּאַר די אויגן די מיידלעך, אַרומגע-כאַפטע פון די פּלאַמען; געזען ווי זיי שפּרינגען פון די פענצטער. זי האָט זיך ניט געקאָנט אַפּרייסן פון די צייטונגען, וואָס האָבן גע-שילדערט די איינצלהייטן פון דער גרויליקער טראַגעדיע. די טראַגישע סצענעס האָבן זיך איינגעגעסן אין איר נשמה און זי ניט געלאָזט רוען.

אין די פּרימאַרנס איז זי געשטאַנען אין פענצטער און ניט געקענט אַפּרייסן די אויגן פון די אַרבעטער, וואָס זיינען פּאַרביי-געגאַנגען. יעדע אַרבעטער מיידל, וואָס איז דורכגעגאַנגען און געטראַגן אַ פעקל עסן, אויפן וועג צום שאַפּ, האָט זי באַוויינט, ווי יענע וואַלט געגאַנגען צו איר אייגענער לוייה.

פּריידל האָט זיך קיין אַרט ניט געקענט געפינען פּאַר צער. איר איינציקע טרייסט זיינען געווען אירע צוויי קליינע קינדער. אַ קורצע צייט שפעטער האָט פּריידל געלייענט וועגן אַ טרויער דעמאָנסטראַציע נאָך די אין טרייענגל-פייער אומגעקומענע. זי איז אַוועק צו דער דעמאָנסטראַציע.

ס'איז דעמאָלט געווען אַ גרויער קאַלטער טאַג. אַ שיטער און שטעכיק-שפּיזלדיק רעגנדל האָט געמראַקעט, אַנגעהויבן און אויפגעהערט, ווי עס וואָלט זיך גערייצט. פּריידל איז געקומען צו דער דעמאָנסטראַציע צו פּריי. זי האָט זיך אַרומגעדרייט איבער די גאַסן. זי האָט זיך געוואונדערט, פאַרוואָס די מענטשן, וואָס האָבן זיך דאָ אַרומגעדרייט, זיינען געווען גלייכגילטיק און קאַלט צו דער טראַגעדיע. מאַנכע האָבן געלאַכט, געטומלט, ווי עס וואָלט צאַרניט פאַסירט. פּריידל איז געלאַפּן פון איין ראַג גאַס צו אַ צווייטן, ביז זי האָט דערהערט די קלאַנגען פון אַן אַנקומענדיקן אַרקעסטער. זי איז שוין געווען אויסגעשעפט פון אַרומדרייען זיך און צעבראַכן פון דער נאַסער קעלט. מיט די לעצטע כחות האָט זי זיך דורכגעריסן דורך דער ענגשאַפט, געוואָלט זיין נאַענט, אריינ-זאַפן אין זיך דעם גאַנצן טרויער, איבערלעבן אַלץ מיט איר האַרץ און נשמה.

די אַנקומענדיקע, מאַרשירנדיקע דעמאָסטראַציע האָט מיט זיך געדאַרפט פאַרשטעלן אַ לוייה נאָך עטלעכע הונדערט קרבנות, קינדער, טעכטער, כלות. דאָ זיינען געווען עלטערן, טאַטע-מאַמע, זיידע-באַבע, וואָס האָבן פאַרלוירן קינדער, אייניקלעך, פּריידל איז ווי עלעקטריזירט געוואָרן פון דער שוואַרצער פּראַצעסיע. די מענטשן אין שוואַרצן מיט געבויגענע קעפּ, האָבן געשלעפט זייערע מידע פיס אין דעם ריטם פון די טרויער-טענער און דער לוייה-מוזיק. צום אַנהויב האָט זי געשפּירט, ווי יעדע האַר פון איר קאַפּ רייסט זיך, און דער קנויל טרערן האָט זי געוואַרן אין האַלדז, ביז דערשטיקט ווערן!

ביסלעכווייז האָט זיך די טרויעריקע פּראַצעסיע געביטן. עס האָבן זיך אַנגעהויבן באַווייזן יונגע מענטשן, מיט געהויבענע קעפּ, מיט עקשנות אין זייערע פּנימער און קראַפט אין די טריט. דער פּלאַם פון די רויטע פּענער האָט געוואַרעמט דעם קאַלטן דרויסן, די פּענער האָבן געפּלאַטערט, זיך געצויגן צו די וואַלקנס. די פּאָן פון פאַראייניקטן אַרבעטער-כח האָט אין פּריידלס אויגן אויסגעזען, ווי אַן אַרויסגעשטעלטע, געפּאַנצערטע ברוסט, וואָס באַשיצט אַלץ און אַלעמען.

דריי יונגע בחורים האָבן געטראַגן אַ פּאָן. פאַראוויס פון די פּאַנען-טרעגער זיינען געגאַנגען אין איין ריי אַ יונגער מאַן און

צוויי מיידלעך. איינע פון די מיידלעך האָט פריידלען אויסגעזען קענטלעך. זי האָט זי באַלד דערקענט. דאָס איז זי, דאָס בלאַנדע מיידל פון אַמאָליקן „שאַפּ“! זי מיטן געקרייזלטן חנעוויקן קעפל. זי האָט זי דערקענט אינעם ריטמישן וויג פון אירע באַרקעס, גענוי ווי דעמאָלט, ווען זי איז געזעסן און געשטעפט ביי דער מאַשין. אויף דער בלאַנדערס פנים איז איצט געלעגן אַ טיפער ערנסט. אין איר גאַנג איז געווען אַנטשלאַסנקייט. פריידלען האָט זיך געדאַכט, אַז באַלד-באַלד, און פון דער בלאַנדערס מויל וועלן זיך אַרויס-רייסן די ווערטער: „מיר מאַכן פראַגרעס!“

ווי אַמאָל אין שאַפּ, אזוי האָט זיך איצט אויך פריידל דערפילט קליין און נישטיק אַנטקעגן דער בלאַנדער. עס האָט איר אַזש אַני גענומען אַ רחמנות אויף זיך. דאָ, שטייט זי אַליין און באַטראַכט די טרויעריקע סצענע, און יענע מאַרשירט מיט אַזאַ פעסטן טראַט. נאָך יאָרן זיינען אַוועק. אין אַ שבתדיקן נאַכמיטאָג איז פריידל געגאַנגען צוריק פון דער אַרבעט. עס איז געווען אַ מאַיאַיקער נאַכמיטאָג. פריידלען איז איצט געווען גרינג אויפן גוף און גרינג אויף דער נשמה. עס איז מאַי, פריילינג, וואַרעם. מאַרגן איז זונ-טאָג און מען דאַרף ניט גיין צו דער אַרבעט. באַלד וועט זי זיך געפינען אין איר גאַס און געוואוסט, אַז באַלד וועלן אירע קינדער איר אַנטקעגנלייפן. זי האָט געשפּאַנט מיט געמאַסטענע טריט און האָט באַטראַכט די ביימער, וואָס זיינען ערשט נעכטן, דאַכט זיך, געווען נאַקעט און רוי, און איצט — אַזאַ רחבות פון גרינס! דער שבועות האָט דאָ, אין פאַרק, אַרויסגעזונגען פון יעדן בלעטל אויף אַ בוים. פריידל האָט געטראַכט: ווי גוט וואָלט געווען, ווען עס וואָלט געווען שבועות אַ גאַנצער חודש.

ביים אַרויסגאַנג פון פאַרק האָט זי באַמערקט אַ פרוי, וואָס איז געזעסן אויף אַ קעסטל. דער פרויס פנים האָט זי ניט געקאַנט זען, אָבער דאָס בלאַנדע, געקרייזלטע קעפל האָט זי אין עפעס דער-מאַנט. — יא, דאָס איז זי! ווידער די זעלבע פון אַמאָליקן שאַפּ! די בלאַנדע איז געזעסן מיט צונויפגעדריקטע שפיציקע קני. די עלנבויגנס אַנגעשפּאַרט אויף די קני און די הענט, די צעשפרייטע פינגער האָט זי געהאַלטן קעגן דער זון. ווען זי האָט דערזען פריידלען, האָט זי זיך אַ דריי געטאַן אויפן קעסטל, געוואָלט עפעס זאָגן, אָבער דערזען אַז דאָס איז אַ פרעמדע האָט זי געשוויגן.

פריידל האט מער ניט געקוקט אויפן צעגרינטן יום טובדיקן פארק, אויף דער רחבותדיקער גרינקייט. זי האט זיך געשטעלט און לאנג געקוקט אויף דער בלאַנדער. זיך געוואלט איבערצייגן צי דאָס איז טאַקע „יענע“. אויף דער בלאַנדערס פנים האט זי, פריידל, ניט געקענט זען דאָס וואָס זי האט אַמאָל געזען. די בלאַנדע איז געזעסן פאַרקוקט אויפן האַריזאָנט, געזעסן געשפּאַנט, ווי זי וואַלט איבערלעבן די ווייטע און נאַענטע פאַרגאַנגענהייט.

זי האט דערווארט די בלאַנדע זאָל צעוויגן איר געקרייזלט קעפל און זאָגן די זעלבע ווערטער, וואָס אַמאָל ביי דער מאַשין, יענע ווערטער, וואָס האָבן זיך איר, פריידלעך, אַזוי איינגעקריצט אין זכרון; „מיר מאַכן פּראַגרעס!“

פריידל האט געשפירט, אַז די, וואָס זיצט אויפן קעסטל, מיט פאַרשטייפטע קני, יאָגט איבער די גיענדיקע פריידל!

אין דער שטילקייט פון דער נאַכט

ווען פראַגער איז אָנגעקומען אויפן זומער-פלאַץ האָט ער זיך קיין אַרט ניט געקענט געפינען. וואָס מער דער עולם אַרום האָט געיובלט, געטומלט, געלאַכט, אַלץ מער האָט עס אים געהויבן פון אַרט. נאָכדעם האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אין אַ וויג-שטול, האָט זיך אַביסל באַרואיקט און זיך געוואַלט אויסלייטערן פון אַ מין ניט-קלאַרקייט. ניט געשטערט פון דער אַרומיקער רעשיקייט, ווייל אַ טויבע וואַנט האָט געשאַפן אַ מחיצה צווישן אים און די אַרומיקע, האָט זיך פראַגער געקענט אַריינלעבן אין זיין קליין וועלט, איבערלעבן די ווייטע און נאָענטע פאַרגאַנגענהייט.

ער האָט זיך געוואַלט דערמאַנען. ווען איז דאָס געשען? ווען האָט מען אָנגעהויבן רעדן צו אים אין דער פאַבריק אויף אַ הויך קול?

צום אָנהויב האָט פראַגער געמיינט, אַז מען שרייט, ווייל ער הערט ניט וואָס מען זאָגט אים, צוליב זיין טראַכטן וועגן זיין היים, ווייל ער איז אין געדאַנק דאָרט, ביי איר. ער האָט זי דאָך קיין איין מינוט פון געדאַנק ניט אַרויסגעלאָזט. שטענדיק האָט ער געזען אירע ווייטיקפולע אויגן קוקן אויף אים און בעטן: „העלף מיר“. כאָטש אין דער אמתן, האָט זי דווקא זייער געוואַלט אויס-באַהאַלטן פון אים אירע ווייטאַגן. ער האָט זי אָבער געהערט זיצנדיק ביי דער מאַשין. ער האָט געהערט ביילקען הינטער דער טיר, זי געהערט ווען ער איז אַרויף אויף די טרעפּ.

אַז זי האָט אים געזען אַריינקומען, פלעגט זי מיט איין האַנט פאַרשאַרן די האָר אויפן שטערן און די צווייטע געצויגן צו אים. איר אָפּגעצערט קליין הענטל איז שטענדיק געווען טרוקן און הייס. זי האָט געהאַט אַ וואַך קול. זי האָט מיט קיינעם ניט גערעדט, נאַר אים האָט זי אַלעמאַל געהאַט עפעס וואָס צו דערציילן. ער האָט זיך ניט געדאַרפט אָנשטרענגען זי צו דערהערן כאָטש איר ריידן איז געווען ניט מער ווי אַ שעפטשען.

עס איז געווען זיין טאַטע, וואָס האָט איר פאַרלייכטערט די לעצטע טעג. ביז ביילקעס קראַנקהייט האָט זיך זיין טאַטע זעלטן

ווען באוויזן ביי זיי אין שטוב. אַ גוטער טאַטע! ווער וואָלט געקענט גלויבן, אַז דאָס קליין מענטשל האָט פאַרמאַגט אין זיך אַזאַ כח? און אפשר האָט ביילקע געהאַט אין זיך אַזעלכעס וואָס קיין מענטש האָט נישט געקענט פאַרבייגיין? איז עס נעווען שיינקייט? — ניין! טאַקע זיין טאַטע האָט וועגן איר געזאָגט: די ציכטיקייט פון איר נשמה באַשיינט איר פנים!

פראַגער האָט צונויפגענומען די הענט, זיך צעשאַקלט אין וויג-שטול און געקוקט אויף זיינע שווערע, גרויסע פיס. ער איז גע-קומען אָהער זיך נעמען אין די הענט און שטעלן אויף די פיס. די עצה צו פאַרן אָהער האָבן אים געגעבן גוטע פריינט. קוקט ער איצט אויף די פיס און הייבט אָן גלויבן אין זיי.

פראַגער האָט איצט געטראַכט וועגן טאַטן: וויאזוי איז געקומען דערצו, אַז זיין פרומער טאַטע זאָל זיך אַרויסכאַפן מיט ווערטער קעגן גאָט? האָט זיך דאָך זיין טאַטע שטענדיק באַמיט איינצופלאַנצן אין אים און אין ביילקען בטחון? ביילקע האָט זיך תמיד מיט אַזעלכע קינדעריש-נייגעריקע אויגן צוגעהערט צום שווער און זיינע רייד וועגן בטחון אין גאָט, מער ווי אין דאָקטאָר! און וויפיל מאָל האָט איר דער טאַטע איינגעשלעפערט מיט זיינע פרומע תפילות?

עס איז געווען אין יענעם פרימאַרגן. נאַכדעם ווי ביילקע איז שטיל איינגעשלאָפן אויף אייביק, דורך דער גאַנצער וואַך פון שבעה האָט ער מיטן טאַטן קיין וואָרט נישט אויסגערעדט, ווי ביידע וואָלטן פון צער פאַרשטומט געוואָרן. נאָר אַ טאַג נאַכן אויפשטיין שבעה, אינדערפרי, האָט די זון, אַ נישט-געבעטענע, זיך אַריינגעריסן דורך די צוויי פענצטער און אויסגעלאַכט די פאַריתומדיקייט אין צימער. די ליידיקייט האָט אויף אים שווער געדריקט.

עס האָט זיך געעפנט די טיר און דער טאַטע, אַ מידער, אַ בלייכער, איז אנטקעגנגעגאַנגען מיט פאַנאָדערגענומענע הענט, ווי ער וואָלט געמאַנט אַ חוב, וואָס עמיצער איז אים שולדיק געבליבן. די זון האָט מיט איר ליכטיקייט אויפגעריסן די פוסטיקייט אין צימער, און דער טאַטע האָט גערעדט, ווי ער וואָלט פאַרענדיקט אַ וויכוח, וואָס ער האָט שוין פריער אַנגעהויבן.

ער איז צוגעגאַנגען נאָענט צום זון, געוואָלט מאַכן זיכער, אַז ער הערט אים, האָט אים געקוקט אין די אויגן און שאָרף גערעדט:

„מיין ניט, מיין זון, אז עס וועט אמאל ניט קומען א מענטש, וואס האט גענוג כח צו דערגרייכן אזש ביון כסא-הכבוד און מאנען ביים רבוננו של עולם א מיין דין וחשבון פאר זיינע מעשים! עס וועלן אמאל קומען אזעלכע. עס דארף נאר קומען די ריכטיקע צייט!... ביי מיר, מיין זון, האסטו ניט וואס צו מאנען! איך ווייס?“ די לעצטע ווערטער האט דער טאטע ארויסגעזאגט שטיל און מיט דערשראקענע אויגן, גלייך ער וואלט זיך געשראקן פאר זיינע אייגענע ווערטער, איז ער ארויס פון שטוב.

פראגערן האט איצט ארומגענומען א רחמנות אויף זיין טאטן. ער האט אים געזען, דעם אויסגעדארטן יידן, מיט די מענטשלעכע אויגן, וואס האבן שטענדיק עפעס געמאנט.

דער טאטע האט געליטן מער ווי ער האט עס ארויסגעוויזן. געליטן, ווען ער האט באמערקט אז דער זון איז שוואך אויפן געהער, אז ער קוקט אים, דעם טאטן, אין מויל ווען ער רעדט צו אים. ער, פראגער, האט געפילט, ווי זיין טאטע באטראכט עס פאר א שטראף, וואס איז געקומען אויף אים, ניט אויפן זון.

עס איז געווען ווייטקייט צווישן טאטע און זון און דאך זיינען זיי אזוי נאענט איינער צום צווייטן! דער פאטער — א ייד וואס האט מער געהאט צו טאן מיטן ספר, ווי מיטן לעבן; דער זון — א מענטש פון מעשים, פון ארבעט.

דער טאטע האט געהאט אמונה, אז די וועלט וועט דערלייזט ווערן דורך משיח; דער זון האט געגלויבט אז די גאולה פון דער וועלט וועט קומען דורך דעם ארבעטער־קלאס. ביידע האבן געגלויבט מיט עקשנות אין זייערע פרינציפן. און אז עס איז געקומען דער צווייענדיקער אומגליק אין זונס לעבן, איז דער טאטע געווען זיכער, אז דאס האט ער זיך פארוינדיקט מיט עפעס קעגן גאט און דער זון איז געבליבן מיט דער גרויזאמער עוולה, וואס דאס לעבן האט אים אפגעטאן.

ווען פראגער האט פארלאזן זיין לידיקע שטוב האט עפעס אויפגעפלעמלט אין זיין געדאנק. דאס פלעמל איז געווען א קליינס, א שוואכס, קיים־קיים צו באמערקן, אבער דאך אן אנהאלט. אפשר, אויפן שוים פון דער נאטור, אויפן לאנד, וועט זיך די געדיכטקייט אין זיינע אויערן צעגייין? אפשר?

דער זומער פלאץ האט פראגערן באגעגנט מיט ליכטיקער

ברייטהארציקייט. ער האָט געקוקט פאַרוואונדערט אין דער אַנ-
סופיקער ווייטקייט, וואָס האָט זיך געשפּרייט אין אַ יום טובדיקער
גרינקייט. פראַגער האָט אַלץ און אַלעמען באַגריסט מיט חידוש,
ווי ער וואָלט געקומען פון אַ ווייטער וועלט. ער האָט זיך איבער-
געגעבן דער רו, וואָס איז פאַר אים געווען ווי אַ לייכטער שלאַף-
געטראַנק.

פראַגער האָט זיך באַמיט פון אַנהויב אָן ניט ווייזן די מענטשן
זיין פעלער, ניט געוואָלט זיי זאָלן פאַרדעכטיקן, אַז ער הערט ניט
וואָס עס קומט פאַר אַרום אים. אָבער לאַנג האָט עס ניט אָנגעהאַלטן.
ער האָט אָנגעהויבן מערקן אין די מענטשנס פּנימער, אַז ער איז
מיט זיין ניט דערהערן, אַ מין שטער פאַר זיי, כאַטש ער איז אליין
ניט געווען זיכער, אַז עס איז טאַקע אַזוי, האָט ער זיך פונדעסטוועגן
אָנגעהויבן דערווייטערן פון עולם ארום אים.

זינט ער געדענקט זיך האָט ער געהאַט צו טאָן מיט מענטשן.
ער איז קיינמאַל ניט געווען אַליין. ער האָט זיך שטענדיק געפילט
ווי אַ טייל פון אַ באַוועגונג. ס'איז אים שווער געווען זיך אָפצו-
זונדערן, ווען אַלץ ארום אים האָט געשוויבלט מיט לעבן. ער איז
געלאָפן צו דער גרינער ווייטקייט, געפרוואוּט זיך באַהעפטן מיט
אַן אַלטן בוים, וואָס האָט אים באַגריסט ווי אַ געטרייע אַלטע מאַמע,
דעמאָלט האָט זיך אים געדאַכט, אַז טויזנטער בלעטער רוישן אין
דער הייך פון זיינטוועגן, און ער הערט זייער גערויש. אָבער באַלד
האָט ער זיך אַליין געזאַגט: „עס איז ניט מער ווי אַ חלום!“ ער
האָט געקוקט אויפן בוים, אויף די וואַרצלען וואָס שפּרייטן זיך
ווי פאַרשטיינערטע שלאַנגען און זיך געלאָזט לויפן אַרויף-באַרג,
געלאָפן אין דער ווייטקייט, ביז די כחות האָבן זיך אים אויסגעלאָזן.

דאָס אַנטלויפן פון זיך האָט אָנגעהאַלטן אַ פאַר טעג. שפעטער
האָט שוין פראַגער, אַנשטאַט זוכן מנוחה אינעם דרויסן, גענומען
זוכן אין זיך און ער האָט אַנטדעקט קוואַלן, אוצרות, ניט-אָנגערירטע
געדאַנקען, וואָס האָבן זיך געלאָזט אָפּפרישן, זיך אויסגעברייטערט.

די געדאַנקען האָבן ארויפגעבראַכט זכרונות פון אַמאָל. ער
האָט זיך דערמאַנט, ווי ער האָט אַלס פּופצן יאַריק יינגל געאַרבעט
אין אַ קראַם, אַלס אַ שיק-יינגל. זיינע עלטערע חברים האָבן
אים אריינגענומען אין זייערס אַ קרייז, וואו מען האָט געליענט

פארבאטענע ביכלעך, גערעדט וועגן פרייהייט און גלייכהייט פאר אלעמען.

אין שטאט האט מען זיך דאן געגרייט צום ערשטן מאָ. מען האט אים אָנפארטרויט צו פארשפרייטן פראַקלאַמאַציעס. עס איז געווען צוויי טעג פארן אַרבעטער יום טוב און צוליב זיין מיסיע, איז קיינער צו אים ניט געווען גלייך. ער האט די מיסיע אויסגעפירט מיט דער גרעסטער פינקטלעכקייט. ווען ער איז פארטיק געוואָרן מיטן אויסטיילן די פראַקלאַמאַציעס, איז שוין געווען שפעט נאַכט. ער איז געגאַנגען אַהיים אַ גליקלעכער און זיך פאַרגעשטעלט אין דער פאַנטאַזיע, ווי אַלע לויבן אים פאַר דער גוטער אַרבעט.

מיטאַמאַל האט אים עמיצער אָנגעכאַפט ביים האַלדז; — „סטאַי!“ ער האט דערזען צוויי זשאַנדאַרן. — „פּונוואָנען שלייטע זיך אַזאַ שנעק שפעט ביינאַכט? זאַג פּונוואָנען גייסטו?“ ער האט געקוקט טאַמעוואַטע אויף די זשאַנדאַרן און ניט אַרויסגעבראַכט קיין וואָרט פון מויל. זיי האָבן אים שטאַרק געשלאַגן און אים פאַר-שלעפט אין דער שטאַטישער תּפּיסה, אריינגעשטופט אין צעל. געכאַפט דעם אמתן פאַרברעכער!

פראַגער האט געשמייכלט ווען ער האט זיך דערמאַנט אין דעם תּפּיסה-קעמערל, וואָס איז געווען דריי שפאַן די גרויס. אין די ווענט, גלאַטע ווי געמאַכט פון אייז און אין קליינעם פענצטערל אין דער הייך, אַזש ביז דער סטעליע. ער האט געזען, אַז דערגרייכן דאָס פענצטערל וועט ער ניט, זיך אַרויסבאַקומען פּונדאַנען וועט ער בשום אופן ניט. איז אים איינגעפאַלן מאַכן קולות. ער האט זיך באַלד צעשריגן מיט באַנומענע קולות, אַבער עס האט זיך געדאַכט, זיין קול איז צוריקגעקומען ווי אַ פרעמד קול, ווי עמיצער וואַלט געשטאַנען הינטער דער וואַנט און אים נאַכגעשריגן. דאָס איז אים געפעלן געוואָרן. אַ שפּיל אַזאַ!

דער סוף איז געווען, אַז מען האט אים באַטראַכט פאַר אַ צעדרייטן יינגל און אים אַרויסגעטריבן פון דער תּפּיסה... די מענטשן אויף דער טעראסע האָבן זיך אָנגעהויבן קלייבן. פון צייט צו צייט האט זיך צו אים דערטראַגן עפעס אַן אומקלאַרער זאַץ פון ווערטער. אַבער מער ניט. אַלץ איז דאָ אַרום שטיל געוואָרן, אין דער שטילקייט פונעם אַרום איז פראַגערן געווען אַזוי גוט!

„האלף בוטש“

כאַטש ער האָט שוין אַרײַנגעלעבט אין אַט־דער פרנסה שײַנע עטלעכע צענדליק יאָר, און ער האָט זײַן פּאָך געירשנט פון זײַן טאַטן, און כאַטש זײַן זײַדע, פון מאַמעס צד, איז אויך געווען אַ קצב, האָט ער פונדעסטוועגן אַלע זײַנע יאָרן, זײַט ער געדענקט זיך, געהאַפּט, געבעטן בײַ גאָט, ער זאָל זיך אַמאָל אַרויסדרייען פון דער קצב־ישער מלאכה.

בײַ זיך אין שטעטל האָט ער געוואוסט, אַז ער וועט שוין פון הינטער דער יאַטקע־קלאַץ ניט אַרויסקריכן. דאָרטן, אפילו ווען ער וואָלט זיך גענומען צו עפעס אַנדערש, וואָלט די יאַטקע־קלאַץ זיך סײַ ווי נאַכגעשלעפט נאָך אים. אײַן מאָל אַ קצב — תמיד אַ קצב! מען ווערט געשטעמפלט מיט דער מלאכה און מען טראַגט שוין דעם שטעמפל בײַזן קבר. געווען אין שטעטל אַזעלכע, וואָס האָבן זיך יאָ פון דער מלאכה אַרויסגעדרייט, אָבער מען האָט זײַ ניט געלאָזט פאַרגעסן, אַז זײַ זײַנען געווען קצבים, און מען האָט זײַ געלאָזט פאַרגעסן דעם נאָמען קצב ביז אין טױט אַרײַן: שמעון קצב, בערל קצב, מוני קצב. אפילו די קינדער האָט מען גערופֿן: פּריידל דעם קצבס, שײַנדל דעם קצבס, כאַטש זײַערע עלטערן, די קצבים זײַנען שוין געווען אויף יענער וועלט. די קצבים האָבן געדאַוונט אין קצב־ישן מנין, און אַז מען האָט געמאַכט אַ שמחה, אָדער חלילה אַ לוייה, האָט מען גערופֿן די קצבים, ווי די הויפט־מחותנים.

ווען ראַלקין איז געקומען אין נײַעם לאַנד, איז ער געווען זיכער, אַז ער וועט זיך צו דער קצב־ישער מלאכה ניט צורירן. אַ נײַ לאַנד — אַ נײַ לעבן! — האָט ער געזאָגט זײַן ווייב און זי האָט מיט אים מסכים געווען. זי האָט אויך געוואָלט זײַן מיט לײַטן גלײַך. האָט מען גענומען זוכן. מען האָט זיך געטראָפֿן מיט לאַנדסלײַט. אָבער זײַ זײַנען אויך געווען קצבים, אלע ווי אײַנער! ווי אויף צו־להכעיס האָבן זיך דאָ אַלע גענומען צו דער הײַמישער מלאכה. משה ראַלקין האָט זיך אַ שטיק צײַט געראַנגלט מיטן דלות, און זיך לסוף געמוזט נעמען צו זײַן אַלטער מלאכה. מיט זײַנע צוויי געזונטע הענט און זײַן געירשנטער געניטקײַט, האָט ער בײַ יענעם קײַן סך צײַט ניט געדאַרפֿט אַרבעטן. ס'האָט לאַנג ניט גענומען און משה

רֶאָלְקִין איז געשטאַנען אין אַן אייגענער ציכטיקער יאָטקע. די ווייבער זיינען געקומען. רֶאָלְקִין איז בטבע געווען אַ גוטמוטיקער, אַ באַרעדעוודיקער, זיך ניט געאיילט און האָט אַרויסגעוויזן געדולד און אויסגעהערט וואָס די ווייבער האָבן דערציילט. ער האָט זיך איינגעלעבט אין פּאָך. זיין ווייב האָט געזאָגט: ווען ניט דאָס ווערימל, וואָס טאַטשעט אים, ווען ניט זיין רייסן זיך אַ גאַנץ לעבן צו עפעס, וואָס ער אַליין ווייסט ניט, וואָלט מען מיט גאַטעס הילף אויסגעקומען. רֶאָלְקִין אַליין האָט זיך ניט אונטערשאַצט. ער האָט געוואוסט, אַז ער פאַרמאָגט אין זיך עפעס, וואָס הייבט אים אַרויס פון דעם געוויינלעכן מין קצב, וואָס האָט כסדר אין זינען איין זאָך: געלט! רֶאָלְקִין האָט געהאַט זיין אייגענע מאַראַל, אַן אייגענע מאַס, געוואוסט ווי ווייט אַ מענטש קאָן זיך לאָזן אריינציען אין דעם הרהאָ! געלט, האָט ער געטראַכט, איז טאַקע אַ גוטע זאך, אָבער פאַרקויפן די נשמה דאַרף מען ניט! און די ווייבער האָבן טאַקע באַלד אויסגעפונען, אַז אויב רֶאָלְקִין זאָגט „פּריש“ מעג מען אים גלויבן, אַז ער זאָגט: „כשר“ איז — כשר!

רֶאָלְקִין פלעגט זיך טיילן מיט זיינע קונים מיט די דער-פאַרונגען, וואָס ער האָט געהאַט אין די אַמעריקאַנער שלאַכט-הייזער. ער האָט זיך געקלאָגט, אַז מען האָט אים דאַרטן ניט צו פיל ליב, אַז ער האָט שוועריקייטן ביים באַקומען פלייש, ווייל אים קאָן מען ניט אָפּמאַרן — פאַרקויפן פאַדלע און ווייזן אַ שטעמפל... ער קאָן זיך אויס אויף זייערע שטעמפלען... מען האָט אים געגלויבט, ווייל זיינע גרויסע, אביסל רויטלעכע און פאַרטערטע אויגן, זיינען געווען קינדעריש, אמתדיק, ביי א סך קונים האָט זיך אפילו געשטעלט די פּראַגע: „ווי קומט גאַר אַזאַ איינער צו ווערן אַ קצב?“

ווען רֶאָלְקִין האָט ביי זיך געפועלט, אַז קיין אַנדער מלאכה, ווי קצבות, איז אים שוין ניט באַשערט דאָ, אינעם גאַלדענעם לאַנד, האָט ער גענומען לייגן האַפּנונגען אויפן נייעם דור. אַז עס איז ביי אים געבוירן געוואָרן אַ יינגעלע, איז שוין ביי אים קיין ספק ניט געווען, אַז דאָס ניי-געבוירן מענטשעלע וועט זיין זיין דאָס ווייסע פּערדל, וואָס וועט אים, דעם טאַטן, אַריינפירן אהין וואוהין זיין האַרץ האָט די גאַנצע צייט געצויגן. דאָס נייע מענטשעלע וועט אַראַפּשלעפּן פונעם טאַטן דעם פאַרבלוטיקטן

פארטוך און ער, דער קצב, וועט שוין ניט שפירן די ריחות פון געקוילעטע עופות, נאָר ווערן אַ מענטש, ניט קיין „בוטשער“... אַט די האַפנונג זיינע האָט ראַלקין אויסגעלייגט פאַרן פיצל קינד, וואָס האָט זיך געצאָפלט אין זיינע שטאַרקע, קצבישע הענט און בעשמייכלט, ווי ער וואָלט געלאַכט פון טאַטנס רייד און זיינע טרוימען.

דאָס איז געווען ביי זיי דאָס ערשטע און לעצטע קינד. מער קיין קינדער זיינען ניט געקומען. דאָס איין־און־איינציק זינדל, דאָס יינגל, איז געווען קורצוואַקסיק. ער איז מער געווען געראַטן אין דער מאַמען. דער בן יחיד איז געוואַקסן פאַמעלעך, און די עלטערן האָבן ניט געהאַט מיט וואָס זיך איבערצוגעמען.

די יאָרן זיינען געגאַנגען. מיט דער צייט זיינען ביי דעם קצב די פיס געוואָרן שווערלעך, די באַקן האָבן זיך געצונדן, אָבער זיין שמייכל איז נאָך אַלץ געווען יוגענטלעך, און די האַפנונג האָט אַלץ געטליעט אין די אויגן. עס האָט זיך געדאַכט. אַז ער זאָגט: „וואָרט, וואָרט! איר וועט זען: איך וועל אייך נאָך איבערראַשן!“

אויף צו־להכעיס דעם טאַטן, האָט דאָס קינד דווקא שטאַרק ליב געהאַט אַלץ וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו דער יאַטקע. ער האָט שטאַרק ליב געהאַט זיך אַרונטעררוקן הינטערן טיש און שאַרן מיט די הענטלעך די ברעקלעך פון די ביינער וואָס האָבן זיך געוואַלגערט הינטערן קלאַץ. ער האָט זיך פאַרגנבעט און געגלעט מיט די הענטלעך דעם גרויסן האַקמעסער, די זעג, און ווען ער האָט זיך געשפילט מיט קינדער, האָט ער געשלעפט די הינער פאַר די פיסלעך, גענוי ווי זיין טאַטע. ווי דער טאַטע האָט ער אויך געמאַכט מיט די הענט, ווי דער קצב איז זיך נוהג צו ווייזן אַ קונה וואָס פאַר אַ פיינע סחורה ער פאַרמאָגט. דער קליינער האָט אפילו נאָכגעמאַכט דעם טאַטנס לשון. ער האָט גערעדט יידיש.

ווען דאָס יינגל איז נאָך געווען אַ קינד, האָט ראַלקין זיך געהאַלטן אין איין בעטן ביים ווייב, „נעם אים אַוועק פון דאַנען — ווילסט ער זאל וואַקסן אַ קצב?“ די מאַמע האָט טאַקע געשלעפט דאָס קינד פון דער יאַטקע, אָבער דער קליינער האָט געבריקעט מיט די פיסלעך, זיך בשום אופן ניט געלאָזן שלעפן. ראַלקין האָט צוגעזען ווי דאָס קינד טוט אים נאָך און אַפט האָט ער מיט גרויס כעס אַליין דאָס יינגל אַרויסגעשלעפט פון אונטערן טומבאַנק.

שבת ביים עסן האָט ראָלקין געקנייטשט מיטן שטערן, דאָ געשיקט א בליק צום ווייב, דאָ — צום זון, געוואַלט עפעס זאָגן, און די ווערטער זיינען ביי אים געבליבן אויף דער צונג. ראָלקין האָט געטראַכט: דאָכט זיך אַ וואויל יינגל, אָבער איך האָב מורא, ער זאָל ניט בלייבן ביים טאַטנס פרנסה! ער פלעגט אָפּשאַקלען פון זיך די טרויעריקע געדאַנקען, ווי מען טרייבט אַוועק אַ בייזע פליג, און האָט געקוקט מיט ליבע אין דעם זונס פנים: „אַ יאָ, וועסט מיך ניט פאַרשעמען, מיין זון?“

ווען די ווייבער, די „קאַסטימערס“, האָבן זיך באַרימט מיט זייערע קדישים ווי פּיין און געראַטן זיי זיינען, ווען זיי האָבן אים דערציילט וואָס דער רבי אין תלמוד תורה זאָגט, אָדער וואָס פאַר אַ פּיינע דרשה דאָס בר-מצוה יינגל האָט אויסגעלערנט, פלעגט דאָן ראָלקין אַרונטערלאָזן די אויגן און טראַכטן: איך האָב זיך ניט מיט וואָס צו באַרימען, וועגן מיין זון זאָגט קיינער ניט, ניט קיין שלעכטס און ניט קיין גוטס. און עס פלעגט איבערבלייבן ביים קצב אין האַרצן אַ מאַדנע נאָגעניש. ער וואַלט שוין מוחל געווען די ווייבער זייער פּריינטשאַפט, אַבי זיי זאָלן אים ניט דערציילן די מעשות וועגן זייערע קינדער.

די געגנט וואו ראָלקין האָט געהאַלטן די יאַטקע, איז געווען אַ קליינבירגערלעכע, ניט גאָר קיין אַרעמע און אויך ניט קיין רייכע. דאָ האָבן געוואוינט אַרבעטער, וואָס זיינען שוין לאַנג אין לאַנד, שניידער, קירזשנער, פאַרויכערונגס-אַגענטן, וואָס האָבן אָפּגעשפּאַרט אַביסל אייגנס, ניט קיין עשירות, אָבער קינדער — פּראַפעסיאָנאַלן, ווי דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן. די מוטערס האָבן זיך געהאַלטן איין באַרימען מיט די קינדער, אויסדערציילט זייער קלוגשאַפט, זייער אינטעלעגענץ, די דאָזיקע באַרימערען האָבן געעקבערט אין ראָלקינס מוח, זיך געפלאַנטערט אין זיין געדאַנק, ווען ער איז געגאַנגען אין קעלער אַרויסנעמען אַ זייטל פלייש, אָדער ווען ער האָט געשניטן דאָס פלייש פאַר די קונדן. ראָלקין האָט אויך געוואַלט אַריינזאָרפן אַ וואָרט וועגן זיין זון, אָבער ער האָט בלוז געמאַכט מיט די ליפּן, ווי ער קלייבט זיך עפעס זאָגן און לייגט עס אָפּ אויף אַ צווייטן מאָל. עס האָט אים עפעס געגריזשעט אין דער טיף, ווען

ער האָט געטראַכט וועגן זיין בן-יחיד. אַ צער אויפן קינד און אויף זיך אליין האָט אים אַרומגענומען.

— „אָ וואויל יינגל, ניט שייך צו זאָגן! אָבער סתם אַ יינגל, אַן חידושים. באַלד וועט ער פאַרענדיקן פּאָבליק סקול, איז שוין בר-מצוה, וואָס קומט אָבער אַרויס?“

וועגן יינגלס בר-מצוה האָבן די ראַלקינס ניט גערעדט מיט די שכנים, גאַרניט דערמאָנט, ווי זיי וואַלטן זיך געשעמט מיט עפעס. די עלטערן האָבן געקענט פּראַווען אַ פיינע שמחה, ווי ביי לייטן, דער דאָלאַר פעלט, ברוך השם, ניט אויס אָבער עס איז ניטאָ מיט וואָס זיך צו באַרימען! שוין בעסער אַז מען איז שטיל!

דאָס יינגל איז, דאָכט זיך, ניט געווען קיין גאַר. ער האָט אַפט געענטפּערט דעם טאַטן גאַנץ געשיקט, און דער קצב האָט אים געמוזט געבן גערעכט. למשל, ער וואַלט אויך געוואַלט האָבן אַ גוטן קאַפּ, זיך אויסצייכענען, אָבער אַז ניט איז — ניט! ער וועט שוין זיין וואָס ער וועט זיין!

ראַלקינען איז געגאַנגען אין לעבן זיין זון זאָל זיין געבילדעט. ער האָט געהאַפּט, אַז דער זון וועט עלטער ווערן, דערזען ווי ער, דער טאַטע, האָט אָפּגעלעבט אַ לעבן אין דער יאַטקע, אַרום פלייש-קלאַץ, וועט ער פאַרשטיין אַז עס איז ניט קיין תכלית. אָבער די יאָרן זיינען געגאַנגען, ראַלקין איז עלטער געוואָרן. זיין באַנק-ביכל איז אויך געוואַקסן, די פיס זיינען שווערער געוואָרן, און אויפן האַרצן האָט געפּרעסט דער אומעט. אַט האָט שוין דאָס יינגל געענדיקט היי סקול. פון צייט צו צייט האָט ער אפילו צוגעהאַלפן דעם טאַטן מיט די חשבונות. דער טאַטע האָט גערעדט צו די ווייבער: „אָדרבה, זאָל ער צוהעלפן אין רעכענען, פאַרדינען אויף זיינע באַ-דערפענישן. דאָס וועט אים העלפן אין קאַלעדזש.“ — „אָוודאי, ווי דען? ווער גייט עס ניט אין קאַלעדזש? — האָבן די ווייבער גע-ענטפּערט — „אויב אַ ייד ווי איר, מר. ראַלקין, זאָל ניט שיקן זיין זון אין קאַלעדזש, איז ווער דען?“

אין געדאַנק האָט ראַלקין אָנגעציילט שיינע עטלעכע פריינט, זיינע לאַנדסלייט, אויך קצבים. אָבער זייערע קינדער האָבן געווייכט פון די יאַטקעס. מאַנכע קינדער האָבן אויסשטודירט אויף דאָקטוירים, אַדוואַקאַטן, מאַנכע האָבן זיך פאַרנומען מיט געשעפט, נאָר זיין זון, קוועלט גאַר אַן פון דער יאַטקע... ווען ער, דער טאַטע, לאָזט אים

נאָר צו, וואָלט ער זיך אזוי אַ נעם געטאָן צו דער מלאכה, אַזש פונקען וואָלטן געשפּריצט !

ראַלקין האָט צוגעזען מיט באַדויער ווי דער זון נעמט אַרויף אופן קלאַץ אַ גלאַט שטיק פלייש, ווי ער וואָלט עס וועלן מאַכן בעסער און שענער. ער האָט געקוקט ווי דער זון קלייבט צונויף דעם אַפּפּאַל און וואַרפט עס מיט גרויס געשיקטקייט אין אַ גרויסער בלעכענער קאַן, וואָס שטייט אונטער דער פּאַליצע. ער האָט עס געטאָן מיט גרויס געשיקטקייט, ווי ער וואָלט מורא געהאַט דער טאַטע זאָל זיך נישט יאָגן נאָך אים און זיך אים הייסן אַפּטראַגן. . .

ראַלקין האָט דאָ און דאָרט אַריינגעוואַרפן אַ וואָרט וועגן זון. „מיין זינדל גרייט זיך אַוועקפאַרן אין קאַלעדזש אין אַ גרויסער שטאָט“ — האָט ער געזאָגט מיט געמאַכטער באַשיידנקייט ווי אַ פאַרשטענדלעכע זאָך, כאָטש ער האָט געפילט, אַז עס וואָלט געווען בעסער, ווען ער לאָזט דעם זון אויסקלייבן דעם באַרוף, די מלאכה צו וועלכער דאָס יינגל ציט זיך פון קינדווייז אָן.

שווער געווען פאַר ראַלקינען זיך צו פאַרשטענדיקן מיט זיין אַמעריקאַנער געבוירענעם זון. דער זון האָט נישט פאַרשטאַנען דעם טאַטנס בענקען און לעכצן נאָך עפעס אַנדערש, צו עפעס העכערס, צו אַזאַ זאָך, וואָס ער האָט גאָר קיין נאָמען דערפאַר נישט געהאַט. ער האָט געטראַכט, אַז עס איז אפשר דאָס וואָס זיין ווייב רופט „די קצבישע קרענק“, אָדער דער טרויער פון נישט קאַנען זיך גענוג אויסמישן מיט אַנדערע מענטשן ? דאָרטן — אין שטעטל איז ער געווען „דער קצב“, דאָ — „דער בוטשער“. אַזאַ מין נאָמען ! זיי פאַרקירצן עס און עס הייסט גאָר ביי זיי „בוטש“. העלאַ, בוטש זי אין שטאַטישן קאַלעדזש האָט דער זון נישט געקענט אָנ-

קומען. ער האָט נישט געהאַט די נויטיקע קוואַליפיקאַציעס. טאַטע-מאַמע זיינען געווען פון דעם זייער דערשלאַגן ! און אפילו דער זון, נייטן, וואָס האָט געהאַלטן דאָס לערנען ווי אַ שטער צו „ווערן אַ מענטש“ — אפילו ער איז דורכגענומען געוואָרן פון זייער צער, און האָט באַשלאָסן אַוועקפאַרן אין אַ קאַלעדזש פון אַן אַנדער שטאַט. נייטן האָט אליין נישט באַגריפן וואָס אַט-די בשורה האָט גע-מיינט פאַר זיין טאַטן. ראַלקין איז נישט געווען פון די מענטשן, וואָס האָבן אַרויסגעוויזן זייערע געפילן, און כאָטש זיין מוח איז געווען פול

מיט געדאנקען און פארלאנגען, האט ער זיי אבער ניט געקענט ארויסברענגען פאר א פרעמדן.

צערטלען און קעכלען דעם בן יחיד, דאס האט שוין ראלקין געלאזן פאר דער מאמען. זי האט עס שוין געטאן פאר בידן. וואלט דאס יינגל ניט באשלאסן צו פארן אין קאלעדזש, וואלט ראלקין זיך פארן זון קיינמאל ניט געקענט אויסצאלן, ווייל טיף אין באוואוסטזיין האט עפעס געעקבערט אין טאטנס מוח: „דאס עפעלע פאלט ניט ווייט פון ביימעלע“.. ראלקין האט ליבערשט געטראכט, אז דער זון האט זיינע אייגענע קאפריזן, ווי צו זען דעם אמת. די אמתע מורא אז דער זון האט געירשנט דעם פאטערס קצבישן מוח, האט ראלקין פארשוויגן ווי א סוד, אפילו פאר זיך אליין.

אין יענעם פרייטאג-צו-נאכט, אידער דער זון איז אפגעפארן, איז ראלקין געווען אין א געהויבענער שטימונג. יענעם פרייטאג האט די מאמע צוגעגרייט שענערע און בעסערע פאטראוועס, ווי אלעמאל, אויסגעזען מער יום-טובדיק. די ליכט-פלעמלעך האבן, דאכט זיך, העלער געשיינט. פארן בענטשן האט דער טאטע אנגעשפארט דעם קאפ אויף ביידע הענט און אנגעהויבן רעדן, ווי ער וואלט געוואלט פארענדיקן א געשפרעך, וואס ער האט פריער אנגעהויבן:

„מיין טאטע האט אויך ניט געוואלט זיין קינד זאל זיין א קצב, אבער דאך פלעגט ער מיך אויפוועקן פארטאג איך זאל גיין מיט אים אין „בוינע“. אין די גרעסטע פרעסט פלעגט ער מיך ארויסשלעפן פון בעט, האט געשאלטן זיין פרנסה און געהאלטן אין איין טענהן צו מיר: 'וואלסט אויסגעהיט ווערן פון אזא שטיקל ברויט?' אלץ זאלסטו טאן, נאר ניט קיין קצב! נו, זעסט דאך ווי ער האט מיך אויסגעהיט?!

ראלקין האט גערעדט אין דער וועלט אריין. ניט דערווארט קיין ענטפער. אבער דער זון, ווי א דערוואקסענער מענטש, האט אים איבערגעריסן די רייד מיט א פראגע: „זאג, טאטע, וואס איז, וואס עקבערט דיך? קענסט מיין חבר, זיין טאטע איז א דענטיסט און האט ניט קיין געלט צו שיקן זיין זון אין קאלעדזש. ביי דיר איז געלט קיין מניעה ניט. האסטו זיך פארטראכט, אז אויב איך וועל אויך זיין א דענטיסט, וועל איך ערשט ניט האבן קיין שכר-לימוד פאר מייןע קינדער? ווילסט ניט איך זאל זיין א קצב, אבער עס פאלט דיר גארניט איין, אז א קצב מאכט אויס בעסער ווי א דענטיסט?!

נייטן איז געווען צופרידן, וואָס ער קאָן איצט רעדן מיטן טאָטן ווי מיט זיינס אַ גלייכן. פאַרן לעצטן יאָר איז ער אויסגעוואַקסן אין דער הויך. זיין פנים, כאָטש נאָך קינדעריש, איז אָבער געווען פול מיט אַנטשלאַסנקייט. די ניט גרויסע גרינלעכע אויגן האָבן געשמייכלט. ער האָט געקוקט אויפן טאָטן מיט ליבע און איראַניע צוגלייך. דער טאָטע, וואָס האָט שוין אַביסל געדרעמלט, האָט דורך די צענויפגעלייגטע הענט געקוקט אויפן זון, און געטראַכט: „ער רעדט דאָך ווי אַ פּאַלנער מענטש!“ ער האָט זיך אָנגעשטרענגט און האַלב פּאַרשלאָפן געענטפערט: „איך וועט זיך מיט דיר, מיין זון, אַז דער דענטיסט וואַלט זיך פונדעסטוועגן קיינמאַל ניט געביטן מיט מיר“..

„ווייסטו, מיין זון“ — האָט ער פאַרגעזעצט — „געלט איז טאַקע, ווי מען זאָגט, די וועלט, אָבער עס זיינען דאָך פאַראַן אַזעלכע זאַכן וואָס פאַר געלט קען מען ניט קויפן. נעם מיר, איך בין אַ פשוטער קצב. איך יאָג זיך ניט נאָך כבוד. ווייס אפילו ניט ווי אַזוי מען יאָגט זיך, אָבער איך זאָג דיר — וויפיל געלט איך זאָל ניט פאַרמאַגן, וועט מען אויף מיר אַלץ זאָגן: אַ רייכער קצב, אָדער אַ רייכער בוטשער .. מען וועט אַנווייזן אויף מיר: אַט גייט דער רייכער בוטשער! דעם דענטיסט באַגריסט מען מיט די ווערטער: העלאַ דאָק! — מיר אָבער זאָגט מען: העלאַ בוטש! זאָג אַליין, וואָס געפעלט דיר בעטער?“

דער זון האָט אים געענטפערט, האַלב אין שפּאַס און האַלב-ערנסט: „אי דאַנט קער“.

די ווערטער האָבן דעם טאָטן אביסל וויי געטאָן, אָבער די מידע שלעפּערישקייט האָט געמאַכט אַ סוף צום שמועס. „גיי שוין שלאָפן, גיי שוין“ — האָט די פרוי געזאָגט צום מאַן. ראַלקין האָט נאָך באוויזן צו זאָגן דעם זון: „ביסט שוין אַ גאַנצער חכם, מיין זון!“ אַז דער בן יחיד איז אַוועקגעפאַרן, האָבן טאָטע-מאַמע דערפילט אַן אומעט אין הויז. דאָס ערשטע מאָל ווי דעם יינגלס בעט איז געבליבן ניט באַרירט, און זיין בענקל ביים טיש איז געשטאַנען לידיק. ביידע האָבן זיך אָבער געטרייסט און ראַלקין האָט אפילו פאַרגליכן דעם זונס אַפּפאַרן פון דער היים מיט די היימישע באַ-לעבאַטישע משפּחות, וואָס פלעגן שיקן זייערע קינדער אין די ווייטע ישיבות. דאָס האָט אים צוגעגעבן חשיבות און אים האָט

זיך געדאכט, אָז זיינע קונדן קוקן איצט אויף אים מיט גאָר אַנדערע אויגן. נאָר די מאַמע האָט זיך קיין אַרט ניט געפונען. זי האָט געציילט די טעג זינט דער זון איז אַוועקגעפאַרן. זי האָט געוואָלט וויסן ווי דער זון גיט זיך אָן עצה צווישן פרעמדע, געזאַרגט, צי ער האָט אַ גוטן נאַכטלעגער, צי ער עסט צו דער צייט. גאַנצענע טעג האָט זי געטראַכט, ביז זי האָט זיך דערטראַכט, אַז איר מאַן איז ניט גערעכט. מיט איר מאַמעשן חוש האָט זי דערפילט, אַז דער זון האָט ניט געוואָלט פאַרן, אַז ער האָט עס געטאָן דעם טאַגן צוליב. און כאַטש זי האָט, ווי ראַלקין, געחלומט, געהאַפט און געבעטן גאָט, אַז עס זאָל זיך פון איר בן יחיד אַרויסשיילן עפעס אַזוינס מיט וועלכן מען זאָל זיך קאַנען איבערנעמען, האָט זי פונדעסטוועגן געשפּירט, אַז דער מאַן האָט איבערגעכאַפט די מאַס. מיט גוואָלד קאַן מען אַ קינד ניט מאַכן פאַר אַ דאַקטאָר אָדער אַדוואַקאַט. אַלץ איז באַשערט !

מרס. ראַלקין האָט געטראַכט אַז אַן אַנדערער אויף איר מאַנס אַרט, וואָלט געווען צופרידן. קיין חיונה פעלט זיי ניט. זיי האָבן אַפגעשפאַרט עטלעכע דאָלאַר. אפשר איז גאָר דער בחור גערעכט ? אַט זי אליין האָט גאָר ליב צו זען ווי דער מאַן שטייט ביי דער אַרבעט. עס דאַכט זיך איר, אַז זי האָט נאָך קיינמאַל און אין ערגעץ ניט געזען אַ מענטשן מיט אַזעלכע גאַלדענע הענט ! אמת, ער איז שוין ניט דאָס וואָס אַמאַל. פריער פלעגן זיך אַלע ווייבער חנדלען צו אים, נאָר היינט זיינען נאָך אויך דאָ אַזעלכע וואָס וואָלטן אים נאַכגעלאָפּן . . .

פון די געדאַנקען איז דער מאַמען ניט פריילעכער געוואָרן אויפן האַרצן. פונעם זונס בריוו האָט זי קיין סך ניט געקאַנט דערגיין, ער האָט געקענט יידיש ווי זיין טאַטע ענגליש, איז דאָס דורכ-שרייבן זיך געווען שווער פאַר ביידן. פאַר די עלטערן האָט זיך יעדער טאַג אויסגעצויגן. זיי האָבן שוין געציילט די טעג, ווען דער זון וועט אהיימקומען אויף זיין אורליב.

דער סעמעסטער איז פאַראיבער אַ סך פריער ווי טאַטע-מאַמע האָבן געמיינט. נייטן איז געקומען אהיים און אַפגעצערטער, און אויסגעבלייכטער, ווי ער וואָלט אַ סך נעכט ניט דערשלאָפּן. טאַטע-מאַמע האָבן זיך דערשראָקן, געמיינט זייער זון איז קראַנק, אַבער נאַכדעם ווי נייטן האָט זיך אויסגערוט, זיך אויסגעשלאָפּן, האָט

ראַלקין דערקענט, אז דער זון פארשווייגט עפעס, אָז ער דערזאָגט ניט. עפעס האָט ער סודות.

עס איז געקומען אַ נייער פרייטאָג נאַכט. די פלעמלעך סון די ליכט האָבן זיך געווייגט, און דעם טאַטנס אויגן האָבן עפעס גע- מאַנט. נייטן האָט ארויפגעלייגט די הענט אויפן טאַטנס פלייצע, געשמייכלט, אָבער דער שמייכל איז אים עפעס ניט געראַטן. ער האָט צונויפגעלייגט ביידע הענט, ווי דער טאַטע, זיך געשאַקלט, און ענדלעך געזאָגט: „איך האָב געפרוואוּט, טאַטע, צוליב דיר האָב איך עס געטאָן. אָבער עס איז אומזיסט! אַ שאַד דיין געלט, און אַ שאַד די צייט, טאַטע דאָס לערנען קריכט מיר ניט אין קאַפּ. צוריק פאַר איך ניט. גענוג!“

נייטן האָט זיך אויפגעשטעלט גענומען שפרייזן איבערן צימער און זיך אָפגעשעטעלט לעבן טאַטן .

„בי עי ספּאַרט, דעד, איך בין אַ געטרייער זון, וואָס נאָך ווילסטו?“ ראַלקין האָט אַ צייט געשוויגן און דאָס שווייגן איז געפאַלן שווער. און אַז ער האָט זיך אויפגעשטעלט, זיינען ביי אים די אויגן געווען ווי פאַרשכורט. די פיס האָבן זיך ביי אים געוואַקלט. טאַטע, מאמע, זון, זיינען געבליבן שטיין אין מיטן צימער. די פרוי האָט געהאַט גרויס רחמנות אויפן מאַן, אים געוואַלט מיט עפעס טרייסטן און ניט געפונען קיין ווערטער. זי האָט זיך שטיל צעווייגט. ראַלקין האָט דערהערט דעם ווייבס געוויין און זיך געווענדט מיט אַ הייזעריק קול צום זון. ער האָט עטלעכע מאָל איבערגעחזרט: „שוין ווידער בוטש, אויף שטענדיק בוטש? — העלאַ, בוטש, העלאַ בוטש..“

די שטומע מאַמע

אין יעדן ווינקל פון גרויסן אַרעמאנסקן הויף, וואו די איינוואוינער האָבן זיך געמישט ווי איין גרויסע משפּחה, האָט זיך געקאַכט. אַ גערודער האָט אַרומגעכאַפּט אַלט און יונג. ווייבער האָבן זיך געסודעט, מאַנסבילן האָבן זיך פאַרמאַסטן מיט קולאַקעס; קליינװאַרג, וועמען מאַמעס האָבן אָפּגעשטופּט, ניט געוואַלט זיי זאָלן וויסן וואָס דאָ איז געשען, זיינען אַרומגעכאַפּט געוואָרן פון אַ שרעק. זיי האָבן דערוואַרט, אַז יעדע מינוט זאָל זיך אויף זיי פון ערגעץ אַראַפּלאַזן אַזעלכעס, וואָס מען קאָן פון מויל ניט אַרויסברענגען. דעם גרויסן פיר־זייטיקן הויף האָט מען גערופּן געסל. ער האָט געהאַט צוויי אַריינפאַרן און מער פון אַ צענדליק קליינע, איינשטאַק־היילעך, וואָס זיינען געווען גלייך מיט דער ערד. אויף אַ טייל היילעך זיינען געהאַנגען די אָפּגעבליאַקעוועטע שילדלעך פון שוסטער און שניידער. די באַלעמעלאַכעס זיינען געווען קנאַפּע פאַרדינער און האָבן אַרויסגעקוקט אויף די קינדער, אָדער געמוזט אַנקומען צו שטאַטישער צדקה. אַלע איינוואוינער פון דעם דאָזיקן הויף האָבן זיך געפילט ווי אַרויסגעשטויסענע פון בעסערן טייל שטאַט. די מאַנסבילן האָבן געהאַט אַן אייגענעם מנין פאַר די פּראַסטע באַלעמעלאַכעס און זיך אויסגעדרייט מיט די רוקנס צו די שיינע באַלעכאַטים אין מזרח, וואָס האָבן דעם הויף גערופּן: דער ווינקל פון די לאַפּצעדאַנעס.

טיר און פענצטער זיינען אויפן הויף אַ גאַנצן זומער געשטאַנען אָפּן. פון אַלע פענצטער האָט דער דלות אַרויסגעזונגען און ס'האַט דאָ געשמעקט מיט ענגשאַפּט, מיט ריחות פון אַרעמע מאַכלים. אַפּט האָבן שכנים געמאַכט געלעגער אויף די דראַנג־וועגענער, וואָס זיינען געשטאַנען אין הויף אויסגעדינטע, לאַנג־ניט גענוצטע. די וועגענער האָבן געמאַניעט דאָס קליינװאַרג דורך די טעג, און אין די נעכט, אַז די איינוואוינער האָבן ניט געקענט איינליגן אין די פאַרשטיקטע שטיבער, האָט מען פאַרכאַפּט די וועגענער און איינ־געאַטעמט פּרישע לופּט אויף וואָס די וועלט שטייט. פאַר אַלעמען איז אויף די וועגענער ניט געווען גענוג פּלאַץ.

האָט יעדער איינער געאיילט צו פאַרכאַפּן אָן אַרט. דאָס שלאָפּן אונטערן פרייען הימל איז געווען אַ תענוג אַ נחת און מען האָט זיך געקוויקט מיט דעם ווי מיט אַ גוטן געטראַנק.

די סיבה פון דעם גערודער, וואָס האָט זיך געהערט פון יעדן ווינקל אין הויף, איז געווען אַ זאך, וואָס האָט יעדן איינעם באַרירט, כאָטש קיינער איז אין דעם ניט געווען שולדיק. דער רעש איז געווען אַרומ אַ פּופּצן-יאַריק האַלב שטומער מיידל, וואָס האָט געהאַט אַ מאַמע, אַבער אַלע הויף-לייט האָבן זי באַטראַכט ווי זייערס.

דאָס מיידל איז געבוירן געוואָרן ביי אַ קראַנקער מאַמען. איר טאַטע איז געשטאַרבן איידער נאָך זי איז געקומען אויף דער וועלט. די מאַמע איז געווען אַזוי קראַנק, אַז זי האָט גאַרניט געוואָלט און ניט געקענט טאָן. זי פלעגט דאָס קליין „פאַרזעעניש-ל“ אַפּפּטרן מיט אַ ביסל וואַרעם וואַסער און האָט געהאַפּט, אַז גאָט וועט זיך אויף דעם מרחם זיין און עס צונעמען. די שכנים האָבן אַבער אַלץ געטאָן, אַז דאָס קינד זאָל זיך דווקא אויסהאַדעווען. געווען אַזעלכע, וואָס האָבן געהאַלטן, אַז אַ קינד מיט אַזאַ ליפּ איז גאַר מזלדיק, זיינען דעריבער אַלע ווייבער געוואָרן דעם קינדס מאַמעס. ווער עס האָט נאָר געהאַט גאָט אין האַרצן האָט עפּעס צוגעטראַגן. די וועלכע האָבן אליין גאַרניט געהאַט, פלעגן אַנקלאָפּן אין אַ פּרעמדער טיר און אויס-געבעטלט אביסל געקעכץ פארן נעבאָכדיקן קינד. דאָס מיידל איז געוואָקסן אויף אויסגעווייקטן ברויט מיט גרויפן און איז קיינמאַל ניט קראַנק געווען. דאָס אַליין האָט שוין גענוג איבערצייגט די שכנישע מאַמעס, אַז דאָס קינד מיטן צעשפּאַלטענעם ליפּל און פאַרעלטערט פּנימל איז דווקא אַ מזלדיקס.

דאָס קינד איז געוואָקסן. איר פּנימל האָט זיך אביסל אויסגע-מענטשלט, די אייגעלעך האָבן זיך פאַרגרעסערט און באַקומען אַ טונקעלן גלאַנץ. דאָס קערפּערל האָט זיך גערונדיקט און עס האָט גענומען גיין פריער ווי אַנדערע קינדער. נאָר קיין לשון האָט עס ניט געהאַט. עס האָט ניט גערעדט, קיין וואָרט ניט ארויסגעלאָזט פון מויל, כאָטש עס האָט גראָד יאָ געהאַט אַ שאַרפן געהער.

קיינער האָט זי ניט גערופן ביים נאָמען. אויף שטענדיק איז איר נאָמען פּאַרהבליבן „די שטומע“.

אַז זי איז אונטערגעוואָקסן האָבן זיך אַלע אין הויף מיט איר געשאַפּט. זי האָט פאַר אַלעמען געאַרבעט. זי איז געווען די וואַסער-

טרעגעריין, האלץ-טרעגעריין. עס האבן זיך אויך געפונען אזעלכע אויסער דעם הויף, וואס האבן זי געדונגען פאר א פאר גראשן צו טאן די שווערסטע ארבעט. ווען די שטומע האט דערזען די פאר סענט, פלעגט זי ארויסלאזן משונהדיקע קולות פון פרייד. זי האט געארבעט מיט אן אימפעט און מיט אלע אברים. א היץ האט געשלאגן פון איר קערפער ביי דער ארבעט. אויף געלט האט זי זיך ניט אויסגעקענט, אבער האט דאך געוואוסט אז געלט קומט צונויף. די פארדינטע פאר גראשן האט זי באהאלטן און דערנאך אפגעגעבן דער מאמען.

די שטומע האט געפילט א ליבשאפט צו די, וואס האבן איר ארויסגעוויזן ווארעמע געפילן. זי האט זיך צו אירע פריינט צוגע-בונדן און טריי געוואכט איבער זיי און זייער פארמעגן. זי איז געווען הויך און שלאנק און זי האט זעלטן גערוט, נאר שטענדיק ארומגעלאפן א בארוועסע, אדער אין די שיד, וואס אימיער האט איר געשאנקען און אין א קליידל, וואס האט זיך קוים אויף איר געהאלטן. זי איז געלאפן פון שטוב צו שטוב, אבער זי האט געווארט ביז מען פלעגט זי אריינרופן און היסן עפעס טאן.

די שטומע האט אויך געקענט ווערן ביז אן אויפגערייזט, אויב זי האט דערפילט אז מען נארט זי אפ, ווי, צום ביישפיל, ווען מען האט איר געגעבן א שטיקל פארעלטערט ברויט אדער ניט גענוג גראשנס. אין איר אויפגערייזטקייט האט זי ווילד געריטשעט און זיך אויך געלאזן מיט די הענט צו יענעם אין די אויגן אריין. אזעלכע סצענעס האט זי בלויז אפגעשפילט פרעמדע, ניט די אייגענע. גאר באזונדערס האט די שטומע ארויסגעוויזן א שטארקע ליבע צו קינדער. ווי נאר זי האט דערשמעקט א קינד, האט מען זי שוין פון קינד ניט געקאנט אפרייסן. מיט די קינדער איז זי אליין געווארן א שטיל, צארט קינד. אירע שווארצע, שארפע און אביסל פארשאטטע אויגן זיינען געווארן מילד און אירע הענט האבן זיך באוועגט אויפן קינדס קערפערל מיט א ציטער. זי האט נאכגעקוקט מיט אייפערזוכט יעדע האנט, וואס האט בארירט א קינד. דעמאלט האט זיך א צארט קול, ווי פון אן ערשט געבוירן עופלע געקייקלט פון איר האלדן.

זייער יונג האט זיך די שטומע אנטוויקלט פיזיש. אירע היפטן האבן זיך גערונדיקט און די שטייפע, קליינע בריסטן האבן ארויס-

געשריגן פון די ענגע פארלאטעטע קליידלעך. אומרו און הונגער האָבן זיך געריסן פון אירע ארומלויפנדיקע אויגן און זי האָט ניט געקענט איינזיצן אויף אַן אָרט.

זי איז נאָך ניט אַלט געוואָרן קיין פופצן יאָר ווען דער הויף האָט דערעפנט אויף איר די אויגן מיט אַ שטוינונג. פון אַנהייב האָט זיך עס קיינעם ניט געוואַלט גלויבן, אָבער אַז דאָס בייכל האָט זיך ביי איר נישקשהדיק פאַרשפיצט האָבן זיך שוין די ווייבער גאַנץ פֿיין צעליארעמט :

„וויי איז אונדז, ווינד און וויסט איז אונדז! וואו זיינען געווען אונדזערע אויגן, ווי האָבן מיר גאָר דערלאָזט דערצו זײַ — מיט די ווערטער האָבן די ווייבער באַגעגענט איינע די אַנדערע, ווי דער אומגליק וואַלט פאַסירט צו זייער אייגן קינד, די מאַנסבילן האָבן ניט געוואַלט יוצא זיין מיט רייד, נאָר טאָן עפעס ממשותדיקס; כאַפּן דעם שולדיקן און אים אַנלערנען! זיי האָבן געטופעט מיט די פיס, פאַרקאַשערט די אַרבל, זיך געגרייט צו דערלאָנגען דעם אויסוואורף, אים אַנברעכן די ביינער. פון גרויס הילפלאַזיקייט, וואָס זיי איז ניט געלונגען צו כאַפּן דעם זינדיקן, זיינען זיי דערווייל געקראַכן איינער דעם אַנדערן אין די פנימער...“

עס זיינען אַוועק טעג, וואָכן און דער רעש ארום דער שטומער האָט זיך איינגעשטילט. די שטומע אליין האָט זיך געענדערט. זי האָט זיך געשאַרט אין טונקעלע ווינקלען, און ניט געענטפערט אפילו מיט קיין פינטל פון אַן אויג אויף די געשרייען און גוואַלדן פון די שכנים. זי האָט געטאָן איר אַרבעט נאָך מער פלייסיק, ממש געברענט, ווי זי וואַלט געוואַלט מיט די געזונטע הענט פאַרשטאַפּן די מיילער ביי די שכנים. אויך דער שטומערס מאַמע האָט זיך געמאַכט ווי זי הערט ניט און זעט ניט וואָס דאָ, אין הויף, קומט פאַר. די צייט איז געגאַנגען. חדשים האָבן זיך גערוקט. די שטומע איז געוואָרן שווערלעך אויף די פיס און זיך גענומען פאַרוקן ביי דער מאַמען אין טונקעלן שטיבל. זי האָט מיט קיינעם ניט גערעדט, פאַר קיינעם ניט פאַרטרויט איר סוד, ווער איז דער טאַטע פון קינד, אָדער זי האָט בכלל ניט געוואוסט וואָס מיינט אַ טאַטע... מען האָט אָבער באַמערקט, אַז זי ווייס יאָ, וואָס אַ קינד איז. זי האָט געשפּירט, אַז זי טראַגט אין איר אינגעווייד עפעס לעבעדיקס, צאַפּלידיקס, און

זי האָט איר בויך געהיט, קיינעם צו זיך ניט צוגעלאָזט. אַז מען האָט זיך צו איר דערנענטערט, האָט זי מיט ביידע הענט פאַר-שטעלט איר פאַרנט, ווי מיט אַ רייף.

כאַטש זי איז געווען „אַלעמענס קינד“, און איר „אומגליק“ האָט אַנגעמאַכט אַזאַ ליאַרעם אין הויף, — האָט דאָך קיינער ניט באַמערקט, ווי די שטומע איז ערגעץ ניט געוואָרן אויף אַ פאַר טעג. מיט אַ קינפעט-בעט האָט זי קיינער ניט פאַרוואַרט, קיין ווינדעלעך פאַרן קינד האָט מען אויך ניט צוגעגרייט. ביי דער מאַמען אין טונקעלן שטיבל, אין אַ כמורנעם ערב-פסחדיקן טאָג, האָט די שטומע, אויף אַ שטרוענעם שעניק, זיך געדרייט פון אַנגסט-קראַמפּן, און געמרוקעט ווי אַ קו צו די טונקעלע ווענט. זי האָט געריסן פון זיך דאָס קליידל, די צעשוויבערטע האָר, געביסן די פינגער פון די הענט, און קיינער האָט זיך אויף אירע קולות ניט אָפּגערופּן. ווען איר מאַמע איז געקומען האָט זי שוין געהערט אַ שטילן קרעכץ, אַזאַ קרעכץ וואָס קומט נאָכן אָפּכאַפּן דעם אַטעם פון שרעקלעכע ווייטיקן. די מאַמע האָט אויך דערהערט דאָס פּישטשען פון דעם ניי-געבאַרענעם נפּשל.

די שטומע איז געוואָרן אַ מאַמע. אליין אַן אַ הייבאַם, נאָר מיט הילף און שכל וואָס די נאַטור האָט איינגעטיילט יעדער לעבעדיקער באַשעפעניש, האָט די שטומע איר אייגן לעבן און דאָס לעבן פון איר קינד געשיצט.

דער הויף האָט נאָך אַלץ געהאַפּט צו געפינען אַ טאַטן פאַר דער שטומערס קינד. מען האָט זיך געקליגט, געבראַכן די מוחות, נאָכ-געקוקט דאָ און דאָרט, נאָכגעשפּירט יעדן מאַנסביל, וואָס האָט זיך באַוויזן אין הויף. נאָר אַז מען האָט זיך דערוואוסט אַז דאָס קינד איז שוין דאָ אויף דער וועלט, האָט מען אָפּגעכאַפּט דעם אַטעם, פאַרפאַלן!

די קינפעטאַרין האָט געשוויגן. די ערשטע פאַר טעג — פון שוואַכקייט, און דערנאָך — פון גרויס גליק, ווי זי וואָלט געווען אַ קינד, וואָס האָט געגאַרט נאָך עפעס און עס ענדלעך געקראַגן. איר געלבלעכער, אָפּגעצערטער פנים האָט איצט געשיינט פון פרייד. זי האָט געהאַלטן זייער נאָענט און פאַרזיכטיק דאָס קינד לעבן זיך און אין אירע אויגן איז געווען אַזאַ וואַכזאַמקייט, וואָס האָט אָפּ געשראַקן די שכנים. קיינער האָט ניט געוואָגט זיך צוצורירן צום

קינד. דער שטומערס אויגן האבן געשריגן: אוועק! זי האט פון קיינעם גארניט דערווארט, ניט קיין מאכלים, הינערשע יודן, אדער איינגעמאכץ. איבערן בעט זיינען ניט געהאנגען קיין שיר-המעלות'ן און פאר די „ניט גוטע“ האט זי, ווייזט אויס, ניט מורא געהאט. זי האט זיך באנוגנט מיטן ביסל קרופניק און טעפעלע ציקאריע, וואס איר מאמע האט איר אונטערגעטראגן, אבי אירע בריסט זיינען געווען פול. זי האט נאר געוואלט מען זאל זי צורו לאזן מיטן קינד. דאס קינד האט געזויגן און צו דער מאמעס גליק איז ניט געווען קיין שיעור.

דאס נייעגעבוירן נפשל האט אויך געדארפט זייער ווייניק. דער מאמעס מילך איז זיס, די בריסט — ווארעם, האט עס געשוויגן, געזויגן און געשלאפן, ווי אן אלטינקער מיט א צעקנייטשט שטערנדל און פולע, זאטע ליפעלעך. ווען עס האט אמאל יא ארויס-געלאזט א געשריי, איז עס געווען א שטארק קול, גארניט ווי ביי א נייעגעבארן עופעלע.

ניט לאנג האט די שטומע געטיילט איר גליק מיטן קינד. עס האבן זיך געיאזעט פרעמדע אריינמישער. דער הויף האט אפגעכאפט דעם אטעם און ווידער אנגעהויבן רעשן. דער גערויש איז ארויס פון די הויף-גרענעצן און איז דערגאנגען צו דער ארומיקער געגנט. די שטאטישע „פארזארגער“ האבן דערהערט וועגן „ניט-געזעצלעכע“ קינד און זיך באלד געלאזט הערן. עס איז אראפגעקומען א דעלע-גאציע פון פיר דאמען. אויסגעפוצטע, פארפומירטע, מיט ווייסע הענטשעקעס אויף די הענט און מיט בריליאטענע אוירינגלעך. אריינגיין אין טונקעלן חדר פון דער שטומער האבן זיי ניט געוואלט ניט געהאט גענוג קוראזש, זיינען זיי געבליבן שטיין ביי דער שוועל, זיך איבערגעקוקט, זיך איבערגערעדט, און געווארט, אז עמיצער זאל ארויסקומען און זיי אריינפירן. די שטומע איז געווען אין צימער אליין און האט פון שרעק יעדע מינוט ארויסגעלאזט א ברוב. דאס קליינווארג אין הויף האט זיך געקליבן ארום די דאמען, ווי ארום א ביי וואונדער.

צוויי דאמען האבן סוף-כל-סוף אריבערגעשפרייזט די שוועל און אריין אינעווייניק. עס האט אויף זיי א שלאג געטאן מיט פאר-דומפטער פינצטערניש. די דאמעס האבן זיך געהאלטן ביי די הענט און ניט געוואוסט וואו א פוס צו שטעלן. איינע האט געפרעגט:

וואו געפינען מיר זיך ? באזשע מאי ! די צווייטע האָט געענטפערט מיט אַ פראַגע: „איז עס ניט שרעקלעך ?“ די שטומע האָט דערפילט די אַנוועזנהייט פון די ניט־געבעטענע געסט און אויף איר שטום לשון אַרויסגעברומט איר אומצופרידנקייט, אַז די דאַמעס האָבן באַלד דערפילט איר תרעומות אין דעם חושך. ווען די פינצטערע כמאָרע איז אביסל צעשוואומען האָבן זיי דערזען אַ העלפט פון דער שטומער, ווי זי האַלט שטייף צוגעדריקט צו זיך דאָס קינד. דאָס קול און די אויגן ביי דער שטומער האָבן געפלייצט מיט כעס, אַז די דאַמען האָבן געפילט, אַז עס איז בעסער און זיכערער פאַר זיי, זיי זאָלן זיך באַצייטנס אַפטראַגן פון דאַנען. ווען זיי זיינען אַרויס האָט זיי די שטומע באַגלייט מיט אַ מרוקעניש.

אַז אינסטיקטיווער געפיל האָט דער שטומען אונטערגעזאַגט, אַז מען וויל ביי איר צורויבן דאָס קינד. זי האָט קיינעם ניט צו־געלאָזט צום קינד, אפילו ניט איר מאַמען. דאָס קינד, האָט זי גע־שפירט, איז איר אייגנס, קיינעמס ניט. אַט דאָס נפשל מיט די צוויי רירעוודיקע פיסעלעך, מיט די קליינינקע, ווייכע פינגערלעך, מיטן פולן קיילעכדיקן פנימל, — דאָס איז אירס! און אַז דאָס קינד האָט קוים־קוים געעפנט די אייגעלעך און זי האָט דערזען אין זיי אַ טונקל דין פאַסיקל, ווי אַ קלינגל פון מעסערל, האָט זי שוין געפילט ווי דאָס פאַסיקל בעט זיך ביי איר, זי זאָל עס צוהאַלטן פעסט אין אירע אַרעמס ניט אַפלאָזן פון זיך.

אין הויף האָט זיך דערווייל ארום די פאַרפוצטע דאַמען גע־קליבן אַ רעדל. פון אַנהויב איז עולם ניט געווען זיכער ביי זיך, ניט געוואוסט צי זיי, מיט זייער פשוט לשון, וועלן זיך קענען צענויפריידן מיט די דאַמען. אָבער ווי נאָר איינע האָט געוואָגט עפענען דאָס מויל, האָבן זיך שוין אַלע מיילער צערעדט. ווער עס האָט נאָר באַוויזן זיך אריינשטופן אין רעדל האָט אריינגעוואָרפן אַ וואָרט לטובת דער שטומער. זיי האָבן געטענהט, אַז עס איז זייערס אַ קינד, זיי אַלע האָבן געזען, זי זאָל ניט שטאַרבן פון הונגער, און דערפאַר זיינען זיי אַלע צעבראַכן פון דעם אומגליק וואָס האָט מיט איר געטראָפן.

די דאַמען האָבן זיך געפרוואוט פאַנאַנדערקלייבן אין די טענות פון די שכנים. איינע פון די צוויי, וואָס זיינען פריער געווען אין דער שטומערס שטיבל, האָט געווישט די אויגן מיט אַ דין, שמעקעדיק

נאָזטיכעלע. ענדלעך האָט זיך איינע פון זיי געווענדט צו די ווייבער: «וועט איר אונו באַהילפיק זיין און באַווירקן דער שטומער, זי זאל דאָס קינד אַוועקגעבן אין אַן אַנשטאַלט?» די ווייבער, וואָס האָבן זיך אויף די רייד גאַרניט געריכט, האָבן גאַרניט געענטפערט. די דאַמע האָט געמאַכט אַן ערנסטע מינע, געוואָלט באַווייזן די שכנים, אַז עס איז אַן ערנסטע זאַך, און זיך צערעדט: «מיר אַלע זיינען יידן, דאַרפן מיר זען דאָס קינד זאל אויסוואַקסן אַ יידיש קינד. היינט, ווי קאָן מען אַנטרויען אַ קינד צו אַזאַ מאַמען?»

ביים גאַנצן רעדל האָט אַפּגענומען דאָס לשון און מען האָט פון זיי קיין וואָרט ניט געקענט אַרויסקריגן. דעמאָלט האָט די דאַמע געזאָגט אין אַ וויכערן טאָן: מיר וועלן אייך געבן אַ פאַר טעג זיך צו באַטראַכטן. אַפּגעזאָגט די עטלעכע ווערטער, האָבן די דאַמעס פאַרלאָזט דעם הויף מיט פאַמעלעכע טריט. זיי האָבן געהויבן די פיס, ווי זיי וואָלטן ניט וועלן טרעטן אויף עפעס, וואָס מען וועט נאָכדעם אַזוי גרינג ניט קענען אַפּשאַקלען... די שכנים זיינען אַ צייט געבליבן שטיין אויף די ערטער און זיי נאָכגעקוקט.

זיי האָבן פשוט ניט באַנומען וואָס די דאַמע האָט גערעדט צו זיי. יעדער איינער האָט זיך פאַרטראַכט און געוואָרט, אַז עמיצער אַנדערש זאל עפעס זאָגן, אַרויסקומען מיט אַ שאַרף וואָרט קעגן די ניט-געבעטענע בעלי-דעהניצעס. זיי האָבן זיך שוין ביזן איצט גענוג געבראַכן די קעפּ, געגעסן די הערצער צוליבן אומגליק, וואָס האָט דאָ געטראַפן. זיי האָבן דאָך די שטומע געהיט, געכאַוועט, און דאָ אַזאַ צרה!

אַן אַלטער איינבינדער מיט קראַנקע, רויטע אויגן האָט איבער-געריסן דאָס שוויגעניש. ער האָט זיך אַריינגעשטעלט צווישן אַ בינטל ווייבער, פאַרריסן דאָס קליינע בערדל און קוקנדיג אַהין, וואוהין די דאַמען זיינען אַוועק, האָט ער אויסגעשריגן: «מירן זיי הערן ווי דעם קאַטער! וואָס הייסט, מיר ווייסן ניט וואָס אַ יידיש קינד איז? וויבאַלד אַ יידישע מאַמע האָט דאָס קינד געבוירן, און עס זויגט איר מילך, איז עס אַ יידיש קינד! אלא וואָס? מען דאַרף דאָס קינד אידישן, וועט מען זיך באַגיין אַן זיי! וואָסי, מיר זיינען דען קיין אידן ניט?»

אַפּגעזאָגט די ווערטער האָט ער אַ שאַקל געטאַן מיטן קאַפּ, אַ מאַך געטאַן מיט די הענט, ווי איינער זאָגט: איך האָב שוין מיינס

געטאָן! ער האָט זיך אַרויסגערוקט פונעם רעדל און איז ניט געוואָרן.
 די ווייבער האָבן ניט שטארק געהאַלטן פונעם אַלטנס חכמה.
 זיי האָבן געטענהט, אַז מען דאַרף זיך נאַכפּרעגן ביי מער באַהאַווענטע
 אין יידישקייט. אין הויף האָט געוואוינט אַ ייד, וואָס האָט אויסגעזען
 ווי אַ רב. דער ייד איז אַלע ערב שבת געגאַנגען קלייבן זולה
 פאַר אַרעמע לייט. גערופן האָט מען אים: דער ייד מיט דער טאַרבע!
 ער האָט זיך געהאַלטן אַביסל פון דער ווייטן פון די שכנים, כאָטש
 ער האָט יעדן געענטפערט זייער פריינטלעך. צו אַזאָ יידן, האָבן די
 ווייבער געזאָגט, דאַרף מען זיך ווענדן נאָך אַן עצה. איז ער דאָך אַ
 ייד מיט אַ גוט האַרץ. ער וועט שוין געבן די ריכטיקע עצה...
 דער ייד מיט דער טאַרבע האָט טאַקע באַלד איבערגענומען
 דעם ענין אין זיין רשות. אַן שאלות, אַן טאַראַראַם, האָט ער באַלד
 צענויפּגערופן אַ מנין יידן, געשטעלט לחיים, מל געווען דאָס קינד
 און דאָס אַ נאַמען געגעבן נתן. נאַכדעם האָט דער ייד מיט דער טאַרבע
 געזאָגט: יידן, זייט וויסן, אַז דאָס קינד איז אַ ייד, איר זאָלט גאָר
 אַנדערש ניט טראַכטן!
 דער ייד האָט אַרויסגעזאָגט די ווערטער מיט אַ באַפעלערישן
 טאָן, מעשה אווטאַריטעט, אַבער מען האָט דערפילט, אַז ער ווייסט,
 וואָס ער רעדט. ער וועט שוין אַכטונג געבן, אַז אַלץ זאָל זיין ווי
 מען דאַרף.
 פון יענעם טאָג אָן האָט מען דעם יידן גערופן „רבי“. ביי
 אַלעמען האָט דער רבי אַרויסגערופן גרויס דרך ארץ, און די
 שטומע מאַמע, וואָס האָט קיינעם ניט אַנפאַרטרויט איר קינד, האָט
 זיך געקלעפט צום רבין מיט אַ שטומער הכנעה און געבעט אין
 אירע אויגן, מיט יעדער באַוועגונג פון איר פנים און אירע הענט.
 אַלץ אין איר האָט זיך געבעטן: האָב ליב מיין קינד! און אַז דער
 ייד האָט אַמאָל גענומען דאָס קינד אויף די הענט, האָט דעמאָלט
 פון דער שטומערס האַרץ אַרויסגעברומט אַ ווילדע פרייד.
 ווען די שטומע וואָלט זיך אַביסל אויסגעקענט אויף מענטשן,
 וואָלט זי דעמאָלט געוואוסט, אַז דער דאָזיקער ייד וועט זיך שוין
 פון איר קינד ניט אַפּפּרעמדן. דער ייד האָט דאָס קינד אין זיך
 אריינגענומען, אים אַפּגעגעבן אַן אַרט אין זיין האַרץ און אים
 געטראָגן ביז די לעצטע טעג פון זיין לעבן.
 ער איז געווען אַ מיטליעריקער, מיט ברייטע, אביסל געבויגענע

פלייצעס, א ברוינער באַרד, אויגן פון אַ געמישטן קאַליר. דאָס זיינען געווען אויגן, וואָס אַט האָבן זיי אויסגעזען מילד-ווייך, ווי זיי וואָלטן זיך געבעטן: מענטשן, קומט אַהער! איך האָב אייך אַלעמען ליב! און אַט וואָרפן גאָר די אויגן אָן אַן אומעט, ווי זיי וואָלטן געזאָגט: לאַזט מיך, מענטשן, לאַזט מיך צורו!

דער ייד האָט באַגראָבן זיינס אָן איין-און-איינציק קינד, וואָס איז אַלט געווען דריי יאָר. זינט דעם קינדס טויט איז שוין זיין ווייב ניט אַראָפּ פון בעט, און דער ייד האָט אַליין ניט געקענט באַשליסן, ציי גאָט האָט אים צוגעשיקט דאָס פרעמדע קינד, ווי א טרייסט אויף די עלטערע יאָרן, ער זאָל עס שיצן, אָדער דאָס האָט אים גאָט געשטראַפט דורך עפענען זיין אַלטע וואונד, וואָס וועט זיך שוין קיינמאָל ניט פאַרהיילן. ער דאַרף דערפאַר די וואונד אויפלייזן אין דעם לעבן פון דער עלנטער באַשעפעניש, פאַרגעסן אָן עס איז אַ פרעמד קינד, עס אַריינבריינגען צום קראַנקן ווייב און זאָל עס אויך פאַר איר זיין אַ טרייסט.

ווען דער איד האָט פאַר דער שטומער און איר קינד געעפנט זיין שטוב, האָט די שטומע מאַמע ממש געקוועלט פאַר פרייד. דאָס קינד האָט אויך אַריינגעבראַכט פרייד אין דער אָפגעזונדערטער שטוב. ווען עס האָט אפילו געוויינט האָט מען זיין וויינען גענומען פאַר ליב, ווי עס וואָלט מיט דעם איבערגעריסן דעם טרויער. דער ייד האָט אָנגעזאָגט: כל זמן ער לעבט, זאָל מען זיך טיילן מיטן קינד מיט דעם לעצטן ביסן, און אָן ער וועט שוין ניט זיין, וועט עס גאָט פאַרוואַרן.

דאָס יינגל איז געוואָקסן. עס איז געוואָרן גרעסער, געזונטער. עס האָט געהאַט דער מאַמעס שוואַרצע קרייזלעך און אירע לעבעדיקע גרין-גרוע אויגן. די שטומע האָט אין קינדס אויגן שטענדיק עפעס געזוכט, און אָן ער האָט גענומען אַרויסריידן ווערטער. האָט זי מיט איר צעשפאַלטענער ליפּ גענומען אים נאָכמאַכן, נאָכריידן. די שטומע מאַמע האָט אַרויסגעברומט א מין קלאַנג, וואָס די שכנים האָבן געשוואוירן, אָן זיי דערהערן אין דעם קלאַנג דייטליך דעם קינדס נאָמען. עס האָט אויסגעזען ווי מאַמע און זון פאַרשטייען זיך גוט, האָבן אן אייגענעם לשון.

מען האָט זיך ניט געקאָנט אָפּוואונדערן פון דער געטריישאַפט, וואָס דער ייד האָט אַרויסגעוויזן צום קינד. דער ייד און זיין ווייב

האָבן דאָס קינד ניט ארויסגעלאָזט פון זייער השגחה, און מען האָבן געזען בחוש, ווי די שטומע נעמט זיך איבער מיט דעם, וואָס אַזוינע לייטישע מענטשן ווייזן אַרויס אַ שטאַרקע ליבע צו איר קינד. ווען נתן איז אַלט געוואָרן דריי יאָר, האָט שוין דער ייד גענומען אריינקעלן אין אים דעם אַלף-בית. „ער וועט ביי מיר לערנען — האָט דער ייד געזאָגט — ווי מיין אייגן קינד“. ביז זיין פינפטן יאָר האָט זיך דאָס יינגל דערצויגן ביים יידן, נאָכדעם האָט דער ייד פאַרלאָזט די שטאַט. ער איז אַלעמאַל געווען אַזאַ מין סודותדיקער און מען האָט ניט געוואוסט גענוי פּונדאָנען ער האָט זיך גענומען. מען האָט אויך ניט געוואוסט, וואוהין ער איז אַוועק. מען האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף אים, אים אַרומגעזוכט, אָבער קיינער האָט זיך ניט געקענט דערוויסן וואו ער געפינט זיך. מען האָט נאָר געוואוסט, אַז ער האָט פאַר זיין אַוועקגיין באַזאָרגט דאָס קינד אין „קאַמיטעט“, אַז ער האָט עס געקושט, און אַז ער האָט אפילו דער שטומער אַ קוש געגעבן אין קאַפּ, און אין איין טונקעלן פרימאַרגן איז זיין שטיבל געשטאַנען ליידיק און עס האָט זיך געהערט די יאַמערדיקע שטים פון דער מאַמען. דער „קאַמיטעט“ איז געווען אַן אינסטיטוציע פאַר אַרעמע קינדער און יתומים. די קינדער האָבן דאָרט געלערנט אַ פאַר. דער „קאַמיטעט“ איז אויסגעהאַלטן געוואָרן פון קהל און אין קיין וואויל-טאָג האָבן זיך די קינדער דאָרט ניט געבאַדן. די באַלעבאַטישע יידן פון שטאַט, כאַטש זיי האָבן געדאַרפט האָבן פּוכקע הערצער, האָבן אָבער ניט געוואָלט, אַז די יתומים און אַרעמע קינדער זאָלן זיך גלייכן מיט זייערע קינדער. האָבן זיי די קינדער געהאָדעוועט מיט קרופניק און קאַרטאַפּל און זיי זיינען געווען אויסגעבלייכט, מאַגער, אַן שום קינדערשער פרייד אויף די פּנימלעך. זיי האָבן אויך געטראָגן דלותדיקע גאַרניטערלעך, וואָס האָט זיי באַצייכנט ווי קינדער פון אביונים, און אַ בלעכל אויף זייער היטל האָט זיי אויסגעטיילט פון די איבעריקע קינדער אין שטאַט. דער אַנשטאַלט איז געווען אין אַ נידעריקער און אַלטער געביידע, אויפן שול-הויף ביים מאַרק. די פענצטער — נידעריק ביי דער ערד. די ערשטע צייט האָט די שטומע, ווי אַ געטרייער הונט, געהיט די פענצטער. זי פלעגט זיצן מיט די פיס הינטער זיך און מיטן קאַפּ צו די שויבן, און האָט עפּעס אַריינגעברומט. שפּעטער האָט זי זיך

באנונגט מיט די מינוטן, וואָס דאָס קינד איז געווען אין שטיבל מיט איר. נתן האָט דער מאַמען ליב געהאַט, ניט ווייניקער ווי זי אים. ער האָט זיך געקלאַמערט אין איר, און איר אויסדערציילט אַלץ, וואָס אים האָט געקלעמט. ווען ער איז עלטער געוואָרן איז זיין ליבע צו דער מאַמען ניט געמינערט געוואָרן.

די יאָרן זיינען געגאַנגען. די שטומע האָט זיך געעלטערט. ווי אין אירע קינדערשע יאָרן איז זי נאָך אַלץ אַרומגעלאָפֿן פֿון שטוב צו שטוב. איר מאַמע איז שוין לאַנג געשטאַרבן. די שכנים האָבן נאָך אַלץ געהאַלטן אויף איר אָן אויג, מורא געהאַט עס זאָל נאָכאַמאָל ניט געשען, וואָס עס איז געשען. . .

גראַד אין יענע צייטן האָט די שטאַט גענומען קאָכן מיט עפעס. קלאַנגען זיינען דערגאַנגען, און אין שטאַט וועט באַלד אָפּגעשטעלט ווערן די אַרבעט. אַ האַנט וועט זיך ניט הייבן! מען האָט אויך גערעדט וועגן דעם, און אַרבעטער קלייבן זיך אין די וועלדער, און מענטשן פֿון די גרעסערע שטעט קומען אַהער אַראָפּ און האַלטן דרשות פֿאַר די וועבער און די גאַרבער, אנדערע האָבן דערציילט, אַז די בעקער וועלן אויפהערן באַקן ברויט. עס וועט זיין אַ „זאַבאַסטאַווקע“. אַזאַ ווי אין דער אייזן־פֿאַבריק פֿון דער נאַענטער גרויס־שטאַט.

אויפֿן הויף זיינען עטלעכע יונגעלייט אַרומגעגאַנגען פֿאַר־סודעט, און זיך געמאַכט ניט וויסנדיק וואָס מען רעדט. זיי האָבן קלוג צוגעשמייכלט, אָבער די שכנים האָבן אין זייערע אויגן געזוכט און געפונען עפעס אויסערגעוויינלעכעס. עפעס אַ וואַרטעניש, און אַנגעצויגענע, געשפּאַנטע פֿרייד. דער זעכצן יאָריקער נתן האָט דער שטומער מאַמען געגלעט מיט ביידע הענט די צעשוּיבערטע קרייזלעך און אין איר אַריינגערעדט: „וועסט זען, מאַמע, וועסט זען!“ ער האָט געוואָלט זיין מאַמע זאָל אַלץ פֿאַרשטיין. די ווערטער זיינען ביי אים אַרויסגעגאַנגען געמאַסטענע. זי האָט געקוקט אויף זיינע ליפֿן, אים נאָכגעמאַכט מיטן מויל און ביידנס אויגן האָבן געגלאַנצט מיט קינדערשן, שטיפּערישן זוכן. דער מאַמעס אויגן — שוואַרצע, אַרומלייפנדיקע, דעם קינדס — גריין־גרויזע, מיט טונקלע, גרויסע ברעמען און אביסל מידע.

דאָס דערוואַרטע איז געקומען פֿריער ווי מען האָט גערעכנט. אין איין טאָג האָבן זיך אַלע פֿאַבריקן און וואַרשטאַטן פֿון דער שטאַט אָפּגעשטעלט. דער סיגנאַל איז געקומען פֿון זיך אליין. די

באלעבאָטים האָבן ניט געוואוסט וואָס דאָ קומט פֿאַר. די גאַסן זיינען געווען פול מיט אַרבעטער, וואָס האָבן צו קיינעם ניט גע-
 רעדט, ווי דאָס וואָלט אויך געווען אַ פֿין פֿריער אָפּגערעדטע זאָך.
 איין טאָג איז געווען רואיק, אָבער אויף מאַרגן איז שוין די שטאָט
 באַלאַגערט געוואָרן פֿון פֿאַליציי. צוויי מענטשן האָבן זיך ניט
 געטאַרט אָפּשטעלן רעדן צווישן זיך. די פֿאַליציי און די קאָזאַקן
 אויף די פּערד האָבן מיט לעדערנע נאַגייקעס געשניטן אָן רחמנות.
 ווער ס'איז נאָר זיי געקומען צו דער האַנט, האָבן זיי געלאָזט פֿילן דעם
 טעם פֿון די שמיץ. צוליב דער רציחה פֿון די קאָזאַקן, איז דער
 דער עולם געבליבן אין די הייזער. דער הויף האָט געציטערט.
 דער הויף איז געלעגן צווישן דער פֿאַבריק און די מיליטערישע
 קאָזאַרמעס. אַ גאַנצן טאָג האָט מען דאָ געהערט דאָס טופּען פֿון די
 פּערד און דעם געקלאַנג פֿון קאָזאַקישע שפּאַרן. עלטערע מענטשן
 האָבן זיך פֿאַררוקט אין די הייזער. דאָס יונגוואַרג איז אַרומגעלאָפּן
 און געפּראַווט עפעס אויפּפאַפּן פֿון דער גאַס. די וואָס זיינען אַוועק
 צו דער אַרבעט, זיינען שוין פֿון נעכט-אָן ניט צוריקגעקומען אַהיים.
 טאַטע-מאַמע זיינען אומגעגאַנגען מיט פֿאַרבראַכענע הענט
 און געציטערט פֿון פּחד. די שטומע איז געלאָפּן פֿון איין שטוב צו
 דער אַנדערער, געפּראַווט געוואויר ווערן, וואָס דאָ קומט פֿאַר. זי
 האָט געשפּירט, אַז עפעס מוראדיקס הענגט איבער איר קינדס קאַפּ,
 שוין עטלעכע טעג, אַז זי האָט אים ניט אָנגעזען. זי האָט זיך
 געריסן פֿון הויף צו דער גאַס און מען האָט זי אָפּגעהאַלטן. זי האָט
 זיך אַזש געוואַרפּן שלאָגן די וואָס האָבן איר פֿאַרשטעלט דעם וועג.
 נאָך דריי טעג, וואָס האָבן זיך געצויגן פֿאַר די איינוואוינער
 פֿון הויף ווי דריי יאָר, האָט מען זיך דערוואוסט, אַז אַרבעטער האָבן
 פֿאַרלוירן. זייערע פּירער האָט מען פֿאַרשפּאַרט אין טורמע און
 אַ סך האָט מען צעשלאָגן און פֿאַרשלעפּט אין שפּיטאַל.
 אין שטאָט איז ווידער שטיל געוואָרן. אַ שטילקייט ווי נאָך אַ
 לוייה. ס'האָט אויסגעזען ווי אַלעמענס כחות וואָלטן זיך מיט-
 אמאַל אויסגעלאָזט. מען האָט זיך געמוזט אָפּשטעלן און אָפּוואַרטן
 ביז מען וועט צו זיך קומען.
 עס זיינען אַוועק עטלעכע וואַכן. אין די פּרייע פֿאַרנאַכטן האָט
 זיך נתן ווידער געטוליעט צו דער מאַמען. ער איז געווען אָפּגעצערט,
 שווייגנדיק און האָט געשמייכלט ווי אַ קינד. די שטומע האָט אים

מיט זאָרג אין די אויגן געפרעגט זאָל וואָס זי האָט ניט באַנומען.
אין אירע זוכנדיקע אויגן איז אויך געווען אַ פרייד, וואָס ער איז
דאָ, וואָס ער איז איר קינד.

עס איז געווען אַ שבת פאַרנאַכט. אויף די גאַסן זיינען געווען
ווייניק מענטשן. בלויז דאָ און דאָרט איז געגאַנגען א ייד, באַלאָדן
מיט שווערע מחשבות. אין די פענצטער האָבן זיך געצונדן מוטנע
פייערלעך, אין דער לופטן איז געהאַנגען אַ נאַגנדיקער אומעט,
פלוצלונג האָט פון ערגעץ אַ שאַט געטאַן מיט קולות, מיט אַ קלאַפּעריי
פון צענדליקער פאַר פיס, שווערע טריט, ווי זיי וואָלטן מיט יעדן
טראַט עפעס צעשמעטערט. פאַליציי האָט זיך אַראָפּגעלאָזן אויפן הויף
ווי אַרויסגעוואַקסענע פון די שאַטנס פון הויף, מען האָט פאַרשטעלט
וביידע אַרויסגאַנגען, קיינער זאָל זיך ניט קענען אַרויסכאַפּן. די
שכנים, צעטומלטע, האָבן זיך געטוליעט איינער צום אַנדערן, ווי
זיי וואָלטן צווישן זיך פון פריער אָפּגערעדט, אַז אַזוי דאָרף זיין.
די פאַליציי האָט איבערגעקערט די שטיבער, דעם גאַנצן הויף.
אונטערן טונקלן הימל האָבן זיך די מענטשן געוואונדערט: וואָס
קען מען ביי זיי געפינען?

באַלד האָבן זיך דער פאַליציי־הויפט און עטלעכע פון זיינע
לייט געלאָזן אויף די מענטשן, געשריען, מען זאָל זיי גלייך אַרויס־
געבן נתנען פון זיין באַהעלטעניש. זיי האָבן אויך געפרעגט אויף
דעם יידן מיט דער טאַרבע. עס האָט גענומען אַ וויילע ביי די
שכנים האָבן באַנומען וואָס מען וויל פון זיי. זיי האָבן ניט פאַרשטאַנען
וואָס דער רשע וויל פון נתן דער שטומערס, און פּונוואַנען זאָלן
זיי וויסן וואו דער ייד מיט דער טאַרבע איז? שוין יאָרן, אַז מען
האָט אים פאַר די אויגן ניט געזען. אַלע האָבן אין דער שטיל ביי זיך
אָפּגעמאַכט צו ענטפערן: מיר ווייסן פון גאַרניט: די פאַליציי, וואָס
איז אַריינגעדורנגען אין הויף מיט שטורעם, האָט זיך געמוזט
אָפּטראַגן מיט גאַרניט.

די זעלבע נאַכט האָט מען אַרעסטירט נתנען צוואַמען מיט די
אַנדערע געזעלן, וואָס האָבן געאַרבעט אין דער שניידער פאַבריק. אַ
צייט האָט די שטאַט זיך געוואונדערט, ווער עס האָט געקענט אַרויס־
געבן דער פאַליציי די נעמען פון די יונגעלייט. מען האָט זיך דער־
וואוסט דעם סוד: מענדל, אַ חסידישער ייד, אַ שניט־קרעמער, האָט
אונטערגעשריבן אַ מסירה, אַז די אַלע יונגעלייט זיינען בונטאָור־

שטשיקעס. אַ ייד, וואָס איז מיט יאָרן צוריק געווען אַ גמרא-מלמד ביי מענדלען, האָט זיך ווידער באַוווּזן, און איז געוואָרן דער גאַנצער אָנפירער פון דעם בונט.

די מאַמעס פון די אַרבעטער-זין האָבן אויסגעבראַכן די שויבן ביים מסור אין הויז, און האָבן יעדעס מאָל ווען מענדל איז פאַרביי-געגאַנגען אויסגעשפיגן, אָבער זייערע זין האָט מען פאַרשיקט מיטן עטאַפּ ווייט-ווייט, קיין סיביר. דער קרבן פון הויף איז געווען נתן. אין הויף איז געווען תשעה-באב. דער צער פון דער שטומער איז געווען אין לשער. זי איז איינגעגאַנגען פון טאַג צו טאַג.

די ערשטע פאַר טעג, וואָס נתן האָט געפעלט, איז זי אַרומ-געלאָפן און זיך איינגעקוקט מיט צעטומלטע אויגן אין יעדן פאַרביי-גייער. אַ בייזקייט האָט אַרויסגעשריגן פון איר וועזן. מיט איר ווילדן אויסזען, ניט-פאַרקעמטע האַר, אַ ניט-געוואַשענע, האָט זי אָנגעוואָרפן אַ שרעק אויף אַלעמען. נאָכדעם האָט זי זיך צונויפ-געדרייט ווי אַ קביל, ניט געגעסן, ניט געטרונקען, נאָר געברומט, ווי אַ שווערע משא וואָלט געדריקט אויף איר.

אין איין טונקעלן פאַרנאַכט האָט זיך ביי דער שוועל פון אַ שכן באַוווּזן אַ יונג מיידל און געפרעגט אויף דער שטומער. נאָכדעם איז געקומען אַן עלטערער ייד מיט אַ גרוי, געשוירן בערדל. די שכנה האָט באַלד אריינגעבראַכט די שטומע, און אַז דער ייד האָט זיך צערעדט. האָט די שכנה דערקענט אין זיין קול, דעם יידן מיט דער טאַרבע, דעם רבין.

די שטומע האָט באַטראַכט דעם יידן און זיך צעצאַפלט פאַר פרייד. זי האָט דעם יידן געצופט פאַר די אַרבל, פאַרן לאַצן, ווי זי וואָלט פון דאָרטן דערוואַרט איר זון. דער ייד האָט זי געגלעט אויפן קאַפּ און געזאָגט: „איך האָב דיר געבראַכט אַ גרוס פון נתנען. ער וויל דו זאָלסט ניט וויינען. ער וועט צוריקקומען. מען דאַרף איבערוואַרטן. וויין ניט!“ — האָט ער צו איר גערעדט ווי צו אַן אייגן קינד. „וואַרטן, וואַרטן!“ — האָט די שכנה אים נאָכגעזאָגט. דער ייד איז אַוועק. די שטומע האָט זיך באַראַויקט און געוואַרט אינאיינעם מיטן גאַנצן הויף אויפן ליכטיקן טאַג...

טויטע בלומען

ד' נאכט האט זיך נאך ניט אָפּגעטאָן. אין פעיס צימער איז נאָך די פינצטערניש געווען געדיכט. זי האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צום לאַמפּ, געוואַלט זען ווי שפעט עס איז. פאַרוואָס זיך אויפֿ-געוועקט? וואָס איז די איילעניש? היינט וועט זיין אַ טאָג ווי אַלע טעג! זי וועט זיך אַנטאָן, עטוואָס עסן, קוקן אין שפיגל און דערנאָך דער לאַנגער טעגלעכער שפּאַציר צו דער אַרבעט. דער וועג איז אַן אויסגעטראַטענער. עס זיינען איר שוין קאַנטיק די הייזער, די קראַמען; די פּנימער וואָס וועלן איר אַנטקעגנקומען. זי דערקענט זיי שוין אפילו מיט פאַרמאַכטע אויגן.

אַ געוויינלעכער פּרימאַרגן, ווי אַלע פּרימאַרגנס, אַזאַ וואָס מיט צוויי אַדער צען יאָר צוריק. די יאָרן אונטערשיידן זיך איינס פון אַנדערן אַזוי ווייניק, ווי זיי וואַלטן זיך אויסגעמישט. דער פּרימאַרגן טיילט זיך יאָ אויס אין איר געדאַנק, אָבער נאָר מיט אַ געוויסער איבערלעכקייט, אויסערלעך איז דער טאָג אַ טאָג ווי אַלע פּריערדיקע טעג.

זי אליין, האָט פון די יאָרן ווייניק געטראַכט. זי איז געזונט אויף אַלע אברים, גרינג אין איר גאַנג ווי יינגערע פון איר. זי איז ניט הינטערשטעליק אין דער אַרבעט, פאַרקערט, מען לויבט איצט איר אַרבעט מער ווי פּריער. מיט די יאָרן איז געקומען די דער-פאַרונג אין דער אַרבעט. דאָך האָט פּעי דערפילט אין זיך אַ דראַנג צו פלייס, אַ מין אַרויסרופּערישקייט, ווי זי וואַלט געוואַלט באַווייזן, אַז זי איז די זעלבע פּעי, וואָס מיט יאָרן צוריק.

ווען זי איז געקומען אין דער ביוראָ און געזען, אַז דער וויזער האָט זיך אַ רוק געטאָן אויף גאַנצע פינג מינוט, האָט זי זיך פאַרגעוואַרפּן, פאַרוואָס זי האָט זיך פאַרטראַכט און פאַרשפּעטיקט. זי האָט זיך אין געאייל אויסגעטאָן, און איידער וואָס ווען האָבן זיך שוין אין דעם אַרבעטס-צימער באַוויזן פיר מיידלעך מיט דעם פאַרוואַלטער. זיי האָבן אַריינמאַרשירט, ווי אין אַ צוגעגרייטער פּראַצעסיע. דער פאַרוואַלטער, וואָס האָט געהאַלטן אַ קליין בוקעטל בלומען אין די הענט, האָט געהאַט אַן ערנסט פנים.

כאטש זיינע קליינע אייגעלעך האָבן אביסל געשמייכלט. ער האָט מיט אַ פייערלעכן איינדרוק איר דערלאַנגט די בלומען, און ווי איינער, וואָס איז שוין געוואוינט געווען צו אַזעלכע צערעמאָניעס, האָט ער שטיל געזאָגט:

„...מיר, דאָ, האָבן ניט פאַרגעסן צו באַצייכענען די דאָטע פון אייערע פינף און צוואַנציק יאָר, ביי אונדז! דאָס איז ניט קיין קלייניקייט! עס איז דאָך אַ פערטל יאָרהונדערט! איר האָט איצט דערגרייכט אַזאַ פונקט, מיין ליבע פעי, פון וועלכן מען שאַרט זיך שוין אויף צוריק, ווי נאָר מען גרייכט אים. מען מוז זיך שוין אָנגהאַלטן אין עפעס מיט ביידע הענט, ווייל דאָס געזעץ...“ — מיט זיינע ציכטיקע הענט האָט ער אָנגעוויזן אויף אַרונטער, און האָט זיך צעלאַכט פון זיין אייגענער חכמה.

פעי איז געשטאַנען האַלב פאַרגליווערט. זי האָט דערפילט אַז דער ראַפּינירטער פאַרוואַלטער האָט מיט זיין צוגרייטן די פייערונג, מיטן געדענקען די גענויע דאָטע, זינט זי אַרבעט דאָ, און מיט זיין „אויסצייכענען“ זי — איז איר אויסגעקומען ווי ער וואַלט זי אויסגעטאָן נאָקעט פאַר אַלעמען אין די אויגן. זי האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן און וואָס צו טאָן מיט די הענט, אין וועלכע עס האָבן געשטעקט די פאַרשעמטע בלומען, האַלב פאַר-חלשטע, מיט אַרונטערגעלאָזענע קעפּלעך. זי האָט אַ בליק געטאָן צו די פיר מיידלעך, וואָס האָבן דערפילט די שטעכעדיקייט אין פאַר-וואַלטערס רעדע. זי האָט אַרױסגעלייענט אין זייערע אויגן דעם מיטגעפיל צו איר. ווען די קליינע סילויע לויפט ניט צו און נעמט זי אַרום, און קושט זי מיט טרערן אין די אויגן, ווער ווייסט מיט וואָס די סצענע וואַלט זיך געווען געענדיקט.

הער בערג, דער פאַרוואַלטער, איז געווען מיט אַ פּופּצן יאָר עלטער פון פעיען. אין פאַרגלייך מיט איר איז ער דאָ נאָך געווען אַ גאַנץ נייער מענטש. ער איז געקומען פון עסטרייך. ביז היטלערן האָט ער ניט געוואוסט, אַז ער איז אַ ייד. היטלער האָט עס אים דערמאַנט. די נאַציס האָבן אים באַרויבט פון זיין גאַנץ פאַרמעגן, כאַטש ער האָט זיך אויסגעצייכנט אין ערשטן וועלט-קריג און געהאַט מעדאַלן פאַר זיין מלחמה-דינסט. ווען מען שמוגלט אים באַצייטנס ניט אַרויס, וואַלט ער געווען וואו אַלע זיינע יידישע לאַנדסלייט. ער איז געווען אַ מענטש מיט בילדונג. האָט געהאט עטלעכע

טיטולן. זיין שטייגער-לעבן, זיין אויפפירן זיך איז געווען אין „דייטשן סטיל“, „אן עכטער אַריער“. ער איז אָבער „געשטראָפּט“ געוואָרן מיט אַ ייִדישער נאָז, וואָס האָט עפּעס ניט האַרמאָנירט מיט זיינע העל-בלויע אויגן, מיט זיינע קיילעכדיקע, בלוט-שפּריצנדיקע באַקן, מיט זיינע שטעכיקע וואַנצעס, און כמעט האַרלאָזן קאַפּ. בערג האָט געדענקט עטלעכע ייִדישע ווערטער, וואָס האָבן זיך פאַרוואַלגערט אין זיין משפּחה, אָן איבערבלייב פון אַ פּוילישן עלטער-זיידן. ער האָט די ווערטער זעלטן באַנוצט, און ווען יאָ, איז ניט אין פּלאַץ. ער האָט דעם באַדייט פון די ווערטער אַליין ניט פאַרשטאַנען.

ווען בערג איז אָנגעשטעלט געוואָרן אין דער אינסטיטוציע איז ער נאָך אפילו קיין וואָך ניט געווען אין לאַנד. אָבער מיט זיין פּיאַיקייט זיך צוצופאַסן צו יעדער אַטמאָספּערע, האָט ער זיך באַלד אַריענטירט און געוואונען דעם צוטרוי פון אלע. ער האָט זיך געסטאַרעט צו באַווייזן, אַז ער וואַרפט אָפּ פון זיך אַליין, וואָס האָט אים פאַרבונדן מיט זיין געוועזענער היים. ער האָט ניט געוואַלט ריידן קיין דייטש, האָט געלייקנט, אַז דייטשלאַנד איז אַמאָל געווען אַ לאַנד פון קולטור, און אַ שטיק צייט האָט ער זיך אפילו געהאַט אויסגעדריקט, אַז די ציוויליזירטע וועלט דאַרף זיך לערנען פון די „רוסן“. ער האָט געוואונען דעם צוטרוי פון זיינע מענטשן. פּעי האָט אין זיין אָנוועזנהייט געלייענט די לינקע פרעסע, זשורנאַלן, און כאַטש פאַר געשפרעכן איז ניט געווען קיין צייט, איז זי אָבער געווען זיכער, אַז עס לויערן ניט אויף איר קיין אויגן פון וועלכע מען דאַרף זיך אויסהיטן.

לאַנג האָט אָבער די אידיליע ניט אָנגעהאַלטן. אין אַ פּריי-מאָרגן, ווען די פרעסע האָט אָנגעזאָגט מיט גרויסע קעפּ, אַז טשעכאָסלאָוואַקיע איז געוואָרן אַ פּאַלקס-דעמאָקראַטיע, איז הער בערג געקומען צו דער אַרבעט אָן אַנדער מענטש; אויס מיט די שיינע פּראָזן, וועגן „אַרויפקוקן צו די רוסן“! אין געציילטע טעג איז אַליין, וואָס האָט פּריער געהעלט און געמוטיקט, פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ וואַלקאן, וואָס אַט-אַט פאַרפלייצט ער די גאַנצע פּרייע וועלט... אַט-די נייע ענדערונג אין בערגן האָט געווירקט אויף זיינע באַענטע מיטאַרבעטער. זייער טאַן אין שמועס מיט אים האָט זיך געמוזט בייטן. צו קיין פּאַליטישע און אידעאישע דיסקוסיעס איז

ניט געקומען. עס האט זיך אָבער איינגעשטעלט אַן אַנדער ריכטונג.
 פעי, וואָס איז דעם גרעסטן טייל טאָג געווען אין איין צימער
 מיט בערגן, האָט אַרויפגעצויגן אויף זיך אַ מין שטייפקייט. זי האָט
 זיך געצוואונגען צו שמייכלען, זיין מער דיסציפלינירט און דער עיקר,
 אויסמיידן יעדע מינדסטע אַנדייטונג, אַז עס איבלט איר פון זיינע
 רייד. ער, בערג, האָט געזוכט צו איבערצייגן אַלעמען, אַז די ״רוסן״
 זיינען די ערגסטע, מען דאַרף זיך דערווייטערן פון זיי. ער האָט
 גערעדט מיט ברען און ליידנשאַפט. דאָס האָט גורם געווען,
 אַז צווישן די צוויי, דעם פאַרוואַלטער בערג און זיין מיטאַרבעטערין
 פעי, זאָל איינגעשטעלט ווערן אַ מין מחיצה, אַ צוים. דאָס האָט אים
 געערגערט און ער האָט געזוכט אַ געלעגנהייט צו צעשטערן דעם צוים.
 אין יענעם פרימאַרגן האָט ער געמיינט, אַז ער האָט געפונען די
 געלעגנהייט.

דער הער בערג האָט זיך געקליבן צו מאַכן פעין אַן איבער־
 דאַשונג, אַ ״סורפריז״ — צוטראַגן בלומען צו דעם יובל פון דער
 דאַטע זינט זי אַרבעט דאָ. אין דער זעלבער צייט וויל ער האָבן די
 סאַטיספאַקציע פון לאָזן איר וויסן, אַז ער ווייסט גענוי ווי אַלט
 זי איז, און אַז ווען מען דערגרייכט אזאַ עלטער קוקט מען אַרונטער...
 פאַר די איבעריקע אַרבעטער פון דעם אַנשטאַלט האָט הער
 בערג געהאַלטן די צערעמאָניע פאַר אַ סוד. ער האָט זיי ערשט
 אַנגעזאָגט מיט אַ טאָג פריער, מען זאָל מאַרגן באַגעגענען פעיען
 מיט בלומען.

די מיידלעך, די אַרבעטערינס, זיינען ניט געוואוינט געווען
 צו אַזעלכע פייערונגען. קיינער האָט ניט געהאַט קיין באַזונדערע
 פרייד פון אויסזאָגן די עלטער. זיי האָבן געוואוסט, אַז דוקא די
 עלטערע אַרבעטער עקספּלאַטירט די פאַרוואַלטונג ניט ווייניק,
 צאָלט זיי ווייניקער ווי די נייע, האָבן זיי געוואַלט פאַרשווייגן
 פעיס יוביליי. זיי האָבן זיך אָבער ניט געשטעלט קעגן פאַרוואַלטער,
 בפרט נאָך, אַז עס האָט געהייסן, אַז ער וויל באַווייזן זיין גוטע באַ־
 ציאַונג צו אַן אַנגעשטעלטן מיטאַרבעטער... האָבן די מיידלעך געמוזט
 דורכפירן די צערעמאָניע, כאַטש דאָס האָט זיי פאַרדראַסן.

נאָך דער צערעמאָניע האָט שוין פעי געאַרבעט מיט אַ מאַדנעם
 אימפעט, ווי געיאָגט פון בייטשן. זי האָט אויסגעמיטן אלעמענס
 אויגן, האָט בלויז געענטפערט אויף אַ פראַגע פון פאַרוואַלטער.

זי האָט געוואָלט מיט איר אימפעטיקער אַרבעט פאַרהאַקן אירע מחשבות, וואָס זיינען געשפרונגען אין איר מוח, ווי ווייזערס איבערן ציפערבלאַט, ווי צעשראַקענע פליגן. זי האָט קוים דערלעבט די מינוט דער אַרבעטס־טאַג זאָל זיך ענדיקן. עס האָבן געעקבערט אין איר מוח זיינע רייד, אַז מען האָט אָפּגעאַרבעט אין אַן אינסטיטוציע אַ פּערטל יאַרהונדערט, איז שוין נישט אױף וואָס צו וואַרטן. דאָס מיינט, אין אַנדערע ווערטער, אַז דאָס בעסטע פון זיך האָט זי שוין אָפּגעגעבן, און פאַר דעם האָט ער איר צוגעטראָגן אַ פאַר בלימלעך, אַ באַלוינונג פאַר די אָפּגעאַרבעטע יאָרן.

זי האָט געטראַכט ווי מאַדנע עס איז! ביז אַצינד האָט זי געהאַט אַ געפיל, אַז מיט די יאָרן זאַמלט זי עפעס, אָבער היינט האָט ער איר גאָר געגעבן אַנצוהערן אױף זיין דייטשן אופן, אַז אַלץ איז איצט גאָר "קאַפּוט!". אין איר געדאַנק האָט אים פעני געענטפערט: "איר, הער בערג, זיינט דאָך שוין אַביסל עלטער פון מיר, זענט איר אױך "קאַפּוט"?

אַ לוסטיקער זון־שטראַל, וואָס איז אַריינגעדروנגען אין צימער, האָט איר געזאָגט: "קוק אױף מיר, וואָס ווייסט דען אַ מענטש פון צייט?" זי האָט זיך אױפגעשטעלט קעגן דער זון און געטראַכט: "לאַמיר זיך גאָר איבערטאָן, אַוועקגיין און דאָ איבערלאָזן דעם פאַרדרוס!" אירע אױגן זיינען געפאַלן אױף די בלומען, וואָס האָבן, ווי איר האָט זיך געדאַכט, גערעדט צו איר: "וואָס זיינען מיר שולדיק? פאַרשעם אונז נישט, נעם אונז מיט!"

זי האָט גענומען די בלומען פון דער וואַזע און עס האָט איר פאַרדראַסן פונעם געפיל, אַז זי האַלט די בלומען מיט קאַלטע הענט... אין גאָס האָט זיך פעני דערפרייט, אָפּגעפרישט. אין אַ פענצטער, ביי וועלכן זי האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט זי זיך דערזען אַ שלאַנקע, און זיך געוואונדערט, וואָס דער היינטיקער פרימאַרגן האָט אױף איר אױסערלעך נישט איבערגעלאָזט קיין רושם. זי האָט געהאַט אַ באַגער צו שפּאַצירן, כדי בעתן גאַנג בעסער טראַכטן. זי האָט אָנ־געלייגט אַ סך וועג צו דערגרייכן דעם פאַרק, און אַז זי האָט דעם פאַרק דערגרייכט, איז זי שוין געווען פאַרמאַטערט. זי האָט זיך אַוועקגעזעצט אױף אַ באַנק, אָנגעשפּאַרט איין האַנט אױף דעם פאַרענטש און מיט דער צווייטער געריבן אירע האַלב־פאַרמאַכטע אױגן. זי האָט געשפירט אַ מאַדנע רואיקייט, נאָר אין דער רואיקייט

האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז עס דרייט זיך פאַר איר אַ שוואַרץ נפּש, מיט אַן עקל, ווי ביי „מיקי מויז“, מיט אַזעלכע לאַכנדיקע, גרינע אייגעלעך. זי האָט געפילט, אַז דאָס געלעכטערל עסט זיך איין אין אירע ביינער, ווי די אייגעלעך ווילן דווקא זי זאָל זיך אין זיי איינקוקן „וואו האָט זי די אייגעלעך געזען?“ — וויל זי זיך דער-מאַנען. — „דאָס זיינען זיינע אייגעלעך, דאָס זי זעט זי אים...“

פעני האָט אַעפּענט די אויגן און דערזען די בלומען אויף איר שויס. פונקט ווי פריער האָט זיך איר געוואָלט זיין אַליין מיט אירע געדאַנקען, האָט זיך איר איצטער פאַרוואָלט צו זיין מיט עמיצן, מיט וועמען זי זאָל זיך קאַנען טיילן מיט אירע געדאַנקען. דער באַוואוסטזיין, אַז זי וועט זיך אומקערן אַליין אין איר מעבלירטן צימער, וואו זי וועט אַליין דאַרפן גרייטן דעם טיש, האָט איר געמאַכט טראַכטן, ווי לאַנג עס איז שוין, זינט זי האָט געגרייט אַ טיש פאַר צווייען? דאַכט זיך, אַז ניט לאַנג צוריק, זי איז דעמאָלט געלאָפן אַהיים אַ באַלאַדענע מיט פעקלעך און מיט דער פרייד, וואָס עמיצער וואַרט אויף איר. יא, דאָס איז געווען „אַמאָל“. נאָכדעם האָט זיך דאָס גליק אויסגעלאָזט...

פעני איז ניט געווען די איינציקע, וואָס האָט געהאַט אין לעבן בלויז איין „קורצע פאַרבינדונג“. אויך די אַנדערע מיידלעך האָבן געלעבט אין זייער אַליינקייט, געבענקט און געמאַכט אַן אַנשטעל, אַז עס קימערט זיי ניט, אַז זיי קאַנען אויסקומען אַן ליבע, נאָר איינע, די יינגסטע, האָט זיך אַרויסגעריסן פון דעם „אַליין-קרייז“.

סילווע, איינע פון די פינף מיידלעך, זעקס-און-צוואַנציק יאָר אַלט, זי איז געווען די איינציקע אַמעריקאַנער-געבוירענע און אַ טאַכטער פון אַ פאַרמעגלעכער פאַמיליע. זי איז געווען אַ קורצ-וואוקסיקע און האָט איר אויסזען ניט געצויגן די אויפמערק-זאַמקייט פון די מענער. זי האָט באקומען אַ גוטע דערציאונג, נאָר אפילו אין קאַלעדזש האָט זי זיך ניט אַנגעזען. זי איז דערפאַר אַוועק אַרבעטן אין דער דאָזיקער אינסטיטוציע פאַר סאַציאַלער הילף. עס האָבן זיך אַבער געפונען מענטשן, וואָס האָבן אין סילווען באַמערקט די שיינקייט, וואָס שרייט ניט, נאָר דווקא די שיינקייט, וואָס שפּיגלט זיך אַפּ אין איר קער און ווענד, אין איר באַנעמונג מיט מענטשן און זאַכן. פעני איז געווען פון די ערשטע, וואָס האָט אין סילווען דערזען די אויסערגעוויינלעכקייט. און כאַטש זי איז

געווען עלטער פון איר, האָט זיך פונדעסטוועגן אָנגעקניפט צווישן זיי אַ פריינטשאַפט און איבערגעבנקייט, ווי צווישן אַן עלטערער און יינגערער שוועסטער. פּעי האָט געהאַט אַן איינפלוס אויף דער קליינער סילווע, און איר השפּעה האָט געווירקט, אַז זי, סילווע, זאָל זיך אַרויסרייסן פון איר פאַרגליווערטקייט, און אפילו איבערשטייגן איר וועג־ווייזערין...

סילוועס אַרבעט איז געווען פון דעם סאָרט, וואָס האָט איר צונויפגעפירט מיט מענטשן, וואָס זיינען איר ביז דעמאָלט געווען פרעמד. זי האָט דערזען די אַרעמקייט און זי האָט זיך געווידמעט דעם נייעם פאַר איר ווינקל.

אין איינעם אַ נאַכמיטאָג האָט זי אין אַ האַלב טונקלען קאַרידאָר, אין שליוות פון דער אינסטיטוציע, באַמערקט אַ יונגמאַן מיט אַ באַרשט אין איין האַנט און אַן אויסשניט פון אַ צייטונג אין דער צווייטער. ווען דער יונגערמאַן האָט אויפגעהויבן די אויגן פון דעם פאַפיר און האָט דערזען סילווע, האָט ער דעם פאַפיר גיך אריינגעשטופט אין קעשענע פון זיין טונקל העמד, און אַ נעם געטאָן די באַרשט אין ביידע הענט, זיך גענומען אויסקערן דעם קאַרידאָר. „ווער ווייסט“ — האָט ער געטראַכט — „אפשר איז זי פון די, וואָס פאַסן אויף, צי די אַרבעט ווערט געטאָן“.

ער איז געווען פון די „נייע“, איינער פון די וואָס דער „האַיאָס“ האָט פאַרזאָרגט מיט שטעלעס. מען האָט אים גערופן קאַרל. זיין נאָמען איז געווען קלמן. ער איז געווען דער עלטסטער אין אַ פאַמיליע וואָס זיינען פון אַ קליין שטעטל אין פוילן פאַרוואַגלט געוואָרן קיין כינע. די משפּחה האָט דורכגעמאַכט אַלערליי קראַנק־הייטן, אָבער ער איז פאַרבליבן פיזיש און גייסטיק געזונט און איז אויך געווען דער שפייזער און פאַרזאָרגער פון זיינע עלטערן. קלמן איז געווען אַ געזונטער בחור פול מיט לעבן און לוסט.

ער האָט ניט ליב געהאַט צו רעדן וועגן זיין שווערער פאַרגאַנג־גענהייט און האָט אויך ניט געוואָלט מען זאָל אויף אים רחמנות האָבן, אים אַרויסווייזן מיטלייד. סילווען איז דערפאַר ניט אָנגעקומען גרינג צו געווינען זיין צוטרוי. אָבער אַז דער בחור האָט זיך שוין יאָ דערנעענטערט צום מיידל, וואָס האָט געקוקט אויף אים מיט אַזעלכע אויגן, פאַר וועלכע ער האָט ניט געהאַט קיין נאָמען, איז עס געווען ווי צוויי מענטשן וואָס האָבן זיך אַ לאַנגע צייט געזוכט און

סוף כל סוף געפונען. וואָס עס האָט דעם אַמעריקאַנער געבוירענעם מיידל צוגעצויגן צום פרעמדן בחור? — דאָס איז פאַרבליבן סילויעס סוד...

עס האָט לאַנג ניט געדויערט און סילויע מיט קלמנען האָבן זיך פאַרבונדן. דורך קלמנען האָט ערשט סילויע דערזען די וועלט אין איר אמתן קאַליר.

אַ ווינטל האָט אַ בלאַז געטאַן און דערמאַנט פעיען אַז זי איז דאָ צו לאַנג פאַרזעסן. זי האָט שוין אַביסל פאַרגעסן די שטעכיקע ווערטער פון דעם פאַרוואַלטער. זי האָט דערזען די טויטע בלומען אויף דער באַנק, זיי אַראָפּגעשאַרט און געזאַגט צו זיך אליין: „איך וועל מיר שוין אליין קויפן בלומען. מאַרגן וועל איך זאָגן דעם הער בערג, אַז ער האָט געמאַכט אַ טעות. נאָך די ערשטע 25 יאָר, וועל איך ערשט אָנהייבן גיין באַרג אַרויף, ניט אַראָפּ!“ זי האָט זיך אויפגעהויבן, איז אַוועק אין דער ערשטער בלומען-קראַם און זיך איינגעקויפט זעקס רויטע, פרישע רויזן.

אויף מאַרגן איז פעי געקומען צו דער אַרבעט אַביסל פריער ווי אַלעמאַל. זי האָט זיך ניט געאיילט איבערצוטאָן, נאָר האָט פריער אַלץ צוגעגרייט. זי האָט געטראַכט וועגן דעם לעבעדיקן „גוט מאַרגן“, וואָס זי וועט אָפּגעבן דעם פאַרוואַלטער און וועגן די ווערטער, וואָס זי קלייבט זיך אים צו זאָגן.

דער ווייזער פונעם זייגער האָט זיך גערוקט. אַלע זיינען שוין געווען אין דער ביוראָ, די אַרבעט איז אָנגעגאַנגען. אַבער ער איז נאָך אַלץ ניט געווען.

דער טעלעפאָן האָט זיך צעקלונגען. פעי האָט אַראָפּגענומען דאָס טרייבל: „וואָס? הער בערג קומט ניט? ער איז קראַנק? האַ עס טוט מיר לייד. איך האָף ער וועט באַלד געזונט ווערן!“

באַלד האָט עמיצער איבערגעגעבן, אַז דער הער בערג וועט שוין אָפנים ניט קומען. ער איז שטאַרק קראַנק...

אַרום איר האָט זיך געטומלט. מען האָט צו איר גערעדט, ביי איר געפרעגט, אַבער זי האָט כמעט ניט געזען און געהערט. זי האָט געפילט אַ מאַדנע שוועריקייט אין אירע גלידער און זיך ניט געקאַנט רירן פון אַרט, ווי זי וואַלט מורא געהאַט, אַז יעדער ריר וועט אַרויס-געבן איר שרעקלעכן סוד.

פעי האָט געזוכט און גענישטערט אין זיך, צי זי האָט אים עפעס

געזאגט אדער געוואונטשן? — „ניין, ניין!“ — האט זי געשאקלט מיטן קאפ. — זי האט נאָר געטראַכט, אַז ער איז עלטער פון איר. האָט זי געזינדיקט מיטן טראַכטן? זי האָט דערפילט אַ ווייטיק, אַ ווייטיק פאַר זיך, פאַר אים, וואָס וועט שוין דאָ מער ניט זיין. זי האָט אליין ניט געוואוסט פאַרוואָס און פאַר וועמען עס טוט איר וויי. זי האָט נאָר געטראַכט, אַז ערשט נעכטן אינדערפרי האָט ער צו איר גערעדט וועגן אירע פינף און צוואַנציק יאָר דאָ, און ער האָט מיט דער האַנט אָנגעוויזן אויף דער ערד... און ווער וויסט? אפשר אין דער רגע, ווען זי האָט מיט דער האַנט אַוועקגעשאַרט זיינע בלומען איז ער שוין געווען אַ חולה מסוכן... זי האָט זיך דערמאַנט, אַז זי האָט אַמאָל געהערט אַזאַ זאָך. פאַראַן אַזעלכע פּלאַנצן וואָס זאָפן אין זיך איין מענטשיש לעבן און פאַרוועלקן ווען עס קומט די צייט... די בלומען זיינען געווען טויט! טויטע בלומען!

„ביג באַס“

אַן „ביג באַס“ האָט איבערגענומען די פירערשאַפט אין דער אינסטיטוציע, האָט ער זיך באַלד געלאָזן הערן מיט זיינע ברייטע קעשענעס און מיט זיין געוויכטיקער פּערזענלעכקייט. די ערשטע, וועמען ער האָט באַוויזן זיין קענטעניש, זיינען געווען די פשוטע אַרבעטער. די אַרבעטער האָבן אין אים דערקענט דעם „עקספּערט“ און אים אַ נאָמען געגעבן „ביג באַס“.

צו די דאָקטוירים און נורסעס פון פּערסאָנאַל, האָט ער זיך פון אַנהויב אָן באַצויגן מיט יראַת הכבוד, גערעדט צו זיי מיט געמאַכטער העפלעכקייט. אַלע האָבן אים גערופן „ביג באַס“, אַלע האָבן אויסגעמיטן זיין אמתן נאָמען, ווי דער נאָמען וואָלט מיט זיך געטראָגן עפעס ניט אַנגענעמס.

איידער „ביג באַס“ האָט איבערגענומען די פירערשאַפט, איז די אינסטיטוציע געווען קליין און אַרעם, אָבער די אַטמאָספּערע איז דאָרט געווען אַ געמיטלעכע, אַ מענטשלעכע, אָבער צוליב מאַנגל אין געלט האָבן די דאָקטוירים פריער געמוזט באַשרענקען אביסל זייער אַרבעט. ווען דער „ביג באַס“ איז געקומען איז זיך די אינסטיטוציע באַלד צעוואַקסן, געוואָרן איינע פון די גרעסטע.

די דאָקטוירים, כאַטש זיי האָבן אַפּגעשאַצט די מאַטיוון פונעם נייעם פּילאַנטראָפּ און דערקענט ווער ער איז, האָבן זיך געבויהן פאַר זיינע פולע קעשענעס. טייל האָבן עס געטאָן מיט געבויהענע קעפּ און מיט חניפה, מאַנכע מיט זיסע צביעותדיקע שמייכלעך. אַלע האָבן צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ אויף זיינע רייד, געזאָגט „יא“ אויף אַלע זיינע מעשים.

די אַרבעט פון „ביג באַס“ האָט זיך טאַקע באַלד אַנגעזען. די קליינע אינסטיטוציע האָט געביטן איר פנים, האָט גענומען אויסזען ווי „ביג באַס“. אויף די ווענט האָבן זיך באַוויזן גרויסע מאַרמאַרנע אין מעשענע פאַנעלן. אַרום דער געביידע זיינען פאַרפלאַנצט געוואָרן ביימער און בלומען, און אין אַ שיינעם פרימאַרגן האָט זיך אין קאָרידאָר באַוויזן אַ סטאַטוע פון דעם נייעם פאַרוואַלטער, פון דעם „ביג באַס“.

פונוואָנען האָט ער זיך גענומען, דער גאלד־ריו, פאַר וועמען אלע האָבן אָפּגעטראָטן דעם וועג? ווער איז ער? „ביג באַס“ איז געווען אַ ייד איבער זעכציק. ער האָט געטראָגן זיינע יאָרן מיט אַ גאווה, ווי מעדאַלן, אָנגעשפּיליעטע אויף דער ברוסט. אַ זעקס־פּוסיקער, מיט אַ מאַסיוון און גלייכן קערפּער, ברייטע און שטייפע פּלייצעס און אַ זיכערן געמאַסטענעם גאַנג. דעם קאַפּ האָט ער געהאַלטן פאַרריסן אויף אַרויף, די ברוסט אויס־געשטעלט, ווי ער וואָלט מאַרשירט פאַראויס פון אַ פאַראַד. זיין פנים, אביסל געקנייטשט, אָבער זוניק פריש און פאַרברוינט. זיינע געל־גרויע האָר זיינען געווען געדיכט, ווי ביי אַ צוואַנציק־יאָריקן בחור. די אויגן, ווייסע, שאַרפע; די ווידערמען, אויך ווייסע. דאָס מויל אַ ברייטלעכט. די אונטערשטע ליפּ האָט ביי אים אביסל אונטערגעציטערט און עס איז שווער געווען צו זאָגן, צי דאָס איז געווען אַן אַנזאָג אויף בייזקייט, אָדער מילדקייט. ער, „ביג באַס“, האָט זיך געקליידט לויט דער לעצטער מאַדע. אין אַלגעמיין, נעט. צירלעך־מאַנירלעך. ווען גיט זיינע הענט, וואָלט מען אים אָנגענומען פאַר אַ ציכטיקן און איידעלן דזשענטלמען. ווען מען האָט אַ קוק געטאָן אויף זיינע הענט האָט מען שוין געזען גאָר עפעס אַנדערש. דאָס זיינען געווען הענט, וואָס האָבן דערציילט סודות, הענט, וואָס וואַרפן אָן אַ שרעק; הענט, וואָס ווען מען זעט זיי איינמאַל קאָן מען שוין אין זיי גיט פאַרגעסן.

ברייטע הענט, אָנגעבלאָזענע ווי פענכערס און קורצע פאַנאנ־דערגעשפּרייטע, אביסל פאַרביגענע פינגער. אויף יעדן פינגער־שלאַס, אַ בערגל מיט רויטלעכע האָר. נעגל — ווי קרישלידיקע שטיינער. עס האָט זיך געדאַכט, אַז די הענט זיינען באַשעפענישן פאַר זיך אליין. זיי קאָנען שוין זייער שטעטל באַשטיין.

מען האָט געהאַט אַ שטיקל נקמה אין „ביג באַס“, ווען מען האָט דערזען זיינע הענט. מען האָט געטראַכט, אַז דאָס האָט גאָט, וואָס האָט אים געגעבן די פאַר הענט, אים אָפּגעטאָן אַ שפיצל. די הענט האָבן געשריגן: היט זיך פאַר מיר!

עטלעכע צענדליק יאָר איז „ביג באַס“ געווען אַ זייל אין דער לעדער־אינדוסטריע. ער האָט געהאַט אַ נעץ פאַבריקן איבערן לאַנד, ער איז געשטאַנען ווי אַן אייזערנע וואַנט קעגן די אַרנאָ־ניזירטע אַרבעטער. ווי לאַנג ער איז געווען „ביג באַס“ איז די וואַנט

ניט געבראכן געווארן. ווען זיין פארמעגן האט שוין איבערגעשטיגן זיינע אמביציעס, ווען ער האט שוין געזעטיקט זיינע אפעטיטן—דאס האט גענומען יארן — האט ער זיך צוריקגעצויגן פון געשעפט.

א מענטש און א פאמיליע און מיט גענוג פארבליבענער ענערגיע, האט ער באשלאסן צו מאכן א זשעסט: זאל די וועלט הערן פון אים! ער האט זיך אונטערגענומען צו פינאנסירן די אינסטיטוציע, וואס האט פארן געלט, אין וועלכן זי האט זיך גענויטיקט, צוגעזאגט א סך כבוד. דער פאבריקאנט איז געווארן א פילאנטראפ. די איבער-וואנדלונג האט גיט גענומען לאנג. צום ערשטן איז „ביג באס“ נאך געווען אביסל באשיידן, אבער ווי נאך ער האט דערזען זיין נאמען אין די „פייפערס“, איז ער געווארן אן אנדערער. די פרעסע האט ניט געקארגט. מען האט אים באשריבן אויף גאנצע קאלומס. דערציילט וועגן זיין ברייטהארציקער פילאנטראפיע, און געוויזן זיינע „פיקטשערס“. א קלייניקייט עפעס! א מענטש האט אוועק-געגעבן זיין שווער-פארהערעוועט פארמעגן פאר אזא נאכעלן צוועק... די „פובליסטי“ האט אים צוגעגעבן חוצפה, און ער האט שוין אליין אָנגעהויבן גלויבן אין זיין גרויסקייט. ער האט נאך העכער פארריסן דעם קאפ, ברייטער אַרויסגעשטעלט די ברוסט, איבערגענומען די לייצעס און אַרויף אויפן פערד. מיטן זעלבן אימפעט מיט וועלכן ער האט זיך פריער געיאַגט נאך געלט, האט ער זיך איצט גענומען יאָגן נאך כבוד. אין דעם געיעג האט ער זיך באַמיט מיט זיין געלט צו באַזייטיקן יעדע שטערונג, וואָס איז אים געווען אין וועג צו קריגן כבוד.

עס זיינען געווען ווינקלען, וואו „ביג באַס“ האט קיין שליטה ניט געהאט, ווייל ער האט זיך דאָרט ניט אויסגעקענט. איינס אזא ווינקל איז געווען דער טעכניש-מעדיצינישער אַפטייל, און ווייל ער האט זיך אויף דעם געביט ניט אויסגעקענט האט ער אים גע-פרואווט מבטל מאַכן.

אַלע טירן זיינען געווען אָפן פאַר „ביג באַס“. מען האט קיינמאָל ניט געוואוסט ווען ער וועט אַריינשטורעמען מיט זיין שאַפער, וואָס איז אים פאַראַויסגעלאָפן, געזען די טיר זאל זיין אָפן; מאַכט אַ וואַרע! דער „באַס“ גייט! אַלעמאָל איז ער אַריינגעלאָפן אומ-דערוואַרטעט.

איינמאָל האט פאַסירט. עס זיינען געזעסן עטלעכע דאָקטוירים

און אויסגעהערט אַ לעקציע פון אַ נאַרוועגישן פּראָפּעסאָר, אַ פּליכט־לינג, אַ נייַער מענטש אין דער אינסטיטוציע. אַזוי ווי דער „ביג באַס“ האָט אויך דער פּראָפּעסאָר געבראַכט אַהער אַ פּאַרמעגן. אַבער דעם פּאַרמעגן האָט „ביג באַס“ אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט. דעם פּראָפּעסאָרס פּאַרמעגן איז באַשטאַנען פון יאָרן מעדיצינישע דער־פּאַרונג, פון פּאַרשונגס־אַרבעט און אַקאַדעמישע ביכער. דאָס איז געווען זיין וועלט. ווען די היטלער מגפה איז אַרייַנגעטראָטן אין זיין לאַנד, איז דער פּראָפּעסאָר, אַ ייד, וואָס האָט ווייניק געוואוסט פון זיין יידישקייט, אַביסל צעשאַקלט געוואָרן. ער האָט זיך אַבער שנעל צוריקגעשטעלט אויף די פּיס, ווידער גענומען אַרבעטן אויף זיין מעדיצינישער פּאַכמאַנשאַפט.

עס האָט ניט גענומען לאַנג און, ווי זיינע קאַלעגן אין פּאַך, איז דער פּראָפּעסאָר אויך געוואָרן אַ טייל פון דער אַטמאָספּערע און האָט גענומען בויען זיין קאַפּ פּאַרן „גרויסן באַס“.

דער פּראָפּעסאָר האָט גאַרניט אויסגעזען „פּראָפּעסאָריש“. אַ קליינער, רונדלעכער, אַ פּלינקער. ער האָט געהאַט קינדערשע ברוינע אויגן און אַ קאַפּ אָן האָר. ער האָט גערעדט דייטש און איז געווען אַן אויסגעצייכנטער לערער און גוטער רעדנער. ווען ער אָנגעהויבן רעדן האָט מען שוין פּאַר זיך מער ניט געזען דאָס קליין מענטשל. פּאַר די אויגן פון די צוהערער איז אויסגעוואָקסן דער מענטש פון וויסן, וואָס האָט גאָר קיין גרענעץ ניט; אַ קוואַל פון וויסן, וואָס וועט זיך קיינמאַל ניט אויסשעפּן. זיינען די דאָקטוירים געזעסן פּאַרגאַפטע, צוגעשמידט מיט זייערע אַלע חושים צו דער געשטאַלט פון דעם לעקטאָר. זיי האָבן פּאַרצייכנט אין זכרון יעדעס וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגערעדט. און מיטאַמאַל! — די טיר האָט זיך אויפגעריסן, ווי פון אַ שטורעם. עס איז אַרייַנגעלאָפּן דער שאַפּער, זיך אויסגעצויגן אין זיין גאַנצער לענג און ברייט ביי דער וואַנט אָנגעזאַגט: דער „באַס“ גייט! באַלד האָט „ביג באַס“ אַרייַנמאַר־שירט, ווי זיין שטייגער, מיט אַ פּאַרריסענעם קאַפּ, די הענט אָנ־געשפּאַרט אויף זיין געוויכטיקן שטעקן. ער האָט קיינעם ניט באַגריסט. ער האָט אָפּגעמאַסטן די זיצנדיקע מיט אויגן פול מיט ביטול. די ווינקלען פון זיין מויל האָבן זיך פּאַרצויגן אין אַ שפּאַטיש שמייכעלע. די דאָקטוירים האָבן זיך אויפגעשטעלט, לעקישעוואַטיש געשמייכלט, ווי מען וואַלט זיי געכאַפט ביי אַ

נארישן אַקט. דער נאַרוועגישער פּראָפּעסאָר אַליין איז אים אַנט-
קעגנגעלאָפּן און זיין קליין קערפּערל איז באַלד אַנטפּלעקט געוואָרן.
ער איז ווי נאָך קלענער געוואָרן אין דער אַנוועזנהייט פון דעם
„גרויסן באַס“. איבער זיין פנים און האַלדז האָט זיך געגאַסן אַ
רויטקייט. ער האָט אויסגעשטרעקט זיין האַנט און געוואַלט עפּעס
זאָגן דעם „ביג באַס“ אויף ענגליש.

„ביג באַס“ האָט זיך אַבער ניט געאיילט אים געבן אַ האַנט.
דער פּראָפּעסאָר איז געבליבן שטיין מיט זיין האַנט אין דער לופטן
עטלעכע מינוט. די מינע אויפן פנים פון „באַס“ האָט געזאָגט: „אַניט
פאַרשטיי איך דען אַ וואָרט, וואָס דו רעדסט צו מיר זי?“ „ביג באַס“
איז געשטאַנען אַ פאַר מינוט. זיינע הענט האָבן זיך באַוואויגן די
גאַנצע צייט, ווי זיי וואַלטן צווישן זיך געפירט אַ שמועס. און
פּלוצלונג אָן אַ וואָרט, האָט ער זיך אויסגעדרייט און האָט אַרויס-
מאַרשירט מיט דער זעלבער שטייפקייט מיט וועלכער ער איז פּריער
אַריינגעקומען. דער שאַפּער, וואָס איז די גאַנצע צייט געשטאַנען
ווי צוגעקלעפט צו דער וואַנט, האָט זיך אַ יאָג געטאָן פאַראויס,
ווי אַ גוט-טרענירטער הונט.

אין זאָל איז געווען שטיל. אַ פאַרשעמטע און דערדריקטע
שטילקייט. אַלע האָבן געפילט, ווי זיי וואַלטן נאַרוואָס באַקומען
פּעטש פון אַ קליינלעכער באַשעפּעניש. איינער האָט זיך געשעמט
פאַרן צווייטן. דער פּראָפּעסאָר האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט,
ווי ער וואַלט אַוועגעשאַרט אַ וואַלקן רויך, געגעבן עטלעכע שפּאַן
איבערן צימער, געצויגן די ווייסע אַרבל פון כאַלאַט. באַלד האָט
ער זיך אַוועקגעזעצט צוריק. געפירט די האַנט איבערן שטערן, ווי
געזוכט צוריק אַנקניפן דעם געדאַנק, וואָס איז איבערגעריסן געוואָרן.
„ביג באַס“ וואָס האָט זיך איצט געפונען אין קאַרידאָר האָט
געשפּרייזט הין און צוריק און אַנגעקוואַלן פון זיך אַליין. געזען ווי
מען האָט אים אָפּגעטראָטן דעם וועג, אָפּגעהויכט דאָס פּלאַץ. ער
האַט געשמייכלט, וואָס אים האָט זיך איינגעגעבן צו דערשרעקן די
„יאַלדישע“ דאַקטוירים. עס האָט זיך אים געגלוסט צו לאַכן, ווען
ער האָט זיך דערמאַנט, ווי זיי האָבן זיך געפילט פאַרלירן אין
זיין אַנוועזנהייט. ער האָט זיך אַליין געוואַלט גראַטולירן און זאָגן
„גוד וואַירק!“

קלאַראַ און מערי

א מידע און אויסגעשעפטע נאָך דער לאַנגער מעדיציני-
שער אונטערזוכונג, איז קלאַראַ געווען פול מיט דאַנק צום קילן
בעט מיט די פריש-אַנגעצויגענע ליילעכער, וואָס זיינען איצט
געווען אַ דערפרישונג. אירע אויגן האָבן זיך צוגעמאַכט. זי איז
געלעגן אין אַ ניט-שלאָפנדיקן און ניט וואַכיקן באַוואוסטזיין, און
ס'איז איר געווען גוט, וואָס די דאָקטוירים זיינען שוין אַוועק, וואָס
איר מאַמע מיטן ברודער זיינען אויך ניטאָ. זי איז אליין, און עס
איז איר גוט אין דעם פרעמדן בעט.

געקומען אַהער איז זי מער צוליב דער מאַמען ווי צוליב זיך.
זי האָט זיך אַנגעשטרענגט און געוואַלט אויסמיידן דעם שפיטאַל.
עס איז איר ניט געלונגען, דער דאָקטאָר איז דורכאויס באַשטאַנען,
זי זאָל גיין פאַר „אַבסערוואַציע“, און זי האָט נאָכגעגעבן, זי איז
שוין דורכגעגאַנגען די ערשטע אונטערזוכונג. מען האָט זי שעהן-
לאַנג געמאַטערט. צו די אויספרעגענישן איז גאָר קיין סוף ניט געווען.
קלאַראַ האָט אליין ניט געוואוסט, ווי לאַנג זי איז געלעגן אין
דער „וועלט פון גאַרניט“, ביז זי האָט דערפילט אויף זיך אַ האַנט
און האָט זיך אַ צאַפל געטאַן: „ווידער אַ דאָקטאָר!“ אָבער צו
איר איבערראַשונג האָט זי דערזען אַ שמייכלדיקע „נוריס“, וואָס
האַט איר געגעבן אַ טערמאַמעטער, און איז אַוועק צום צווייטן ובעט.
איצט האָט קלאַראַ באַטראַכט די גרויס פונעם „וואָרד“, איבער-
געציילט פיר-און-צוואַנציק בעטן! זי איז איינע פון די פיר-און-
צוואַנציק פאַצענטקעס.

קלאַראַ האָט געטראַכט, וואָס אייגענטלעך האָט מיט איר פאַסירט
אין די לעצטע פאַר שעה, וואָס זי געפינט זיך דאָ, אין שפיטאַל.
אויסערלעך האָט, דאַכט זיך, גאַרניט פאַסירט? זי איז אַ גאַנצע
מיט אַלע אירע גלידער, מיט אירע חושים, און דאָך האַלט זי, אַז
מיט איר האָט עפעס יאָ געטראַפן. אַ סימן, זי, קלאַראַ, וואָס איז אַזאַ
באַשיידענע; וועגן איר ריידן די דאָקטוירים, און אַרגומענטירן
אין איר געגנוואַרט, זי האָט געזען ווי מערי, וואָס איז געלעגן אַנט-

קעגן איר האָט גיט אראָפּגענומען די אויגן פון דעם נייעם חולה, כאַטש זי האָט, דאָכט זיך, אויסגעמיטן איר בליק. ווען קלאַראַ האָט יאָ דערזען מערין, האָט זי שוין יענע באַ-געגנט מיט אַ פרייד. איידער קלאַראַ האָט נאָך צייט געהאַט אביסל צו פאַרגלעטן די האַר, איז שוין מערי געשטאַנען לעבן איר בעט און זיך אַליין פאַרגעשטעלט מיט אַ וואַרעמען שמייכל: „מיין נאָמען איז מערי — דייןער?“ און ווי זי וואַלט גאָר ניט געוואָרט אויף אַז ענטפער, האָט זיך מערי אַריבערגעבויגן און איבערגעלייענט דעם טאָול און פריידיק אויסגעזונגען: „קלאַראַ! זייער שיין! מיין האַרץ האָט מיר געזאָגט, ווי נאָר איך האָב דיך דערזען, אַז דו וועסט מיר געפּעלן!“

מערי איז געווען אַ קליין מאַגער מיידל מיט לעבעדיקע, שוואַרצע אויגן, וואָס זיינען אביסל געווען פאַרוואַלקנט און אויסגעזען מיד, פון דער נאָענט איז איר הויט געווען טונקל און צאַרט, אָבער פונדערווייטנס — קרענקלעך און אַלט. מעריס האַר זיינען געווען שוואַרץ, שטאַרק געקרייזלט, איר שמייכל, אַ ליכטיק-וואַרעמער. אַזוי אַז קלאַראַ האָט זיך אין אַט-דעם שמייכל באַלד דערוואַרעמט. זי האָט דערפילט אין מעריס קומען, ווי זי וואַלט צוריק געפונען עפעס וואָס זי האָט מיט אַ סך יאָרן צוריק פאַרלאָרן.

מערי האָט גענומען קלאַראַס האַנט פון איר האַרצן און האָט געפּרעגט מילד: „וואָס איז דיר?“ — „אַט, ווער ווייסט, ניטאָ קיין אַפּעטיט, און האָב פאַרלוירן וואָג“, — האָט קלאַראַ מילד געענטפערט. מערי האָט געקוקט אויף איר מיט וואונדער: „מאָדנע, זייער מאָדנע! ווער מאַכט נאָך וועמען? אפשר דערפאַר האָט מיך געצויגן צו דיר, ווי נאָר דו האַסט זיך דאָ באַוויזן!“

ביידע מיידלעך האָבן געלאַכט. מערי האָט נאָך עפעס געוואַלט זאָגן, נאָר עס האָט זיך דערהערט איבערן „וואָרד“ אַ קרעכצנדיק, וויינענדיק קול: „מערי, מערי! טייערע, גיך-גיך. איך קען שוין מער ניט וואַרטן!“

דאָס האָט גערופן אַ געפּערלעך-קראַנקע פרוי, וואָס איז געלעגן אין לעצטן בעט ביים פענצטער. די קראַנקע איז שוין דאָ געווען אַ לענגערע צייט. די קראַנקן-שוועסטער און די דאָקטוירים זיינען שוין צוגעוואוינט צו אירע קולות, און זיך ניט געאיילט צו איר בעט. די קראַנקע האָט אַליין געוואוסט, אַז זי וועט שוין צו זיך ניט

קומען, און געהאלטן, אז די ווייניקער-קראַנקע זיינען איר עפעס שולדיק, מוזן איר קומען צו הילף, ווען זי באַקומט אומדערטרעגלעכע ווייטיקן. מערי האָט דער געפערלעך-קראַנקער אַוועקגעגעבן אַ סך פון איר צייט, און דער געפערלעכער חולה האָט זיך געקלאַמערט אין דעם שוואַכן מיידל. מערי איז שוין דאָ געווען די דריטע וואָך, און איז אַ גרויסן טייל פון טאָג געווען אויף די פיס. ווער עס האָט זי דערזען פאַרבייגיין, האָט זיך צו איר געווענדט. ווען זי איז אַוועק האָט קלאַראַ געוואַרט אויף איר מיט אומגעדולד.

אַז מערי האָט זיך צוריקגעקערט, האָט זי אויסגעזען מיד און דערשלאָגן פון איר ראַנגלעניש מיט דער געפערלעך-קראַנקער. קלאַראַ האָט זיך ביי איר געבעטן, זי זאָל זיך אַוועקלייגן אויפן בעט. ווען מען האָט סערווירט מיטאָג האָבן זיך ביידע איבערגעקוקט. איינע האָט דער צווייטער אַנגעוויזן אויפן שפייז און געזאָגט: „עס! עס!“ אַבער גיט מערי און גיט קלאַראַ האָבן געגעסן. זיי האָבן בלויז געטרונקען קאַווע, פאַררויכערט אַ פאַפּיראַס און געזאָגט: מירן עסן שפעטער, אפשר מאַרגן, ווער ווייסט ווען? ...

די באַזוכער האָבן אריינגעבראַכט אַ טומל. לעבן יעדער בעטל איז געשטאַנען אַ רעדל. די עלנטע חולאים, וואָס האָבן גיט קיין באַזוכער, האָבן אויף זיך אליין רחמנות געהאַט און אויסגעקוקט אויף אַ שמייכל פון אַ פרעמדן.

די אויגן פון קלאַראַס מאַמע האָבן זיך איבערגעקוקט מיט די אויגן פון מעריס מאַמע, וואָס האָט גערעדט גיך און הויך אויף עפעס אַ פרעמד לשון און געקוקט צו דער יידישער מאַמען, ווי זי וואָלט דערוואַרט פון איר הילף. קלאַראַ האָט גערעדט מיט איר מאַמען אויף יידיש. ביידע האָבן גערעדט שטיל, ווי זיי וואָלטן געטאָן עפעס אַ זאָך, וואָס איז קעגן געזעץ. זיי זיינען אַנטשוויגן געוואָרן ווען אַ נזירס האָט זיך באַוויזן. נאַכדעם האָבן ביידע מאַמעס שמייכלענדיקע פאַרלאָזן דעם שפיטאַל, אַבער מיט צעווייטיקטע הערצער.

באַלד זיינען אריינגעקומען די דאַקטוירים. זיי האָבן זיך אַהער אַריינגעלאָזט מיט רעש. צו פינף־זעקס אין אַ גרופע. זיי האָבן זיך אַפגעשטעלט ביי יעדער בעט און געשמועסט וועגן דער קראַנקער. דער חולה האָט געקוקט די דאַקטוירים אין מויל אריין, און גע־האַפט פון זייערע רייד געהאַלפן ווערן. אַלע דאַקטוירים זיינען

געבליבן שטיין לעבן קלאַראַס בעט. איין דאָקטאָר האָט פאַר אַלעמען איבערגעלייענט אַ גרויסן אָנגעשריבענעם פּאַפּיר. דער וואָס האָט אויסגעזען צו זיין דער הויפט־דאָקטאָר, האָט איר געפרעגט עטלעכע פּראָגן, איר צוגעוואָרפּן אַ שמיכל און די דאָקטוירים זיינען אַוועק צו מערין.

ווען די מיידלעך האָבן אויסגעפונען, אַז עס איז ניטאָ קיין אונטערשייד צווישן ביידנס קראַנקהייט, האָבן זיי געלאכט און עס איז זיי אויך געווען שווער אויפן האַרצן. ביידע האָבן זיך דערוען אביסל אַנדערש ווי ביז אַצינד. מערי האָט דורכגעמאַכט אַלע לאַבאָראַטאָרישע אונטערזוכונגען. זינט זי איז אהער געקומען און קלאַראַ האָט זיי ערשט געדאַרפּט דורכגיין. ביידע מיידלעך זיינען דערפאַר צעשיידט געוואָרן דורך די טעג.

מיט הונגעריקע אויגן האָט קלאַראַ נאָכגעפּאָלגט מעריס אַרומ־גיין אַרום די קראַנקע און האָט געזאָגט צו איר נייער חברטע: „אַ, ווען איר קען עפעס טאָן פאַר די קראַנקע, ווי דו, וואָלט איר געפילט גוט?“ — „ווער לאַזט דיך ניט?“ האָט מערי געזאָגט.

אויף מאַרגן, ווען דער דאָקטאָר האָט דערלויבט קלאַראַן אַראָפּ־גיין פון בעט, האָט זי שנעל אָנגעטאָן איר העל־בלויע קימאַנע און האָט זיך מיט מערין אַוועקגעלאָזט צווישן די קראַנקע.

קלאַראַ איז געווען כמעט אין איין הויך מיט מערין, נאָר אַביסל ברייטער און ניט אַזוי גרינג אויף די פיס. קלאַראַ האָט געהאַט אַ לענגלעך פנים און אַ פאַרשפיצטע נאָז און גאַמבע. דער האַלדז — לאַנג און דין, אירע האָר אויך געקרויזלט, נאָר ניט אַזוי טונקל ווי מעריס. זיי האָבן אויסגעזען ווי אַ צווילינג. זיי האָבן מאַרשירט פון בעט צו בעט און זיך געמאַכט נוצלעך. קלאַראַ האָט געהאַלפּן איינער אַרויסקריכן פון בעט, און מערי — אַ צווייטער. קלאַראַן האָט די נייע אַרבעט גערירט און דערפרישט.

דער טאָג איז אַריבער אַ סך שנעלער ווי ביידע האָבן דער־וואַרט. באַזוכער זיינען ניט געווען. די זון איז ערגעץ פאַרקראַכן צווישן הויכע קוימנס. דורך די פענצטער האָט אַריינגעקוקט אַ ברוגזער הימל. די פענצטער האָבן זיך פאַרצויגן מיט אַ גרויער, שוויסיקער נעץ, ווי פון אַן אַפּגייענדיקן פּראָסט. די זייער קראַנקע פרוי איז געווען שטיל. איר שטילקייט, כאַטש עס איז געווען אַן אַפּרו פאַר אירע שכנים אין די נאָענטע בעטן, האָט עס פונדעסטוועגן

אָנגעוואָרפן אַ פּחד. נאָכן אַוונט־ברויט — בלויז קאווע, ניט שפּיז. זיינען ביידע געווען פאַרמאָטערט. קלאַראַ האָט זיך פאַרטיפּט אין אַ ביכל, און מער — אין זיך. זי האָט געבלעטערט איר אייגן לעבן. געמישט בלאַט נאָך בלאַט : אַט האָט זי זיך דערזען מיט איר געליבטן — זיי האָבן זיך געהאַלטן פאַר די הענט, געשפּאַנט איבער דער עוועניו, ווי צוויי זאָרגלאָזע קינדער, און געמאַכט פּלענער : מען וועט וואוינען מיט דער מאַמען. די מאַמע האָט זיך שוין אויף דעם ניט געקאָנט דערוואַרטן. כאַטש מערי איז נאָך אַזוי יונג, האָט די מאַמע געוואָלט זי זאָל גלייך חתונה האָבן, און ער — וויל אויך.

זיי האָבן ביידע געלאַכט. ער האָט געזאָגט : « קוק זי נאָר אָן ! דאָס וועט זיין אַ מאַמע ! » ער האָט זי געדרייט אַרום זיך, זי אָפּגע־שטופּט און צוריקגעכאַפּט, און זי אַזוי שטאַרק געדריקט צו זיך, אַז עס האָט איר פאַרפעלט אַטעם. מערי האָט אריינגעצויגן אין זיך אַביסל לופּט, געעפּנט די אויגן, זיי ווידער פאַרמאַכט. . . זיינע הענט, אַזעלכע שטאַרקע און גוטע ! מער פּון אַלץ האָט זי ליב געהאַט זיינע אויגן. זי וואָלט שטענדיק אין זיי געקוקט. . . אַבער אין יענעם פאַר־שאַלטענעם טאָג, אין יענער פאַרשאַלטענער מינוט האָט זי ניט געקענט קוקן אין זיינע אויגן. ער האָט זיי געהאַלטן אין איין אַוועקדרייען. ער האָט גערעדט, געלאַכט, אַבער ניט געקוקט. פאַר־וואָס ? ביי וועמען זאָל זי פּרעגן ? זי האָט ווידער געעפּנט די אויגן, געקוקט צו קלאַראַן, געוואָלט אויפכאַפּן איר בליק, און ווידער געשלאָסן די אויגן. ווען זי ווייס כאַטש, וואו ער איז אומגעקומען, וואו זיין קבר איז ? אפשר איז זיין שיינער קאַפּ ערגעץ פאַרזונקען געוואָרן אין אַ בלאַטע ?

אפשר האָט זי שוין אָפּגעלעבט איר לעבן ? זיי האָבן דאָך אין זייער קורצן לעבן צוזאַמען געהאַט אַ סך פּרייד ! און אפשר האָט ער אויך אַזוי געטראַכט, ווען ער האָט צום לעצטן מאָל געקוקט אויף דער ליכטיקער וועלט ! . . אַ, מלאך מיינער ! זי דערמאָנט זיך : די ערשטע צייט האָבן אירע פּריינט זי ניט פאַרלאָזט, איר געטרייסט, אָנגעוויזן אויף די, אויף יענע, וועמען עס האָט אויך געטראָפּן דער זעלבער אומגליק, און דאָך האָבן זיי זיך גענומען אין די הענט — דאָס לעבן מוז ווייטער אָנגיין, — האָבן זיי געזאָגט. דאָס לעבן גייט טאַקע אָן. אַלע האָבן שוין קינדער. פּילע פּון אירע פּריינט, וואָס

האָבן מיט איר פריער מיטגעפילט, האָבן זי שפעטער פאַרלאָזן. זי בענקט ביט נאָך זיי, אָבער זי גייט אויס פון אומעט.
און דאָס וואָס זי קאָן ניט עסן — מיט וואָס וועט זיך דאָס ענדיקן? אָ, ווען זי מוז ניט אָנהאַלטן דאָס לעבן צוליב איר מאַמען... אָ, די מאַמע! פון איר וויל זי זיך ניט באַפרייען! מען וועט זיך מוזן נעמען אין די הענט אַריין!

קלאַראַ, וואָס האָט יאָרן אָפגעלעבט אָן פריינט, און האָט איצט אנטדעקט אין מערין אזאָ באַענטקייט, האָט זיך שוין איצט גענויטיקט אין דער חברטע. אָן איר האָט זי זיך געפילט פאַראיינוואַמט. ווען זי האָט פון איר בעט געזען מערין ליגן אַזוי לאַנג מיט פאַרמאַכטע אויגן, איז זי געוואָרן אומרואַיק. זי האָט שוין עטלעכע מאָל געוואַלט אַראָפגיין פון בעט און זען, צי מערי שלאָפט, אָדער ליגט סתם פאַר-חלשט, אָבער האָט זיך צוריקגעהאַלטן. „איך וועל נאָך אביסל צו-וואַרטן“ — האָט זי געזאָגט צו זיך. נאָכדעם איז זי שטיל צו-געגאַנגען צו מעריס בעט, אָנגערירט איר האַנט און שטיל געזאָגט: „האַסט מיך געלאָזט וואַרטן אליין צוויי שעה, איז עפעס דער מער מיט דיר?“

מערי האָט געעפנט די אויגן. זי האָט דערזען קלאַראַס געל-בלייך פנים און די ליפן, וואָס האָבן געוואַלט שמייכלען, אָבער דער שמייכל איז איבערגעגאַנגען אין אַ ציטער, ווי ביי אַ קינד, וואָס וויל וויינען און האַלט זיך צוריק. זי האָט אויסגעשטרעקט איר האַנט און געזאָגט: „געטראַכט, האַלב-געדרימלט און ווידער געטראַכט“.

מערי האָט געקוקט אויף קלאַראַן און דערפילט אַ שולד: „ניט געדאַרפט זי לאָזן אליין!“ זי האָט געזאָגט: „האַסט מיך געדאַרפט רופן!“ קלאַראַ האָט געענטפערט: „נעם עס ניט אַזוי ערנסט! איך האָב געזען אַ מענטש ליגט אַזוי לאַנג און טראַכט, בין איך אביסל אייפערזיכטיק געוואָרן. האָב געוואַלט וויסן וואָס דו האַסט געטראַכט — מעג איך?“ אָ, יאָ! מעגסט וויסן. איך וויל זאָלסט וויסן!“

קלאַראַ האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן ברעג פון מעריס בעט און מערי האָט פאַר איר אויפגעעפנט דאָס האַרץ, ווי אַ יונגע פרוי פאַר איר באַענטער פריינדין. זי האָט אָנגעהויבן דערציילן פון דער צייט, ווען זי האָט זיך געקליבן חתונה האָבן מיט איר געליבטן

פון קינדווייזן-אן, און האָט פאַרענדיקט מיט די ווערטער : „פאַרלאָרן אַלץ וואָס האָט געלעבט אין מיר, מיט מיר ! געקומען אַ בייזער ווינט, און אַלץ מיט גוואַלד אַרויסגעריסן. אַזאַ שייַן, לעבעדיק, ליכטיק לעבן ערגעץ אין ווייטע זומפן פאַרשלעפט און אויס — ווער ווייס ווי און וואו ?“

בעת'ן ריידן האָט מערי געקוקט אויף די הענט, ווי זי וואַלט פון דאָרטן עפעס אַרויסגעלייענט. געענדיקט, האָט זי אָנגעשטעלט אירע אויגן, וואָס זיינען געווען פאַרצויגן מיט רויד. זי האָט געקוקט אויף קלאַראַס פאַרגליווערטן פנים, האָט איר געגעבן אַ פאַפּיראַס און געזאָגט : „ניט געדאַרפט זיך אַזוי אַנטפלעקן !“

קלאַראַ האָט גערויכערט, זיך פאַרקוקט אין דער ווייט, און באַלד אַ פּרעג געטאָן : „און ווי פּילסטו איצט ?“ — „איצט בין איך עלנט. מיין האַרץ גייט מיר שיער אויס פון בענקשאַפט, אָבער איך בין צופרידן, וואָס מיר האָבן זיך דאָ צענויפּגעטראָפּן, מיר, מיט די זעלבע קראַנקהייטן, אפשר אויך מיט די זעלבע בענקענישן.“

מערי האָט צוגעגעבן : „האַסט דאָך מיר גאַרניט דערציילט פון דיר, איך האָב אָבער דאָס געפּיל, אַז אויך דו ביסט ניט גליקלעך, אמת ?“

קלאַראַ האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ : „יא, האָסט געטראָפּן. ביסט זייער אַ קלוגע, מערי ! נאָר ס'איז דאָ אַן אונטערשייד צווישן אונדו, דו, מערי, האָסט דאָך געהאַט אביסל גליק, איז געקומען דער טייוול און עס צעשטערט. האָסט פאַרלוירן דאָס בעסטע אין לעבן, און איך גלויב דיר. אָבער איך האָב זיך אַליין פאַרלוירן. קוקסט מיך אָן ? פאַרשטייט ניט ?“

„איך וואַלט זייער וועלן פאַרשטיין, — האָט מערי געזאָגט — רעד מיט מיר אָפּנהאַרציג, קלאַראַ ! אפשר וועט דאָס רעדן אונדז נאָך מער דערנעענטערן.“ קלאַראַ האָט זיך אביסל געקווענקלט און נאָכדעם געזאָגט : „עס איז אַ לאַנגע מעשה. האָב נאָך מיט קיינעם וועגן דעם ניט גערעדט. נאָך די אַלע יאָרן, וואָס זיינען אַוועק, האָט שוין מיין טראַגעדיע אָנגעוואָרן איר גאַנצן זין. היינט צו טאָג, וואַלט אַזאַ זאָך בכלל ניט געקאָנט פאַסירן. צוליב איין „פּאַינט“ בין איך אָפּגעריסן געוואָרן פון זיך אַליין. קיין אַנדער וואָרט האָב איך ניט פאַר דעם. הער מיך אויס.“

ווען איך בין אַלט געוואָרן זעקס יאָר איז מיין קליין ברודערל קראַנק געוואָרן אויף אַן אַנשטעקנדיקער קראַנקהייט. מען

האָט אים געדאַרפט נעמען אין שפּיטאַל. די מאַמע האָט געוויינט געווען זיכער, אַז זי וועט שוין אים קיין לעבעדיקן קיינמאַל ניט זען. אין שטוב האָט אויסגעבראַכן אַ געוויין; איך האָב מיטגעוויינט מיט אַלעמען. אַ דאָקטאָר האָט טעלעפּאָנירט אין שטאָטישן שפּיטאַל. צום הויז איז צוגעפּאַרן אַן אַמבולאַנס און עס זיינען אַריינגעקומען אַ דאָקטאָר מיט אַ נירס.

די נירס האָט מיך ממש פּאַרכשופּט! מיט איר ליכטיק פנים און ליבן שמייכל האָט זי אַריינגעבראַכט אַ ניי לעבן אין שטוב. די שרעק האָט זיך אָפּגעטאָן און אַלע האָבן אויפגעלעבט. פאַר דער מאַמען איז די קראַנקן־שוועסטער געווען ווי אַ מלאך פון הימל. אפילו דאָס קראַנקע קינד האָט זיך ניט געשראַקן פאַר דער פרעמדער, וואָס איז געווען אָנגעטאָן אין ווייסן. זי האָט אַרויסגענומען דאָס קינד פון בעטל, אים צוגעדריקט צו זיך מיט אַזויפיל ליבשאַפט, טאַקע ווי אַ צערטלעכע מאַמע.

ווען זי איז אַרויס פון שטוב אינאיינעם מיטן דאָקטאָר, האָט זי געזאָגט: "זייט רואיק, אייער יינגל וועט שנעל געזונט ווערן!" אירע ווערטער האָבן אַלעמען באַרואיקט. אַלע זיינען געווען זיכער, אַז ווערטער, וואָס קומען פון אַזאַ מענטשנס מויל, זיינען אמתע! ביז צוויי וואָכן איז דאָס קינד פולשטענדיק געזונט געוואָרן. די נירס האָבן מיר מער ניט אָנגעזען, אָבער איך האָב זי ניט געקענט פאַרגעסן. אין מיין קינדערשער פּאַנטאַזיע האָב איך זיך קיין שענערס און בעסערס ניט געקאַנט אויסמאַלן.

ווען איך בין עלטער געוואָרן, האָב איך אויסגעפונען, אַז עס איז ניט שווער צו ווערן אַ נירס, אויב נאָר מען האָט אַ שטאַרקן ווילן און מען איז אַ גוטע שילערין. איך האָב ביי זיך אָפּגעמאַכט, אַז איך מוז ווערן אַ נירס, טאַקע ווי יענע... איך בין געווען אַ גוטע שילערין. די לערערנס זיענן געווען מיט מיר צופרידן. איך האָב געענדיקט די עלעמענטאַר־שולע צו דרייצן און אַ האַלב יאָר.

אין דער מיטל־שול זיינען שוין געווען אַנדערע צייטן. ביי אונדז אין הויז איז דאָס לעבן געוואָרן ענגער, און איך האָב געמוזט אַרבעטן נאָכן לערנען. מיינע פיאיקיטן זיינען דורכשניטלעכע, איז מיר דאָס לערנען ניט אָנגעקומען אַזוי גרינג, אָבער איך בין גע־גאַנגען פון איין קלאַס צום צווייטן.

אין שטוב איז געוואָרן שווערער. די מאַמע האָט מיר דערציילט

וועגן די שוועריקייטן, און זיצנדיק אין קלאס האב איך געמוזט טראכטן וועגן די צאלונגען, וואס מען האט געדארפט מאכן. האב געארבעט עטלעכע שעה אין די אַוונטן, און דאָס לערנען איז מיר אַנגעקומען שווער. איך בין ניט געבליבן הינטערשטעליק. דער געדאַנק, אַז דאָס לערנען וועט מיך ברענגען צום ציל, איז געווען מיין טרייבֿקראַפט.

איך האָב זיך אָפּגעזאַגט פון די פאַרגעניגנס, וואָס זיינען פאַרבונדן מיט די יונגע יאַרן. האָב זיך אויסבאַהאַלטן פון מיינע פריינט, ווען זיי זיינען געגאַנגען אין די „מואוויס“. דער ציל צו ווערן אַ נירס איז געשטאַנען פאַר מיינע אויגן! — קלאַראַס קול איז געוואָרן שטילער, אַז מערין איז שווער געווען צו הערן אירע רייד. מערי האָט געזען, אַז קלאַראַ שטרענגט זיך אָן, האָט זי געזאָגט: „כאַפּאַפּ דעם אַטעם, רו זיך אָפּ! נעם אַ טרונק וואַסער!“ קלאַראַ האָט געטרונקען פונעם גלאַז וואַסער און געזאָגט: „ניט געדאַרפט אַנהויבן, נאָר איך וועל שוין פאַרזעצן. — איך האָב געענדיקט די מיטלשול, ניט ערגער ווי פילע פון מיין קלאַס, נאָר צו מאַטע- מאַטיק האָט מיר געפּעלט איין „פּאַינט“. דער פרינציפּאַל איז געווען אַ סימפּאַטישער מענטש. ער האָט ניט געוואַלט איך זאָל בלייבן אויף נאָך אַ סעמעסטער. ער האָט מיך אַריינגערופּן און געזאָגט: „איך וועל דיך לאָזן פאַרענדיקן, מיטן באַדינג זאָלסט דורכן זומער לערנען, און אָפּמאַכן דעם „פּאַינט“ כדי צו קריגן דיין דיפּלאָם.“

איך בין ניט געווען די איינציקע הינטערשטעליקע אין מיין קלאַס, און האָב באַשלאָסן גיין זומער אין סקול.

מיין טאַטע האָט געארבעט פאַר אַ דאָקטאָר, אַז איידעלער מענטש און אַ פריינט פון אונדזער פאַמיליע. דער טאַטע האָט דעם דאָקטאָר דערציילט וועגן מיין שטאַרקן באַגער צו ווערן אַ נירס, האָט דער דאָקטאָר געשיקט נאָך מיר און געזאָגט: „פאַרגעס וועגן דעם „פּאַינט“. איך וועל דיר געבן אַ בריוו צו מיינער אַ באַ- קאַנטער, אַ פאַרוואַלטערין אין אַ שול, זאָג איר, אַז האָסט געענדיקט אַ מיטלשול. מער דאַרף מען ניט.“

איך בין געווען איבערגליקלעך. אויף מאַרגן, נאָך פאַר דער באַשטימטער צייט, בין איך שוין געשטאַנען אין קאַרידאָר, און געוואַרט. איך האָב זיך דערוואַרט און געזען ווי אין דער טיר שטעלט זיך אריין אַ וואונדער־שיינע דאַמע, אין אַ שניי־ווייסן קלייד.

זי האָט אָנגעשטעלט אויף מיר אירע גרויסע, גרינע אויגן, ווי ביי אַ שלאַנג, מיך באַקוקט פֿון קאָפּ ביז די פֿיס, און געפרעגט: „וואָס ווילסטו?“ איך האָב איר דערלאַנגט דעם בריוו, דערציילט, אַז איך האָב געענדיקט די „ריווער האַי־סקול“, און וויל ווערן אַ נירס. זי האָט מיך ווידער באַטראַכט, און איך האָב שוין איצט געזען אַן אָפּענע שנאה אין אירע גרינע אויגן. זי האָט דערקענט, אַז איך בין אַ ייִדיש קינד, און האָט איר האָס שוין ניט געקענט פֿאַר־מאַסקירן.

זי האָט געדרייט דעם בריוו אין אירע הענט און מיר געהייסן קומען אין צוויי טעג ארום. דאָס האַרץ האָט מיר געזאָגט, אַז איך האָב אָנגעטראַפֿן אַזאַ, וואָס וועט מיר לייגן שטיינער אין וועג. די צוויי טעג האָבן זיך געצויגן פֿאַר מיר ווי צוויי יאָר. קוים איבער־געקומען די צוויי טעג, בין איך ווידער אַוועק און געוואַרט אין דער „לאַבי“. ווען זי האָט זיך באַוויזן, האָב איך שוין געפֿילט, אַז עס איז ניטאַ אויף וואָס צו האַפֿן, אַז אַלץ איז פֿאַרפֿאַלן! זי האָט אויף מיר אַ קוק געטאָן און אויסגעשריגן: „דו ביזט אַ ליגנערין, האָסט די שול ניט פֿאַרענדיקט. פֿאַר ליגנער זיינען אונדזערע קורסן געשלאָסן!“

מערי האָט זיך איינגעגעסן מיט אירע האַלב־פֿאַרמאַכטע אויגן אין קלאַראַס געבלעכן, ציטערדיקן פֿנים. מיט אירע קאָלטע הענט האָט זי געגלעט קלאַראַס טרוקענע, הייסע הענט, און צו זיך אליין געזאָגט: „זאָל יענע ברענען אין גיהנום!“ און זי האָט ניט געוואָלט, קלאַראַ זאָל זען ווי עס טוט איר וויי פֿאַר איר. זי האָט שווער געאַטעמט, איינגעהאַלטן די טרערן, וואָס האָבן זי געוואַרגן. נאָך אַ פֿאַר מינוט שווייגן, האָט אַ נירס געבראַכט די נאַכטיקע טאַבלעטן פֿאַר ביידן.

ביידע מיידלעך האָבן זיך אַביסל באַרואיקט. אין מעריס אויגן האָט קלאַראַ אויסגעזען ווי אַ מאַרטירערין, און זי האָט געוואָלט גע־פֿינען פֿאַר איר גוטע, צערטלעכע ווערטער. אין קלאַראַן האָט זי געזען איר אייגענעם עלנט. זי האָט געזאָגט:

„אַ שאַד וואָס מיר האָבן זיך ניט געטראַפֿן פֿריער. ביסט מיד, קלאַראַ, ווילסט נאָך ריידן?“ — „ביזט אַ טייער מיידל, מערי“ — האָט קלאַראַ געזאָגט. איך בין דיר דאַנקבאַר. בין געווען פֿאַרשלאָסן אין זיך עטלעכע יאָר. פֿאַרשטייטט מיך? ווען איך בין דעמאָלט

אָהיימגעקומען, האָט מיין מאַמע אַ קוק געטאָן אויף מיר און שוין
 ניט געדאַרפט פרעגן וואָס עס האָט פאַסירט. אַ מאַמעס האַרץ פאַר-
 שטייט אַלץ. זי האָט מיך דערפילט נאָך מער ווי איך האָב געוואַלט...
 איך האָב מער ניט געוואַלט זען מיינע שול פריינדיגעס. זיי זיינען
 דאָך געווען זיכער, אַז איך וועל באַלד זיין אַ נויַרס. אין שפּאַס
 האָבן זיי מיך שוין גערופן „די נויַרס“. איך האָב פאַרלאָרן מיין
 אייגענע ווערדע. האָב זיך אַליין פיינט געקראָגן, און וואַלט ביי אונז
 אין שטוב די לאַגע ניט געווען אַזוי שלעכט, ווער ווייסט, מיט וואָס
 עס וואַלט זיך געענדיקט?!

קלאַראַ האָט געקוקט אויף אירע הענט, געביסן די פאַרטריקנטע
 ליפּן, פּלוצלונג זיך אויפגעהויבן און זיך באַלד ווידער אַוועק-
 געזעצט, געוואַרט מערי זאָל איר עפעס זאָגן. מערי האָט געזאָגט:
 „כאָטש, ווי דו, האָב איך זיך אויך דערווייטערט פון מיינע פריינט,
 ווען כ'האָב פאַרלוירן דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע, וואָס כ'האָב
 געהאַט. דאָך, איך פיל איצט, נאָכדעם ווי איך האָב דיך אויסגעהערט,
 אַז אונדזער גרעסטער טעות איז געווען דאָס, וואָס מיר האָבן זיך
 אַליין פאַראיינזאַמט, וואָס מיר האָבן פאַרשלאָסן די עוולה, וואָס איז
 קעגן אונדז באַגאַנגען געוואָרן. אין מיין פאַל האָב איך קיין הילף
 פון קיינעם ניט געקענט דערוואַרטן, ווען מיין יונג לעבן איז צע-
 שטערט געוואָרן, אָבער אין דיין מצב, ווען דו טיילסט זיך מיט
 עמיצן וואַלט אפשר דיינס אַ פריינט דיר געזאָגט דאָס זעלבע וואָס
 איך וויל דיר זאָגן, הערנדיק דיין אנטווישונג. איך זאָג דיר: „טו
 אַ שפיי אין דער זייט פון יענער מרשעת! פון איר איז ניט אַפּ-
 אָפהענגיק דיין שיקזאַל. אויב דיין יידיש פנים איז איר ניט געפעלן,
 פּראוּו געפינען אַנדערע, וואָס וועלן דיך אויפנעמען מיט אַפענע
 אַרעמס“.

מערי האָט איצט גערעדט העכער ווי זי איז געוואוינט געווען.
 די אַדערן אויף איר האַלדו האָבן זיך אַנגעצויגן. קלאַראַ האָט געפילט
 מעריס מיטדליקייט און זי אַפגעשטעלט: „ביסט אפשר גערעכט. אָבער
 פאַרשטיין איז איין זאַך, און איבערלעבן איז עפעס אַנדערש. ניט
 וועגן אַלץ קאָן מען ריידן. איך בין ווייט פון אַ שיינהייט. האָב עס
 געפילט ווען איך בין נאָך געווען זייער יונג. ווען אלע מיידלעך
 האָבן שוין געהאַט יינגלעך-נאָכלויפער, האָט מען מיך ניט באַמערקט.

האָב איך זיך פאַררוקט אין אַ זייט און זיך געטרייסט מיט דעם, וואָס איך וועל ווערן אַ נורס, און מען וועט מיך שאַצן לויט מיינע פאַרדינסטן. דאָס וועט זיין מיין גליק. אָבער פון דעם שיינעם חלום האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם.

קלאַראַס קול איז געוואָרן שטילער, אַזוי שטיל, אַז זי האָט זיך אַליין ניט געהערט. ביידע האָבן געשוויגן. די געפערלעך-קראַנקע האָט זיך צעוויינט, און גערופן מערין. האָט זיך מערי אַראָפּגע-שאַרט פון בעט און איז אַוועקגעלאָפּן צום בעט ביים פענצטער. קלאַראַס איז איר נאָכגעגאַנגען. ווען די קראַנקע האָט דערזען די מיידלעך לעבן זיך, איז איר געוויין פאַרקראַכן צו איר אין האַלדז, און זי האָט געכליפעט און גערעדט אומפאַרשטענדלעכע רייד. די מיידלעך זיינען געשטאַנען לעבן דער קראַנקערס בעט ביז זי איז ווידער איינגעשלאָפּן.

צוריק לעבן מעריס בעט, האָבן די מיידלעך פאַררויכערט, זיך אָפּגערוט, און מערי האָט ווידער געבעטן ביי קלאַראַס: „מיר זיינען דאָך ניט פאַרטיק“. — „עס איז מיר שוין דערווידער דאָס ריידן וועגן זיך אָבער איך ענדיק שוין“ — האָט קלאַראַס געזאָגט. — „גענוג!“ אָבער מערי האָט ניט אָפּגעלאָזט „לאַמיר ניט ריידן וועגן אַ זאָך וואָס מען קען ניט צוריקקערן. די פראַגע איז, וואָס וועט איצטער זיין?“ — איצט איז אומעט, עלנט! איצט עפנט זיך ניט ביי אונדז דאָס מויל אפילו צום עסן!“ — האָט קלאַראַס געזאָגט.

קלאַראַס טאָן האָט געקלונגען כמעט שפּאַסיק. זי האָט גערעדט: „געדענקסט, וואָס איך האָב דיר שוין דערציילט, אַז ווען איך בין געגאַנגען אין סקול, האָב איך געאַרבעט אין די אַוונטן אין אַ גרויסער קראַם. דער פאַרוואַלטער איז געווען זייער צופרידן מיט מיר, און האָט געזאָגט, אַז איך קאָן צו יעדער צייט ביי אים קריגן אַרבעט. אין מיין פאַרצווייפלונג האָב איך עס באַטראַכט פאַר אַ גליק. ער האָט מיר אָנגעבאָטן אַ שטעלע, און בין נאָך דאָרט ביז איצט. וויפיל יאָר? — דאָס בלייבט שוין אַ סוד...“

איך האָב אָנגעהויבן ווי אַ פאַרקויפּערין, אָבער שוין יאָרן ווי איך בין די „אינפאַרמאַציע-ביראָ“. איך האָב פאַר זיך אַ צימערל, ווי אַ שטייגל, און דאָרטן לאָז איך איבער מיינע טעג, וואַכן, חדשים און יאָרן! קיין פריינט האָב איך ניט. מיינע איינציקע פריינט זיינען ביכער, מיט וועלכע איך פאַרברענג. קלוגע ביכער!

אזוי גאר! ביכער? — האט זיך מערי געוואונדערט, — פאר-
וואס האב איך זיך צו דעם ניט דערטראכט? אז דיר איז אומעטיק,
פילסט זיך עלנט, און האסט ניט מיט וועמען צו טיילן דיין אומעט,
נעמט מען א בוך אין האנט, מען גייט אוועק פון זיך, מען פארטוט דעם
קאפ מיט עפעס. און מיר איז אזא זאך קיינמאל גאר אויפן געדאנק
ניט געקומען. מען מוז פרואוון!

„פאר מיר איז א בוך ניט קיין צייט פארטרייב — האט קלארא
געזאגט, — פאר מיר איז א בוך א ברייט פענצטער, דורך וועלכן
איך קוק ארויס צו דער גרויסער וועלט. אפט פאסירט אפילו, אז
איך לעב ניט מיין לעבן, נאר מיטן לעבן פון די ביכער. אזוי ווי
אצינד, ווען איך האב זיך מיט דיר באקאנט, און איך פיל דיין ווייטיק
ווי מיינעם. ווי גוט וואלט טאקע געווען, ווען מענטשן פילן-מיט
יענעם ליידן, אט ווי מיר פילן די מאטערניש פון די קראנקע דא.
אפט ווער איך פילאסאפיש און מיינן, אז עס איז ניט ריכטיק מענטשן
זאלן נאר טראגן דאס אייגענע לעבן אויף די פלייצעס, אבער לאנג
האלט איך זיך ניט מיט דער פילאסאפיע. דאס הארץ ציט ערגעץ.
וואס עס פעלט מיר ווייס איך ניט. איך בין דא צווישן די קראנקע,
און וואלט וועלן וויסן וואס די דאקטוירים האבן אויסגעפונען נאך
זייערע אלע זוכענישן און פרעגענישן. עס איז מאדנע, וואס אונז
ביידן ווערט ניט ערגער און ניט בעסער.

קלאראס קול איז זייער ווייך און מילד. ס'איז גוט זי צו הערן
ריידן און צו קוקן אין איר פנים, וואס זעט אויס ווי ביי א צאָרט,
קרענקלעך קינד, וואס איז צופרידן ווען מען הערט עס אויס.
ניט איינמאל האט זיך מערי אליין דערזען אין קלאראס איבער-
לעבונגען. קלארא האט געליטן ווייל זי איז א יידישע; מערי —
ווייל זי איז א פארטאריקאנערין. קלארא פארברענגט אירע יונגע
יארן אין א צימערל, ווי אין א שטייג; זי, מערי, האט זיך קוים
דערשלאגן צו אז ארבעט ביי א „סוויטשבארד“; ניט געקאנט בא-
קומען עפעס אנדערש, כאטש איר מאן האט איר לעבן אוועקגעגעבן
פארן לאַנד. וואס מער קלארא רעדט, אלץ נעענטער ווערט מערי
צו איר.

די ביינאכטיקע נורס האט שוין לאנג טונקל געמאכט דאס
ליכט. אן אלטינקע אינעם צווייטן בעט האט זיך שטארק צעהוסט,
ניט געקענט אפכאפן דעם אטעם. קלארא האט איר דערלאנגט א גלאז

וואסער, איר געהאלפן זיך אויפזעצן. מערי איז אוועק זוכן א נירס. דערווייל איז אן אנדער קראנקע ארויסגעפאלן פון בעט. עס איז געווארן א טומל. ווען א פאר נירסעס האבן זיך באוויזן, האבן אלע געלאזט הערן פון זיך.

עס האט אויסגעזען ווי אין דער נאכטיקער פאלאטע איז געווארן טאג. עס האט זיך אנגעהויבן א לויפעניש. א יונגע בעגער-מיידל האט זיך צעוויינט און האט נאר געוואלט מען זאל שוין, די מינוט רופן צו איר א פראפעסאר, ניט אנדערש, נאר א פראפעסאר! מ'האט אריינגערופן א דאקטאר און ער האט זי איינגעשטילט.

מידע, צערפולע, האבן זיך די מיידלעך דערשלעפט צו זייערע בעטן. ניט גערעדט קיין ווארט. דאס ליכט איז אויסגעלאשן געווארן. קלארא און מערי האבן זיך געוואונטשן, זיי זאלן קענען פארמאכן די אויגן, די אויערן, אפשר אויך דאס הארץ. . .

מערי האט געטראכט: פארוואס דארפן מענטשן זיין צעטיילט צוליב אזעלכע זאכן, ווי שפראך, רעליגיע און געוואוינהייט, ווען אין זייערע הערצער, נשמות, זיינען זיי געקנאטן ווי פון איין טייג? וואו און אין וואס ליגט די אנדערשקייט? אט איז איר געווארן נאענט דאס עלטערע, ליידנדיקע מיידל; געווארן ווי די צווייטע העלפט פון איר! מערי פילט, אז אויב עפעס זאל זיך זיי שטעלן אין וועג, זיי פאנאדערשיידן, וועט עס זיין ווייטיקדיק פאר ביידן. — ניין, טראכט זי, — פון איר, פון מעריס זייט, וועט די צעשיידונג ניט קומען. זי האט ליב באקומען קלארא און וועט זי שוין ניט אפלאזן פון זיך, וועט איר אנטקעגנקומען מיט הילף ווי א שוועסטער.

קלארא האט געטראכט: „א ביסעלע שלאף!“ אבער קיין שלאף איז ניט צוגעקומען צו איר. אירע אויגן זיינען געווען פארמאכט, אבער זיי האבן אריבערגעקוקט צו מעריס בעט: זיי וועלן ביידע אויסגעשריבן ווערן פון דאנען, און וואס נאכדעם? ביידע וועלן זיך צעגיין אין באזונדערע שטאט-טיילן, זיך אפשר ניט קענען טרעפן. א, ניין! זי וויל אפילו דעם געדאנק ניט צולאזן! פארוואס זאלן זיי זיין אפגעריסן, בענקענדיג איינע נאך די אנדערע, פארוואס זאלן זיי גאר ווערן פרעמד? און אז איר, מעריס, מאמע גייט אין קירך, און מיין מאמע אין שול — איז וואס? מיר ביידע, וואס גייען ניט אין שול און ניט אין קירך, קאנען זיין פריינט. ניט מיר קענען, נאר מיר מוזן!

ביידע האָבן געטראַכט, אָבער שלאָף און טראַכטעניש זיינען ניט קיין פּאַר.

אַרום האַלב נאָך פיר האָט זיך קלאַראַ אויפגעוועקט פון איר האַלב דרימל צוליבן טאַראַראַם, וואָס די געהילפן פון די נויסעס מאַכן אַן מיט זייער קומען. זיי קלאַפן מיט שישלען, מיט די וואַסער-קריגלעך, וואָס זיי טראַגן פאַר די פּאַציענטן; זיי קלאַפן מיט די כלים, און רעדן הויך אויף אַ קול. זיי רייסן אויף די קראַנקע פון אַביסל שלאָף און מאַכן דעם טאַג, וועלכער איז גענוג לאַנג פאַר די זולאים, — נאָך לענגער.

עס איז געווען אַ טומלדיקער טאַג. אַ טאַג פון באַזוכער און דאַקטוירים. ביידע מאַמעס האָבן זיך געטראַפן אין עלעווייטער. מעריס מאַמע האָט באַגעגנט די יידישע מאַמע מיט אַ וואַרעמען שמייכל. זי רעדט צו דער עלטערער פרוי און דערוואַרט ניט קיין ענטפער, ווייל זי ווייסט, אַז יענע פאַרשטייט ניט. אָבער זי רעדט, זי טוט עס פון העפלעכקייט.

צו מעריס בעט זיינען די דאַקטוירים ניט צוגעגאַנגען, אָבער ביי קלאַראַס בעט האָבן זיי געפירט אַ גאַנצע דיסקוסיע. זי האָט ניט פאַרשטאַנען זייערע רייד און געפילט מאַדנע, נאָך מאַדנער ווען אַ דאַקטאָר האָט עפעס באַמערקט, און אלע האָבן זיך צעלאַכט. טרערן האָבן זיך געשטעלט אין קלאַראַס אויגן און זי האָט זיך אויסגעדרייט מיט דער פלייצע צו די שטייענדיקע, און איז שוין אַזוי געבליבן ליגן ביז די דאַקטוירים האָבן פאַרלאָזן דעם «וואַרד». זי האָט זיך געפרייט מיט איר מאַמע, וואָס איז פריער געשטאַנען פון דערווייטן, ווען די דאַקטוירים האָבן אַרומגערינגלט קלאַראַס בעט. איצט האָט זי געפרעגט: «וואָס מאַכסטו, מיין קינד? זעסט אויס בעסער?». זי האָט געשמייכלט, אָבער קלאַראַ האָט דערקענט, אַז די מאַמע איז צעווייטקט.

קלאַראַ האָט געקענט די מאַמע. זי האָט געוואוסט, אַז די שלאָפט ניט קיין נעכט צוליב איר. זי האָט זיך געפילט אַביסל שולדיק, און זיך באַמיט דער מאַמען צעשטרייען. זי האָט אַרויס-גענומען אַ שפיגעלע, אַנגעשמירט די ליפן, זיך געגלעט די פרייזור און געזאַגט: «אַזוי שנעל ווי איך קום אַהיים, שער איך אָפּ די האַר גאַנץ קורץ. איך וויל אויסזען יינגער. אַט-די פרייזור מאַכט מיר אַ לאַנגן פנים און איך זע אויס ווי אַן אַלטע פריצטע. די מאַמע

האַט געשמייכלט: „א פריצ'טע גאַר? ווען האָט זיך דיר דאָס געהלומט? וואו האָסטו גענומען דאָס וואָרט, מיין קינד?“ קלאַראַ האָט שמייכלענדיק געענטפערט: „ביי דיר, מאַמע, ביי דיר האָב איך עס גענומען“. מאַמע און טאָכטער האָבן זיך איבערגעקוקט און ביידע האָבן אויף אַ ווייל געפאַרשט איינע די אַנדערע.

פאַר דער מאַמען איז איצט קלאַראַס טאָן געווען אַביסל ניי און דערפרייענדיק, זי איז ניט געוואוינט געווען צו הערן פון איר טאָכטער אַזוינע רייד. קלאַראַ האָט צוגעגעבן: „און מען וועט זיך אויך דאַרפן קויפן אַ ניי קליידל. מיינע קליידער זיינען דאָך אַזוי ווי איך — פאַרעלטערט“. זי האָט געלאַכט אויפן קול.

מעריס מאַמע האָט, ווי אַלעמאָל, אַ סך גערעדט, גערעדט הויך, שנעל. זי האָט זיך איבערגעקוקט מיט דער יידישער מאַמען, ווי זי וואַלט ביי איר געפרעגט, צי זי איז מסכים מיט דעם וואָס זי זאָגט.

דער רעש פון די באַזוכער האָט אָנגעפילט דעם גאַנצן „וואָרד“. לעבן יעדער בעטל איז געשטאַנען אַ בינטל מענטשן. זיי האָבן פאַר-געסן אַז דאָ ליגן מענטשן, וואָס זיינען פול מיט יסורים; מענטשן, וואָס האַלטן ביי גסיסה, און אַז די באַזוכער האָבן פאַרלאָזן, איז געוואָרן אַ שטיקלייט, ווי צענדליקער מאַשינען וואַלטן זיך מיטאַמאָל אָפּ-געשטעלט. פון דער פּלוצלונגדיקער שטיקלייט איז אַזש ענג געוואָרן אין די הערצער ביי די וואָס קוקן אויס אויפן מאַרגן און ווייסן ניט וואָס דער מאַרגן וועט בריינגען.

די געפערלעך-קראַנקע ביים פענצטער האָט ניט אָפּגעלאָזט די האַנט פון איר שוועסטער. די אַלטע און קראַנקע שוועסטער איז געווען פאַרצווייפלט, ביז מערי איז צוגעקומען און זי באַפרייט פון דער שוועסטערס קלעם. די אומגליקלעכע האָט געפילט, אַז אירע שעה'ן זיינען געציילט, און האָט זיך געקלאַמערט אין דער האַנט, ווי זי וואַלט אין דער האַנט געזען איר איינציקע שוץ.

דער טאָג האָט זיך גערוקט פאַמעלעך. דורך די גרויסע פענצטער האָט אַריינגעקוקט אַ טריבער, גרויער הימל. די נאַקעטע ביימער לעבן די פענצטער האָבן געציטערט פון קעלט. אויף די שויבן האָט זיך פאַרצויגן אַ נאַסער נעפל, האָט אינגאַנצן פאַרשטעלט די גאַס. נאַכדעם ווי די צוויי מיידלעך האָבן זיך אַראַפּגערעדט פון האַרצן, זיך ארויסאַנטפלעקט מיט זייערע אינטימסטע געפילן, האָבן

ביידע דערפילט די נויטווענדיקייט פון שווייגן. ביידע האָבן געוואָלט פאַרדייען דאָס אַרײַנגענומענע.

נאָכן אָונט־ברויט, וואָס איז באַשטאַנען, ווי פּריער, פון צוויי טעפלעך קאַזע און אַ פּאַפּיראַס פאַר פאַרבייסן, זײַנען זײ געלעגן און גערוט נאָכן רעשיקן טאָג. מערי איז געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן און געפרוואוט אַנמעסטן אויף זיך קלאַראַס מצב, איר פּריידלאַזע מיידלשאַפט; איר לעבן אָן ליבע, אָן פאַרזוכן דעם טעם פון דעם, וואָס יעדער מיידלשע נשמה פאַרוכט, ווען זי ווערט צײטיק, רײף. זי האָט מיטגעפילט קלאַראַן, ווייל זי האָט געוואוסט, וואָס עס מײנט בענקען. עס האָט איר ווי געטאָן פאַר איר נײַגעפונענער פּרײנדינע — אַזוי ווי געטאָן, אַז זי האָט ניט געוואָלט איר פּרײנדינע זאָל עס דערקענען. . .

קלאַראַ האָט געטראַכט וועגן מערין ווי שרעקלעך עס מוז זײן צו האָבן אַזאַ טײערן מאַן און אַזוי שרעקלעך און שנעל אים פאַרלירן! אַרעמע מערי! זי פילט ווי אַ מענטש, וואָס האָט געהאַט אַ גרויס גליק און אַ טײוול איז געקומען און עס בײ אים אַוועקגעריסן, און ער איז געבליבן אַליין, עלנט, פאַרבענקט, מיט אַ צעריסן האַרץ. קלאַראַן האָט אַזוי ווי געטאָן פאַר איר יונגער פּרײנדין. זי האָט פאַרמאַכט די אויגן און געווען מערין אין די אַרעמס פון אַ יונגן, שײנעם סאַלדאַט, און פּלוצלונג איז אַלץ פאַרגאַנגען ווי אַ וויסער וואַלקן.

קלאַראַ האָט זיך אויפגעכאַפט פון אַ געשרײ: „נײן! נײן! גײ צוריק! העלף! העלף!“ — דאָס האָט דאָס נעגער־מיידל אַזוי געשרײגן. אַלע האָבן שוין איצט געשרײגן. פאַר קלאַראַס אויגן האָט זיך איצט אַנטפלעקט אַ שוידערלעכע סצענע. די קראַנקע, אינמיטן צײמער האַלב־נאַקעט. אירע פיס, דינע ווי בײ אַ קינד, זי, וואָס איז שוין לאַנגע וואָכן ניט אַראָפּ פון בעט, איז איצט געשטאַנען און זיך געהאַלטן מיט אײן האַנט אין איר קורצן העמדל און איר גאַנצער קערפער האָט געצײטערט. איר משונהדיק גרויסער קאַפּ מיט די צעשוּיבערטע האַר האָט זיך גענויגט אַרויף־און־אַראָפּ, און זי האָט געזונגען: „טשאַ־טשאַ טשאַ“. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז אַט־אַט און זי פאַלט. שנעל ווי אַ קאַץ, האָט זיך קלאַראַ אַ טראַג געטאָן צו איר און איר אונטערגעשטעלט איר קערפער. די צעדרייטע האָט אַלץ געזונגען און געטאַנצט. קלאַראַ האָט צו איר גערעדט: „זײער

שיין! זייער שיין! קום, קום, פייג געטאנצט! קיין נויס איז גראד ניט געווען. מערי איז אונטערגעלאָפֿן. ביידע מיידלעך האָבן די קראַנקע אַרײַנגעלייגט אין בעט. זי האָט געשמייכלט מיט אַ קינדערשן שמייכל און איז זינגענדיק איינגעשלאָפֿן.

אַלע קראַנקע זײַנען געווען דערשראַקן און היסטעריש. דאָס נעגער־מיידל מיט דער אַסטמאַ האָט ניט געקענט אָפּכאַפֿן דעם אַטעם פאַר שרעק. זי האָט זיך געשטיקט, געראַנגלט מיט איר אָפֿן מויל און אַרויסשטאַרטשנדיקע אויגן. זי האָט אָנגעוואָרפֿן אַ גרויל אויף די קראַנקע. דאָס זעכצן־יאָריק מיידל האָט געשריגן: „מאַמע, נעם מיך אהיים!“ פֿון יעדן בעט — איז דערגאַנגען אַן אַנדער קול. ווען עס האָבן זיך אַרײַנגעשטעלט צוויי דאַקטוירים, זײַנען זײ געבליבן שטיין אין מיטן צימער און ניט געוואוסט, וואוהיין פֿירער צו גיין. די וואָס איז געווען „פאַראַנטוואָרטלעך“ פֿאַרן גאַנצן טומל, איז געלעגן רואיק, מיט איר אויסגעדרייט מויל האָט זי געשמייכלט און עפעס געשעפטשעט אומפאַרשטענדלעכע ווערטער. די דאַקטוירים זײַנען לאַנג געשטאַנען ביי איר בעט און נאָכדעם זײַנען זײ שווייגנדיקע, מיט די פֿנימער געווענדט צו דער ערד, אַוועק.

עס האָט גענומען אַ שטיק צײַט, ביז וואַנען די דאַקטוירים איז געלונגען איינצושטילן אַלעמען. אויף מערין האָט די געשעעניש געמאַכט אַ דערשיטערנדיקן איינדרוק. דאָס ערשטע מאָל האָט זי דערזען פֿאַר זיך דעם טויט און האָט דערפֿילט אַ שוואַכקייט אין אירע אַלע גלידער. זי האָט געשפּירט אַ קעלט און זיך איבער־געדעקט איבערן קאָפּ. אויף קלאַראַן האָט עס ווייניקער געווירקט. איר געדאַנק האָט באַזיגט דאָס האַרץ... זי האָט געטראַכט, אָן די קראַנקע מוטשעט זיך צופֿיל, און וואָס גיכער, אַלץ בעסער..

די מיידלעך האָבן גערן גענומען די שלאָפֿ־טאַבלעטן, וואָס די קראַנקן־שוועסטער האָט אַלעמען אויסגעטיילט. פֿאַרן איינשלאָפֿן האָט זיך מערי מיט עמיצן געקריגט און געזידלט. עפעס אַ „פֿאַיגט“ האָט זי געזען און זיך צו דעם געריסן, און זי האָט זיך געשטיקט מיט ווערטער, וואָס זי האָט געוואָלט אַרויסשרײַען און ניט געקענט..

אינדערפֿרי האָט מערי דערציילט קלאַראַן איר חלום און האָט צוגעגעבן: „דיין נעכטיקע שנעלע האַנדלונג האָט מיך איבערצײַגט,

אז דו ביסט ניט געבוירן געוואָרן פאַר דיין שטייגל, נאָר פאַר אַ שפיטאַל. ס'איז נאָך ניט צו שפעט". קלאַראַ האָט ניט געענטפערט. זי האָט אויסגעזען רואיק און מיד.

דאָס בעט ביים פענצטער איז געווען אָפגעצויגן. די אַלטינקע, וואָס לעבן קלאַראַס בעט, האָט אויסגעזען צעשראָקן, און האָט ניט אַראָפגענומען די אויגן פון יענעם „ווינקל", ווי זי וואָלט מורא געהאַט, אַז באַלד וועט זיך יענע ווידער באַווייזן אַ טאַנצנדיקע. אָן ווערטער האָט זי געבעטן די מיידלעך, מען זאָל זיי ניט איבערלאָזן אַליין.

נאָך דער טומלדיקער נאַכט האָט זיך אויפגעכאַפט אַ שטילער, ווי אויף עפעס וואַרטנדיקער פרימאַרגן. דורך די גרויסע פענצטער האָט אַריינגעקוקט אַ בלייכער, אויסגעלייטערטער הימל. די זון, נאָך ווייטלעך, האָט זיך פאַמעלעך דערנעענטערט און צוגעזאָגט, אַז עס וועט זיין אַ שיינער טאַג.

מען האָט ניט געקרעכצט, ניט געהוסט, ווי אַלע ווייטיקן וואָלטן איינגעשלאָפן. פיטראַ, דער יונגער בחור, וואָס האָט אויסגעקערט אונטער די בעטן, האָט שטיל און מאַנאַטאַן עפעס געזונגען און דאָס געזאָנג האָט געקלונגען ווי אַ תפילה.

ביידע מיידלעך, בלאַסע און אויסגערוטע, האָבן געקוקט אויפן דאָקטאָר. זיי האָבן געפילט, אַז נאָך היינט וועלן זיי אויסגעשריבן ווערן. דער דאָקטאָר, אַ יונגער, אַ הויכער, מיט אַן אויסגעבויגענער פלייצע, קליינע, פלינקע אויגן, און זייער אַ ווייך, מעלאָדיש קול, איז אַריינגעקומען מיט רעש. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט לעבן מעריס בעט, געבלעטערט אין אַ דיקער העפט. עפעס געציילט, און ענדלעך געפרעגט: „וויילסט אהיימגיין, מערי?" מערי האָט אים געענטפערט מיט אַ פראַגע: „פרעגסט נאָך צי איך וויל?" — „גוט, היינט גייסטו אהיים! אָבער איך ראַט דיך, זאָלסט ניט בלייבן צופיל מיט זיך אַליין. זוך דיר געזעלשאפט. גודבאי!"

צו קלאַראַן איז ער צוגעגאַנגען לאַנגזאַם. ער האָט זיך געזעצט אויפן בעט ווי אַ נאָענטער מענטש און געזאָגט: "איך מיין, אַז דו האָסט דאָ מערניט וואָס צו פאַרבלייבן. אויב וועסטו וועלן, וועסטו

פרומע האלפערן

געזונט ווערן זי ער האט איבערגעחזרט: „אויב דו וועסט וועלן זי“
ער האט נאך גערעדט. מען מוז עסן, אן עסן לעבט מען ניט. אבער
דו דארפסט אויך האבן אמוזירונג. פארשטייסט, א מענטש איז
געבוירן צו זיין מיטן לעבן, ניט אויסערן לעבן. איך גלויב, אז דו
פארשטייסט. גייסט אהיים! גודבאי זי“
ביידע מיידלעך האבן געוואוסט, וואס דער דאקטאר האט געזאגט.
כאטש צו יעדער איינער האט ער גערעדט אויף אן אנדער אופן.

די שטרעף

שוין דעם דריטן טאג, און מיס מאַרעיי איז אין דער היים פון „הייליקן פאול“, און כאַטש קיינער האָט איר ניט געצוואונגען צו קומען אָהער, — האָט זי גוט געוואוסט וואוהין זי גייט. זי איז געווען צופרידן, וואָס זי האָט פאַרמאָגט דאָס ביסל געלט זיך איינ-צוקויפן די נייע דירה, וואָס זי האָט געמוזט האָבן נאָכן פאַרלאָזן דעם שפיטאַל, וואו זי האָט לאַנגע יאָרן געאַרבעט און געלאָזט הינטער זיך אַ צוגעמאַכטע טיר. וועגן טראַכטן פון צוריקגיין האָט קיין רייד ניט געקענט זיין. דאָך האָט זי זיך אין דער היים ניט געקענט איינהיימישן, זיך ניט געקענט צופאַסן צו דער אַרומיקער שטילקייט. איינגטלעך האָט מיס מאַרעיי יאָ געדאַרפט זיין צופרידן מיט דער היים. אַלע יאָרן האָט זי געשטרעבט צו זיין צווישן אייגענע. איר אומצופרידנקייט האָט זיך אָבער גענומען פון צוויי זאַכן. ערשטנס, וואָס זי איז אָנגעקומען אַביסל צו-פרי, זי איז טאַקע ניט קיין סך יינגער פון די „היים“-איינוואוינער, זי פילט אָבער, אַז זי איז אַנדערש פון די אַלטע. זי האָט אַ באַגער צו לאָזן הערן פון זיך, האָט ליב ווען עס רעשט זיך אַרום איר; זי איז ווי אַ ווילדער פויגל, וואָס דאַרף יעדעס מאָל האָבן אַ קרבן, וועמען צו שטעכן מיט זיין שאַרפן שנאָבל. נאָר מילא, זי וואָלט זיך שוין ווי עס איז דאָ איינ-געלעבט, איז אָבער די ערגסטע צרה, וואָס דווקא די היים אויפן נאָמען פון „הייליקן פאול“ געפינט זיך אין אַ יידישער געגענט. דאָס באַטראַכט זי שוין ווי אַ שטרעף פון גאָט. אויף דעם האָט זי זיך נישט געריכט.

די שנאה צו יידן איז ביי מיס מאַרעיי געווען כראַניש, און ווען דאָס חולאת האָט זיך ביי איר באַוויזן, געדענקט זי אַליין ניט. אין דער קאַטוילישער שול פאַר נירסעס, וואו זי האָט געלערנט, פלעגט די שוועסטער „סופריאַר“ אָנוואַגן די שילער, אַז אַ קראַנקע-שוועסטער טאָר ניט מאַכן קיין אונטערשייד צווישן קראַנקע, ליב האָבן יעדן חולה ווי אַן אייגן קינד. מיס מאַרעיי האָט אָבער ניט געפאַלגט דעם געבאַט פון דער „עלטערער“ שוועסטער. ווי נאָר זי איז אָנגעקומען אין דעם שפיטאַל, וואו עס האָבן זיך געפונען

יידישע חולאים, האָבן שוין די יידישע פּאַציענטן דערפילט די קעלט, וואָס האָט געיאָגט פון דער נזירס מיטן צלמל אויפן האַלדז. וואָס לענגער זי האָט געאַרבעט אין דעם שפּיטאַל, אַלץ מער שנאה האָט זי אַרויסגעוווּן צו יידן. אמת, מיס מאַרעי האָט גאַרניס געמוזט אַרבעטן אין אַ שפּיטאַל וואו עס זיינען דאָ יידן. זי האָט געקענט געפּינען גענוג שפּיטאַלן אָן יידן, איז אָבער די מעשה, וואָס אין די שפּיטאַלן אָן יידן, האָט זי זיך געפילט געצוימט, זי האָט דאָרטן ניט געהאַט אויף וועמען אויסצולאָזן אירע „עמאַציעס“. זי האָט געמוזט האָבן עמיצן, וואָס זאָל זיין אָן אָביעקט פון איר האָס. זי האָט געדאַרפט האָבן וועמען צו באַליידיקן, וועמען צו פּייניקן מיט ווערטער. עס איז געווען נאָך אַ סיבה, פאַרוואָס זי האָט געאַרבעט צווישן יידן. עס האָט זיך איר פשוט געלוינט דאָס געשעפט. זי האָט געהאַט אַ ספּעציעלע טעכניק ווי אַזוי אַרויסצוקריגן ביי די יידישע פּאַציענטן „טיפּס“. ווען זי האָט זיך דערוואוסט, אַז דער יידישער חולה קלייבט זיך פאַרלאָזן דעם שפּיטאַל, האָט זיך איר אייבערשטע ליפּ מיט די צוויי זעקעלעך איינגעצויגן, ווי זי וואָלט געשמייכלט, און זי האָט אַנגעהויבן רופן דעם פּאַציענט, וועמען זי האָט ערשט נעכטן געזידלט, — מיט דעם זיסן נאַמען — „האַני“, און האָט אים געגעבן עצות, ווי אזוי זיך אויפפירן בעת דער דערהאַלונג. זי האָט דעפּאַר באַקומען אַ קאַנווערטל.

פאַר איר אויסגעהאַלטענער שנאה האָט מיס מאַרעי באַצאָלט. כל זמן זי איז נאָך געווען יונג און געקענט אַרבעטן פאַר צוויי, האָט מען די קלאַגעס אויף איר ניט גענומען ערנסט. אָבער אַז זי איז עלטער געוואָרן; אַז אירע פּיס זיינען געוואָרן שווערער, דער קערפּער — אַנגעגאַסן, — און האָט שוין ניט געהאַט מיט וואָס זיך איבערצונעמען, האָט מען איר פאַר איר באַנעמען זיך געוווּן דעם וועג. אַפילו דאָס צלמל, וואָס זי האָט שטענדיק געטראָגן אויפן האַלדז, אַלס באַשיצער, האָט ניט געהאַלפּן. עס האָט פּאַסירט און זי האָט געעפנט איר מויל אויף אַ חולה, ניט וויסנדיק, אַז דער קראַנקער איז פון די מענטשן, וואָס לאָזט זיך ניט באַליידיקן. איז געוואָרן אַ טומל און מיס מאַרעי איז אוועקגעשטעלט געוואָרן פאַר צוויי ברירות: אַדער, אַדער; אַדער בעטן אַנטשולדיקונג און צוזאַגן, אַז מער ניט. אַדער איינפאַקן און גיין!

אין משך פון איר לאַנג־יאַריקער פּראַקטיק האָט זי טאַקע

דורכגעמאכט ביידע ברירות, אָבער ווי אַ קאָץ פּלעגט זי אָפּ-
 טרייסלען פון זיך דאָס געוועזענע, און פּלעגט אָנהויבן אַלץ פּונסניי.
 מיט די יאָרן וואָס זיינען געגאַנגען איז זי געוואָרן אַלץ מער אָנ-
 געצויגענער, קרענקלעכער. זי האָט אָבער ניט פאַרלוירן דעם חוש
 צו שטיין אויף דער וואַך, און אויפכאַפן מיט אויג און אויער,
 ביי וועמען מ'קאָן קריגן אַ גוטן „טיפּ“. ווען זי האָט דערשפּירט, אַז
 איר „טראַן“ וואַקלט זיך, האָט זי אויסגערעכנט, אַז די „יידישע
 טיפּס“ וועלן איר צוויץ קומען אויף דער עלטער, אַז זי וועט זיך
 קאָנען באַזאָרגן מיט אַ היים צווישן אייגענע. אין דער היים איז
 זי טאַקע אָנגעקומען פּריער ווי זי האָט גערעכנט.
 אין שפּיטאַל האָט זי געפּירט אַן איינזאַם לעבן. פון מענער-
 פּריינטשאַפּט איז אָפּגערעדט. די אַנדערע נורסעס האָבן זיך אויך
 געהאַלטן ווייטלעך פון איר. אפילו אירע קאַטוילישע „שוועסטער“
 די מיידלעך, וואָס האָבן אינאיינעם מיט איר געקניט פאַרן אַלמאַר,
 האָבן זי קיינמאַל ניט געלאָרן צו זיך אויף אַ גלאַז טיי. מיס מאַרעי
 איז ניט מסוגל געווען צו זיין איינעמס אַ פּריינט. דעריבער
 האָט זיך קיינער פאַר איר ניט אָנגענומען אין אַן אומגליק. ווען
 דער אומגליק איז געקומען — אַ האַרץ-אַטאַקע — איז זי געוואָרן
 נאָך אַ פּאַציענט, וואָס פאַרנעמט אַ בעט אין שפּיטאַל — מער ניט!
 זי זיצט אין גאַרטן, וואָס צאַמט אַרום די „היים“ פון די אַלטע
 לייט, און דערמאַנט זיך ווי פּיינלעך עס איז איר אָנגעקומען דאָס
 שמיכלעך צו די קראַנקע יידן, און דאָס רופן זיי זיסע נעמען, אין
 דער צייט ווען איר האַרץ איז גאַר געווען פול מיט האַס. זי דערמאַנט
 זיך, אַז אַ סך מאַל האָט זי זיך איינפאַך געביסן די ליפּן פון כעס אויף
 זיי. אָבער זיי, די יידן, האָבן געוואוסט פון דעם. זיי האָבן עס געזען!
 אויף איר פנים. ווען זי האָט אַוועקגעדרייט דעם קאַפּ, האָט זי
 געפילט ווי הינטער אירע פלייצעס שטעלט מען איר אַרויס אַ צונג.
 מיס מאַרעי פאַרמאַכט די אויגן, און עס דאַכט זיך איר, אַז עמיצער
 שטעקט אַרויס אַ צונג און חווקט, רייצט זיך מיט איר: „אַהאַ!
 האַסט פיינט געהאַט די יידן און ליב געהאַט זייער געלט? — איז
 אַט האַסטו עס! אויף דער עלטער מוזטו זיין אין אַ יידישער געגנט,
 צי דו ווילסט יאָ אַדער ניט“.

מיס מאַרעי האָט זיך אויפגעהויבן פון דער באַנק און געוואַלט
 אַפּטרייסלען פון זיך דעם קאַשמאַר, וואָס זי האָט נאָר וואָס געזען.

זי האט געמאכט א פאך טריט און איז געבליבן שטיין געפלעפט. זי האט דערזען פאר זיך א ווייסע פיגור, אזא ווייסע, אז עס האט איר אזש געבלענדט אין די אויגן. ס'איז געווען די סטאטוע פון הייליקן. ער איז געשטאנען מיט אויסגעשטרעקטע הענט, ווי ער וואלט גערופן אהער די פארביגייער. מיט מאַרעי האט געוואוסט, אז דאס איז אַ הייליקער מאַרטירער, וואָס האָט זיך איינגעשטעלט פאַר קריסטוסן, זיך געלאָזט פייניקן צוליב אים, זי האָט אַבער ניט געהאַט קיין חשק צו דערנענטערן זיך צום הייליקן, האָט זי זיך אַוועקגעדרייט פון אים און איז אַוועק אין גאַרטן, וואו אויף שיטער־צעטיילטע בענק זיינען געזעסן עטלעכע אַלטינקע און גע־דרימלט קעגן דער זון, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין זעצן. די שקיעה האָט דערמאָנט דעם פיר־שטאַקיקן מויער און דעם גאַרטן מיט די סימטעריש־באַשניטענע ברעג־ביימלעך, אַז עס ווערט באַלד נאַכט. מיט מאַרעי האָט זיך אַוועקגעזעט אויף אַ באַנק. עס איז איר געווען שווער אויפן געמיט. די פרומע, פאַרגליווערטע שטילקייט, האָט אַזוי ניט האַרמאַנירט מיט דער לעבעדיקער רירעוודיקייט, וואָס האָט דאָ אַרום גערוישט מיט לעבן, ווייבער האָבן געשטופט קינדער־וועגעלעך, געטראָגן פעק עסנוואַרג, געאַיילט אַהיים צו זייערע היימען, וואו די מענער האָבן געוואַרט אויף אַ מאַלצייט. מיט מאַרעיס האַרץ האָט זיך געצויגן איבער די שטאַכעטן. זי האָט געטראַכט: „האַב נאָך געקענט זיין צווישן לעבעדיקע מענטשן אַ גוטע פאַר יאָר, וואָס טו איך דאָ, צווישן די דרימלענדיקע?“ — „אפשר באַצאָל איך פאַר מיין גרויס מויל“ — איז געקומען אַ מחשבה. פאַרוואָס האָב איך ניט געשוויגן, נאָך אַזויפיל יאָרן זיין מיט די טייוולאַגים?“

די אַלטינקע האָבן זיך געהויבן פון די בענק. מיט מאַרעי האָט געזען ווי די אַלטע צעגייען זיך, זיי שפּאַנען מיט אַ שוועריקייט. מאַנכע קאַנען זיך ניט שלעפּן און כמעט אַלע גייען מיט שטעקנס. סיידן זי זאָל אויך נעמען שלעפּן די פיס, אויב ניט וועט מען נאָך מיינען, אַז זי האָט גענוג כח צו העלפן אַנדערע. דאָס וויל זי בשום אופן ניט. שוין גענוג געהאַלפן!

דער זייגער האָט אויסגעקלונגען זעקס. איצט איז די צייט פאַר די אַלטע צו גיין אין „טשעפל“. עס קומען זיך דאָ צונויף די שוועסטער, וואָס דאַרפן געבן גייסטיקע פירונג. זיי מאַרשירן אריין

פארלעכווייז. שטיל, מיט געבויגענע קעפ, גייען זיי פארביי די סטאטוע פון „הייליקן פאול“, וואס שטייט ביים אריינגאנג. מיס מארעי האט ניט געקענט באשליסן צי זאל זי אויך גיין צו דער תפלה. זי האט באשלאסן אז זי וועט קומען שפעטער. זי האט זיך ווידער אוועקגעזעצט און איז שוין געזעסן לענגער ווי זי האט געוואלט.

אירע געדאנקען האבן ווידער אוועקגעוואנדערט אהין פונדאנען זי איז אהער געקומען. זי האט זיך געזען אין שפיטאל, ווי זי לויפט ארום צווישן די קראנקע אין די לאנגע קארידארן. זי איז מיד און איז פול מיט צארן אויף די יידישע פאציענטן, וואס נאר זיי מאנען; דערלאנג זיי! פופצן בעטן און אלע פארנומען. אין בעט האט זיך ערשט אפגעליידגט. די ארויסהעלפער אירע, די שווארצע, זיינען ביי זיך „פארריסן“. מען טאר זיי גאר קיין ווארט ניט זאגן! און אז עס קומט די צייט ווען זיי ווערן פריי, הייבט זיי גארניט אן צו קימערן, וואס עס איז נאך געבליבן ארבעט. זיי זאגן איר: „וויילסט, ארבעט! ניט איר, איך בין פארטיג!“ דאס ווארפט איר נאך מער אריין אין כעס. און אט האט מען געבראכט א נייע פאציענטין, גראד א שווארצע. מיס מארעי איז צוגעלאפן צום טעלעפאן, געבעטן מען זאל איר שיקן הילף, זי וועט ניט אנריירן די „ניגערטע“!

דאס נעגער-מיידל האט געהערט ווי זי זידלט זיך און ניט געוואוסט פארוואס. זי איז געווען צו קראנק. זי האט געפרעגט, פארוואס האט מען קיינעם ניט געשיקט. מיס מארעי האט זי אליין געמוזט באהאנדלען, אבער אירע הענט זיינען ניט געווען צו פריינטלעך; עס האט אין איר געקאכט. איר פנים האט געברענט, און זי האט געוואלט עמיצן זידלען, האט זי זיך נוקם געווען אין נעגער-מיידל. זי געדענקט ניט וואס זי האט געזאגט דער שווארצער פאציענטקע. מסתמא עפעס ניט קיין שיינע זאך. זי געדענקט נאר, אז אלע פאציענטן, באזונדערס די יידישע זיינען געווארן אויסער זיך. אויף מארגן אינדערפרי, ווען זי איז צוגעקומען צום בעט פון נעגער מיידל, האט יענע איר ניט געוואלט ענטפערן. מיס מארעי האט אויף איר א קוק געטאן מיט פאראכטונג און געזאגט: „וואס? דו ביסט גרויס ביי זיך, ניגער!“ — און דא איז עפעס געשען! די פאציענטן האבן אלע, אויף איין קול, געשריגן, זי זאל גלייך פארלאזן דעם ווארט! זי האט זיך ניט געוואלט צוהערן און גע-פרוואווען אגיין מיט איר ארבעט, אבער באלד האבן אנגעהויבן

פליען אויף איר זשורנאלן, שטעק־שיך, שאַלעכץ פון פרוכט. מען האָט געשליידערט און געשריגן : „אַרויס!“ זי איז געלאָפֿן פון וואָרד און געשריגן, אַז די נעגער און די יידן ווילן זי דערהרגענען! באַלד האָט זי דערפילט ווי עס שטיקט איר אין האַלדז. ס'ווערט איר פינצטער אין די אויגן, און עס כאַפט זי אַרום אַ מאַדנע קעלט...

אַז זי איז געקומען צו זיך, האָט זי זיך שוין געפונען אין אַ בעט. זי איז געלעגן אַליין. קיינער איז צו איר ניט צוגעגאַנגען. בלויז ווען זי האָט גערופֿן אַ נזירס, האָט די שוועסטער זי פראַפּעסיאָנעל באַהאַנדלט. קיין פריינטשאַפט האָט איר קיינער ניט אַרויסגעוויזן. נאָך צוויי טעג איז זי שוין געווען גענוג שטאַרק צו אַרבעטן. מען האָט איר געלאָזט וויסן, אַז אין דעם שפיטאַל קאָן זי מער ניט אַרבעטן. קיין רעקאַמענדאַציע־בריוו האָט זי אויך ניט באַקומען. דער הויז־דאָקטאָר האָט איר פריינטלעך געראַטן, זי זאָל

אָוועקגיין אין אַ „היים“. דאָס האָט ער זי רעקאַמענדירט אַהער. עפעס האָט אַ בליץ געטאַן אין מיס מאַרעי'ס געדאַנק : „זאָל עס זיין, אַז דער דאָקטאָר האָט געוואוסט, אַז די 'היים' געפינט זיך אין אַ יידישער געגנט?“ מיס מאַרעי' האָט וּבאַלד אָפּגעטרייסלט דעם געדאַנק, ווי מען טרייבט אָפּ אַ בייזע פליג. „ניין! דאָס קאָן נאָר ניט געמאַלט זיין! דער דאָקטאָר איז דאָך אַ גוטער קאַטאָליק! עס איז ניט דער דאָקטאָר, וואָס האָט זי אַהער פאַרשיקט. עס איז נאָר אַ שטראַף פון גאָט!“

„גוד באי קלעאָפּאָטראַ“

דער פינף-און-צוואַנציק-יאָריקער, אביסל אומגעלומפערטער פּיעטראַ איז פאַרכאַפט געוואָרן פונעם גרויסן וואונדער: די בוי-מאַשינעריי. זינט ער געדענקט זיך, האָט ער געהאַט אַ ליבע צו קאַנסטרוקציע. עס פלעגט אים מאַדנע ציען צו יעדער זאַך וואָס מען בויט. ער טראַכט: וואָלט ער נאָר ניט אַנטלאָפן פון דער היים, ווען ער איז אַלט געווען דרייצן יאָר; ווען ער וואָלט, ווי די אַנדערע קינדער, געפּאָלגט זיין טאַטן, וואָלט ער איצט זיכער געווען אַ בוי-מייסטער, אָט ווי יענע בויער דאָרט, וואָרים פאַרשטיין פאַר-שטייט ער זיך אויס מער פון זיי.

פּיעטראַ שטייט אַ פאַרגאַפּטער פונעם גרויסן וואונדער, וואָס ער זעט דאָ, ביים עק גאַס, וואו מען בויט די נייע געביידע. אַזוי איז ער פריער געשטאַנען ביי דער אויסגראַבונג. ער פילט ווי ער וואָלט געווען אַ טייל פון דער אונטערנעמונג, ווייל אַלץ איז פאַר אים אַ וואונדער, אַלץ חידוש, ווי ער וואָלט ערשט געבוירן געוואָרן. ווי לאַנג פּיעטראַ האָט ניט געדאַרפט אַרבעטן, כל זמן ער האָט נאָך געהאַט אַ פאַר אַפּגעשפּאַרטע דאָלאַר אין קעשענע, האָט ער זיך געפונען לעבן דער בויאונג אַ גאַנצן טאַג. ער איז געשטאַנען פונדערווייטנס און זיך צוגעקוקט און ביי אים אין מוח האָט גערוישט, געקלונגען. זינט אָבער די עטלעכע דאָלאַר האָבן זיך אויסגעלאָזט, און מען דאַרף גיין זוכן אַרבעט, האָט ער זיך דערווייל געמוזט שיידן מיט זיין „וואונדער“.

ווען פּיעטראַ איז אַוועק האָט מען ערשט גענומען אַרופציען די שטאַלענע שטאַנגען פאַרן סקעלעט פון בנין, ווען ער האָט זיך שפּעטער צוריקגעקערט, האָט ער שוין דערזען פאַר זיך אַן אַנדער בילד. אַנדערע מאַשינעס און אַנדערע קלאַנגען האָבן זיך געטראָגן צו זיינע אויערן. די מוליער זיינען געשטאַנען אויף די רושטאַ-וואַניעס און געלייגט ציגל. ער האָט געקוקט אויף די אויסגעלייגטע רייען ציגל און עס איז אין אים אויפגעגאַנגען אַ פרייד. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויפן גראַז און נאָכגעפּאָלגט די ציגל-לייגער. ער האָט געציילט די ציגל, וואָס די אַרבעטער-הענט האָבן געלייגט

פלינק, געשיקט. ער האט זיי נאכגעפאלגט מיט זיין גאנץ וועזן, מיט אלע זיינע חושים, און געשפירט אז ביי אים אין הארצן וואקסט עפעס אָן, אַז ער אַליין וואַקסט אויך.

אַד, ווי ער האָט זיי מקנא געווען, די מויערער פון די ווענט! ער האָט דערביי געטראַכט: ״וואַלט איך אַליין דען ניט געקענט שטיין אינאיינעם מיט זיי און לייגן די ציגל? זיי וואַלטן דאָך גע-זונגען אונטער מיינע הענט!״ ער קוקט אויף זיינע גרויסע הענט, באַלד צופט ער אויס אביסל גראָז, און פילט ווי די פינגער ווערן אים פאַרטעמפט, זיי בענקען שוין נאָך אַרבעט. פיעטראָן טוט באַנג, וואָס ער האָט ניט מיט וועמען צו טיילן זיין באַגייסטערונג מיטן ניי-געבוירטן הויז. עס אַרט אים ניט, וואָס מען קוקט אויף אים ווי ער וואַלט געווען אביסל ״פאַרריקט״. ניט ער פרעגט ביי עמיצן, וואָס יענער טראַכט, און ניט זיי דאַרף אַנגיין, וואָס ער טראַכט. אַלץ וואָס עס וואונדערט אים, איז דאָס: פאַרוואָס גייען מענטשן פאַרביי גלייכגילטיק די געבידע, פאַרוואָס זיי זעען גאַרניט!

ווען די אַרבעטער גייען אַהיים פון דער אַרבעט און לאָזן דעם וועכטער, גייט דעמאָלט פיעטראָ צו נאָענט צו אַ שטיק-פאַרטיקער וואַנט, גלעט די ציגל און עס ווערט אים אַזוי גוט פון דער קילקייט! דאָס צוקומען צו דער וואַנט קומט אים ניט אַן אַזוי גרינג. ער מוז קריכן איבער הורבעס זאַמד, איבער קאַריטעס מיט וואַפנע, גריבער ליים, אַבער עס לוינט זיך! די הנאה איז אַזוי גרויס, אַז עס ליגט אים אין טעם אַ לענגערע צייט. ער פאַסמאַקעוועט זיך אַזש, ווי ער וואַלט אַראָפגעשלונגען אַ געשמאַקן ביסן: אַט-אַזעלכע גלאַטינקע ציגעלעך, ווי דאָס לייב פון אַ קינד!

אַ פאַר וואַכן האָט פיעטראָ געשעפט נחת פון בנין. זיינע אויגן האָבן ניט דורכגעלאָזט דעם מינדסטן צוואַוקס צום הויז. דאָס הויז איז געוואַקסן צווישן דעם כאַרכלען און רעווען פון די ציגל-הייבער און דער באַזאַכטער אַרבעט פון די מויערער, געוואַקסן מיט אַ ריטמישער שנעלקייט און פיעטראָס האַרץ האָט זיך געפרייט מיט יעדן צוואַוקס, ווי ס'פרייט זיך דאָס האַרץ ביי אַ מאַמען מיט יעדן נייעם ציינדל ביי איר קינד אין מויל.

אַנהויב מאַי האָט דער דרויסנדיקער פרימאַרגן געשאַטן מיט מתנות. אַ בוים האָט זיך צעגרינט ביים פענצטער, אַ פויגל מיט אַ רויטן שנעבעלע און בלויען בייכל, איז פון ערגעץ אַנגעפליגן.

פיעטראָ האָט באַלד פאַרגעסן, אָז ביי אים אין קעשענע ווערט ליידיק, אַז מען מוז גיין צו דער אַרבעט.

פיעטראָ איז ניט געווען קיין קוואַליפֿיצירטער אַרבעטער, האָט ער ניט געקענט אויסקלייבן קיין אַרבעט. ער האָט אַבער געשטעלט זיך אַליין צוויי באַדינגונגען, פֿון וועלכע ער וועט קיינמאָל ניט אַרונטערלאָזן: ערשטנס, מוז די אַרבעט זיין אויף דער פֿרייער לופט, און צווייטנס, דאָרף עס זיין אַזאַ סאָרט אַרבעט, וואָס קיינער זאָל אים ניט לערנען. ער האָט פֿינט, אַז מען לערנט אים, און גענוג פיעטראָ נעמט די צייטונג אין האַנט, מיטט אויף די זייט וואו עס געפינען זיך די אַנאַנסן וועגן זוכן אַרבעטער, און אַז אים געפעלט די אַרבעט, אַז ער נעמט זיך אונטער, ווייסט ער, וועט שוין דער „דוזשאַב“ זיין גוט. ער האָט אַ גוט אויג און איז מיט זיך זיכער, ער האָט זיך קיינמאָל ניט אָפּגענאַרט.

לויט זיין אויסזען און זיין קליידונג, קוקט פיעטראָ אויס אַביסל טשיקאַווע, ווען ער גייט פאַרביי און האַלט די הענט אין די קעשענעס פֿון די ברייטע הויזן, קוקט מען אים נאָך. מען באַטראַכט זיין רעקל מיטן אונטערשלאַק, וואָס איז צענויפגעלייגט גלאַט אויף אַ באַריקע. דאָס טונקעלע העמד, וואָס איז אָפֿן צונויפגעלייגט אפילו אין פֿראַסט. ער טראַגט אַ קליין מיצל אויפן קאָפּ, וואָס פאַרשטעלט ניט זיינע געקרייזלטע, לענגלעך־געשוירענע, העל־ברוינע האָר. זיין פנים איז שטענדיק צוגעברענט פֿון דער זון, און כאַטש זיינע געזיכט־צוגן זיינען שווערע, איז אין מויל פאַראַן עפעס צאַרטעס, כמעט ווייבלעכעס.

פיעטראָ האָט שטאַרק ליב קליינע קינדער. וואו ער קומט, קלייבן זיך אַרום אים קינדער, ווען ער קומט אויף זיין פּלאַץ, ווערט ער באַלד אַרומגערינגלט פֿון אַ כאַפּטע קליינוואַרג. ער באַווייזט זיי קונצן מיט אַ שטריק, לערנט זיי מאַכן קאַזעלעך מיט די הענט, און ווי מען קען אויפהייבן דעם אייגענעם שטערן, ווי מען קען דרייען מיט די אויערן, דאָס טוט ער אַבער נאָר ווען גרויסע זיינען דערביי ניטאָ. טאַמער באַווייזט זיך אַ גרויסער הייבט ער זיך אויף: אַ, גיין! נאָר ניט קיין גרויסע!

קיין נאָענטע קרובים האָט ער ניט, שאַפט זיך פיעטראָ איין קרובהשאַפט. די מענטשן מיט וועלכע ער טראַגט זיך אַרום אין געדאַנק ווייסן ניט פֿון דעם. ניט איין מאָל האָט זיך שוין פיעטראָ

פארקנסט צו מיידלעך אין דער פאנטאזיע. ער קלייבט אויס נאָר אַזעלכע מיידלעך, וואָס זיינען לויט זיין גוסט, גייט זיי נאָך, באַ-
וואונדערט זייער שיין פנים, זייער גאַנג, זייער בליק, ער גיט קיינמאָל
ניט אויף די האַפנונג צו געפינען אַזאַ מיידל, וואָס זאָל זיין פאַר אים
אַ גליק, אָט, למשל, אַזעלכע וואָס ער זעט אין די "מאוויס".

פיעטראַ האָט זיך אויך ליב צו פאַרטראַכטן וועגן ביכלעך,
וואָס ער לייענט. אָפט וויל ער זיך דערמאָנען אין דעם נאָמען פון
אַ ביכל, וואָס האָט אים געמאַכט ליכטיק אין דער נשמה. אָבער ניט
שטענדיק געלינגט עס אים. דעם נאָמען פון ביכל געדענקט ער
ניט, אָבער וואָס עס שטייט אין ביכל, דאַרף ער ניט געדענקען, גענוג
אַז ער האָט דערפילט, דורכגעלעבט. אַז מען דערשפירט עפעס
האַלט ער, איז גלייך ווי מען פאַרשטייט עס. פיעטראַ האָט ליב
צו קויפן ביכלעך, גענוצטע ביכער, וואָס קאָסטן ניט קיין סך.

עטלעכע חדשים איז פיעטראַ געווען פאַרנומען ביי דער
אַרבעט און ניט געהאַט קיין צייט צו זען זיין "וואונדער", די
נייע געביידע, וואָס איז דערווייל געוואָקסן אָן זיין אויפזיכט, די גאַנצע
צייט האָט ער די געביידע ניט אַרויסגעלאָזט פון זיין געדאַנק. ער
האַט דאָס הויז אַ נאָמען געגעבן "קלעפאַטראַ", און זיין "קלעאַ-
פאַטראַ" איז אים שטענדיק געשטאַנען פאַר די אויגן. אין זיין
פאַנטאָזיע האָט ער געזען ווי די געביידע וואָקסט, און דער געדאַנק,
אַז ער וועט זי באַלד זען אַ פאַרטיקע, אויסגעוואָקסענע, אַ צייטיקע,
האַט אים געפרייט און דערהויבן, ווי זי "קלעאַפאַטראַ", וואָלט
געווען זיינע. מיט אומגעדולד האָט ער געוואַרט אויף דעם טאָג,
ווען ער וועט זיך צוריקקערן צום נייעם בנין. ווען ער האָט זיך
דערוואַרט, איז ער ער געלאָפן צום פלאַץ מיט אַ יום טוב אין
האַרץ, ווי מען לויפט אַנטקעגן אַ געליכטער, פון וועלכער מען איז
לאַנג געווען צעשיידט. ער האָט זיך אפילו צו אַט-דער געלעגנהייט
אַפגעראַזירט און אַרומגעוואַשן.

געגאַנגען אהין איז ער דווקא פאַמעלעך. צו וואָס די איילעניש?
אַלץ שטייט דאָרט אויפן אַרט. ער האָט זיך דערמאַנט אין אַ ביימל,
וואָס ער האָט אַמאָל געפלאַנצט. ער איז דאָן אַלט געווען אַ יאָר
זיבן. ער האָט מורא געהאַט, אַז מען וועט עס צעטרעטן, האָט ער
עס אַרומגעלייגט מיט שטיינדלעך און אריינגעשטעקט אין דער
ערד אַ ווייס פענדל. דאָס פענדל האָט זיך אַנגעזען פונדערווייטנס.

דאס ביימל איז זיך צעוואקסן. א, ווי ער וואלט איצט געוואלט
אנקוקן דאס ביימל. ער האט געמיינט, אז ער וועט זיך אומקערן
אזוי, וועט ער אנטרעפן א צעוואקסענעם בוים, אבער ער האט
גארניט געטראפן, ווי עס וואלט פארברענט געווארן. אט א וועלט!
„אט-דא! אט-דא! אט איז עס! זע נאר, ווי אלץ האט זיך דא
געביטן, אפילו די גאס איז ניט צו דערקענען, אט א וועלט!
ווי אן אמתע קלעאפאטרא“, איז די נייע צוועלף-שטאקיקע געביירע
געשטאנען און זיך געריסן צום הימל. סארא שיינקייט! און אזוי
גיך? אט דאס הייסט בויען! אפילו דער טראטואר איז שוין
פארטיק, ארום זיינען פארפלאנצט בויער. היינט די גרויסקייט, די
רחבות! אבער וואס שטייט ער דא, דער יאלד, און וואונדערט זיך?
מען דארף אריינגיין אינעווייניק.

פיעטרא האט ארויסגענומען די הענט פון די קעשענעס, האט
אריבערגעשפאנט די גאס און איז געבליבן שטיין, באטראכט דאס
הויז פון דער נאענט. מיט הונדערטער פענצטער האט דאס הויז
געקוקט אויף די קליינע, אלטע פארשעמטע שטיבלעך פון דער
געגענט. עס האט אויסגעזען, ווי זיי, די שטיבלעך, שעמען זיך
און באהאלטן זיך אין שאטן פון זייער גבירישער שכנה.

עס איז שוין געווען שפעט נאכמיטאג. פון מערב האבן פלאמען,
ווי פיער-צונגען געטאנצט אין די שויבן פון די העכערע עטאזשן,
געשפרונגען פון שויבן צו שויבן, ווי משוגעים. די קאלירן האבן
זיך געביטן מיט א מוראדיקער שנעלקייט. פיעטרא האט זיך גע-
דאכט, אז די פיער-צונגען קושן די שויבן. ער האט צוגעגלעט די
קוטשמע האר אויפן קאפ, און זיך אריינגעשארט אין דער אפענער
טיר פון גרויסן, האלב-טונקעלן קארידאר. עס האט אים גענומען
שווינדלען אין די אויגן פון די קרישטאלענע הענג-לאמפן, פון
באשלאגענעם באגילדעכטס אויף די ווענט. דער קארידאר איז
געווען אזוי גרויס, אז פיעטרא האט זיך אין אים ווי פארלארן.
ער איז געשטאנען עטלעכע מינוט, געשמייכלט, ביז ער האט דערזען
לעבן זיך א קליין מענטשעלע, וואס האט אים באטראכט. איז
עס מעגלעך, אז דאס מענטשעלע, האט זיך דא געפונען זינט ער איז
אהער אריין? — האט זיך פיעטרא געוואונדערט.

דאס מענטשעלע א ציכטיקס, מיט גלאט-פארקעמטע האר, האט
אים געפרעגט: „וועמען דארפט איר דא?“ — פיעטרא האט זיך

צעשמיכלט, אביסל אַ פאַרלאָרענער, און געזאָגט: „איך בין דאָ
 ניט קיין פרעמדער. איך וויל אַרויפגיין אויפן דאַך. איך האָב זיך
 גאַרניט פאַרגעשטעלט, אַז דאָס הויז וועט זיין אזוי הויך. פון אזאָ
 הייך, קאָן מען אוודאי אַנזען גאַנץ ניריאָרק. איך גיי שוין אַרויף!“
 דאָס מענטשעלע, וואָס האָט שוין איצט געקוקט אויף אים מיט
 פאַרדאַכט, האָט זיך אַביסל אָפגערוקט, ווי ער וואָלט עפעס וועלן
 זיכער מאַכן. פעטראָ האָט ניט געזען קיין טרעפּ. ער האָט געמאַכט אַ
 טראָט נאָך אַ טראָט. אַ טיר האָט זיך געעפנט. ער איז אָפגעגאַסן
 געוואָרן מיט ליכט. פון דער טיר זיינען אַרויסגעקומען עטלעכע
 פאַרפּוצטע מענער. זיי האָבן גערעדט צווישן זיך און זיך ניט
 אומגעקוקט אויף די צוויי אין קאַרידאָר. ווען די טיר פון עלעווייטער
 האָט זיך פאַרמאַכט, האָט דאָס מענטשעלע געזאָגט:

„מיסטער, איר געפינט זיך אין אַ הויז פאַר ניט אַזעלכע ווי
 איר. עס איז ניטאָ קיין דאַך. מען קאָן דאַרט ניט אַרויפגיין, דאָס איז
 אַ וואוינונג פאַר רייכע מענטשן. וואָס מיינט איר ווילט אַהין גיין?“
 האָט אים דאָס מענטשעלע, מיט שפאַט אין די אויגן, אָנגעוויזן
 אויף אַ בודקעלע, אין ווינקל: „אַט דאָ דאַרפּט איר זיך פריער
 מעלדן!“

פיעטראָ האָט ווייניק־וואָס פאַרשטאַנען וואָס דאָס מענטשעלע
 איז אויסן, ניט פאַרשטאַנען זיינע רייד וועגן די רייכע, וועגן
 „מעלדן זיך“. אים, פיעטראָן, איז קיינמאַל ניט אויסגעקומען האָבן
 צו טאָן מיט רייכע. די באַלעבאַטיים, ביי וועלכע ער האָט געאַרבעט,
 זיינען געווען פשוטע מענטשן, ווי ער: רייכע מענטשן האָט ער נאָר
 געזען אין די פּילמס. הייסט עס, אַז „זיין קלעאַפאַטראַ“ איז גאָר
 אַ רייכע!

„פענט־הויז, שמענט הויז!“ — האָט אים אָנגענומען אַ
 פאַרדרוס, און ס'האָט זיך אים געוואָלט אויסשפּיען אין קאַרידאָר.
 ער האָט זיך איינגעהאַלטן, ביז ער איז אַרויס אין גאַס. ער
 איז געאַנגען גיך, געשטעלט שווערע טרייט מיט זיינע גרויסע
 פיס. אָפגעאַנגען עטלעכע טראָט, האָט ער זיך אויסגעדרייט און
 אויסגעשריגן הויך, כדי די „פענט־הויזער“ זאָלן דערהערן:
 „גוד באי, קלעאַפאַטראַ! גוד באַי!“

דער גורל פון אַ האָר

וואָלט די האָר געקענט ריידן, וואָלט עס געוויס געעפנט פאַר אונדז אַ האַרץ פול מיט טראַגישע איבערלעבונגען. ווי מענדעלעס „קליאַטשע“ וואָלט עס געוואָרן אַ סימבאָליש בילד, וואָס שטעלט מיט זיך פאַר אַ געוויסע עפאַכע, אָדער געוויסע טיפן. אָבער די האָר קאָן ניט ריידן!

אַמאַל, גאַר אַמאַל, ווען די האָר האָט נאָך ניט געהאַט קיין יאָרן צום ציילן, ווען ס'האַט ערשט גענומען פילן די פרייד פון אַ קיל ווינטל, די וואַרעמקייט פון דער ליבער זון, אָדער דעם קילן שפיזל פון אַ פאַר טראַפנס רעגן, — אין יענער צייט, ווען די האָר האָט אָן איר אייגענעם ווילן זיך געלאָזט גלעטן פון יעדער האַנט, — איז דער קאָליר פון דער האָר געווען גאַלדיק־ברויך. לויטן אויסזען האָט עס דערמאַנט אין בינען־האַניק. פון יענער גאַלדענער צייט זיינען אין זכרון פון דער האָר ניט פאַרצייכנט קיין קאַנפליקטן. אָבער זינט דאָן, האָט זיך די האָר אַ סך געביטן.

ווי די האָר וואָלט געפילט, אָז זי וועט זיך מוזן שטעלן קעגן שטאַרקע כחות, האָט עס זיך גענומען קרעפטיקן, געוואָרן דיק, עקשנותדיק, אַ צעשוּיבערטער וואַלד! אונטער קאָם אָדער באַרשט האָט די האָר רעוואָלטירט, זיך ניט געוואָלט אונטערגעבן. איר קאָליר איז שוין ניט געווען גאַלדיק־העל. עס האָט שימערירט צווישן קאַשטאַן־ברויך־און קופער־רויט.

ווער קען וויסן צי אַ האָר וויינט? ווער ווייסט דען צי אַ האָר קען פילן? שפירט דען אַ האָר ווייטיק, ווי א מענטש? אָבער די שער האָט זיכער געוויינט, ווען זי האָט געשאָרן גאַנצע קוסטעס! זי האָט געוויינט, ווי עס וויינט אַ זעג, וואָס פאַרשניידט אַ יונגן בוים! יאָרן זיינען אַוועק. צייטן האָבן זיך געביטן. די האָר האָט באַקומען אַ נייעם פנים.

כאַטש עס האָט זיך געדאַכט, אז די האָר וועט נאָכן שניידן מער ניט בלענדן מיט דער פילפאַרביקייט, ווי פריער, האָט אָבער פאַסירט גראַד דאָס פאַרקערטע; ווי גראַז נאָכן שניידן, האָט די האָר גע-

נומען ווידער וואקסן, און מיט נאך מער צארטקייט און מער רייך און פרייד, האבן נייע קאלירן געשפילט קעגן דער זון. און אין די פארנאכטן, ווען די זון האט זיך געזעצט און א נעפל האט די האר באהויכט מיט א פייכטקייט, האט זיך די ווייכע, סאמעטענע האר, געחנדלט מיטן פארבייגייענדיקן טאג.

פלוצלונג האבן ביזע ווינטן פון ערגעץ פארטראגן א מגפה אויף דער האר. ס'איז געווען אן אומדערבארעמדיקע מגפה. זי האט געברענט די האר פון די קעפ, איז אונדזער האר געווען צווישן די קרבנות. די האר האט אויף אן אמת אנגעפירט א שטארקן קאמף, ניט געוואלט אונטערגיין. אדאנק דעם יוגענטלעכן כח איז איר ענדלעך געלונגען אפצוראטעווען דעם שטאם, פון דער רייצנדיק-שיינער האר איז פארבליבן א קליין טונקל פינטעלע, וואס האט זיך געדארפט צעוואקסן פון דאס ניי.

זי דאס איז געווען ווייל דער קאפ, וועלכן די האר האט באשיינט, איז שוין געווען עלטער, אדער צוליב אן אנדער זאך — נאר די האר איז ווידער געקומען אויף דער ליכטיקער וועלט אין אן אנדער פיוואנאמיע, סיי אין קאליר, סיי אין כאראקטער. א נייע האר, ווי עס וואלט זיך מיט יענער, דער אמאליקער גאלדיק-ברוינער, גארניט אנגעקערט.

שטיל, ווי פארשעמט, אן קאפריזן, האט די האר פון א טונקעלן, כמעט שווארצן קאליר, פארנומען א פלאץ. עס איז ווידער געווארן די קרוין פון קאפ, — א קרוין אן פרעטענויעס.

ס'זיינען אנגעקומען און אוועק ווינטערס און זומערס, פרעסטלעך האבן זיך געשטעלט, און די האר האט ס'פרעסטל ניט אויסגעמיטן. ווי א גרא פאסיקל האט זיך דאס פרעסטל אריינגעגנבעט אין דער האר. ביים ערשטן אנבליק האט די האר געמיינט: א פארבלאדזשע-טער גאסט. אזעלכעס פאסירט אפילו ביי גאנץ יונגע האר. ס'האט זיך אבער ארויסגעוויזן, אז עס איז ניט סתם א פארבלאדזשעטער גאסט, נאר אזא, וואס איז געקומען אויף צו פארבלייבן, אויף תמיד. די גרויקייט האט זיך געצויגן פאמעלעך, אבער מיט זיכערקייט, העכער און העכער, ביז די האר האט זיך אליין ניט דערקאנט.

שטיל, באשיידן, מיט לאנגזאמע טריט האט זיך די גרויקייט געשפרייט. די האר האט זיך געשפיגלט אין געמיש פון גרוי און

שוואַרץ. עס האָט זיך פאַרגליכן צו קילע, מילדע פאַרנאַכטן, וואָס זאָגן אָן די רר פון אַנקומענדיקער נאַכט.

אַבער גלייכצייטיק האָט זיך די האָר דערפילט שוואַכער, באַדן-לאַזער, און כאַטש קיינער האָט דער האָר גאַרניט געלערנט, האָט עס גענומען זוכן עפעס, אין וואָס אַנצוכאַפן זיך. פון אָנהויב איז דער עפעס געווען אַ שוואַרצער מאַנטל.

... אין אַ האַלב־טונקעלן וואַגאָן, ביי אַ דאַמע אויפן אַרבל פון מאַנטל האָט זיך די האָר צוגעטוליעט און זיך געוואַרעמט, געחלומט פון רר. די דאַמע האָט אַבער באַמערקט אויף זיך די לאַנגע זילבערנע האָר, מיט אומצופרידנקייט פאַרביסן די ליפן און אַרונטערציענדיק שנעל די הענטשקע האָט זי אויך אַרונטער־געצויגן די האָר. זי האָט זיך ארומגעקוקט צי מען זעט ניט און עס שנעל אַראַפגעטרייסלט פון זיך.

אַ יונג בחורל, אַ יאָר אַכצן, בלוט און מילך, מיט פולע, רויטע ליפן און אַ לענגלעך נעזל, איז געזעסן און געלייענט אַ צייטונג. דאָס בחורל האָט אויסגעזען פאַרשלאָפן. ער האָט אַלע וויילע פאַרמאַכט די אויגן און זיי צוריק געעפנט מיט אַ טרייסל פון קאַפּ, ווי ער וואַלט אָפּטרייבן אַ פליג. ער האָט דערזען ביי זיך אויף די קני די לאַנגע העלע האָר, און האָט זיך קינדיש צעשמייכלט. מיט צוויי פינגער האָט ער די האָר פאַרויכטיק אויפגעהויבן, זי צוגעטראָגן צו די אויגן און באַטראַכט, ווי ער וואַלט זיך געוואַלט דערמאַנען: פון וואַנען און פון וועמען? דאָס יינגל האָט זיך ווייניק אויסגעקענט אויף די קאָלירן פון האָר. אים איז געפעלן דער קאָליר בלאַנד. ער האָט געוואַלט האַבן האָר פון אַ בלאַנדער. ער האָט געהאַלטן אין איין איבערלייגן די האָר פון איין האַנט אין דער צווייטער, ווי ער וואַלט עס געמאַסטן. ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט דער האָר. ער האָט עפעס גענומען זוכן אין וועסטל־קעשענע, נאָר דאָ איז די האָר אַרויסגעפאַלן פון דער האַנט. דער קאַנדיקטאָר האָט פלוצלינג אויסגערופן אַ סטאַנציע. דאָס יינגל האָט זיך אַ לאַז געטאָן צום אַרויסגאַנג, און די האָר איז פאַרבליבן אַליין אויף דער האַלב־ליידיקער באַנק.

באַשערט געווען דער האָר נאָך איין ביסעלע האַפנונג, האָט עס נאָך איינמאַל געפרוואוט דעם מזל.

אַן עלטערער מאַן מיט אַ הוילן קאַפּ האָט זיך געזעצט אויף דער

באנק, און די האָר, ניט האַבנדיק קיין אַנדער ברידה, האָט זיך פאַר-
קליבן צום אַלטן אויפן לאַץ.

דער אַלטער איז ברייטלעך געזעסן, אַנגעשפאַרט מיט ביידע
הענט אויף אַ דיקן שטעקן. ער האָט איינגעדערעמלט. ווען די באַן
האָט זיך אַ שטאַרקן טרייסל געטאַן, האָט ער געעפנט די אויגן, ווי
ער וואָלט זיך געוואָלט דערמאַנען, וואו ער געפינט זיך. ער האָט
דערזען ביי זיך אויף דער לאַץ די האָר, און זיך ברייט צעשמייכלט.
ער האָט די האָר באַלד ניט אַרונטערגענומען, נאָר זיך געשאַקלט
מיט פריידיקער איבערראַשונג. אויף זיין פנים אַזאַ אויסדרוק, וואָס
האָט געזאָגט: ביסט גאָר דאָ, האָ ?

אַפגעשמייכלט, אַפגעשאַקלט, האָט ער מיט צוויי דיקע פינגער
אנגענומען די האָר, און מיט אַ פנים, וואָס האָט זיך געביטן, אַ וויילע
געקוקט און פלוצלונג אַן אומצופרידענער, גענומען טרייסלען די
פינגער. זיינע ליפן האָבן געציטערט. עס האָט אויסגעזען, ווי ער
גרייט זיך אויסשרייען: „דו, אַזאַ און אַזאַ! גיי זיך דיר!“
ער האָט די האָר אַפגעטרייסלט פון די פינגער און עס צעטראַטן
מיט די פיס.

עס לאַזט זיך גלויבן, אַז אויף קיין ווייטערע נסיעות האָט זיך
שוין די האָר ניט פאַרנומען!
איז דאָס דער סוף? דער אַנהויב? — ווער ווייסט.

ק ל י ק - ק ל י ק

די ברייטע, רעשיקע עוועניו האָט געױבלט, זיך געגרייט צו דער פייערונג פון אַ נאַציאָנאַלן יום טוב. עס איז געווען אַ שבתדיקער שפּעטער נאַכמיטאַק, דער טאָג איז געווען אַ הייסער, שפּעטער האָט די היץ נאַכגעלאָזט. עס האָט געבלאַזן אַ קיל ווינטל, און דער אויס-געפּוצטער עולם אין העלע קליידער האָט געמאַכט די ברייטע טראַטואַרן זאָלן אויסזען ווי אַ קאַרניוואָל. די פּרויען אין די פּיל-פאַרביקע קליידער האָבן זיך געצויגן צו די געשעפטן, וואָס האָבן צוליבן יום טוב אויסגעפּוצט זייערע וויטרינעס. די מאַנעקענען אין די שווי-פענצטער האָבן אויסגעקוקט אין זייערע קאַסטיומען ווי מיטשפּאַצירנדיקע צווישן עולם.

די מענטשן זעען אויס ווי אָפּגעפּרישטע, באַגרייטע און באַפּרייטע פון דער היץ. פון אַלעמענס פּנימער איז, דאַכט זיך, פאַר-שוואַנדן די זאַרגלאַזיקייט. טייל האָבן זיך געאיילט און טייל — זיינען געגאַנגען לאַנגזאַם, ווי זיי וואָלטן געוואָלט דעמאַנסטרירן זייער יום-טובדיקייט.

קליק-קליק! — מען קוקט זיך אום — שווער צו זען פון דער ווייטן פון וואָנען דער מאַדנער, ניט-הויכער קלונג קומט. קיינער ווייסט ניט, צי האָט זיך דער קליק-קליק דאָ, אינעם טומל, נאָר-וואָס געלאָזן הערן, אָדער האָט זיך שוין פון לאַנג דאָ געהערט און מען האָט אים ביז איצט ניט אויפגעכאַפט.

קליק-קליק... קליק-קליק!

די גאַס יובלט. די גאַס קאַכט. דאָס לעבן שרייט אַרויס פון יעדן טראַט. אַט מאַרשירט אַ פאַרל, יוגענטלעכע. זי — אַ יאָר זיבעצן. אַ צעפּעסטעט, געצערטלט קינד מיט אַ שיין, ליכטיק פנים. זי טראַגט אַ העל-געל קליידל און זעט אויס ווי אַ געל בלימל. ער, — אַביסל עלטער, אַ טונקעלער, מיט עטלעכע שפּראַצן אויף דער אויבערשטער ליפּ.

זיי האַלטן זיך ביי די הענט, דאָס בלימל-קליידל בלאָזט זיך פונעם לייכטן ווינט און דעם ריטם פון איר גאַנג. נאָר פּלוצלונג: קליק-קליק! דאָס מיידל גיט זיך אַ שטאַרקן צאַפּל, זי שטעלט זיך

אָפּ, רייסט זיך אַוועק פון דעם יינגל און רופט אויס: „אַ גאַד! גאַד!“ זי פאַרדעקט די אויגן מיט אירע קינדערשע הענטלעך און טרייסלט זיך אָפּ פון שרעק.

דאָס יינגל בלייבט שטיין, קוקט זיך אַרום: קליק-קליק! זיינע אויגן האָבן דערזען אַ הענג-טישל, אויפן טישל — שלייפלעך פון רויט, ווייס און בלוי. ער האָט דערזען, אַז עס הויבט זיך צו אים אַ שלייפל, אָבער זיך פאַנאַנדערקלייבן ווי אַזוי דאָס שלייפל האָט זיך אָנגעהויבן, האָט ער ניט געקענט. ער האָט געמוזט לויפן צו זיין מיידל. ער איז דאָך איר באַשיצער.

„ביסט גאָר ווי אַ קינד! וואָס האָסטו זיך דערשראָקן?“ — ער האָט זי אָנגענומען פאַר אַ האַנט, זיך באַמיט צו שמייכלען, כאַטש זיינע ווייכע ליפן האָבן אַביסל געציטערט. זי האָט זיך צוגעט-טוליעט נאָענט צו אים און געזאָגט: „איך וויל אהיימגיין! איך וויל ניט גיין אין די מואוויס!“ — „זיי ניט קיין קינד, — האָט ער איר אַריינגעקוקט אין פנים. זיי זיינען געאָנגען גיך, און ווען זיי האָבן דערגרייכט דעם ראָג גאָס האָבן זיך ביידע אָפּשטעלט ווי די פיס וואַלטן זיך צענויפּגערעדט, זיך אומגעדרייט און ווידער דערהערט דאָס שאַרפע, מאָנאַטאַנע: קליק-קליק! קליק-קליק!

די גאָס איז שוין געווען ביינאַכטיק, באַגאַסן מיט ליכט פון די פיער-שילדן, טאַנצנדיקע ליכט-פאַסן און ברענענדיקע רעקלאַמעס פון די טעאַטער, און מענטשן, מענטשן, אַזויפיל מענטשן זיינען דאָ אויף דער וועלט! אָבער דער „קליק-קליק“, אביסל צעצויגן, ווי פאַרמאַטערט, איז נאַכגעאָנגען די מענטשן-כוואַליעס, די ליכט-כוואַליעס. די מענטשן האָבן גאָר ניט געזען ווער עס איז געשטאַנען אין שאַטן ביי אַ קאַרג-באַלויכטן פענצטער. נאָר אַ טישל איז געווען באַלויכטן און אין דער האַלב-טונקלקייט האָבן שי- מערירט איבערן טישל צוויי מעטאַלענע זאַכן, וואָס האָבן ניט גערעדט, נאָר אויסגעשריגן דעם משונהדיקן קלאַנג: קליק-קליק! עס זיינען פאַרבייגעאָנגען צוויי יינגלעך. איינער אַ יאָר צען, דער צווייטער נאָך אַ קינד. זיי האָבן דערזען און דערהערט דאָס גרויסע וואונדער און זיך האַסטיק אָפּגעשטעלט: „אַ דזשי!“ — איז דער יינגערער געשפרונגען צום מענטשן מיט די מאַדנע מאַשינקעס. „אַ, דזשי!“ — האָט אים דער קליינער באַטראַכט פון אויבן אַראָפּ און פון אונטן ארויף. ער האָט געזען אַז דאָס מענטשל

רירט זיך ניט, האָט ער גערופן צום גרעסערן יינגל, וואָס האָט זיך אָפגערוקט אין אַ זייט, און געקוקט מיט גרויסע, דערשראָקענע אויגן: „איז דהיס עי ריעל מען?“ דער גרעסערער שלעפט דאָס קינד און לויפט אַריבער אויף דער צווייטער זייט גאָס, כדי פון דאָרטן קענען בעסער באַטראַכטן די דאָזיקע אויסטערלישע זאָך. „קליק-קליק! קליק-קליק!“ — מאַכט דער קליינער נאָך און לאַכט אויפן קול... די גאָס זינגט! די גאָס שפּילט! פון די געשעפטן ליאַרעמען די גראַמאָפאָנען, אַ קאָנצערט אויף אַ הויכן שטאָק, ראַדיאָס אין די אַוטאָמאָבילן — אַלץ זינגט, אַלץ שפּילט, טומלט וועגן עפעס: קליק-קליק, קליק-קליק!

עס גייט פאַרביי אַ מיטליאַריקע פרוי. זי גייט פאַרטראַכט אָבער דער קליק-קליק האָט זי אויפגעוועקט. זי האָט זיך אַ צאַפל געטאָן. דער קלאַנג איז געווען נאָענט, אָבער די זאָך האָט זי ניט געקענט דערזען. אַ רגע איז זי שטיין געבליבן. זי האָט געזען ווי מענטשן לייגן אַריין די הענט אין די קעשענעס, נעמען אַרויס מטבעות, לייגן עס אַוועק אויפן אַ טישל און לויפן שנעל אַוועק, זייער ווייניק מענטשן האָבן אויסגעצויגן אַ האַנט צו נעמען דאָס שליפּל, וועלכן די „קליקער“ האָבן פאַר זיי געהאַלטן גרייט.

די פרוי, אַ פשוטע יידישע מאַמע, איז געבליבן שטיין מיט ברייט צעעפנטע אויגן, געקוקט אויף דעם מענטשל און געזאָגט אין זיך: „וויי איז מיר! מיין גאַטעניו!“ אָבער אַוועקגיין האָט זי ניט געקאָנט. אירע פיס האָבן זיך ניט גערירט. אויב זי זאָל בלייבן שטיין, האָט זי געטראַכט, קאָן זי ציען די אויפּמערקזאַמקייט פון די מענטשן. האָט זי זיך מיט שווערע פיס דערשלעפט צום אַריינגאַנג פון אַפטייק, ביי וועלכן דאָס מענטשל איז געשטאַנען. דאָס גרויסע פענצטער פון דריי זייטן, וואָס האָט אַרויסגעקוקט אין דער עוועניו און אויף דער זייטיקער גאָס, האָט דער פרוי געהאַלפן זיך גוט איינקוקן און באַטראַכטן. אירע אויגן, דורכגענומען מיט צער, האָבן זיך איינגעגעסן אין דעם מענטשליס קינסטלעכע הענט, וואָס האָבן געקלאַפט מיט דער פינקטלעכקייט פון אַ זייגער.

אַ הייב, אַ קליק, אַ לאַז אַרונטער, און — קליק, דאָס טישל, וואָס איז געהאַנגען ביים מענטשל אויפן האַלדז, איז ניט געווען גרעסער ווי צוויי פוס. עס איז געווען פירעקעכדיק. זייער עלנבויגנס האָבן גערוט אויפן טישל פון די עלנבויגנס אַרונטערבלישטשנדיקע

אלומיניום-טרייבלעך, ווי טרומייטערס, אויבן ברייטער און ביים סוף — שמעלער, האבן זיי זיך פארענדיקט שמאל. אין א קעסטעלע צווישן די טרייבלעך — שליפלעך, רויט, ווייס און בלוי, און ווען דאס טרייבל לאזט זיך ארונטער, עפנט זיך אין שפיץ א פיסקל, דאס פיסקל שטעקט ארויס א צינגל, און דאס צינגל הייבט זיך אויף פון שליפל און דערלאנגט עס צום פארבייגייער...

..דאכט זיך א גאנץ-לאנגע פראצעדור, אבער לעבן זאל די ציוויליזאציע! עס גייט זייער שנעל. קליק ארויף, קליק — ארונטער, און דאס קעסטעלע מיט די שליפלעך ווערט ליידיקער, דאס בערגל מטבעות — העכער. ווייניק פארבייגייער נעמען זיך צייט צו באטראכטן דעם מענטשן הינטער די טרייבלעך: קליק-קליק. מען קוקט זיך אום, מען ווארפט אריין א צען-סענט שטיק, טייל שטעלן זיך אפילו ניט אפ צו נעמען דאס שליפל. מען באפרייט דאס אייגענע געוויסן מיט דער מטבע. וואס העלפט דען דאס קוקן?

די יידישע מאמע שטייט אפ ביים פענצטער א שעה, אדער נאך מער. די פריערדיקע שבתדיקייט און געמיטלעכקייט איז שוין פאר שוואונדן. זי שטייט דא און ווערט ארומגענומען פון א מין זעלבסט-פייניקונג. זי וויל אַנקוקן ראָס פנים פונעם מענטשל. אָבער זיין פנים איז ווי אַ שאַטן, און אפילו דער שאַטן איז אַ געמאַכטער, אַ קינסטלע-כער. זי זעט, אַז ער איז זייער יונג. זיין פלייצע, אַ שמאַלע, ס'קעפל — קליין, און דאָס זעלבנערישע היטעלע פון אַ געוועזענעם סאַלדאַטל איז אַראָפּגערוקט אַזוי נידעריק, אַז עס זעט זיך ניט אַרויס דער שטערן.

זי באַמערקט, אַז די באַקן זיינען ביי אים זייער טונקל און אייני-געצויגן, ווי ער וואַלט קיין איין צאָן אין מויל ניט געהאַט. די ליפן, — מען זעט זיי כמעט ניט אַז — זיי זיינען אַדער איינגעצויגן, אַדער פאַרביסן. זי קוקט און איר האַרץ רייסט זיך צו אים. זי וואַלט אים כאַטש וועלן אַ גלעט טאַן, ווייזן, אַז עס טוט איר זייער, זייער וויי פאַר אים, אָבער זי האַט ניט קיין מוט צוגיין צו אים.

עס איז געוואָרן טונקעלער. אויף דער גאַס איז געוואָרן מער רעשיק. יונגוואַרג איז פאַרבייגעגאַנגען מיט געזאַנג, מיט געלעכטער. די פרוי האַט דערפילט, אַז דאָס לעבן וואָס איז פאַרבליבן, וואַלט שטייענדיק, מיטן הענג-טישל אויפן האַלדז, געדאַרפט שרייען, וויינען... וואַלט געדאַרפט שילטן! וואַלט געדאַרפט. געדאַרפט!

אָבער — זי האָט צום ערשטן מאל געכאַפט אַ בליק פון דעם מענטשנס אייגעלעך און זיי, די אויגן, זאָגן גאַרניט... מיין גאַט! די אויגן זעען אויס ווי די גלאַנציקע אייגעלעך פון אַ געמאַכטן בערעלע, אַ „טעדי בער“.

זי האָט זיך צוגערוקט נעענטער צו דער וויטרינע און ניט בע-געגלויבט די אויגן. זי האָט שוין געזען אַ סך פאַרוואונדעטע סאַלדאַטן, וואָס זיינען צוריקגעקומען פון ביידע וועלט-מלחמות, געזען מענטשן אָן פיס, מענטשן מיט לידיקע אַרבל. דאָס אויג, דאָס האַרץ פאַר-פאַנצערט זיך, ווערט פאַרהאַרטעוועט אַנטקעגן אַלע שוידערס, אָבער פאַרוואָס דאָס מענטשל, אַט-דער קליק-קליק, האָט זי אַרומגענומען מיט אַזאַ גרויל, ווייסט זי אַליין ניט.

די פרוי איז געשטאַנען און געקוקט אויף דער לעפישער אומ-באַהאַלפנקייט. זי קוקט און עס דאַכט זיך איר, אַז זי האָט יאָ געפונען אַן ענטפער אויף דער גרויסער דערשיטערונג אירער; יאָ דער מענטש האָט זיך געביטן, ער האָט זיין נשמה אָפגעגעבן די מע-טאַלענע הענט און איז אַליין געוואָרן אַ שטיק מעטאַל.

זי האָט געטראַכט, אַז אפשר האָט זיך איר בלויו געדאַכט, אַז די אויגן פון דעם קריגס-אינוואַליד זיינען אויסדרוקסלאָז; מעגלעך אַז עס איז איר אייגענע פאַנטאַזיע — קליק-קליק! אָבער ניין! זי האָט אין די דאָזיקע אויגן ניט געזען קיין נשמה. די מעטאַלענע רערן האָבן פאַרביטן אַלע חושים.

קליק-קליק... קליק-קליק! דאָס קעסטעלע האָט זיך אויס-געליידיקט. דאָס מענטשעלע האָט זיך געשאַרט אַהיים. די פרוי, די מאַמע, איז אים נאָכגעגאַנגען אַ שטיק וועג, געוואַלט מאַכן זיכער, אַז ער ווייסט דעם וועג. ער האָט זיך פאַרקערעוועט אין אַ זייטיק, טונקל געסל.

מיט אַן אַנדער וועג

מאָרן האָט פאַר קיינעם ניט דערציילט אז ער האָט אין אַ קורצער צייט, אין אַ צוויי־דריי חדשים, דורכגעמאַכט אַזוינס, וואָס האָט אין אים עפעס אָנגעצונדן, און אויך עפעס אויסגעלאָשן. כאָטש דאָס איבערגעלעבטע האָט פאַרקריצט אַ וואונדיק אָרט אין זיין יינגלשן זכרון, פאַרדריסט אים פונדעסטוועגן ניט דאָס, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט. איצט פילט ער זיך ווי אַ מענטש מיט דערפאַרונג. ער האָט טאַקע באַצאָלט פאַר דער דאָזיקער דערפאַרונג, אָבער ס'איז ווערט געווען. ער ווייסט איצט זיין פלאַץ און וועט זיך ניט רוקן צו די וואָס גייען ניט אויף זיין וועג. ער גייט אויפן וועג פון זיין טאַטן. מאַרק האָט זיך איצט דערפילט רייפער, דערוואַקסענער און עלטער ווי מיט דריי חדשים צוריק.

אַנעהויבן האָט זיך עס אין איינעם אַ פרימאָרגן, ווען מאַרק איז אַ צונויפגעדריקטער געשטאַנען אין אַ געפאַקטן אויטאָבוס. זיינע אויגן האָבן זיך אָנגעשטויסן אויף צוויי שיינע מיידלעך. אַזעלכע שיינהייטן האָט ער נאָך קיינמאַל ניט געזען! ניט סתם שיינע, אַ ליכטיקייט האָט פון זיי געפלייצט. ווען די ענגשאַפט אין „באָס“ איז געוואָרן קלענער, אַ סך מענטשן זיינען אַרונטערגעשטיגן ביי דער סאַבוועי, האָט זיך מאַרק אַוועקגעשטעלט אין אַ פאַזיציע, ער זאָל בעסער קאָנען קוקן אויף די מיידלעך. ס'איז אים געווען אַזוי גוט צו קוקן אויף זיי, ווי ער וואָלט זיך איינגעקוקט אין אַ גאַרטן מיט שיינע בלומען. זייערע ליכטיקע קליידער, זייערע ווייסע און ריינע הענטלעך מיט די פאַרשפיצטע, רויטע נעגל, די זייגערלעך אויף זייערע הענט, אפילו די ביכער, וואָס זיי האָבן געטראָגן, — אַלץ איז פאַר אים געווען אַ חידוש. מיט אַ דורשט האָט ער נאָכגעקוקט די מיידלעך ביז ער האָט געדאַרפט אַרונטערגיין אין דער סאַבוועי און ער האָט באַשלאָסן, אַז ער מוז זיך נאָכאַמאַל טרעפן מיט זיי. דאָס וועט אים ניט אַנקומען גרינג, אָבער מען דאַרף פּראַוואַן ס'מזל. מאַרק האָט ניט געוואוסט אין וואָס פאַר אַ כּשוף די מיידלעך האָבן אים פאַרמאַניעט, און די מיידלעך האָבן אפילו ניט געאַנט, אַז ניט ווייט פון זיי איז געשטאַנען אַ בחורל און האָט זיך געוואַרעמט

אין דער זונקייט, וואָס זיי האָבן אַרום זיך געשפּרייט... די מיידלעך האָבן גערעדט, געלאַכט, איינער דער צווייטער דערציילט ווי זיי האָבן נעכטן אַוונט פּאַרבּראַכט און וואָס זיי וועלן טאָן היינט אויף דער נאַכט. זייערע פּיסקלעך האָבן ניט אויפּגעהערט צו מאַלן און דאָס מאַלן האָט אין זיך געהאַט חן, אַז אַ זיסקייט האָט געטריפּט פּון זייערע מיילער. אַ פּרישקייט האָט געפּלייצט פּון די מיידלעך, ריחות פּון אַ פּרישן פּרימאַרגן און מאַרק איז אין דעם פּרימאַרגן אַריינגעצויגן געוואָרן און האָט פּאַרגעסן אָן זיך.

מאַרק האָט געזען, אַז די מיידלעך זיינען יינגער פּון אים. דאָס זיינען שילערינס, סטודענטקעס, וואָס גייען נאָך אין סקול. ווען ער וואַלט געהאַט אַ מעגלעכקייט, וואַלט ער נאָך אַליין געגאַנגען אין סקול. ער האָט בלויז פּאַרענדיקט די עלעמענטאַר-שול און זיין מאַמע האָט געהאַפּט, אַז ער, איר עלטסטער זון, וועט ווערן אַן אַדוואָ-קאַט, אַדער אַן אינושינער. האָט אָבער מיטן טאַטן געטראָפּן אַן אומגליק. ער האָט זיך אָפּגעהאַקט צוויי פינגער פּון דער רעכטער האַנט, און די דאַקטוירים האָבן קוים אָפּגעראַטעוועט די איבער-געבליבענע דריי פינגער. די משפּחה האָט געדאַרפּט לעבן אויף אַ קליינער פענסיע און מאַרק האָט זיך געמוזט לערנען אַ פּאַך. ער האָט אויפּגענומען אַ קורס אין אַן אינדוסטריעלער שול, פּאַרענדיקט שנעל און זיך אַנגעדונגען ווי אַן אַרויסהעלפּער אין אַ פּאַבריק וואו מען פּאַריכט מאַשינעס.

כאַטש ער איז נאָך ניט קיין מעכאַניקער זיינען שוין ביי אים די הענט שוואַרץ און די נעגעל אַנגעשטאַפּט מיט בלאַטע. ער פּאַרט צו דער אַרבעט אין אַ טונקל העמדל און אין שווערע, לייווענטענע הויזן. זיין גאַנג איז פּון איינעם, וואָס פּאַרדינט זיין חיונה. ער מאַכט גרויסע שפּרייזן און האַלט דאָס פעקל עסן אונטערן אַרים און די הענט אין די קעשענעס. כאַטש זיין פנים זעט אויס קינדערש, איז שוין קאַנטיק אַ מידיקייט אונטער די אויגן. צו פּרי איז ער געוואָרן אַ דערוואַקסענער מענטש. אין זיינע ביינער ליגט נאָך דאָס יינגל און דאָס יינגל וויל אָפּט ניט נאַכגעבן דעם דערוואַקסענעם. מאַרק איז דערפּאַר עפעס ניט-אַהין, ניט-אַהער. ער וויל אַרבעטן. עס אַרט אים ניט וואָס ער איז געוואָרן אַ פּאַרדינער, פּאַרקערט, זינט ער בייט אויס זיין אייגן-פּאַרדינטן דאָלאַר קוקט ער אויף זיך מיט מער דרך ארץ. יעדער מאַנטיק גיט ער דער מאַמען

זיין קאָנווערטל און מאַכט דערביי אַ זשעסט ווי זיין טאַטע. ער
 קוקט אויף דער מאַמעס פנים, שלינגט איר געטרייען בליק און גיט
 איר אַ פאַר טרייסט-ווערטער, ווי אַ מין צולייג צום קאָנווערטל;
 זאָרג זיך ניט, מאם, איך וועל נאָך לערנען, בין נאָך יונג. איך קאָן
 אַ סך, וואָס האָבן געלערנט ביי דער נאַכט, און זיינען געוואָרן
 גרויסע מענטשן. פונדעסטוועגן האָט דאָס יינגל, וואָס אין אים,
 עפעס געמאַנט. ער האָט געפילט ווי מען וואַלט אים אַרויסגעריסן
 פון אַ וואַרעם בעט אין מיטן אַ זיסן און רואיקן שלאָף. צו האַסטיק
 איז געווען דער איבערבייט. מאַרק האָט ניט נאָר אויסגעביטן דעם
 קלאַס-צימער אויף דער פאַבריק, ער האָט זיך אָפּגעריסן פון זיינע
 זעכצן יאָר און האָט געמוזט אַריבערשפּרינגען אַ בערגל, וואָס מען
 דאַרף געוויינלעך שטייגן מיט לאַנגזאַמע טריט.
 ווען ער איז געוואָרן אַן אַרבעטער האָט מאַרק געביטן זיין אַרט
 ריידן און טראַכטן. ער האָט זיך אויך דערווייטערט פון זיינע
 ביז איצטיקע חברים. די יינגלעך האָבן אָנגעהויבן רעדן צו אים ווי
 צו אַ פרעמדן, ווי ער וואַלט מיטאַמאָל געוואָרן אַן אַנדערער,
 ווי ער וואַלט געווען עלטער פון זיי מיט צען יאָר. דאָס יינגל אין
 מאַרקן האָט נאָך געבענקט נאָך די חברים אָבער ער אַליין האָט זיך
 געפילט פרעמדלעך צו זיי.

אויך צווישן די אַרבעטער האָט זיך מאַרק געפילט ניט גאָר
 היימיש, כאַטש זיי האָבן זיך באַצויגן צו אים ווי צו אַן אייגענעם
 מענטשן. די אַרבעטער האָבן געקענט זיין טאַטן און זיי האָבן געזען
 אינעם יינגל אַ טאַטנס אַ קינד. אָבער מאַרקן האָט זיך געדאַכט,
 אַז די אַרבעטער זיינען צו ווייך צו אים, אַז מען גיט אים עפעס, וואָס
 ער האָט ניט די ווערט. ס'איז אים געווען אַביסל שווער צו פאַר-
 דייען די גוטסקייט, עפעס ווי ער וואַלט אַראָפּגעשלונגען אַ צור-
 וויכע זאַך.

אין שטוב איז מאַרק געווען דער גרויסער ברודער. די דריי
 יינגערע ברידער האָבן אים געהאַלטן פאַרן אַלץ-ווייסער. זי האָבן
 אַלץ ביי אים געפרעגט, און דעריבער האָט ער, דער אַלץ-ווייסער, זיך
 געמוזט פירן ווי אַ דערוואַקסענער מענטש. פאַר זיין טאַטן האָט ער
 געמוזט ווייזן אַ פריילעך פנים. ער האָט ניט געוואַלט דער טאַטע
 זאָל טראַכטן, אַז ער האָט אים, מאַרקן, אָפּגעריסן פון זיין קינדהייט.

אבער ניט גוט האט ער זיך געפילט מיט דער מאמען, דווקא ווייל זי איז אים געווען אַמנאָענטסטן. די מאמע האט געהאַלטן אין איין קוקן אויף אים, און עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז זי זיפט דורך יעדעס וואָרט וואָס ער זאָגט צו איר.

מאַרק איז אָבער געווען זייער יונג, און דאָס זעכצן־יאָריקע בהורל מיט זיינע גלוסטענישן צו קלעטערן אַרויף האָט דורכגעריסן די מניעות און אראַפגעשליידערט די באַשווערונג.

אינדערפרי גייט מאַרק אַרויס פון שטוב מיט אַ גרויסן שפּרייז. מיט אַ שטיקל באַס, וואָס האָט זיך פאַרקליבן אין זיין יונגער שטים, שרייט ער אויס „גוד־באָי“, און ווי ער פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר, הייבט ער אָן אויסזינגען אַ לידל און לויפט אַרונטער די טרעפּ. ווען ער דערגרייכט די גאַס, זוכן זיינע אויגן עפעס אינעם פרימאַרגן. זיין האַרץ דערפילט, אַז ער גייט אַריין אין אַ טאַג, וואָס איז ניט זייער, און ער בענקט נאָכן נעכטן, וואָס איז שנעל אַוועק.

אין „באַס“ איז מאַרק ניט קיין נייער פאַסאַזשיר. ער האָט זיך אויפגעהאַדעוועט אין גאַס און קאָן גוט דאָס יונגוואָרג, אָבער דערפאַר וואָס ער פאַרט אַזוי פרי, איז אים דער עולם פּרעמד. ווען ער איז פריער געפאַרן אין סקול האָט ער געהאַט ארום זיך זיינע שול־חברים. איצט האָט ער דאָ, ארום זיך, עלטערע מענטשן, וואָס וואַרפן אויף אים אָן אַ מין שוועריקייט. אָבער זינט ער האָט דערזען די צוויי מיידלעך אין ווינקל, האָט זיך אַלץ געביטן. צוליב די דאָזיקע מיידלעך אין ווינקל פון „באַס“ איז אים די ריזע אין באַס גאַר אַנגענעם. ווען אין „באַס“ איז ענג, איז ער ניט אַנגעכמורעט, ווען ס'איז ענג איז נאָך בעסער. פון צווישן געפאַקטן עולם קאָן ער בעסער קוקן אויף די מיידלעך און זיי זאָלן אים ניט באַמערקן. קוקט ער וויפיל זיין האַרץ גלוסט.

די באַגעגעניש מיט די מיידלעך האָט פאַר מאַרקן געשאַפן אַן אָנהאַנג, וואָס האָט פאַרנומען די ניט־קלאַרע בענקשאַפט נאָך די נעכטנס, עס איז געווען אַ ציטעריקער, דינער אָנהאַנג. מאַרק האָט געוואוסט, אַז היינט־מאַרגן קען ער זיי פאַרלירן. עס האָט זיך אָבער ביים זעכצן־יאָריקן אַנגעהויבן שפּינען אַ געוואַנטער, שרעקעדיקער און אַיך דער זעלבער צייט עקשנותדיקער געדאַנק: ער וועט זיך

פרואוון באקאָנען מיט די מיידלעך. ווי אזוי ער וועט עס טאָן האָט ער אַליין ניט געוואוסט. ער אין זיינע אַרבעטער־קליידער און זיי — אַזעלכע שיינענדיקע! אָבער דעם „ווי אזוי“, האָט מאַרק אָפגעלייגט אויף שפּעטער.

דערווייל זיינען אַוועק גוטע טעג פאַר מאַרקן. אין די טעג, וואָס ער האָט געזען די מיידלעך אין ער געווען אין אַ גוטער שטימונג, אָבער ווען ער האָט זיי ניט געזען, איז אַלץ געווען קאָפּויער, אַלץ איז אים געפאַלן פון די הענט. ער האָט זיך קוים דערוואַרט, ער זאל שוין קאָנען אַהיימגיין און זיך דערוואַרטן אויפן אינדערפרי...

אין איין פרימאַרגן האָט מאַרק געטראָפן לעבן די צוויי מיידלעך צוויי יינגלעך, וואָס האָבן אויסגעזען צו זיין אין זעלבן עלטער. די יינגלעך האָבן אויך געהאַט ביכער. זיי זיינען געווען נעט און ריין געקליידט און האָבן זיך באַנומען מיט די מיידלעך ווי אַלט־באַקאַנטע. זיי זיינען געזעסן נאָענט מיט זיי, גערעדט שטיל. די מיידלעך האָבן, ווי אַלעמאַל, געשיינט. זיי האָבן געהאַלטן אין איין שמייכלעך, אַז מאַרקן האָט זיך געדאַכט, ווי זיי רייצן זיך מיט אים. ער האָט געקוקט אויף די מיידלעך, אויף די יינגלעך, און אויף זיינע שוואַרצע הענט און מיט אַ שאַרפן ווייטיק אין דער קעל האָט ער זיך אָפגערוקט וואָס ווייטער פון זיי. יענעם טאָג האָט ער געליטן פון אַ קאָפּ־ווייטיק. ער איז געווען אין כעס אויף זיך, געווען ברוגז, וואָס ער האָט זיך אַריינגענומען אין קאָפּ אַ פאַר קליידלעך, ווי ער וואַלט געווען אַ פּוּס־און־פּאַסניק; ווי ער וואַלט קיין אַנדערע דאַגות ניט געהאַט! אָבער אַ האַפּנונג האָט דאָך געטליעט אין האַרצן. פאַרט אַ זעכצן־יאַריקער!

עס זיינען אַוועק טעג, וואָכן, עס איז געקומען דער מיטן־ווינטער סעזאָן. די צען־טאָגיקע וואַקאַציע איז פאַר די שול־גייער אַ זאָך, וואָס ווערט אויפגענומען מיט פרייד. דעמאַלט מאַכט מען פלענער פאַר אַלערליי פאַרוויילונגען און די יוגנט לעבט אַ טאָג! פאַר מאַרקן זיינען אָבער די צען טעג אפשר געווען די סאַמע ליידיקסטע אין זיין יונג לעבן. ער איז געפאַרן צו דער אַרבעט אַ האַלב־פאַרשלאָפענער, אַן אַנגעכמורעטער. ביי דער אַרבעט האָט ער דאָס מויל ניט געעפנט. די עלטערע מענטשן האָבן געקוקט אויף אים מיט אומרויאיקע אויגן. די יינגערע האָבן זיך מיט אים גערייצט.

אים פאָרגעוואָרפֿן, אָז ער איז ערגעץ פאַרקראַכן אין אַ זומפּ. איינער האָט אים אַריינגערוימט אין אויער אַ סוד: „ביסט פאַרליבט, אַלטער בחור!“ מאַרקן איז הייס געוואָרן אין פנים און ער האָט ניט געוואוסט, ווי אַזוי מען דרייט זיך אַרויס פון די אויגן, וואָס קריכן אים הינטער דער הויט.

אויף מאַרגן, נאָכן ניי יאָר, איז מאַרק אויפגעשטאַנען אַ פרישער. ער איז אַרויסגעגאַנגען פון שטוב פריער ווי אַלעמאַל, און איז אַוועק צום „באַס“, ווי ער וואָלט געגאַנגען צו אַ באַגעגעניש מיט אויסגעבענקטע פריינט. אין זיין בענקשאַפט נאָך די מיידלעך האָט מאַרק געהאַט דאָס געפיל, אָז די מיידלעך ווייסן פון דעם. ווי נאָר ער איז אַריינגעשטיגן אין „באַס“ האָט ער זיי באַגעגנט. ער איז געווען אַזוי נאָענט לעבן זיי ווי קיינמאַל פריער. מאַרק האָט מער ניט געקענט אינהאלטן די פרייד און האָט זיך צעשמיכלט. זיינע אויגן האָבן זיך צעשפילט. די מיידלעך, מיט די שיינענדיקע פנימער, האָבן זיך דורכגעקוקט, אים אָפגעמאַסטן מיט זייערע פאַרוואונדערטע אויגן פון קאָפּ ביז די פיס, זיך אויסגעדרייט און ביידע האָבן אויסגעפלאַצט אין אַ הילכיקן געלעכטער.

דער שמיכל, וואָס איז געבליבן הענגען ביי מאַרקן אויפן פנים, האָט זיך פאַרביטן אויף אַ נאַרישער גרימאַסע. זיינע פיס האָבן זיך אַנגעהויבן פלאַנטערן; די הענט האָבן עפעס געזוכט אין דער קעשענע. ער איז אַ וויילע ניט געשטאַנען און ניט געגאַנגען, און פלוצלונג, ווי עפעס וואָלט אים אַ ביס געטאָן, האָט ער אויסגעדרייט זיין קאָפּ צו די מיידלעך און דערזען אַנדערע צוויי מיידלעך, צו געטוליעט איינע צו דער צווייטער און אַלץ געלאַכט. דער „באַס“ האָט זיך אָפגעשטעלט. מאַרק האָט זיך אַליין געוואונדערט, ווען ער האָט זיך דערזען שטיין אויפן טראַטואַר אין אַ ניט-באַקאַנטער געגנט.

פאַרשיידענע געפילן האָבן זיך געמישט ביי אים. ער האָט זיך געזידלט פאַרשעמט. אַ כעס האָט זיך געריסן פון זיין פאַרשטיקטן האַלדז. ער האָט ניט פאַרשטאַנען, וואָס האָט באַוואויגן די מיידלעך זיי זאָלן אַזוי גראַב אָפלאַכן פון אים. ער האָט איצט געהאַט אַ חשק זיך אַליין אָפשמייסן.

אין מיטן אַט דעם געמיש פון געפילן האָט פאַר זיינע אויגן

פ ר ו מ ע ה א ל פ ע ר ן

א בלענד געטאָן אַ גאַלדן ציילעמל. ער האָט זיך דערמאַנט, אַז ביי
איינער פון די מיידלעך אויפן האַלדז האָט זיך אויף אַ גאַלדן קייטעלע
געבאַמבלט אַ גאַלדן ציילעמל, און דאָס האָט שוין אים אַלץ קלאַר
געמאַכט.

מאַרק האָט זיך איינגעבויגן, אויפגעהויבן פון דער ערד אַ קליין
שטיינדל, עס אַ וואַרף געטאָן אין דער ריכטונג, וואוהין דער „באַס“
איז אָפגעפאַרן, און געברומט צו זיך :
„מען וועט דאַרפן גיין מיט אַן אַנדער וועג!“

עס קייקלען זיך דריי עפל

טוואן איז שוין עטלעכע מאל ארויפגעפארן מיטן עלעוויטער צום זעקסטן שטאק און געקלונגען אין דער טיר פון מאדאם לאַשם וואוינונג. זי האָט באלד נאָכן ערשט קלונג געוואוסט, אָז זי וועט ניט קריגן קיין ענטפער און וועט פאַרלירן אַ האַלבן טאָג אַרבעט. זי האָט געוואוסט, אָז עס איז אומזיסט דאָס קלינגען, ווייל זי האָט פאַרשפּעטיקט אויף פּופּצן מינוט און די מאַדאָם לאַש האָט אויף איר ניט געוואָרט, זי איז אַבער דאָך געפאַרן מיטן עלעוויטער אַהין און צוריק. זי האָט ניט געוואוסט, וואָס צו טאָן מיט זיך, איז זי געבליבן שטיין ביי דער טיר און האָט געקלונגען. זי האָט גע-קלונגען מיט איין פינגער, אַבער וואָס לענגער דאָס קלינגען האָט געדויערט, אַלץ דרייַסטער און שטאַרקער האָט זי געדריקט די פינגער, ביז זי האָט דערהערט הינטער דער טיר דעם ליאַרעם פּונעם גלעקל. זי האָט אַוועקגענומען די פינגער און איז געבליבן שטיין אַ פאַרזאָרגטע, מיט אַ דריקעניש אין האַרצן, און געטענהט צו זיך : דו, נאַרישע, שוואַרצע ! ווייסט דאָך, אָז דיין שטיין איז אומזיסט. שוין צייט זאָלט וויסן, אָז די איידעלע דאַמע וועט צוליב דיר ניט לאָזן וואָרטן איר „פיטן“ — דעם הונט — אפילו ניט פאַר אַזעלכע צען ווי דו !

ווען סוזאַן איז אַרונטער איז זי געבליבן שטיין ביים אַריינגאַנג ; ס'האָט נאָך אין איר געטליעט אַ פּונק פון האַפּנונג, אָז די מאַדאָם וועט צוריקקומען. זי האָט אויסגעקליבן אַ טונקעלן ווינקל לעבן דער טיר, געוואַלט אויסמיידן דעם בליק פון דעם אַנגעקראַכמאַליעטן טיר־וועכטער.

סוזאַן איז געשטאַנען און זיך געוואונדערט, וואָס זי האָט ביז אַצינד ניט באַמערקט ווי שוין די לאַבי איז. סאַראַ גראַמקייט... ס'האָבן דאָ געקענט וואוינען עטלעכע פאַמיליעס. אַ גרויסער, גע-ראַמער, פירעקעדיקער צימער, פלושענע בענק ביי די ווענט, מאַרמאָרע טישן מיט כינעזישע לאַמפּן אין די ווינקלען, די שטילקייט איז דאָ טונקל־וואַרעם, מענטשן גייען אַריין און אַרויס, די טיר עפנט זיך און פאַרמאַכט זיך ; אַלץ גייט דאָ אָן שטיל, אָן שום רעש.

די אויסגעפוצטע לאָבי רופט אַרויס ביי די אַרײַנקומער דרך־אָרץ. אויף סוואַנען וואָרפט די שטילע וואָרעמקײט אָן אַ דרימל. זי האָט ליב די דרעמלענדיקע שטילקײט און פאַרלירט דעם חשק אַרויס־צוגײן אויף דער ליכטיקער, קאַלטער גאַס.

סוואַן איז אַ יאָר פינף־און־דרייסיק. זי איז גרויס און שווער. אירע פלייצעס און היפטן זײַנען ריזיק, אָבער דער טראַט איז אַ גרינגער. זי טראַגט איר שווערן קערפער לייכט און שפילעוודיק. כאַטש סוואַן איז אַ גוטע אַרבעטאָרין, האָט קינדערשע רואיקע אויגן און אַ ווייבלעך־אומבאַהאַלפן פנים, איז אָבער פאַר איר, צוליבן מאַסיוון קערפער, שווער צו קריגן אַרבעט. זי טאָר דעריבער גיט זײַן איבערקלייבעריש און נעמען וואָס עס מאַכט זיך.

פאַר דער מאַדאָם לאַש אַרבעט זי שוין אַ לענגערע צײַט. זי אַרבעט דריי מאָל אַ וואָך, צו האַלבע טעג. די מאַדאָם איז אַ רייכע, צעדרייטע און קאַפּריזונע פרוי. סוואַן האָט אַ סך געדולד מיט איר. די מאַדאָם לאַש האָט אַ קאַפּריז; סוואַן מוז זײַן אין איר דירה אַכט אַזײַגער צו דער סעקונדע. אויב זי קומט פריער — עפנט זי גיט די טיר פאַר איר; אויב זי קומט אַ פאַר מינוט שפעטער — שליסט זי צו די טיר און לאָזט זיך אויף אַ שפּאַציר מיטן הונט. וואַלט סוואַן גיט געשטראַפט געוואָרן מיט אַזאַ שווערן קערפער, וואַלט זי שוין פון דער מאַדאָם לאַנג אַוועק, אָבער בדלית־ברירה! וואָס זאָל זי טאָן, אָז די איידעלע דאַמען ציטערן, האָבן גאָר מורא. אַז זײ וועלן איר דאַרפן געבן צופיל צו עסן.

„איך בין אַ פאַרשאַלטענע שוואַרצע!“ — האָט סוואַן זיך אַליין געגעסן, — אַט, היינט האָב איך פאַרלוירן אַ האַלבן טאַג אַרבעט, ווייל עס האָט זיך מיר פאַרגלוסט אָן עפל! גיט אַנדערש, אַז גאָט האָט מיך געשטעלט פאַר אַ נסיון. ווי מיט כּשוף האָבן מיך די עפל גערייצט! נאָר אויב עס איז גיט געווען גאָט, נאָר דער טייוול, איז אומזיסט זײַן אַרבעט. ער האָט דאָס מאָל גיט אויסגעפירט! איך האָב מיין נדר גיט געבראַכן; כּ״האָב די עפל גיט גענומען, און האָב פאַרן וועלן אַליין פאַרלאָרן אַ האַלבן טאַג אַרבעט.“

סוואַן איז געשטאַנען אין ווינקל און געמאַכט איר השבון הנפש. זי האָט זיך אַליין געוואַלט איבערצײַגן אין דער רײַנקײט פון איר כּוונה, ווי אַלע פרימאַרגן איז זי היינט אויך אויפגעשטאַנען זעקס אינדערפרי. זי האָט אָפּגעזאַגט די טעגלעכע תפילה, צוגעגרייט עסן.

אויסגעטרונקען איר טעפל קאָווע, און מיטן ביסן אין מויל אַרויס פון הויז; ניט געוואַלט אויפוועקן די קליינע. דאָס קינד, ווי נאָר עס עפנט די אויגן האָט עס שוין וואָס צו דערציילן. ווער האָט עס צייט פאַר איר? מיין אַרעם מיידעלע! עס איז דאָך שטענדיק אַליין. ווי נאָר עס דערזעט דער מאַמען, אַזוי וויל עס שוין ריידן. צו דער סאָבוועי איז אַ שטיק וועג און ס'נעמט אַ גאַנצע שעה דאָס פאַרן.

ווען סוזאן איז אַרויס פון דער סאָבוועי, איז עפעס ווי דער טייוול אַליין וואַלט זי געשטופט צו גיין מיט דער זייטיקער גאַס, וואו עס געפינט זיך דער גרויסער פרוכט־מאַרק; ווי אויף צו־להכעיק איז גראד דעמאָלט געשטאַנען דער בחור און געהאַלטן אין איבער־שיטן עפל פון אַ זאַק אין אַ קעסטל—אַזעלעכע פרישע, שמעקענדיקע, ערשט פון בוים אָפּגעריסן. איר האָט זיך געדאַכט: זי האָט נאָך עפל. זיי האָבן אַזש פאַרשמעקט די גאַנצע גאַס, ווי מען וואַלט געהערט אין זיי דאָס קלאַפן פון די קערנדלעך. אַ סימן פון צייטיקייט.

און זי האָט דאָך אַזוי ליב עפל!

דאָס קעסטל האָט זיך אָנגעפילט, זיך איבערגעשאַטן, די עפל האָבן זיך צעשאַטן איבערן טראַטוואַר. דריי עפל האָבן זיך גענומען קייקלען גלייך צו אירע פיס, אַזוי נאָענט, כאַטש נעם און צעטרעט זיי. צוויי עפל האָבן זיך געקייקלט צוזאַמען, אוי איינער, דער גרעסטער, באַזונדער, ווי ער וואַלט די אַנדערע צוויי געוויזן דעם וועג. אויף זיינע רויטע באַקן האָט ער זיך געקייקלט צו אירע פיס, אַז זי האָט זיך געמוזט אַפרוקן אין אַ זייט. זי האָט זיך איינגעביסן מיט אירע אויגן אין דעם עפל און עס האָט זיך איר געדאַכט, אַז זי פילט דעם שפּריצנדיקן זאַפט. איר מויל האָט געוואַסערט. דער שוים פון עפל איז צעגאַסן איבער די ליפּן. זי האָט זיך אַ בויג געטאַן, איר האַנט האָט זיך אַ צי געטאַן. . . אַבער עפעס אין איר האָט געזאָגט: ניטע! עס פעלן דיר צרות, שוואַרצע? מען וועט דערזען און מען וועט דיך באַשולדיקן אין גנבה. מער פעלט דיר ניט!

זי האָט זיך אַרומגעקוקט. קיינער איז דאָ ניט געווען. דער בחור, וואָס האָט צעשאַטן די עפל, איז געשטאַנען אויסגעדרייט מיט דער פלייצע. דער נאַשער אין איר האָט געטענהט: נאָר איינער, הויב אויף! אויב ניט, וועט עמיצער אַנדערש אויפהויבן. דער גרויסער, רויט־באַקיקער עפל האָט געוואונקען צו איר.

זי האָט זיך ווידער אָנגעבויגן, אויסגעשטרעקט די האַנט. דאָ האָט זיך פּלוצלונג פּון ערגעץ אָנגעטראָגן אַ מאַן און איז גלייך געלאָפּן אויף איר. זי האָט זיך אויסגעגלייכט, אַריינגעטאַן די האַנט אין קעשענע און איז געבליבן שטיין. דער מאַן האָט ניט געזען די עפל און זיך געיאָגט אַ פּאַרטראָגענער. ער האָט זיך אָנגעשלאָגן אין דער גרויסער, שוואַרצער פּרוי, עפעס אַ בורטשע געטאַן און איז אַוועק. זי איז ווידער געבליבן שטיין. די עפל האָבן געוואונקען, ווי זיי וואַלטן זיך געבעטן: נעם, נאַר, נעם. סיי ווי וועט מען אונדז צעטרעטן. זי האָט ווידער געוואַלט אויסשטרעקן די האַנט, אָבער זי האָט זיך דערמאַנט אין אַ זאַך, וואָס האָט שוין מיט איר געטראָפּן. ס'איז געווען מיט עטלעכע יאָר צוריק.

זי איז געגאַנגען צו דער אַרבעט. אויפן טראָטואַר איז געלעגן אַ ריינע פּרישע באַרנע. זי האָט לאָנג ניט געטראַכט, אויפגעוויבן די באַרנע, איינגעביסן. דאָ האָט זי דערהערט אַ געשריי: „העי, דו! גנבטע!“ זי האָט זיך אומגעקוקט אַ פּרוכט־וואָגן. דער פּרוכט־הענדלער יאָגט זיך נאָך איר און זידלט זי מיט וואָס עס קומט אים אין מויל אריין, ווי זי וואַלט געווען די אמתע גנבטע!

זי האָט אים אַ וואַרף געטאַן די באַרנע אין פנים און אים נאָכגעשיקט אַ פּאַר קללות. די באַליידיקונג האָט איר אָבער אַזוי ווי געטאַן ביז טרערן. דעמאָלט האָט זי אַ נדר געגעבן, ניט געבן מער קיינעם קיין געלגענהייט זי באַליידיקן, קיינמאַל וועט איר האַנט ניט אַנרירן עפעס וואָס געהערט ניט צו איר.

סוזאַן איז געווען זיכער, אַז דאָס האָט זי גאָט אַליין היינט אויסגעהיט פּון זינד, ווען זי האָט זיך דערמאַנט אין יענער פּאַסירונג פּונקט אין דער מינוט, ווען זי איז שוין געווען גרייט נאָכצוגעבן דעם יצר הרע. זי האָט געגעבן אַ לעצטן קוק אויף די עפל, ווי זי וואַלט זיך אַנטשולדיקן פּאַר זיי, וואָס זי לאַזט זיי ליגן אויף דער ערד, און איז אַוועק.

אָבער פּאַרן וועלן אַליין האָט זי באַקומען איר שטראַף. זי האָט געפּטרט צייט און פּאַרלאָרן אַ האַלבן טאַג אַרבעט. איצט וועט זי זיך שוין מוזן אַרומשלעפּן איבער די גאַסן ביז איינס אַזויגער, ביז עס וועט זיין צייט אויף צוגיין צו דער נאָכמיטאָקדיקער מאַדאַם! אַהיימיגין קען זי ניט. זי וועט דאַרפן אויסגעבן די לעצטע עטלעכע סענט אויף פּאַרן.

סוזאן האט הויך אָפּגעזיפּצט, כמעט פאַרגעסן, אַז זי שטייט
דאָ ביי דער טיר. — „און איך האָב שוין געטראַכט, אַז היינט וועל
איך מאַכן פאַר דער קליינער מיטאַג!“ — האָט זי גערעדט צו זיך —
האַב זיך אליין אָפּגעטאַן! עפל האָט זיך מיר פאַרגלוסט, שוואַרצער
נאַר, וואָס איך בין!“

סוזאן האָט געטראַכט: וואָלט זי ניט געשטראַפּט געוואָרן מיט
אַזאַ גרויסן און שווערן קערפּער, וואָלט זי ניט געהאַט קיין דאגה
מיט אַרבעט; אָבער וואָס קאָן זי טאָן. ס'איז גאַטס גאַב!
דער וועכטער, וואָס איז שוין זי דריי מאָל פאַרבייגעגאַנגען, איז
צוגעקומען צו איר, ווי ער וואָלט זי געוואָלט דערמאַנען, אַז ער איז
דאָ אויך דאָ — זי איז ניט אליין. ער האָט צוגעבויגן צו איר דעם קאַפּ
און זייער שטיל, ווי ער וואָלט ניט געוואָלט עמיצן אויפוועקן, האָט
ער געפרעגט: איר וואָרט אויף עמיצן? קאָן איך איך העלפן?
ער האָט גערעדט העפלעך, אָבער סוזאן האָט אין זיין טאָן
דערהערט ווי ער זאָגט: שוין גענוג דאָ געשטאַנען. צייט זיך אָפּצו-
טראָגן! געגאַנגען!

אַן חשק, מיט אַ שלאָבעריקייט אין קערפּער און אביסל אין כּעס
אויף זיך אליין, האָט זיך סוזאן אַרויסגעשאַרט פון דער טונקעלער,
וואַרעמער און דרעמלענדיקער לאַבי צו דער ליכטיקער קאַלטער גאַס.

פנימער

אין דעם פריען האַרבסטיקן פרימאַרגן איז די באַוועגונג אין פאַרק געווען שטיל, כמעט סודותדיק. אַלץ האָט זיך באַוועגט אין אַ ריטמישער רעגלמעסיקייט.

דאָס שטילע רוישן פון די ביימער, דער געווירבל פון אַרונטער-פאַלנדיקע בלעטער, וואָס האָבן זיך געחנדלט אַנטקעגן דער זון מיט זייערע קופער-ברוינע, בורשטין-געלבלעכע, מינענדיקע קאַלירן; געהורבעט אין בערגלעך אויף דער פייכטער ערד, ווי דאָס זשומען פון טויזנטערליי פלאַטערלעך — אין אַלץ האָט זיך געפילט אַ סודותריקייט. אַלץ האָט געזוכט אַ זוניק אַרט אויף איינער פון די בענק, וואָס זיינען אויסגעשטעלט אין אַ שרענגע איבער דער לאַנגער אַספּאַלטירטער אַלייע, וואָס ציט זיך פונעם מזרח-טייל פאַרק צו מערב.

אין דעם וואַכעדיקן פרימאַרגן זיינען דאָ געווען ווייניק מענטשן. שילא האָט געזוכט אַט-די שטילקייט. מיטן רוקן האָט זי זיך שטיף צוגעדריקט צום ווענטל פון דער באַנק און האָט פאַרדעקט מיט ביידע הענט אירע אויגן. דורך אירע פינגער-שפאַלטן האָבן זיך געצויגן פייערדיקע שפיון און דריי-עקיקע פיגורן. די דרייעקן האָבן זיך געשפרייט איבער אַ ניט באַגרענעצטער ווייטקייט. . . שילא האָט געבלאָנדזשעט אין דער ווייטקייט. זי האָט זיך פאַרקליבן אין זיך און איבערגעלעבט אַלץ, וואָס איז שוין לאַנג אַוועק אַבער איז נאָך געבליבן פריש אין איר לעבן.

זי האָט נאָך געזען איר דעיווידן, און געפילט זיינע אויגן אויף זיך. זי זעט ווי ער איז אַריין אין וואַגאָן. זי האָט דעמאַלט אפילו קיין איין מינוט געצווייפלט, אַז ער וועט זיך באַלד צורקערן אַהיים. אין אירע צוואַנציק יאָר האָט זי ניט געזען קיין וואַלקן איבער זיך. זי האָט געגלויבט, אַז מיט אים, מיט איר געליבטן, איז זי זיכער, אַז ער וועט אויסמיידן אַלע געפאַרן. דעיוויד איז דאָך געווען אַזאַ געשיקטער אַטלעט! אַזאַ גוטער לויפער! ער וועט זיך שוין אַרויס-דרייען פון סכנות. איצט, אַן אים, האָט שילא געפילט, איז זי ניט קיין גאַנצער מענטש. זי איז צעריסן אויף צווייען. האָט זי דאָך

געטראכט, אז עס וועט לאנג ניט נעמען. אזוי האט ער איר אויך פארזיכערט.

די אַוונטן זיינען געווען פּוסט. די זונטיקס — נאָך ערגער. זי האָט זיך באַלד אַריינגעוואָרפן אין דער אַרבעט. געאַרבעט פאַרן רויטן קרייץ, אין שפּיטאַלן, קלובן, זי האָט אויסגעמאַרקירט, זי זאָל ניט דאַרפן בלייבן זיצן אין דער היים. אין שטוב האָט די מאַמע אויף איר געקוקט מיט אומרואיקע אויגן. זי איז געווען איינע פון אַ גרופע מיידלעך, וואָס האָבן זיך געזוכט צו פאַרטאָן כדי צו פאַרגעסן אויף אַ וויילע זייערע געליבטע. זיי זיינען געווען צווישן זיך אינטיים און אָפּנהאַרציק. די אַרבעט אַרום קראַנקע, פאַר מיידלעך, וואָס אַרבעטן אין אַ ביוראָ, אָדער אין פאַבריקן, דערהייבט דאָס געמיט. עס איז אַ פרייד פאַר זיי צו זען, ווי אַ פאַרשמאַכט פנים לויכט אויף ווען מען דערלאַנגט אים אַביסל וואַסער, אָדער ווען מען גלייכט אים אויס דעם קישן צוקאַפּנס.

ווען זיי האָבן געהאַט אַביסל פרייע צייט, האָבן זיי געלייענט די בריוו, זיך אַראָפּגערעדט פון האַרצן. געווען צווישן זיי אַזעלכע, וואָס האָבן חתונה געהאַט אָן דעם וויסן פון זייערע עלטערן און האָבן געטראַגן די קידושין־רינגעלעך צווישן זיך. שילא האָט שטענדיק אַוועקגעדרייט דעם קאַפּ, זעענדיק ווי די קליינע, כמעט קינדערשע סילויע, גלעט און קושט דאָס רינגל.

ווען בריוו האָבן זיך פאַרצויגן, האָבן די מיידלעך ניט אויסגעזאָגט. ווען אייניקע האָבן יא באַקומען בריוו און די אַנדערע ניט, האָבן דעמאָלט אַלע געשוויגן, ניט געוואָלט וויי טאָן איינע דער צווייטער. אזוי איז געגאַנגען די צייט ביזן ערשטן ריס, וואָס די קליינע סילויע האָט געמאַכט אין אלעמענס הערצער. עטלעכע טעג האָט זיך סילויע אינגאַנצן ניט געוויזן. מען האָט זיך אָנגעשטויסן, אַז עפעס האָט געמוזט פאַסירן. ווען מען איז געקומען צו סילויען אַהיים, איז זי שוין געווען אין אַ סאַניטאַריום פאַר גייסטיק־קראַנקע. סילויע איז אַלט געווען ניינצן יאָר. זי איז געווען די לעבעדיק־סטע און יינגסטע צווישן אַלע. אַ קינד פון אַרעמע עלטערן, האָט די מאַמע געהיט ס'קינד פון אַלדאָס ביז. אַן איינציק, יונג־געצערטלט קינד, איז איר באַשערט געווען אין דער יוגנט צו קומען אין באַאיר מיט די גרויליקייטן פון דער וועלט. אירע נערוון האָבן ניט אויס־געהאַלטן, זי האָט זיך דערוואוסט, אַז איר מאַן, איר שול־חבר, זיגט

זי געדענקט זיך, איז צעריסן געוואָרן פון אַ מינע אויף זיין ערשטער ים-רייזע, און זי האָט צוזאַמענגעבראַכן!

מיט איינער ווייניקער זיינען די מיידלעך אַרומגעגאַנגען מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ. סילויע איז געווען אַן אַנזאָג, אַז אויך אַנדערע קאָנען דערוואַרטן ענלעכעס. זיי האָבן סילויעס אומגליק אַזוי לייכט ניט געקענט אַראָפּשלינגען. אַ שאַטן האָט זיך געשפּרייט איבער די קעפּ פון די מיידלעך. איידער מען האָט זיך צוגעוואוינט צו סילויעס ליידיקן פּלאַץ, איז נאָך איינע און נאָך איינע פּלוצלונג אָפּגעשטאַנען פון דער גרופּע. ווען ביי איינער האָט פּאַסירט אַן אומגליק, איר חתן איז פאַרוואונדעט אָדער פאַרפּאַלן געוואָרן, האָבן זיי זיך מער אין שפּיטאַל ניט באַוויזן, ווי זיי וואָלטן דערפּילט, אַז זיי האָבן שוין אָפּגעצאָלט אַ חוב דער וועלט.

שילא האָט געדענקט דעם פּאַל מיט איינער, וואָס האָט אויף איר געמאַכט אַ טיפּן איינדרוק. יענע האָט געהייסן מערי. אַ ליב מיידל. ווען מערי איז ניט געקומען אין שפּיטאַל, האָבן זיי שוין געאַנט, אַז זי איז בייט טייוול אין פּויסט. שילא האָט מערין שטאַרק ליב געהאַט, זי האָט זיך ניט געקענט איינהאַלטן און איז געגאַנגען זי זען. מערי האָט אָבער שילאַן ניט געלאָזן אַריבערטעטן די שוועל. זי איז איר אַנטקעגנגעקומען און איר דערקלערט: סאל איז צוריקגעקומען מיט אַ דורכגעשאַסענעם האַלדז. ער רעדט מיט דער הילף פון אַ טרייבל; דאָס ריידן קומט אים אַן שווער און עס איז אַ מין קרייזען, ניט קיין מענטשיש קול. ער שעמט זיך וויל איך אים ניט וויי טאָן. ביסלעכווייז, איינע נאָך די אַנדערע האָבן זיך די מיידלעך צוריק געצויגן, גאַנצע טעג האָט איינע די אַנדערע ניט אַנגעזען. די אינטימקייט איז צעשטערט געוואָרן, די אַרבעט איז געפּאַלן שווער, יעדע האָט זיך אָפּגעשלאָסן מיט איר מורא פאַרן מאַרגן. ווערטער זיינען געוואָרן איבעריק, ווייל איינע האָט געפּילט וואָס די אַנדערע טראַכט. עס זיינען געווען אַזוינע, וואָס האָבן יאָ געהאַט מזל. זיי האָבן באַקומען אָפטע בריוו. זיי האָבן דערוואַרט זייערע געליבטע אויף אורלויב, אָבער פּילנדיק דעם טרויער פון די אַנדערע, וואָס האָבן אַזעלכע בשורות ניט דערהאַלטן, איז זיי זייער אייגן גליק ניט איינגעגאַנגען.

שילא האָט געטראַכט מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווי מאַדנע זי געדענקט אַזוי גענוי, ווי עס האָט פּאַסירט מיט דער און מיט יענער.

וואס זי זעט נאך פאר זיך אזוי קלאר, יעדע פון די מיידלעך און זי געדענקט אבער ניט, וואס מיט איר אליין האט פאסירט, ווען איר איז געשען דאס אומגליק. זי געדענקט אפילו ניט וואו זי האט זיך דעמאלט געפונען. אלץ איז ווי פארצויגן מיט א וואלקן דורך וועלכן זי קאן ניט דורכקוקן. זי געדענקט נאר דעם פינצטערן בליק פון איר מאמען. זי געדענקט אויך, ווי איר קליין שוועסטערל האט זיך געהאלטן אין איין אויסבאהאלטן פון איר. ניט דאס שוועסטערל און ניט דאס יינגל, מיט וועלכן זי איז באפריינדעט, האבן א שטיק צייט אין איר אנוועזנהייט א שמיכל געטאן. זי האט זיך געהאלטן פון דערווייטן; ניט געוואלט דערמאנען די קינדער אן טויט. זי האט דאן געפילט, און פילט נאך איצטער, ווי דאס בעסטע פון איר, דאס וואס האט געהאלפן פארמירן איר פערזאן, איז פון איר אפגעריסן געווארן; אז זי איז שוין ניט דאס וואס זי האט געדארפט זיין.

שילאן האט זיך ניט געגלויבט, אז עס זיינען שוין אוועק יארן. זי האט זיך ניט געזען אין די פארגאנגענע יארן. זי האט זיך נאר געזען אין שפיגל. אינעם שפיגל האבן אויף איר געקוקט צוויי בלויילעך-שווארצע פיינלעכע אויגן. די בלויע רעמלעך, וואס אונטער זיי האבן געמאכט די אויגן זען ווייט און טיף, אין מיטן פון דעם בלאסן שטערן האבן דריי דיגינקע שנירעלעך צעטיילט דעם שטערן אויף צווייען. זי גלעט און צערטלט די שנירעלעך, און עס דאכט זיך שילאן אז זי זעט איר דעוויידן אין דער ווייטקייט פון אירע אויגן. ער האט שטענדיק ליב געהאט קוקן אין אירע אויגן, קוקן און קוקן. אז זי האט אים אמאל געפרעגט: וואס קוקסטו אזויפיל אין מיינע אויגן? האט ער איר געענטפערט: וואס מער איך קוק אין זיי, אלץ ליבער ווערן זיי מיר! ווייל ער האט אזוי ליב געהאט איר פנים, האט זי געפילט אז זי מוז עס אפהיטן, האלטן טייער, אים צוליב!

עטלעכע שורות אין א זשורנאל האט אנגעריירט א וואונדיק ארט ביי שילאן: „עס זיינען דא אין לאנד א מיליאן פרויען, וואס פארבלייבן אליין, ווייל זייערע מאנסבילן האבן זיך ניט צוריק געקערט פון דער מלחמה!“ זינט זי האט געלייענט די דאזיקע שורות, איז זי ארומגענומען געווארן פון א נייעם ווייטיק. זי האט ניט פארשטאנען, פארוואס זי האט ביז איצט געליטן בלויז פאר די טויטע און פארפעלט צו זען די אפגעריסענע לעבנס — א מיליאן

פרויען, מיידלעך, מאמעס, קינדער. אן ליבע... אן באפרוכפערונג!
אן לעבן! וואס פאר א גרויל!

שילא האט דעם איינס מיט די זעקס נולן ניט געקענט ארויס-
לאזן פון געדאנק. זי זעט די קיילעכדיקע נולן אָנגעפילט
מיט מיידלשע פנימער. טויזנטער און טויזנטער פנימער! עלטערע,
די אויגן, פנימער מיט קאלטן צאָרן און רוגוז; פנימער, וואָס
זעען אויס ניט טויט און ניט לעבעדיק. זי זעט אפילו איר אייגענעם
פנים. שווער צו דערקענען דאָס פנים פון איר קליין שוועסטערל!
שילא האט אויפגעצאָפלט פונעם קאַשמאַר. ס'איז אַ בייער
חלום! — האַט זי געוואָלט אויסשרייען — ס'איז אַ קראַנקע צע-
רודערונג! עס נעמט זיך פון דעם וואָס זי האַט געטון געהערט אויף
דער ראַדיאָ: „אין דריי יאָר אַרום קענען מיר זיך גרייטן אויף אַ
נייעם קריג.“ ס'איז ניט קיין אויסטראַכטעניש. ס'איז וואָר. זי האַט
עס געהערט אויף דער וואָך, ניט אין שלאָף.

שילא האט זיך אַ ריס געטאָן פון דער באַנק, ווי פון אַ ביזן,
קראַנקן שלאָף. זי האַט זיך געלאָזט מיטן וועג באַרג אַראָפּ. זי
איז געווען מיד, אויסגעשעפט, אירע קני האַבן זיך געבויען און
זי האַט זיך ווידער געמוזט צוזעצן אויף דער ערשטער באַנק, וואָס
זי האַט דערזען.

עס האַבן זיך באַוויזן אין פאַרק מאַמעס מיט קינדער־וועגעלעך.
די זון איז געוואָרן העכער און וואַרעמער. באַרג־אַראָפּ, וואו הימל
און ערד האַבן זיך באַגעגענט. האַט זיך אַ טייל געשפיגלט קעגן
דער זון. די וויסקייט, וואָס האַט זיך אָפּגעשלאָגן פונעם פלאַכן
וואַסער האַט אָפּגעמעקט אָנהויב און סוף.

מיט אַ דאַרשטיקייט האַט שילא געקוקט אויף דער אַרומיקער
העלקייט. די זון האַט געגלעט און געצערטלט מיט מאַמעשער
וואַרעמקייט אירע איינגעזעסענע גלידער. עס האַט זיך איר געדאַכט,
אַז ביים שטילן גערויש פון וואַסער רוימט די זון איר אריין אין
אויער; ביזט איצט ערשט אַלט זעקס־און־צוואַנציק יאָר, מיין קינד!
מען טאָר אזוי יונג ניט מורא האַבן פאַרן לעבן! מען טאָר ניט, מיין
קינד!

ראַסטִי, מיין פריינט

ראַסטִי, מיין פריינט, כאָטש דו ביסט אַ פיר־פּיסיקער, און איך בין אַ צוויי־פּיסיקע, איז דאָ צווישן אונדז אַ סך געמיינשאַפֿט־לעכעס. מיין מיטגעפיל צו דיר איז טיף. עס דאַכט זיך מיר, אַז איך פיל דיך ווי זיך אַליין; אַז איך טראַג דיך ווי כּוואַלט געטראַגן זיך אַליין. אַזוי ווי איך, ביסטו אויך, צוליב דיין עלטער, פאַרגעסן און באַזייטיקט. ביזט אַרויס פון דער ספּערע פון מענטשישער פּראַקטישקייט, וואָס האַסט זיך דערוואַרבן מיט די יאָרן, גייסט קיינעם ניט אָן. ווי איך ביסטו, פיר־פּיסיקער פריינט מיינער, אַליין און ניט קיין צוציאונג פאַרן אויג, און דיין הינטישע פּראַקטישקייט — אַ פאַרווינקלטע.

איך פיל דיך, מיין פריינט, און לאָז דיך ניט אַרויס פון אויג. אַט זע איך דיך זיצן דאָרט, ביים בערגל. האַסט אויסגעקליבן אַ זוניק שטיקל ערד און זיך צוגיפּגעקנוילט, איינגעגראָבן דיין קאָפּ אין די עטלעכע פייכטע גראַזן, און מיט פאַרשאַפּענע, מוטנע אויגן, קוקסטו נאָך טעמפּ ווי דיינע „ערן“ און „זיען“ — שפּרינגען אַרום אויף דער לאַנקע, יאָגן זיך נאָך זומער־פליטערלעך, און די פריידיקע קינדער, ארום זיי, פילן אַן די לופט מיט זייער הילכיק געלעכטער.

קיינער, ראַסטִי, קען זיך מיט דיר ניט פאַרמעסטן, ווען עס קומט צו דערשמעקן עפעס פון דער ווייטן און עס ווילט זיך דיר, אַ שפּיל טאָן מיט דער „זי“, אַרום וועלכער אַלע טאַנצן איצט אַרום. לויט דיין פלעגמאַטישן קלעפּן זיך צו דער ערד, קאָן זיך דאַכטן, אַז דיר גייען גאָר יענע ניט אָן; קוקסט אפילו ניט אין זייער זייט. איך ווייס אָבער, מיין פריינט, אַז דאָס איז נאָר אַן אַנשטעל אַזאַ. איך שפיר דיין אינעווייניקסטן צער. איך זע, דו טוכט פון צייט צו צייט אַ פאַכע מיט אַן אויער, אַ שמאַרע מיט דיין ציטערדיקער נאַז און כאָטש איך קאָן ניט באַהויפטן, אַז איך בין אַן עקספּערט אויף הינטישער פּסיכאָלאָגיע, וואָלט איך געשוואָרן, אַז דו, מיט דיין גאַנצן אומגעלומפּערטן קערפּער, ביסט איצט מיט זיי, מיט די יונגע „צוציקלעך“, וואָס שענקען דיר אפילו ניט קיין פריינטלעכן שמעק. ..

עס האָט שוין פּאַסירט עטלעכע מאל. אָט ביסטו געלעגן אין דיין איינזאַמקייט, ווי איינגעגראָבן אין דער ערד, און פּלוצלונג, ווי די ערד וואָלט דיר אריינגערוימט אַ סוד אין אויער, טוסטו אַ שפרונג, ווי אין דייןע יונגע יאָרן, און לאָזט זיך אַוועק ווי אַ וויכער. די אַרומיקע פּראַוון דיר נאַכטאָן, לויפן אַביסל, אָבער קערן זיך באַלד צוריק, ווי זיי וואָלטן באַשלאָסן: סיי ווי וועלן מיר אים ניט דעריאָגן, זאָל ער לויפן, דער אַלטער נאָר. ווען דו קערסט זיך אום מיט אַ גאַסט, ווי אַ זיגער, קוקט זיך קיינער אויף דיר ניט אום. דיין באַלעבאַס גיט דיר אפילו קיין גלעט ניט אַלס אַ דאַנק.

נאָך אַזאַ עקספּעדיציע באַמערק איך אין דייןע אויגן אַ פּונק פון אַלטקייט. מען זעט: עס איז צופיל פאַר דייןע כחות. דו טוסט באַלד אַ פאַל צו צו דער ערד, דיין שטענדיקער געלעגער, אַן אויס-געשעפטער. ערשט מיט אַ רגע צוריק האָסטו מיט דיין חוש, וואָס האָט דיך קיינמאל ניט גענאַרט, דערשמעקט אַ שטוביקן גאַנץ ווייט, אָבער ער גיט דיר ניט דאָס, וואָס דו האָסט פאַרדינט. די לאַסקעס, די גוטע ווערטער, אַ גלעט פון הענט, קריגט ער, „גראַציע“. ער טאַנצט אַרום דעם גאַסט, ניט ד. ער איז שייך, זיין שוואַרצע שפיגל-דיקע פעל מיט די ווייסע פּלעקן קאָן קיינער ניט באַשטיין; דער פּלעק אויפן סאַמע מיטן שטערן זיינעם, גיט אים צו אַ וועלט מיט חן. יובלט איצט „גראַציע“ מיט זיין דעראַבערונג!

איך האָב דאָס זעלבע דורכגעמאַכט, דעריבער פיל איך דיך מיט. אוי, ווי איך פיל מיט, ראַסטי, מיין פריינט! איך ווייס, אַז דו ביסט פאַרמאַטערט, האָסט אַ ווייטיק אין דייןע זייטן פונעם אַרומ-לויפן; מיט קורצן אַטעם און שלאָף אין די אויגן ליגסטו דאָ אינעם טומל! איך פיל דיך מיט, ראַסטי, מיין פריינט, פאַרגעסענער ווי איך! איך לייען ארויס אַלע דייןע פאַרדרוסן. אָט זע איך דיך איצט אַ מידן, ווי דו ציטערסט פון צייט צו צייט. דיין מאַרדע רוט אויף דייןע פאַדערשטע, שלאַבערדיקע פיס, דייןע ברייטע, לאַפטשעדיקע אויערן זיינען מיט דער ערד צוגלייך, און דייןע האַלב-אָפּענע אויגן זיינען פאַרצויגן מיט אַ שלימיקן הייטל. שווער צו זאָגן, צי דו שלאָפסט. ס'איז שוין טונקל. אַ שטיקל הימל פלאַמט אויף פון דער פאַרגייענדיקער זון. עטלעכע שטראַלן האָבן פאַרבלאַנדזשעט אויף דיין קאָפּ, זיך דורכגעריסן דורך די טונקלע קעמערלעך פון דיין איינגעדערעמלטן מוח און ליכטיקן דאָרטן אויף דערמאַנגונגן

און פאַרלאַנגען. דו שוועבסט איצט אין דער פאַרגאַנגענהייט, מיין פריינט. איך פיל ווידער מיט מיט דיר, ראַסטי, מיין פריינט. ווייל אויך אין מיר האָט די פאַרגייענדיקע זון אַרויסגערוּפן פאַר-גאַנגענע, ניט פאַרגעסענע צייטן. . . דו שפירסט נאָך ווי אַזוי, אויף וואָס פאַר אַן אופן, זיך צו וואַרפן אויף דיין שונא, אויף דעם, וואָס שטייט דיר אין וועג און לאַזט דיך ניט צו צו דער באַגערטער פון דיין האַרצן. . . סע צינדט זיך אַן אין דיר אַ ברענענדיקער צאָרן. דו לאַזט אַרויס אַ ווילדן געוואָל! טוסט זיך אַ וואַקל, און אַט ליגסטו ווידער, זיך אויפגעכאַפט. . .

אַ, ראַסטי, מיין פריינט, ווי איך פאַרשטיי דיך ; אַ, יענע יאָרן, ווען דייע פיס זיינען געווען גלייך, דין, בויגיק און פלינק, ווי פיל פון בויגן! אַז דייע פיס זיינען געלאַפן אַזוי פלינק אַז מען האָט זיי ניט אַנגעזען. אויך איך, ראַסטי, מיין פריינט, ווען איך פאַרמאָך די אויגן דערנעבן מיין אַמאַל. . . דער אונטערשייד איז נאָר, וואָס איך זיך אויף דער באַנק, און דו — אויף דער ערד.

ראַסטי, געדענקסט יענע צערטלעכע, ווייכע און געטרייע הענט, וואָס מיר ביידע האָבן גערן געהאַט ? צווישן מיר און דיר, ראַסטי, איז ניט געווען קיין אַרט פאַר קנאה. איך האָב ליב געהאַט צו גלעטן דייע סאַמעטענע געלאַקטע האַר — האַר פון אַזאַ קאַליר, וואָס האָבן אין דער טונקל אויסגעזען ווי פלאַמען, די נאַרוואָס פאַר-שוואַונדענע פלאַמען פון דער פאַרגייענדיקער זון. אויגן האָסטו געהאַט אַזעלכע מענטשישע, אַז איך האָב אַפט געמיינט, דו פאַר-שטייסט שוין אַביסל צופיל פאַר אַ הונט. . . און סאַראַ שטיפער ביסט געווען! דייע אויערן זיינען געשטאַנען ווי ביי אַ יונגן האַז. איך און זי, ביידע האָבן מיר ליב געהאַט זיך צו שפילן מיט דייע אויערן. ניט ווייניקער ווי איך, ביסטו געווען להוט נאָך די לאַסקעס פון יענע הענט מיט די צויבער-פינגער.

געדענקסט ווי יענע הענט האָבן דיך געגלעט. דו האָסט געוואַלט אַפדאַנקען זיי מיט אַ קוש, און דווקא אין פנים? געדענקסט ווי זי האָט אַרומגענומען דיין שיינעם קאַפּ אין אירע דורכזיכטיקע הענט מיט אַזאַ צאַרטקייט, כדי דיר ניט וויי צו טאָן. דאָן פלעגסטו מיט דייע אויגן ביי מיר בעטן, איך זאָל דיר צוהילף קומען. מיט אַן אויסגעצויגענעם האַלדו פלעגסטו קוקן אויף מיר אַביסל פאַרשעמט. איך האָב געזען אַ טרער אין אַ ווינקל פון איין אויג.

אך-אך, ראַסטי, מיין פריינט, ווי נאַריש מען קאַן זיין, ווען מען איז יונג און פאַרליבט ! איצט, ווען איך רעד צו דיר אָן ווערטער, קאַן איך עס דיר זאָגן. ווייסטו, ראַסטי, אַז ס'איז געווען אַ צייט, ווען איך האָב דיך מקנא געווען? ניין, קאַנסט עס ניט וויסן. ניט איינמאַל, ווען איך האָב זי דערזען אין גאַרטן זיצן אויף דער באַנק, דו ביי אירע פיס; דיין שיינער קאַפּ אויף איר שויס, און זי האָט זיך געשפּילט מיט דייע זיידענע האָר — אוי, האָב איך דיך מקנא געווען ! אוי, האָב איך זיך געוואונטשן צו זיין אויף דיין אַרט ! אַר-אַד, ווי אומווירדיק יאָרן קאַנען זיין, ראַסטי, מיין פריינט ! דו ליגסט אין דיין ווינקל און כאַטש עס ציט דיך שטענדיק צו דער ערד, דרייסטו אויס דיין קאַפּ צום שטיקל לבנה, וואָס שפּרינגט אַלע ווילע ארויס פון די שווערע, טונקעלע וואַלקנס, ווי זי וואַלט זיך וועלן באַפרייען פון זייער דרוק. אַבער די וואַלקנס איילן ווער ווייסט וואוהין ! מיינע אויגן האָבן דיך נאַכגעפּאַלגט ערשט היינט בייטאָג, ווען דייניקע האָבן געשאַלטעוועט אויף די לאַנקעס, און דיך איז פּלוצלונג באַפּאַלן אַ מאַנאַקאַליע. דו האַסט זיך האַסטיק אויפֿ געהויבן פון דיין געלעגער, אַפּגעטרייסלט פון זיך דעם שטויב, זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן, און דערזענדיק אַ ווייסע „זי“, צו וועלכער דו האַסט קאַנטיק אַ „שוואַכקייט“ — האַסטו זיך צו איר אַ לאָז געטאַן, ווי צו אַן אַלטן פריינט. אַבער זי, כאַטש שוין אויך ניט מיט די ערשטע ציין, האַט זיך אַזוי צעהאַווקעט, געמאַכט אַזוינע גוואַלדן, ווי דו וואַלסט זי געוואַלט קוילענען ! אויף אירע קולות איז זיך צענויפּגעלאָפּן די גאַנצע „סאבאַטשנע קאַמאַנדע“. אַלע האָבן זיך צעבילט — און דו, אַרעמער ראַסטי, האַסט, נעבעך, קיין אַנדער ברירה ניט געהאַט, ווי זיך אַפּטראַגן. . .

אמת, ביסט אַוועק מיט ווערדע, ביסט ניט אַנטלאָפּן, נאָר מיט אַ הכנעהדיקן קאַפּ, און פאַמעלעך, טראַט-ביי-טראַט, זיך אומגעקערט צו דיין געלעגער.

ווי מיר האַט דאָס האַרץ וויי געטאַן פאַר דיר, ראַסטי, מיין פיר-פיסקער פריינט. איך האָב דאָך אויך עפעס ענלעכעס אַמאַל מיטגעמאַכט אין מיין לעבן. מאַדנע, ווען איך האָב דיך געזען גייענדיק צוריק מיט אַ טרויער און אַ לעפּישקייט אין דייע טריט, האַט זיך מיר געדאַכט, אַז איך הער דייע ברייטע, הענגענדיקע אויערן וויינען אויף דיין ביטערן מזל. . .

...ס'איז האַלבע נאַכט, פון אַ הענגענדיקן לאַמפּ אויפן באַלקן, ציט זיך אַ ליכט־פּאַס, וואָס שניידט דורך דעם דיקן געפּל. דו, ראַסטי, ביסט איינגעהילט ווי אין אַ שאַטן, נאָר ווען עס אַנטפלעקט זיך אַ ראַנד פון דער לבנה, צייכנסטו אָן דיין אַנוועזנדיקייט אויף דער ערד. ווען מ'איז נאָענט צו דיר קאָן זיך דאַכטן, אָן דו ביסט שטיל, ווי די ערד, אויף וועלכער דו ליגסט, און ווי די ביימער, וואָס שטייען דיר צוקאַפּנס — עס איז אַבער ניט אַזוי. ניט די ערד איז שטיל נאָר די ביימער זיינען שטיל; דו ראַסטי, ביסט ווייט־ווייט פון זיין שטיל, אין דיין אונטערבאַוואוסטזיין קומט עפעס פאַר. שווער צו זאָגן וואָס. זען זע איך: דיין קערפּער גיט אַ ציטער, אַ צאַפּל, ווי עמיצער וואַלט אויף אים אַנגערטראַטן, און פון דיין האַלדז — ווי דו וואַלט זיך אויף עמיצן געבייזערט — הערט זיך אַ מין גרררר... אַט וועסטו אַרויסקומען מיטן אמתן הינטישן ביל. אפשר בייזערסטו זיך אויף דער לבנה...און אפשר האָט די לבנה־שיין גאָר אַרויסגערופן אין דיר דערמאַנונגען פון אַמאַל?... אפשר האָט זי, די לבנה, אין דיר אויפגעוועקט אַ בענקעניש נאָך יענע צאַרטע הענט — די הענט מיט די כּשופּדיקע פינגער, נאָך וועלכע אויך איך בענק, בענק אָן אַ סוף?

אין איין זאָך בין איך זיכער: אַפּגעזען פון דיין אומגעלומפּערט־קייט און דיין נאָענטקייט צו דער ערד ביסטו אַ טרוימער, און דאָס דערפרייט מיך! ווייל וויסן זאָלסטו, ראַסטי, מיין פריינט, אָן חלומען איז אַ מדרגה! און נאָך עפעס זאָלסטו וויסן — ניט אַלעמאַל קאָן מען חלומען. אַ חלום האָט אויך זיין צייט... טאָ חלום, ראַסטי, חלום מיין פריינט!

„גוד באי האני“

א נײַט געבעטענע האָט די זון זיך דורכגעריסן דורך די טאָפּלטע, שווערע, זיידענע גאַרדינן צום אָנהויב אויפן דיל, דערנאָך אויפן סאַמע שפיץ פונעם געזימס, וואָס איבערן גרויסן שפיגל און האָט אַ שפּרונג געטאָן צו דער בעט. שפּליטערלעך זון האָבן זיך געגנבעט דורך די שמאַלע שפּעלטעלעך פון דער שלאָפּנדיקערס אויגן. שטיפּעריש האָבן די לענגלעכע, פייערדיקע פעדימלעך גע- קיצלט אירע אויגנדעקלעך. זי האָט זיך געווערט, געדרייט מיטן קאַפּ, ווי אַפּצוטרייבן אַ פּליג. דאָס קיצלען איז געוואָרן אומדער- טרעגלעך, האָט זי געעפנט די אויגן און זיי באַלד פאַרשטעלט מיט ביידע הענט. די זון האָט זיך שוין היימיש געמאַכט, צעגאַסן אירע גאַלדענע שטראַלן אין יעדן ווינקל פונעם גרויסן צימער און האָט זי באַגריסט מיט אַ ליבן ליכטיקן פּרימאַרגן.

ס'איז נאָך געווען פּרי. ערשט צען אַזייגער, נאָך צו פּרי פאַר איר אַנצוהייבן דעם טאָג, אָבער דער שלאָף האָט זיך שוין אָפּגעטאָן פון איר. זי איז שוין געווען וואַך, ווי זי וואַלט שוין לאַנג געווען אויף. מאַדנע...

זי האָט אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דאָס צודעקעכץ, זיך הנאהדיק אויסגעצויגן, און זיך פאַרטראַכט. זי האָט זיך דערזען אין שפיגל, וואָס איז געהאנגען גלייך אַנטקעגן בעט, געקוקט אַביסל פאַר- וואונדערט, ווי זי וואַלט געפּרעגט: בין איך דאָס טאַקע? — יאָ, איך! איר לויכטנדיק פנים האָט זיך פאַרצויגן מיט אַ לייכטן שאַטן, ווי זי וואַלט זיך דערמאַנט, אַז זי גייט אייננעמען אַ נײַט- געשמאַקן רעצעפט. זי האָט אָפּגעהוסט, געפראווט דאָס קול און אויסגערופן: „האַני! האַני!“... פון צווייטן צימער האָט זיך געהערט: יעס, בעיבי, קאַמינג!

קיינ טריט האָט מען נישט געהערט. די דילן זיינען געווען אויס- געבעט מיט שווערע טעפּיכער, נאָר די קליינע מעבל-שטיק האָבן זיך געטרייסלט. עס האָט זיך אַריינגעשטעלט אַן אַלטער מאַן פון זיבעציק. ער איז געווען אַנגעטאָן ווי גרייט אַרויסצוגיין אין גאַס. ער איז געשטאַנען נישט דרייסיג, געוואַרט ביז זי וועט אים נאַכאַמאַל

רופן. זי האָט גאַרניט געזאָגט, נאָר האָט אויסגעצויגן צו אים אַ האָנט. ער איז געגאַנגען פאַמעלעך, געהאַלטן דעם קאַפּ אַביסל אַרונטערגעלאָזן. זיין געלבבלעך, פליישיק, פריש-ראַזירט פנים, אַביסל אַנגעברוגזט און פאַרשולדיקט. ער האָט געטאָן אַ גרעסערן שפּרייט, האָט זיך אַריבערגעבויגן און איר אַ קוש געטאָן אין די ליפּן, וואָס זי האָט אים אַנטקעגנגעטראַגן. דער קוש — אַ ניט איינגעגעבענער, — האָט ביידן געלאָזט אין אַ פּאָזע, ווי עמיצער וואָלט זי איבערגעשלאָגן. זי האָט צוגעדעקט ס'פנים מיט די הענט און ער האָט געקוקט אויף דער ערד, ווי ער וואָלט זיך פּלוצלונג פאַר איר פאַרשעמט. . .

זי האָט פאַרשטעלט די אויגן מיט די הענט און ס'האָט איר אַנגענומען אַ רחמנות אויף אים. באַלד איז דאָס רחמנות-געפיל איבערגעגאַנגען אין אַ פאַרדרוס. וואוּ האָט דער אַלטער גענומען די הענט זי איינצוהאַנדלען? אפּשר האָט ער גאַר רחמנות אויף איר? ס'איז דאָך אים גוט! ער האָט אַרויפגעלייגט אַ שטאַרק-וואַרעמע האָנט אויף איר נאַקעטן קאַרק. זי האָט אַראַפּגענומען די הענט פון די אויגן, דערזען זיינע אַביסל פאַרשעמטע, אַביסל בעטנדיקע אויגן, געזען אַז ער קלייבט זיך איר עפּעס זאָגן, און אין זיין בליק איז געווען אומגעהייערע געטריישאַפט. איר האָט שוין באַנג געטאָן פאַר די מאַדנע מחשבות. זי האָט אַ שמייכל געטאָן און זיין פנים האָט אויפגעלעבט: — „מיר וועלן היינט גיין עסן אין אַ פּלאַץ, איינער אין אַמעריקע! הערסט, בעיבי, איינער אין גאַנצן לאַנד!“

— „ביסט אַ גוטער, פאַפּ“ — האָט זי געענטפּערט.

ער האָט נאָריש געשמייכלט און געשאַקלט מיט אַ פינגער: „נאָר ניט פאַפּ! מאַכסט מיך פילן אַלט, ווען דו רופסט מיך אַזוי.“

— „נו, איז זאָל זיין האַני! האַני, זאָג דעם מיידל זי זאָל עפּעס

מאַכן צום טרינקען, יאָ?“

— „שוין, אָט גיי איך!“

ער האָט זיך אויסגעדרייט מיט אַ געמאַכטער פלינקייט, וואָס האָט אויסגעזען קאַמיש און זי האָט ווידער געטראַכט: ס'איז אַ רחמנות. אויף וועמען אַ רחמנות?

ס'איז אינגאַנצן זעקס וואָכן זינט זי, מאַלי די פּריזירעריין, איז געוואָרן מרס. קאַרסן. יאָרן און יאָרן איז זי געווען מאַלי, פשוט מאַלי. ביי איר צווייטן נאָמען האָט זי קיינער ניט גערופן. דאָס איז אויך געווען דער נאָמען פון איר פירמע, „מאַלי'ס ביוטי סאַלאָן.“ קיין

געהויבענער סאלאן איז עס ניט געווען, א קליין קרעמל. זי אליין, מאלי, איז געווען די גאנצע פירמע.

זי איז פארבליבן א יונגע אלמנה מיט צוויי יינגלעך. פאר די עטלעכע דאלאר וואס זיינען פארבליבן פון א קליינער „פאליסי“, האט זי זיך אויסגעלערנט דעם פאך און איז געווארן א „פירמע“ אין אן אפגעלייגטן געגנט. מאלי האט געארבעט שווער, זייער שווער!

מאלי איז נאך געווען יונג און שיין. איר שיינקייט האט איר א סך געהאלפן צום געשעפט. די ווייבער זיינען געווען זיכער, און מאלי קאן זיי מאכן שיין ווי זי אליין איז. די ווייבער האבן איר געהאלטן אין איין מאכן קאמפלימענטן. און וואס מער קאמפלימענטן, — אלץ מער האט זיך מאלי באמיט אויסצונעמען מיט איר שיינקייט. כאטש שיינקייט קאן זיין פאר א פרוי א גרויס גליק, האט אבער מאלי פאר איר שיינקייט געצאלט מיט ניט דערשלאפן און מער הארעוואניע, מער ווי אירע כחות האבן דערלויבט.

זי איז געווען די מאדעלקע פון איר „פירמע“... זי האט אליין, אויף אירע אייגענע האר אויספרובירט יעדע נייע מאדע און ווייל זי האט אליין געהאט האר פון א געלאקטן מין און פון א געוונטן, ברוינעם קאליר, האט זי די ווייבער פשוט פארכשופט. דאך, מיט איר גאנצן צויבער, האט זי געמוזט ארבעטן לאנגע שעהן און איז געווען ארעם. זי האט זיך קיינמאל ניט געקענט פארגינען קיין וואקאציע. אליין פארן האט זי ניט געוואגט, ווייל ווער וועט אכטונג געבן אויף די קינדער? מיטנעמען די קינדער — קאסט צופיל געלט. זי האט געווארט אויף דער צייט, ווען די קינדער וועלן אונטער-וואקסן. ווען די קינדער זיינען אונטערגעוואקסן, האט שוין מאלי געהאט אריינגעבראקט אין די ווייבערשע קעפ, אין זייערע פרייזורן, א סך פון איר צויבער און אירע כחות, און אפילו א שיין ביסל פון אירע האפנונגען. ווען די יינגלעך האבן פארענדיקט די קורסן, איז זי ווידער געווען אונגעוויזן אויף אירע אייגענע הענט.

די יארן זיינען געלאפן און מאלי האט געהאט דאס געפיל, אז זי מוז זיך אין עפעס אנטאפן איידער עס ווערט צו שפעט.

אהיים פלעגט מאלי קומען א מידע. די פיס זיינען איר געווען שווער, די ביינער האבן געבראכן און די אויגן זיינען געווען ווי אויס-געלאשן. דאס אויפשטיין אינדערפרי איז איר אלץ שווערער געווארן.

זי האט זיך געבעטן ביים זייגער: ווארט־אויס, לויף ניט אזוי... דאָכט זיך, ערשט פארמאכט די אויגן, און די ווייזערס זיינען שוין פאר־קראַכן אויף גאַנצע צען מינוט!

אַזוי — טאָג נאָך טאָג, וואָך נאָך וואָך, אָן אַ סוף! ענדלעך איז געקומען אַ שטיקל דערלייזונג. איין זון איז געקומען, מיט אַפּענע אויגן באַטראַכט די מאַמע און געזאָגט: „ס'טויג ניט, מאַמע, מען דארף ניט אריינלייגן ס'גאַנצע לעבן אין די ווייבערשע קעפּ, דאַרפסט זיך אַרומקוקן אויף די יאָרן וואָס שטייען נאָך פאַר דיר..." מאַלי האָט אליין אַפט געטראַכט דאָס זעלבע: גיכער גיכער, איידער דאָס לעבן אַנטלויפט, און ס'זועט ווערן צו שפּעט! וואָס־זושע טוט מען?

מאלי האט אַ סך געהערט פון פלאַרידא. אין פלאַרידא ווערט מען יינגער! דאָרטן — ציט אַ מענטש אַרויף אויף זיך אַ ניי לעבן! און דער עיקר איז דאָס, וואָס קיין פלאַרידע קומען אַרעמע פרויען און געפינען דאָרטן „פריינט"... ניט נאָר געליבטע, עס זיינען דאָרט פאַראַנען עלטערע מענטשן, וואָס זיינע בעלגים אויף אַ שיין ווייבל. אמת, זי, מאַלי, איז שוין ניט דאָס וואָס אַמאָל, אָבער זי האָט נאָך אין זיך אַסך צויבער. ווער רעדט נאָך, אָז זי וועט זיך אויסרוען, אויספוצן... אַ זון האָט מיטאַמאָל אויפגעשיינט פאַר די אויגן. דער ים, זי — אין אַ שיינעם באַד קאַסטיום, מענער קוקן איר נאָך מיט הונגעריקע אויגן. זי האָט דאָך שוין כמעט פאַרגעסן, ווי מען פאַרבריינגט מיט אַ פרעמדן מאַנספאַרשוין.. אַ שטיק לעבן, זינט איר מאַנס טויט, האָט זי געלעבט צווישן ווייבער. ס'האָט זיך איר פיל מאַל געדאַכט, אָז די ווייבער האָבן אַפּגעטויט אין איר די געפילן, די בענקענישן פון אַ פרוי נאָך אַ מאַן.

מאלי איז שוין געווען אַריבער די פּערציק, ווען אַ נייער פאַר־שפּעטיקטער פּרילינג האָט אויפגעטויכט פאַר איר.

די זעלבע פרויען, וואָס זיינען געקומען צו איר אין סאַלאָ, האָבן ניט איינמאָל דערציילט מיט אַ ברען: האָסט געהערט פון דער און יענער? זי האָט דאָך אַנגעטראַפּן אויף אַ שמאַלק־גרוב! ביי זיך אין האַרצן האָט זיך מאלי ניט פאַרגליכן צו דער און יענער; וואָס איז זי און ווער איז זי אַזוינס, זי זאָל זוכן. זי האָט געשמייכלט צו זיך: איך וועל זיך ניט אַוועקשטעלן אויפן מאַרק צום פאַר־קויפן. איך פאַר נאָר געניסן פון דער זוניקער פלאַרידא און אביסל

אפכאפן דעם אטעם, קומען צו זיך. זאלן מיינע זין האבן אַ שיינע מאַמע, ניט קיין אויסגעמאַרעט פּערדל...

עס איז פאַר איר ניט גרינג געווען זיך אַפּצוועגענען מיטן געשעפט, וואָס האָט איר געהאַלפּן אויסהאַדעווען צוויי קינדער, ניט אַנקומען צו קיינעם. אָבער זי האָט דערפּילט, אַז זי קאָן שוין לאַנג ניט אָנגיין מיט איר אַרבעט. דער סאַלאַן האָט צופּיל אויס-גענאַגט איר קערפּער און נשמה.

ווען מאַלי איז, נאָך אַ קליינעם אַפּרו, אַוועק איבער די געשעפטן איינקויפּן קליידער, האָט זי געפּילט, אַז זי טוט עס פאַר דער מאַלי, וואָס האָט יאָרנלאַנג ניט געוואוסט פון קיין אַפּרו. די געוואוינהייט צו מאַדעלירן, זיך צו מאַכן ווי אַ שילד פאַר איר „פּירמע“, האָט זיך איר נאָכגעשלאַעפּט. ווען זי האָט ענדלעך דערגרייכט די זוניקע פּלאַרידא, האָט זי זיך אַליין דערזען און דערפּילט.

פּלאַרידא האָט מאלין פאַרכשוּפּט. אַזויפּיל זון, ליכט און אַזוי-פּיל צייט! דאָס איז דאָך שענער און בעסער ווי די שענסטע חלומות! זאָל עס זיין טאַקע זי? אַט-די, וואָס מ'זעט אין שפּיגל מיט די ליכטיקע אויגן און רואיקן שמייכל? זי האָט זיך פאַרגליכן, ווי זי האָט מיט אַ צייט צוריק אויסגעזען און ווי זי זעט איצט אויס. ס'האַט איר אַרומגענומען אַ רחמנות אויף זיך, און אויף אַזוינע ווי זי, וואָס לעבן אַפּ אַ ניט געלעבט לעבן!

די ערשטע פאַר טעג אויפן וואַרעמען זאַמד ביים ים ברעג פון מיאַמי, איז מאַלי געווען ווי אין אַ טראַנס. די פּרויען וואָס האָבן געוואוינט מיט איר אין האַטעל, האָבן פאַרדעכטיקט, אז זי איז ניט מיט אַלעמען. זי איז אביסל פאַרטראַגן. אָבער ווען מאַלי האָט זיך אין איין שיינעם טאַג באַוויזן צווישן זיי אַן אויסגעניכטערטע, פול מיט שמייכל, האָבן זיי איר באַלד אַריינגענומען אין זייער קרייז. טאַקע דאַרטן, צווישן די „גוד-טאַימעריןס“, האָט זי אים געטראַפּן. צום ערשטן, ווען מען האָט מאלין אָנגעוויזן אויף דעם ברייט-פּלייציקן, שווער-פּיסיקן יידן, מיט די קליינע, ווייסע אייגעלעך און דער הענגענדיקער אויבערשטער ליפּ, וואָס מאַכט אים אביסל אָנגע-בלאזן, אָנגעברוגט, און פאַרשעמט, — אַז מען האָט איר געזאָגט: „איר זעט דעם קאָואַליער? ער איז צום האַבן“. — האָט עס איר אַ ברען געטאַן, און זי איז גרייט געווען צו זאָגן די ווייבער, וואָס זי טראַכט וועגן זיי: זי האָט זיי געהאַלטן ווי ליידיקע, פּוסטע

קעפ, וואס האבן ניט וואס צו טאן, נאָר נעמען יענעם אויף די ציין... צי וואס האָט זי בכלל זיך געדארפט באַגעגענען מיט זיי? זי איז דאָך אַנטלאָפֿן פֿון אַזעלכע! באַלד האָט זי זיך געכאַפּט: אַזויפיל יאָרן געוואָרט אויף דער וואַקאַציע, און טאַקע אויפֿן עיקר — אַרויס-צורייסן זיך פֿון איר אַרעמקייט, און אַ קול האָט איר שטיל אונטער-געזאַגט: מאַך ניט קיין אַנשטעל, ביסט דאָך געקומען אַהער מיט האַפֿנונג עפעס צו געפינען. . .

זי האָט די ווייבער גאַרניט געענטפֿערט. זי האָט זיך געמאַכט, ווי זי האָט ניט געהערט וואָס זיי האָבן צו איר גערעדט. מיט אַ טאַג שפעטער, ווען די רויטע זון האָט זיך גענומען קילן, אויפֿן ביטש איז געוואָר שיטערער, און אַ טייל פֿרויען פֿון האָטעל זיינען אַוועק שפּילן אין קאַרטן, אַדער געאַנגען צו „דעיטס“, — דעמאָלט האָט שוין מאַלי דערפֿילט אַ לאַנגווייל; וואָס קאַן זי טאָן? שפּילן אין קאַרטן? זי קאַן ניט די מלאכה. אין מיטן פֿון איר טראַכטן איז „ער“ אויסגעוואַקסן הינטער איר פֿלייצע. זי האָט זיך אַביסל פֿאַר-לאָרן, ווי ער וואָלט אונטערגעהערט אירע געדאַנקען. זי איז שוין גרייט געווען אים צו זאָגן, אַז איר איז גאַרניט אומעטיק, זי מוז, אייגענטלעך, ערגעץ אַוועקגיין, אַבער ער האָט איר ניט געגעבן קיין צייט צו ריידן. ער האָט איר אַנגעבאַטן גיין מיט אים עסן מיטאַג, ווי ס'וואָלט געווען אַ פֿאַרשטענדיקע זאַך. ער האָט איה איר געקוקט מיט אַ מין באַהאַלטענער פֿרייד און געזאַגט, כמעט מיט אַ קנאַק פֿון דער צונג: „איר זעט אויס פֿרעכטיק!“ זיין קיילעכדיק פנים איז בעת מעשה געוואָרן נאָך קיילעכדיקער. זיינע הענט זיינען געלאָפֿן אין די קעשענעס, פֿון די קעשענעס, ווי זיי וואָלטן דאָרטן געזוכט נייע ווערטער.

מאלי איז ניט געווען די איינציקע אין רעסטאראן, וואָס איז געזעסן מיט אַן אַלטן מאַן. ס'זיינען דאָרט געווען נאָך יינגערע ווייבלעך מיט עלטערע מענער. דער אַלטער האָט געוואוסט וואוהין זי צו נעמען. זי האָט געזען, אַז דער אַלטער האָט אַן אַפענע האַנט און אַ גוטן נאָכגיבן שמיכל; אַז ער איז דאָ, אינעם רעסטאראָן ניט קיין פֿרעמדער. ער איז בכלל גאַנץ פיין איינגעבירגערט אין מיאַמי. קאַנטיק, אַז ער האָט דאָ גועטע געשעפֿטן. מאליס באַגלייטער האָט זיך אין יענעם אַוונט אַנטפלעקט פֿאַר איר אין אַלע זיינע קאַלירן, די שיינע און איבלדיקע. . .

זיין נאָמען איז געווען מר. קארסאן. שוין אַ סך יאָרן אַז ער איז געווען אַן אלמן. ער פאַרמאָגט אין די בראַנקס אַ גאַנצע גאַס מיט הייזער. פון וואָנען קומט צו אים אַזאַ רייכקייט? ס'איז אַ לאַנגע מעשה. ער האָט געהאַט אַ שפּייז-קרעמל, געשפאַרט, געזאַמלט, געלעבט אין אַרעמקייט, אַליין געטאָן אַלע אַרבעטן און — זאָל זי ניט מיינען, אַז אַ שפּייז-געוועלבל קאָן ברענגען גליקן. נאָר גאַט האָט אונטערגעשיקט דעם קריג. ער האָט פון זיינע אָפּגעשפאַרטע פאַר טויזנט דאָלאַר גענומען קויפן הייזער. געקויפט און פאַרקויפט. אין איין ווינטער האָט ער דריי מאָל געקויפט און דריי מאָל פאַר-קויפט די זעלבע הייזער. וויאזוי האָט ער זיך אויסגעלערנט די חכמה? געלט לערנט שוין! זיין ווייב האָט, נעבעך, ווייניק גענאָסן פון זיין רייכקייט. זי האָט ניט געוואָלט אויפרייסן לייטישע אויגן, ניט גע-וואָלט אפילו אַנטאָן דעם מינק-מאַנטל, וואָס ער האָט איר געקויפט פאַר גאַנצע צוועלף הונדערט דאָלאַר. נו — וואָס ווייטער? — איז דער מלאך-המות געקומען איינס-צוויי, און אויס! מר. קארסאנס אַנגעבלאָזענע ליפן האָבן געציטערט. ער האָט געקוקט אויף זיינע העלע, פּוכקע הענט, און מאלין האָט זיך געדאַכט, אַז זי זעט ווי אַ טרער פאַלט אַראָפּ אויף זיין ווייסער זיידענער העמד. זי איז געווען גערירט: ס'טוט אים וויי, וואָס זיין ווייב האָט ניט געקענט געניסן פון זיין עשירות. וואָס זי איז אויסגעשטאַנען ביז ער איז רייך געוואָרן!

פאַרטיק געוואָרן מיט דערציילן, האָט ער אַנגענומען איר האַנט און מיט פייכטע אויגן געקוקט אויף איר. אין זיין בליק איז געווען צער און בעטלענדיקער רחמנות. זיין פנים האָט איר דער-מאַנט אין אַ הונט, וואָס שטייט ביים טיש און וואָרט מען זאָל אים עפעס אַראָפּוואַרפן פון טיש. זי האָט געטראַכט: וויפיל פנימער איין מענטש קאָן אויף זיך אַנטאָן!...

אויף מאַרגן איז שוין מר. קארסאן געזעסן לעבן איר אויף דער וועראַנדע. ער האָט שוין ניט אויסגעזען אַזוי אומגעלומפערט, ווי פריער. ער איז געווען געקליידט עלעגאַנט. ער האָט איר פאַרגעשלאָגן זי זאָל אים באַגלייטן אויף אַ שפּאַציר צום ים, און אויך געפרעגט צי איז זי אַ בעלן אויך היינט גיין מיט אים עסן. זי האָט זיך ניט געאיילט מסכים צו זיין, אַבער ער האָט שוין די הסכמה ביי איר אַרויסגעקראָגן, און כאַטש ער איז געווען אביסל פאַרדראַסיק,

וואָס ער האָט מיט אַ זיכערקייט אָנגענומען איר איינשטימיקייט, האָט זי זיך ניט געווערט: גוט, זי וועט מיטגיין!

ביידע זיינען באַלד געווען ביי מענשן אין די מיילער. די ווייבער האָבן גערעדט: זי איז שוין גאַרניט קיין נאַר! און די מאַנסבילן האָבן געזאָגט: אַן אַלטער, האָ? און ער האָט זיך צוגעקליבן אַ ווייבל אַ פאַרשוין! וואָדען, אַז גאַנץ טיפעני סטריט איז ביי אים אין קעשענע. ווער קאַן זיך צו אים גלייכן?

שפעטער האָט ער זיך שוין ניט געדאַרפט בעטן. זי האָט שוין אויף אים געוואָרט. יעדן טאָג האָט ער איר איבערראַשט מיט עפעס שענערס, בעסערס. וואו זיי זיינען געקומען האָט זיך פאַר איר אַנטפּלעקט אַ ניט-געזחלומטער לוקסוס.

מר. קארסאן האָט פריער פאַר זיין דאַמע געעפנט אַ פאַרטקעלע, און נאָכדעם אַ גאַנצע טיר פון אַ צויבער-וועלט! רייזעס אויף יאַכט-שיפן, קאַנצערטן, טענץ, אַלץ איז געווען רעשיק. איין רייכקייט האָט איבערגעשטיגן די צווייטע. ס'איז געווען אַ קאַנקורענץ פון רחבות און תענוגים.

זי האָט זיך ניט געלאָנגווייליקט מיט אים. זיי זיינען קיינמאַל ניט געווען אַליין. מאַלי האָט ניט געטראַכט פון די נעכטנס און ניט פון די מאָרגנס. זי האָט פאַרגעסן אין איר עלטער. די ים-כוואַליעס האָבן געשלונגען די יאָרן. זי האָט זיך דערפילט גרינג, ווי צום פליען...

עס זיינען דערווייל אַוועק מער טעג און וואַכן אין פלאַרידאַ, ווי מאַלי האָט פריער געפלאַנט. אירע פינאַנצן האָבן זיך גענומען אויסשעפן, און כאַטש דער סעזאָן איז נאָך ניט געווען פאַרענדיקט, איז שוין אין האַטעל געוואָרן אביסל לידיק. אַ קאַלטער חווק האָט זיך אַוועקגעשטעלט פאַר מאַלין: וואָס, צוריק אַהיים? צוריק צו די ווייבערשע קעפּ אין סאַלאָן. אַ וואַלקן האָט זיך פאַרצויגן איבער איר פון זון-פאַרברוינטן און אויסגערוטן פנים.

מר. קארסאן האָט זיך אויך גענומען קלייבן אַהיים. ער איז געשטאַנען איבער איר און גערעדט ווי אַ געשעפטסמאַן. ער קאַן איר צוזאָגן אַ סך פרייד, האָט ער געזאָגט. ער האָט מער געלט וויפיל ער קאַן פאַרנוצן. זיין איינציקער זון איז רייך און דאַרף ניט זיין געלט. ער האָט איר צוגעזאָגט, אַז זי וועט זיי ביי אים, ווי די קוויין שיבאַ. זי וועט האָבן אַ שיינע שטוב, אַ דינסט, צירוג — ער

האָט אַרויסגענומען אַ פעקל דימענטן — „זעסט אַט־דאָס? איך וויל ניט וויסן דייע יאָרן, און דו פּרעג ניט מיינע...“
 מאַלי האָט געקוקט אויף זיין ברייטן, גוידערדיקן פנים. זי האָט געזען ווי נאָך יעדן וואָרט, וואָס ער רעדט אַרויס ציטערט ביי אים די אונטערשטע ליפּ; געזען ווי ער קוקט איר גלייך אין די אויגן, וויל ניט פאַרלירן קיין איין צוק פון איר פנים, זוכט אַלץ אויפכאַפּן, ווי איינער, וואָס גייט איינהאַנדלען אַ מציאה און וויל זיך זיכער, אַז מען וועט אים ניט אָפּמאַרן...
 ווען זי האָט דערזען ווי זיין פנים צעשטראַלט זיך, וויל ער נעמט איר שווייגן אָן, ווי אַן איינשטימיקייט, — האָט זי אַוועק־געדרייט דעם קאָפּ. אַ פיינלעכער פאַרדרוס האָט זי אַרומגענומען: שוין, ער פרייט זיך שוין... און זי האָט געפילט, ווי קליינע ווערעמ־לעך וואַלטן געקראַכן איבער איר לייב... באַלד האָט זי זיך אַבער אין געדאַנק געפרעגט: צוריק צו דער אַרבעט? צו די קעפּ, די פריזורן ביז שפעט אויף דער נאַכט? און ביז וואַנען איז דער שיער צו הערן וועגן יענעם גליק און אליין קוים זיך דערשלעפּן אַהיים, אַרויסציען פון זיך דאָס לעצטע ביסל קליאַק פון די ביינער? —

ניין! צוריק — ניט!

מאַלי האָט זיך אַרומגעטראַגן מיט צוויי פאַרשיידענע געפילן. פון איין זייט, אַ געפיל פון דערלייזונג: אויס מיטן „בייטי סאַלאַן!“ אויס מיט די ווייבערשע קעפּ! דאָס האָט איר אַנגעפילט מיט אַ מין יום־טובדיקייט. און אַ צווייט געפיל: זי האָט מורא, אַז זי וועט זיך אַריינפלאַנטערן אין אַ נעץ פון ליגן. אַ דינע, גאַלדענע נעץ, אַבער אַ נעץ!

קיין ניו־יאָרק האָט מען זיך שוין צוריקגעקערט ווי מאַן און ווייב. שטיל, אַן שום טאַראַראַם, האָט מאַלי איבערגעשפּרייזט דעם גרויסן מהלך פון אַ אומבאַדייטנדיקן בייטי סאַלאַן אין אַ פאַרוואַרפּן געסל, ביז ריווערסייד דרייוו. ס'איז געווען — פאַלג מיך אַ גאַנג!

מאַלי האָט פונדעסטוועגן געפילט, אַז דאָס האָט ער געמאַכט דעם גוטן געשעפט, ניט זי. שוין צוויי חדשים, ווי מאַלי הייסט מרס. קארסאָן. קארסן האָט ניט איבערטריבן מיט זיין רייכקייט. ער האָט פאַרמאַגט מער ווי ער האָט איר אַריינגעגעבן אין נדן. אין זיין פּערזאָן האָט זי זיך אויך ניט גענאַרט. ער איז געווען ווייך, אַ נעבעכל. ער האָט זיך, איר צוליב, אפילו געלערנט טאַנצן די „טאַנגאָ“.

מאלי האט שטארק געלאכט, ווען זי האט געזען ווי דער אלטער פרואווט טאנצן מיט איר דעם עקזאָטישן טאַנץ...

אין שטוב קאָן ער, מר. קארסאָן, זיך פאַרגינען צו זיין פאַר זיין „בעיבי“, שטיל, ווי אַ לאַשטנדיק הינטל. אָבער ווען ער קומט דאַרטן, אויף „זיין“ גאַס, דאַרטן ווערט ער אַן אַנדערער, גייט מיט אַן אַנדער מין טראַט און רעדט מיט אַן אַנדער מין קול.

דאַרטן, ווען ער רעדט מיט די לאַקאָטאַרן, מיט די אַרבעטער, די פאַרבער, די פּלאַמבער, די דזשעניטאָרס; דאַרטן האַלט ער דעם קאַפּ הויך און זיינס אַ וואָרט איז געזעץ! פון הויז גייט ער אַרויס מיט שטילע טריט, אָבער ווי נאָר ער דערזעט דעם שאופער, איז ער שוין מער ניט דער שטילינקער אַלטער מאַן. ער איז שוין דער באַס! ערשט צוויי חדשים ווי זיי לעבן צוזאַמען, אָבער די צייט ציט זיך לאַנגזאַם און כאַטש זי פאַרברענגט ווייניק אין הויז, זיינען די טעג פּוסט... בלויז צוויי חדשים און וואָס ווייטער? אַן אומעט, אַ בענקשאַפט נאָך עפעס נאָגט אירע גלידער. אירע אויגן וואַנדערן איבערן רחבותדיקן צימער. אַ זוך-שפּליטער, ווי אַ שטיפּעריש קעצל, שפּילט זיך אויף איר נאַקעטן פּוס... ער איז שוין אַוועק? גוט וואָס ער איז שוין ניט אין הויז, זי וויל זיך איבערצייגן, צי ער איז טאַקע שוין אַוועק פון שטוב, טוט זי אַ קלונג מיט אַ קליין גלעקל, וואָס איז אויפן טישל צוקאַפּנס לעבן דער בעט. עס קומט אריין אַ יונג, שלאַנק מיידל מיט אַ גלאַז פּרוכט-זאַפט. דאָס מיידל איז אַ ברוינהויטיקע, מיט גלאַטע, בלוי לעך-שוואַרצע האַר און אַ קליין, חנוודיק פּנימל. זי גייט אויף די שפיץ פינגער, וויגט זיך אין גאַנג און איז ציכטיק אַנגעקראַכמאַליעט, ווי זי וואַלט זיך נאָר-וואָס אויסגעפּוזט פאַר איר מאַדאַם. זי דערלאַנגט מאַלין די גלאַז און קוקט מיט אַ זיסן שמייכל. מאַלי איז מקנא דער מיידל איר גרינגקייט, איר פּלאַטערדיקייט, און ס'דאַכט זיך איר, אַז דאָס מיידל קוקט אויף איר מיט שפּאַט אין די אויגן. זי וואַלט איר וועלן עפעס זאָגן, איר אַנווייזן איר אַרט, אָבער זי זאָגט גאַרניט. זי הייסט דער מיידל אַוועקשטעלן די גלאַז אויפן טישל און פּרעגט איר, צי איז דער באַלעבאַס אַרונטערגעגאַנגען. דאָס מיידל ענטפּערט, אַז יא, און מאַלי גיט אַ שאַקל מיטן קאַפּ, אַ צייכן אַז זי קאָן שוין גיין. ווען דאָס מיידל דערווייטערט זיך, קוקט זי איר נאָך מיט אַ שטייף-פאַרמאַכט מויל און עס צופּט איר עפעס אין האַלדז...

עס פארדריסט דער מאדאם קארסאן, וואָס זי האָט זיך געהייסן צוטראָגן די זאָפט צום בעט. עס דאַכט זיך איר, אָז ס'מיידל האָט געקוקט אויף איר, ווי זי וואַלט געוואַלט פרעגן: פון ווען אָן ביסטו עס געוואָרן אַזאַ פּריצטע? פאַרוואָס עפעס דיר דערלאַנגען די פּרוכט-זאָפט אין בעט? עס נעמט מאלין אָן אַ פאַרדרוס אויף זיך און אויפן מיידל. באַלד אָבער כאַפט זי זיך, אָז דאָס מיידל האָט גאַרניט געמיינט. ס'האָט זיך איר נאָר אַזוי געדאַכט. זי טראַכט: עס פאַסט מיר טאַקע צו זיין אַ מאַדאָם, ווי אַ קאַץ אַ צילינדער... באַלד פאַרענטפערט זי זיך אין דער מחשבה: האָב געבעטן די גלאַז זאָפט, כדי זיך צו דערוויסן, צי ער איז שוין אַוועק. כ'קאָן ניט פאַרטראָגן ווי ער קוקט אויף מיר... ווידער גייט איר דאָס מיידל ניט אַרויס פון געדאַנק. מאַרגן, איבערמאַרגן, איבער-איבער מאַרגן. מען וועט זיך מוזן באַגעגענען מיטן מיידלס אויגן, מיט איר מאַדנעם בליק. זי וועט זי אַוועקשיקן. נאָך היינט!

דער טעלעפאָן קלינגט: „העלאַ, העלאַ, האַני? קומסט באַלד? יאַ, יאַ איך בין באַלד פאַרטיק! גוד באי, האַני!“

יאַ, — טראַכט מאל, — מען מוז דאָס מיידל אַוועקשיקן. זי אַליין קען עס ניט טאָן, אָבער ער, — ער וועט עס שוין טאָן פאַר איר. גוד באי, האַני...

זיי האָבן זיך דערזען

פּאָלין זיצט אין וואַרט־צימער אויף איר שטענדיקן פּלאַץ, אויף אַ באַנק, וואָס איז די לעצטע ביי דער טיר און די ערשטע ביים אַריינגאַנג. ווען פּאָלין קומט אריין און טרעפט עמיצן זיצן אויפן בענקל, הייבט זיך יענער אויף, ווייל ער ווייסט אַז דאָס אַרט געהערט איר. פּאָלין זעצט זיך אַוועק אויף איר פּלאַץ, צו וועלכן זי טרעפט, לויט דער צייט, וואָס עס נעמט איר צוצוגיין פון טיר ביז זי בלייבט שטיין.

אַ רעדל פרויען, וואָס זיצן אַרום איר, באַוואונדערן ווי געשיקט אירע פינגער אַרבעטן. זי שפינט אויף אַ קליין רעמל, וואָס איז באַצויגן מיט אַ נעץ פון זייד און איבער דער נעץ שוועבן לאַנגע, שטאַלענע שפּיזלען, וואָס בליצן אין אירע באַוועגלעכע פינגער, ווי פייער־פּליגעלעך. שנעל־שנעל לויפן די שפּיזלען, טונקען אונטער די קעפלעך ווי אונטער וואַסער, שווימען ווידער אַרויף, פאַררייסן די קעפלעך, ווי זיי וואַלטן וואַרטן אויף דעם קוים־באַמערקטן באַריר פון פּאַלינס פינגער. אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עס וואַקסט אויס אַ קיילעכל די גרויס פון אַן אַרבעטל. איינס נאָך איינס, איינס נאָך איינס. און אַט זיינען שוין די אַרבעטלעך אין אַ גרופּקעלע און עס קוקט שוין אַרויס אַ לעבעדיק קנאַספל ! און ווידער לויפן די שפּיזלען. לויפן, לויפן און אַט באַווייזט זיך אַ גרין ובלעטל, איין בלעטעלע, צוויי, אַ דריטט און דאָס בלייכע, ראַזע קנאַספל איז באַקראַנצט מיט דריי פּרישע גרינינקע בלעטעלעך. די ווייבער קוועטשן מיט די פּלייצעס, קוקן זיך איבער און איינע זאָגט : «קוקט נאָר אַן די פינגער ! יעדער פינגער קוקט אויס ווי אַ קליין פאַרכשופט מענטשעלע». זיי רוקן זיך צו נעענטער צו פּאָלין, וועלכע פילט אויף זיך אַלעמענס אויגן און ס'איז איר וואַרעם ביים האַרצן. זי באַנעצט די ליפן, ציט צונויף די באַקן און דאָס גריבעלע אויף דער פּיר־עקיקער מאַרדע ווערט טיפּער. די ווייבער פרעגן ביי איר : «וואו האָט איר געלערנט אַזעלכע שיינע אַרבעטן ?» זי פאַררויטלט זיך און זאָגט שטיל : «אַ, דאָס

איז נאך ניט דאָס שענסטע, וואָס איר קאָן מאַכן. איר האָב שוין מיין אַרבעט געהאַט אויף אַן אויסשטעלונג!
 עס איז צוגעקומען די באַגלייטערין. זי הערט און זעט ווי פּאָלין ווערט באַוואונדערט. זי ווייס וויפיל גליק דאָס גיט איר און ווי אַ מאַמע, פרייט זי זיך מיט דעם ביסל גליק און דעם טראַפּן גוטס, וואָס ס'איז איר צוגעטיילט.

פּאָלין ווייסט אליין ניט אירע ריכטיקע יאָרן. זי איז הויך, האָט ברייטע פלייצעס. זי גייט גלייך, מיט אַ פאַמעלעכן, געמאַסטענעם טראַט, ווי זי וואָלט געגאַנגען אויף אַ שמאַלן וועג. דעם קאַפּ האַלט זי אביסל אין אַ זייט, ווי זי וואָלט געזוכט עפעס אויפן פּאַלאַפּ. אירע האָר זיינען טונקל-ברוין, גלאַט און מיט אַ צאַרטער ווייכקייט ווי ביי אַ יונג קינד. זי האָט אַ ברייטלעכן מויל מיט דיקע ליפּן און טראַגט שווערע, טונקעלע אויגנעלעזער. שטענדיק טראַגט זי אויף איין שולטער איר אַרבעטס-בייטל, מיט וועלכן זי שיינט זיך כמעט קיינמאָל ניט. דער בייטל הענגט אויף אַ לעדערנעם פּאַס. אין דער זעלבער האַנט טראַגט זי שטענדיק אַ דין שטעקל. די צווייטע האַנט איז אַנגעלענט אויף איר באַגלייטערין, אַדער, ווי זי רופט זי, די פירערין.

פרידאָ, פּאָלינס באַגלייטערין, איז אַ מיטליאַריקע פרוי מיט אַן ענערגישן גאַנג, אַ טונקעלן פנים און גוטע, וואַכע און העל-גרויע אויגן. פרידאָ איז מער ווי אַ באַגלייטערין פאַר דער בלינדער פּאָלין. זי איז געוואָרן אין אַ קורצער צייט אַ טייל פון איר, פרידאָס, לעבן. כאַטש זי האָט איר אייגן לעבן, האָט אַ גוטן, געטרייען מאַן, זי איז פאַר איר אַ פאַרבינדונג מיט דער לעבעדיקער, זעענדיקער וועלט. פרייוויליק האָט פרידאָ אויף זיך גענומען אַ פליכט, וואָס איז פּאָלין געוואָרן מער ווי אַ טייל פון איר לעבן. זי איז געוואָרן עפעס, וואָס פאַרנעמט אַלע אירע מחשבות און אַפט טראַכט זי: אַן איר, וואָס וואָלט געווען?

פאַרבונדן די צוויי האָט אַ צופאַל, פאַרבונדן אפשר אויף שטענדיק.

פרידאָס מאַן איז אַן אַרבעטער. אַזאַ אַרבעטער, וואָס האָט זיך מער ווי צו חיונה ניט דערשלאָגן. זיין אַרבעט איז געווען אַ פּראָסטע, ניט קיין קוואַליפֿיצירטע. עס איז אַזאַ אַרבעט, וואָס יעדער פאַר הענט קאָן זי פאַרבייטן. ער איז שוין אַ מענטש אין די יאָרן.

קיינאמערקע איז ער געקומען אין א שווערן קריזיס־יאָר, האָט זיך אַזויפיל אָנגעליטן, אָנגעהוּנגערט, אָנגעפרוּירן, אויסגעוואָלגערט אין אומזיסטע נאַכט־לעגער־הייזער, אַז ער איז פאַרבליבן אַ דער־שראַקענער און דערשלאָגענער. ווען ער האָט זיך נאָך אַ סך מאַטערניש דערשלאָגן צו אַן אַרבעט, וואָס האָט אים געגעבן ברויט, אַ דאָך איבערן קאָפּ, אַ גאַנצע פּאַר שיק, איז ער געווען גליקלעך, און האָט מיט שרעק געקוקט אויף צוריק, אויף יענע הונגער־טעג, וועלכע זיינען אים אַזוי אַריין אין די ביינער, אַז ער האָט זיך קיינמאָל אינגאַנצן פון דער שרעק ניט באַפרייט.

אַ מענטש מיט קליינע אַמביציעס, האָט ער זיך באַנוגנט מיט דעם וואָס ער פאַרמאָגט. דער עיקר איז פאַר אים געווען דאָס ווייב, זיין גוט־האַרציקע, טייערע פרידאָ, זיין גרעסטע אַמביציע איז געווען: פרידאָ זאָל ניט אַרבעטן אין שאַפּ. ער האָט געפּוּעלט און ס'האָט אים גליקלעך געמאַכט.

געווען צייטן, ווען פרידאָס פאַרדינטע עטלעכע דאָלאַר וואָלטן צונאָך געקומען, געהאַלפן צאָלן דירה געלט, אַדער קויפן אַ נייעם אַנצוו. קיין צופיל נויט האָט מען אָבער ניט געליטן. אין סלעק איז געווען וואו צו באַרגן, איר, פרידאָ, איז אָבער דאָס האַרץ אויס־געגאַנגען אַליין צו פאַרדינען עטלעכע דאָלאַר. זי האָט געוואוסט, אַז מיט אירע הענט וואָלט זי איינס־צוויי זיך אויסגעלערנט אַ פּאַך, אָבער אַז מענדל, איר מאָן, האָט געזאָגט: „ניין!“ איז — ניין. זי האָט געטראַכט: אויב איר זיין אין שטוב מאַכט אים גליקלעך, זאָל זיין אַזוי!

איינמאָל האָט זי איבערגעלייענט אַזאַ אַנאַנס אין דער צייטונג: מען פאַרלאַנגט אַ פרוי, וואָס זאָל פירן אַ בלינד מיידל, עטלעכע מאָל אַ וואָך, צו דער שול פאַר בלינדע און צוריק, דער אַנאַנס האָט פרידאָן אָנגערירט ביים האַרצן: זי האָט גענוג צייט, און יענע איז נעבעך בלינד! נאָך איידער זי האָט דערציילט מענדלען, און נאָך איידער זי האָט געוואוסט, אַז ער וועט איינשטימען, זי זאָל גיין צו דער בלינדער איז זי דורכגענומען געוואָרן מיט אַ טיפן מיטגעפיל צום מיידל. זי האָט זיך קוים דערוואַרט מענדל זאָל צוריקקומען פון דער אַרבעט. ווען ער האָט אָפּגעגעסן, האָט זי אים אונטערגערוקט די צייטונג און געקוקט אויף זיין פנים, געוואָלט זען, וואָס פאַר אַן איינדרוק דאָס שטיקל גייעס וועט מאַכן אויף אים.

פ ר ו מ ע ה א ל פ ע ר ן

מענדל האָט פּאָמעלעך געלייענט, זיך ניט געכאַפט וואָס זיין ווייב איז אויסן. אָבער, אַז ער האָט דערזען ווי זי קוקט אויף אים מיט בעטנדיקע אויגן, האָט ער שוין פאַרשטאַנען.

נו, וואָס? ווילסט זיך אַנדינגען אַרומפירן די בלינדע? — האָט ער געפרעגט. — «עס גייט ניט אין אַנדינגען זיך» — האָט זי געענטפערט — «איך וויל באַהילפיק זיין אָן אַרעם אומגליקלעך קינד. עס גייט מיר ניט אין געלט. כּוועל עס ניט טאָן אויף דיין חשבון, נאָר אין דער צייט, ווען דו ביזט ביי דער אַרבעט. דעמאָלט איז דאָך דיר ניט קיין חילוק, צי איך בין אין דער היים, אָדער ערגעץ אַנדערש?» — זייערע אויגן האָבן זיך באַגעגענט און ביידע האָבן אין דער זעלבער רגע געטראַכט: «קיינ אייגן קינד האָבן מיר דאָך ניט»...

מענדל האָט זיך אויפגעהויבן פון בענקל, איז דורכגעגאַנגען איבערן צימער און געזאָגט: «אפשר איז טאַקע דער אַרעמער מיידל באַשערט אביסל גוטס אין לעבן, גיי, גיי, גיי!»

פּאָלין איז דעמאָלט אַלט געווען א יאָר פּופצן-זעכצן. זי איז ניט לאַנג צוריק אַריינגעגעבען געוואָרן אין דער לערן-שול. מען האָט זי געבראַכט פון אַ היים פאַר בלינדע קינדער. איר בלינד-קייט האָט זיך גענומען פון אַ שווערער שקאַרלאַט-קראַנקהייט און זי האָט געליטן פון נאָך חולאתין.

פּאָלין האָט ווייניק געדענקט איר פאַרגאַנגענהייט. נאָר אַ ווייט בילד איז אמאָל אויפגעשוואומען אין איר זכרון זי איז אַ קליין מיידעלע. אין שטוב איז געווען ליכטיק. זי האָט זיך געשפּילט מיט שפּילצייג, פּלוצלונג איז זי אומגעפאַלן, די מאַמע האָט זי גע-נומען אויף די הענט, זי אַריינגעלייגט אין בעטעלע, זיך אַריבער-געבויגן איבער איר און זי געקושט. זי געדענקט דער מאַמעס הייסע באַקן, איר קול. דער מאַמעס פנים געדענקט זי קוים. אָפטמאָל — אין חלום — דערפּילט זי דער מאַמעס הענט... שפּירט ווי איר מאַמע גלעט זי. דער מאַמעס הענט זיינען וואַרעם און ווייך. זי שפּירט אויך דער מאַמעס אַטעם אויף איר פנים, הערט ווי די מאַמע רופט זי: «פעסעלע!» זי וועקט זיך אויף און איר מאַמעס קול קלינגט נאָך אין אירע אויערן. קיינער, חוץ דער מאַמע, האָט זי ניט גערופן «פעסעלע».

ווען די מאַמע איז געשטאַרבן ווייסט ניט פּאָלין. זי ווייס נאָר,

אז ווען זי איז קראנג געוואָרן, האָט זי געהאַט אַ טאַטן מיט אַ מאַמען. דעם טאַטן געדענקט זי אינגאַנצן ניט.

פּאָלין האָט צוויי ברידער. זיי זיינען ביידע פּאַרנומענע מענטשן אין אַ געשעפט. ניט די ברידער און ניט זייערע ווייבער, האָבן זיך צופיל אַריינגעטראַכט אין דער שוועסטערס קראַנקהייט. זיי האָבן איר אָבער געהאַלפּן מיט וואָס זיי האָבן געקענט. פּאָלין האָט געפילט אַ פּוּסטייט, אַן אייביקע טונקליקייט. דאָס לעבן, דאָס לעבעדיקע לעבן, איז פאַר איר קיינמאַל ניט אַנטפלעקט געוואָרן, אַ טונקעלע וואַנט האָט זיך געשטעלט פאַר איר. די נאַטור האָט אָבער געטאַן אירס. עפעס און ערגעץ האָט אין איר געצייטיקט, זיך געריסן. ס'האַבן פון איר זיך געריסן אומפאַרשטענדלעכע פאַרלאַנגען און אַ האַרץ־רייסנדיקער געיאַמער, וואָס האָט די שטוביקע אריינגע-וואָרפן אין פאַרצווייפלונג.

צו יענער צייט איז פרידא געקומען. ווי נאָר פרידא האָט זיך אריינגעשטעלט אין דער בלינדערס שטוב, ווי נאָר זי איז אַרבעגעטראַטן די שוועל, האָט זיך אין איר אויפגעוועקט אַ פאַרלאַנג אַריינעמען די בלינדע אין אירע אַרעמס, זי צודריקן צו זיך און רעדן צו איר ווערטער, ווי אַ מאַמע צו אַן אייגן קינד, וואָס געפינט זיך אין אַזאַ מצב. אָבער, אויף צו־להכעיס, האָט זי ניט אַרויסגעבראַכט קיין איין וואָרט פון מויל. זי איז געשטאַנען און האָט זיך געצאַפלט פון פּאָלינס הייזעריק־דערשטיקטן קול: „ווער איז דאָ? וואָס ווילט איר?“ — ווי פון אַ הייסן קוואַל האָבן זוּדיקע טרערן געפלייצט פון פרידאס אויגן. זי האָט גענומען פּאָלינס הענט און זיי באַדעקט מיט הייסע קושן. אירע קושן האָבן גערעדט מער ווי רייד. מיט דער פאַרשטענדעניש און מיטגעפיל האָט פרידא געוואונען דעם צוטרוי פון דעם עלענטן מיידל.

פּאָלין האָט געהונגערט נאָך מענטשלעכער וואַרעמקייט און פרידא האָט זיך אָפּגערופן אויף דעם הונגער. זי האָט גאָר אַליין ניט געוואוסט, וויפיל וואַרעמקייט זי פאַרמאָגט אין זיך פאַר יענעם. אין פרידאס מאַמעשע הענט האָט זיך פּאָלין דערקוויקט, ווי אַ פאַר-חלשטע פּלאַנץ וואָס מען האָט אָפּגעפרישט מיט קוועליק וואַסער פרידא איז ניט געווען צוגעגרייט פאַר דער אויפגאַבע, אַריינקוקן אין די פינצטערע קאַמערן פון אַ יונג לעבן, וואָס האָט געשוועבט אין אַ וועלט פון אייביקן גאַרניט, — זי האָט דאָך מיט אירע געזונטע

חושים און שטארקן ווילן, געפונען מיטלען, וויאזוי אריינבריינגען ליכט אין פאלינס ניט-געזעענע טעג. זי האט פאלינען אריינגענומען אין איר אייגן לעבן, זיך געטיילט מיט אירע איבערלעבונגען, אזוי אז פאלין האט זי נאכגעפאלגט מיט איר געדאנק, ווי אן אלץ-ווייסנדיקע, ווי זי וואלט געהאט אפענע אויגן.

מענדל, פרידאס מאן, איז געווארן א שותף צום געשעפט. ער האט געבעטן פרידאן, זי זאל ברענגען פאלינען אין שטוב. ווען די בלינדע איז צום ערשטן מאל געקומען צו זיי, האט זיך מענדל אויסגעפוצט, ווי ער וואלט געוואלט מאכן א גוטן איינדרוק אויפן גאסט... פרידא האט אנגעקוואלן פון איר מאנס גאסט-פריינטלעכקייט. ווען מענדל האט דערזען ווי פאלין שטייט אינמיטן צימער און ווארט מען זאל זי צופירן צו א שטול, איז ער געווארן בלאס און זיין אונטערשטע ליפ האט געציטערט. ער איז געבליבן שטיין פונדערווייטן און ניט געוואגט זי אנצורירן. ביסלעכווייז האט ער זיך צוגעוואוינט צו דער בלינדער און האט זי אפילו אמאל אהיימ-געפירט.

פאלין האט ליב באקומען מענדלס הענט. סארא שטארקע הענט, הארטע הענט, גוטע הענט!
די צייט איז געגאנגען. א יאר נאכן צווייטן. פאלין איז געווארן א געשיקטע שטיקערין און העפטערין. מיט פרידאס הילף האט זי באזוכט די שול פאר בלינדע צוויי מאל א וואך.

פלוצלונג האט עפעס פאסירט אין פאלינס לעבן! זי איז געזעסן אין ווארט-צימער אליין, פרידא איז ניט געווען. זי האט געארבעט. די שפילען זיינען געלאפן, די ארבעט איז געוואקסן. זי האט זיך געוואונדערט, וואס זי הערט קיינעם ניט אויסרעדן א ווארט. זי האט אבער געשפירט, אז עמיצער זיצט לעבן איר. עס איז איר באפאלן אן אומרואיקייט. זי איז שוין געוואוינט געווען צו די באוואונדערער, וואס האבן זיך געקליבן ארום איר. ס'איז שוין ביי איר געווען מער ווי א געוואוינהייט דאס הערן באמערקונגען ארום זיך. זי האט זיך באוועגט אויף איר פלאץ און גערעדט צו זיך אליין, כמעט אן א קול: „פארוואס זאגט מען גארניט?“ — באלד האט זיך אפגערופן א קול: „איר ווילט עפעס? וואס קאן איך טאן פאר אייך?“ זי האט זיך אביסל פארשעמט און געפרעגט: „ווער איז דא?“ און

דאס קול האט געענטפערט: „איך בין דא!“ — „און ווער זייט איר?“
 — „איך ווארט, מען זאל מיך קומען נעמען!“
 זי האט זיך אויפגעשטעלט, און ניט געוואוסט אליין פארוואס
 זי האט עס געטאן. זי האט געפילט, ווי עמיצער וואלט זי אראפ-
 געשטופט פון דער באנק. עס האט זיך איר אויסגעוויזן, ווי
 עמיצער, דאָדערנעבן, רייצט זיך מיט איר און דאָס קול איז אַ
 מענערשער. „וואו איז פרידא, פארוואס קומט זי ניט?“ — האט
 זי אַרויסגעזאָגט די ווערטער מיט אַ בלאַס קול. — „ווער איז
 פרידא?“ — האט דאָס מענערשע קול געפרעגט. זי האט דערפילט, אַז
 זי געפינט זיך נאָענט לעבן דעם, וואָס רעדט צו איר און אַט וועט
 זי באַלד אַ פּאַל טאָן אויף אים: „פרידא איז מיין פירערין, מיין
 באַגלייטערין, מיין פריינט, מיין פרידא!“ — האט זי זיך שוין
 געוואָרגן מיט טרערן. דאָס קול האט געענטפערט: — „אַ, אַ! אַ
 באַגלייטערין אַ פירערין! ביסטו אויך אַזאַ ווי איך... ביסט, הייסט
 עס, אויך ווי איך... דו קענסט גאַרניט זען? טאַקע גאַרניט?“
 ער האט אויסגעצויגן צו איר ביידע הענט, אַנגעטאַפט איר זשאַקעטל,
 געזוכט איר האַנט, געפונען און שוין מיט אַן אַנדער קול געזאָגט.
 „האַב קיין מורא ניט! ס'איז ניטאָ וואָס זיך צו שרעקן!“ זי האט
 זיך אַוועקגעזעצט און איר האַרץ האט געקלאַפּט. די שרעק האט
 זיך שוין אַפּגעטאָן פון איר און ס'האַט זיך איר איצט געדאַכט,
 אַז זי הערט אַרויס פון זיין קול אַ געטריישאַפט. עס איז ווי איר
 ברודער, וואָס רעדט צו איר אַזוי ווען ער איז אין אַ גוטער שטימונג.
 אַט-דער איז דאָך אויך ווי זי אַ בלינדע, מאַדנע, גאַר מאַדנע!
 זאל זי אים פרעגן זיין נאַמען? ניין, זי וועט בעסער וואַרטן ביז
 פרידא וועט קומען. זי האט אַבער ניט געקענט בלייבן זיצן אַ
 שווייגנדיקע. זי האט געמוזט עפעס זאָגן. זי האט געוואָלט, אַז ער
 זאל ריידן און ריידן, געוואָלט הערן דאָס קול, וואָס איז ענלעך צו
 איר ברודער, ווען ער איז גוט געשטימט. זי האט זיך עטלעכע מאָל
 געדרייט אויף דער באַנק ווי זי וואָלט געוואָלט ציען זיין אויפּמערק-
 זאַמקייט, און ס'איז איר געווען אַ שאַד, וואָס ער קאַן ניט זען איר
 שיינע אַרבעט. זי האט זיך גענומען צו דער אַרבעט אַבער די הענט
 זיינען ניט געלאָפּן ווי פריער. זי האט פאַרדעקט דאָס רעמל און אים
 געפרעגט: „און ווען קומט מען דיך נעמען?“ ער האט געענטפערט:
 „נאָך מיר קומט אַ מאַשין, וואָס קלייבט אונז צונויף. מיר

קומען פון עטלעכע פלעצער". פאלין האט ניט פארשטאנען. זי האט געפרעגט: "און צו וואס קומסטו אהער?" — "איך דארף זען א דאקטאר" — האט ער געענטפערט — "איך האב א קראנקן פוס". פרידא, וואס האט פארשפעטיקט, איז אָנגעלאָפֿן. זי האט דערזען אינעם האלב-ליידיקן קאָרידאָר דעם פרעמדן זיצן לעבן פּאָלינען. האט זי זיך דערפילט שולדיק און האַסטיק געפרעגט דעם פרעמדן, צי איז עפעס ניט געשען מיט פּאָלינען. זי האט גלייך ניט חושד געווען, אַז דער, צו וועמען זי רעדט, איז אַ בלינדער. ער איז געזעסן מיט אַ גרויסן לעדערנעם טאַש אויף די קני. אין איין האַנט האט ער געהאַלטן אַ פּאַפּיראַס, אין דער צווייטער שוועבעלעך, וואָס ער האט געהאַלטן אין איין צינדן. דערהערט לעבן זיך פּרידאס טריט, האט ער אויסגעדייט צו איר דעם קאַפּ. איר האט זיך געדאַכט, אַז אויך ער איז גרייט עפעס צו פרעגן. ער האט געטראָגן, ווי זי, פּרידא, טונקלע גלעזער, און עס איז איר גאַרניט איינגעפּאָלן, אַז ער איז בלינד.

פּאָלין האט זיך צערעדט. זי האט גערעדט גיך. איר פנים האט געפלאַמט, אירע ליפן זיינען געווען נאַס. דאָ האט זי זיך באַקלאָגט, דאָ געפרייט מיט דער באַגעגעניש. זי האט געצויגן פּרידאן פאַר אַן אַרבל, און געפרעגט: ווי געפעלט ער דיר? ער האט אַ וואַרעמע האַנט, ווי דיין מאַן. כּ״האַב עס דערפילט, ווען ער האט מיר געהאַלפֿן זיך זעצן. זיין קול איז ווי מיין ברודער נייטנס. האַסט אַמאַל גע־הערט ווי נייטן רעדט, ווען ער איז ניט ברוגו? רייד צו אים, פּרידא, רייד, זאָג איך דיר, וועסטו הערן... — דאָס מויל פון דער בלינדער מיידל האט געמאַלן ווי אַ מיל, אַן אויפהער. אַז פּרידאָ האט איר ענדלעך געזאָגט: "עס איז צייט, מיין קינד, מיר זאָלן גיין אַהיים" האט פּאָלין ווייטער גערעדט: "פרעג אים, פרעג אים, פּרידא, זיין נאָמען. פרעג אים אויך צי וועט ער דאָ זיין ווען מיר וועלן אַהער צוריקקומען". פּרידא האט אים געפרעגט, און ער האט געזאָגט, אַז זיין נאָמען איז פּראַנק. ער האט איר דערלאָנגט אַ געדרוקט קאַרטל מיט זיין נאָמען. ער האט אויך געזאָגט, אַז ער וועט אַהער קומען נאָכאַמאַל. ער מוז! מיר וועלן זיך נאָך זען!

פון דער באַגעגעניש איז פּרידא אַהיימגעקומען אַ צעטומלטע. זי האט זיך ניט געקענט דערוואַרטן אויף מענדלען. פּרידא איז

געווען די מער וועלטלעכע און באהאווענטע אין לעבן, ווי ער, מענדל, אבער ווען ס'האט זיך עפעס פארהאקט אדער ווען מ'האט געדארפט עפעס אויפלאנטערן, האט איר מאן, געמוזט זיין דער, וואס האט געהאט דאס לעצטע ווארט. פארט א מאן!...

ווען מענדל האט אפגעגעסן, פאררויכערט די ליולקע און זיך געגרייט צו כאפן א דרימל האט פרידא פאר אים אוועקגעלייגט די פראבלעם: דאס מיידל האט זיך, ווי א ווילד פערדל א ריס געטאן פון שפאן. זי האט פאלינען געמוזט צוואנגן, אז זי וועט באלד טרעפן דעם יונגמאן, וואס איז געזעסן לעבן איר. דעריבער פרעגט זי וואס טוט מען? פאלין איז דאך ווי איר אייגן קינד, ניט ווי איר אייגן קינד, נאר טאקע איר קינד. דאס מיידל איז איר אזוי אייגן געבאקן אין הארצן, אזוי אריינגעוואקסן אין איר נשמה! איז וואס טוט מען? ווער ווייסט ווער דער פרעמדער מאן איז? זי פארשטייט אפילו, אז פאלין איז אויך א לעבעדיקער מענטש, א מענטש מיט א נשמה, מיט געפילן פון א פרוי, ווי קאן זי זי אפרעדן פון אזא זאך? נו, איז וואס מיינט ער, מענדל, איז עס א גלייכע זאך זי זאל ביידע בלינדע צונויפפירן? און אפשר איז עס א באשערטע זאך? ווער ווייסט?

מענדל האט דעם ענין גוט באטראכט. ער האט זיך געשאקלט, ווי ער וואלט געדארפט פסקענען א הארבע שאלה, נאכדעם האט ער געראטן, צום ערשטן זאל מען אביסל צווארטן. מען דארף זיי געבן צייט. ווי זאגט זי, פרידא אליין — מען איז דאך ניט מער ווי א לעבעדיקער מענטש. זי, פאלין, האט ניט חתונה געהאט, איז זעסטו דאך: אויף אלץ קומט א צייט!

נאכדעם ווי מאן און ווייב האבן זיך דורכגערעדט, איז מען געגאנגען שלאפן מיט א לייכטערן געמיט. אויף מארגן האט פרידא געפרוואווט רעדן מיט פאלינען וועגן פארשיידענע זאכן, אבער פאלין האט איר אלע וויילע איבערגעשלאגן און האט נאר געוואלט וויסן, ווי ער זעט אויס. זי האט אויך געוואלט הערן איר מיינונג, צי איז ניט דאס, וואס ביידע זיינען בלינד, די גינסטיקע געלעגנהייט, אז ביידע זאלן אנקניפן א פריינטשאפט? א זעענדיקער וועט דאך ניט וועלן זיין איר פריינט, אבער זי איז אזוי גערן צו האבן עמיצן פאר א פריינט. דארטן, אין איר שול, זיינען דא בלינדע מאנסבילן,

אבער יענע זיינען קאנטיק זייער יונג. פריינדלעך זיך מיט די יונגע און זי בלייבט אלעמאל אליין.

די גאנצע צייט, וואָס פּאָלין האָט גערעדט, איז ביי פּרידאָן עפעס געבליבן שטעקן אין האַלדז, און ס'האָט איר עפעס געביסן און געקניפט. זי האָט די גאַנצע צייט געקוקט אויף פּאָלינען מיט פּיין אין די אויגן, געקוקט אַזוי לאַנג ביז פּאָלין האָט עס דערפילט, מאַגנעטיש דערפילט. פון פּרידאָס קוק איז איר געוואָרן וואַרעם אין פנים. ביים געזעגענען זיך האָט פּרידאָ שטאַרק געדריקט פּאָלינס הענט.

זיין אמתער נאָמען איז גיט געווען פּראַנק, נאָר פייוול. ער איז אַהער געקומען אַ יונג עלנט יינגל. זיך געשלעפט צוויי יאָר קיין קאַנאַדע און דערנאָך קיין אַמעריקע. דאָס איז געווען אַ יאָר פאַרן ערשטן וועלט-קריג. זיין אריינקומען אַהער איז גיט געווען אינגאַנצן „כשר“, האָט מען אים געצהט, ער זאָל זיך אַנשליסן אין דער אַרמיי און אַזוי אַרום ווערן אַ בירגער.

געקומען אַ פּרישער, אַ געזונטער מיט כוחות איבערצוקערן וועלטן. אַ פאַר לאַנדסלייט, וואָס האָבן אים געוואַלט אַרויסהעלפן זיינען אליין געווען אויף געהאַקטע צרות. פייוול איז געוואָרן אַ סאָלדאַט און האָט געהייסן פרענק קופער. איידער נאָך ער האָט זיך צוגעוואוינט צום נייעם נאָמען, איז ער שוין געווען אויף אַ שיף, וואהיין מען שיקט אים האָט ער גיט געוואוסט. אַפּזייענדיק אַכצן חדשים אויפן שלאַכטפעלד, איז ער פאַרוואונדעט געוואָרן. אים האָט זיך געדאַכט, אַז די וואונד ביי אים אונטערן אויער איז גיט ערנסט. ער האָט טאַקע געליטן שטאַרקע ווייטיקן, אַבער אויף אַזאַ אומגליק — האָט ער זיך גיט געריכט.

אין שפּיטאַל האָט ער באַמערקט, אַז מען פאַרעט זיך צופיל ארום אים. ער האָט געפרעגט דעם הויפט-דאָקטאָר און יענער האָט געקוקט אויף אים מיט אַ פנים פול מיט צער. דער דאָקטאָר, אַ יידישער יונגערמאַן, האָט זיך אַ שטיקל צייט געקווענקלט, און דערנאָך געזאָגט: „איך האָב פאַר דיר שלעכטע נייעס, דיין אַפטישער נערוו איז געשעדיקט. מ'קאַן דערוואַרטן בלינדקייט“. ער האָט אים אָנגעזאָגט די „בשורה“ און איז גיך אַוועק פון זיין בעט. איצט האָט פרענק דערפילט, אַז אַלץ איז ווי פאַרוויכערט אַרום אים. קיין אַנדערן קאַליר ווי רויך האָט ער גיט געזען!

עטלעכע יאר האָט געדויערט ביז ער איז אינגאַנצן בלינד געוואָרן. ביסלעכווייז איז די כמאַרע פאַר די אויגן געוואָרן דיקער, געדיכטער, נענטער. ער האָט געוואוסט, אָז ער דאַרף אויסנוצן יעדע ליכטיקע רגע, געוואוסט אָז זיינע טעג פון זען די ליכטיקע וועלט זיינען געציילטע, און ער האָט זיך געלערנט די בריל-סיסטעם און אויך שרייבן אויף אַ שרייב-מאַשין. ער האָט זיך אויס-געלערנט צו פאַרריכטן עלעקטרישע באַלייכטונג, און ביז ניט-לאַנג צוריק האָט ער נאָך געקענט פילן די זון-שטראַלן. דאָס האָט אים געגעבן אַ סך גליק. ער האָט זיך זייער ניט געוואַלט געזעגענען מיט די געציילטע זון-שטראַלן, אָבער עס איז געקומען! אין איין טאָג האָט ער דערפילט אַ היץ אויפן פנים און —חושך ; גענוי ווי דער דאָקטאָר האָט אים פאַראויסגעזאָגט.

איצט איז שוין פרענק אַ מיטל-יאָריקער מענטש. ער איז הויך, שלאַנק און דאַר ווי אַ סקעלעט. זיינע האַר זיינען טונקל. ער האָט אַ פול מויל מיט ציין, און אַ שמייכל וואָס קאָן פאַרכשופן פרויען. ער האָט ווייניק געזען אין זיינע יונגע יאָרן און נאָך ווייניקער פון זיי גענאָסן. אָבער ער איז ניט דערשלאַגן. ער זאָגט: ווען ער וואַלט ניט אונטערגעקערענקט געזונטערהייט, וואַלט ער נאָך אַ סך געקענט אויפטאָן. ער פילט זיך ניט הילפלאָז און זאָגט, אָז ער זעט מער, ווי מען שטעלט זיך פאַר וועגן אַ בלינדן.

ער האָט ערנסט געטראַכט וועגן זיך פאַרבינדן מיט פאַלינען. ביז איצט האָט ער ניט געטראַכט, אָז ער וועט מיט עמיצן טיילן זיין לעבן, אָבער ער פילט, אָז פאַר פאַלינען וועט ער זיין דער זעער. ער האָט אין זיך אַנגעזאַמלט ליכטיקייט, וואָס ער וויל מיט איר טיילן. די פענסיע, וואָס ער באַקומט, איז ניט גרויס, אָבער ער קען שטענדיק אביסל פאַרדינען ביי דער זייט.

ער איז געגאַנגען געקליידט נעט, האָט ליב געהאַט פרישע לופט און לייענט אַלץ, וואָס ער קאָן קריגן אין בריל. ער האָט געלייענט אין דריי שפראַכן. ער האָט געזאָגט פרידאָן: „דענקט איר ניט, אָז פאַלין וועט דורך מיר אויך עפעס דערזען? פאַרוואָס זאָל זי ניט טיילן מיט מיר דאָס ביסל, וואָס איך האָב געהאַט דאָס גליק זיך אויסצולערנען? אַ בלינדער מעג זיך אויך פאַרגינען צו האָבן עפעס פאַרוואָס צו לעבן!“

בעתן רעדן האָט ער אויסגעזען ערנסט, כאַטש פון צייט-צו-צייט

האָט ער געשמייכלט, אז עס האָט זיך געדאַכט, ער וויל וויסן וואָס פאר אַן איינדרוק זיינען ווערטער מאַכן אויפן צוהערער.

דאָס פאַרל האָט זיך גענומען טרעפן עטלעכע מאָל אַ וואָך. פּאַלין האָט אויפגעלעבט. אַלע אירע גלידער האָבן אויסגעדריקט די באַלעבטקייט. זי האָט געהאַלטן אין איין פרעגן ביי פּרידאָן: „האָט ער מיך טאַקע ליב? דו זעסט עס? ווי אַזוי זעסטו עס?“ פון די פראגעס איז זי איבערגעגאַנגען אין אַ טאָן פון ענטפער: „ער איז טאַקע אַ סך עלטער פון מיר. ער האָט עס מיר אַליין געזאָגט, אָבער אין זיין קול איז ניטאָ קיין אַלטקייט...“ זי האָט געפרעגט: „און דיין מאָן, פּרידאָ, איז אויך עלטער פון דיר?“

אין פּאַלינס אָפגעצאַמטער וועלט האָבן געוועלטיקט ווייניק מענטשן, און פון אַט-די ווייניקע האָבן צו איר געשטראַמט די שטראַמען פון דער לעבעדיקער וועלט, וואָס האָט אין אירע געדאַנקען אַנגענומען פאַרמען און קאָלירן, וואָס זי האָט געוואָלט איבערגעבן אין ווערטער. די ווערטער האָבן געקלונגען קינדעריש צוליב איר מאַנגל אין שפּראַך-אויסדרוק. אַנדערש, גאָר אַנדערש איז געווען פּרענקס וועלט. אין פאַרגלייך מיט פּאַלינען, האָט פּראַנק אויס-געזען ווי ער וואָלט זיך בלויז צייטווייליק אָפגעטיילט פונעם לעבן, אָבער דורך איר, דורך פּאַלינען, וועט ער זיך צוריק פאַרבינדן מיטן לעבן און זי, פּאַלינען, מאַכן זען דורך זיינע ניט-זעענדיקע אויגן. ווען ער האָט גערעדט מיט איר האָט ער זי געפירט דורך אַ וועלט מיט קאָלירן. פון דער וועלט האָט ער געשעפט און זיך מיט איר געטיילט.

דער קאָליר אין אירע באַקן האָט זיך געביטן. אַט האָבן אירע באַקן אויפגעפלאַמט מיט אַ צונטער-רויטן קאָליר און און אַט האָבן זיי זיך פאַרצויגן מיט אַ גרוילעכער בלייכקייט. זי האָט זיך געקלאַמערט אין זיינע הענט, ווי זי וואָלט געוואָלט זיכער מאַכן, אַז ער וועט זיך ניט לאָזן אַוועקיאָגן פון איר. איר שטומע מורא האָט זי איבערגעגעבן צו פּרענקן דורך די הענט. ער האָט דערפילט איר קינדערשע אומבאַהאַלפּנקייט, דערפילט אַז זי זוכט ביי אים שוין און ער האָט געדריקט אירע הענט מיט אַ צערטלעכקייט, וואָס האָט זיך אין אים אַנגעקליבן דורך די יאָרן. איז גוט געווען צו פילן,

געבענטשטענהענט

אַז עמיצער דאַרף אים, אַז ער לעבט ניט אומזיסט! ער האָט באמת דערפילט, ווי נויטיק ער איז פאַר דער בלינדער מיידל...
פרידאַ איז געווען גליקלעך ווי אַ געטרייע מאַמע און מענדל האָט זיך געפילט ווי אַ מחותן. זי איז דאָך געווען זייער אייגן קינד!
זיי האָבן דען געהאַט עפעס נעענטערס? אָבער דער עיקר איז די גאַנצע זאַך געווען פאַר זיי אַ נס. זיי האָבן דאָך פאַרט איינע די אַנדערע דערזען — און דאָס איז גענוג.

דער גלגול פון אַ וועגעלע

אין א שיינעם יוני-פרימאָרגן האָט דער שוויצאַר אין בלויזן מונדיך מיט זילבערנע קנעפּ אַרויסגעפירט פון אַ שפּאַגל-ניי הויז אַ קינדער-וועגעלע, באַגלייט פון אַ „נוירס“.

די גאַס, „סענטראַל פאַרק וועסט“, איז שוין געווען לעבעדיק-רייעוודיק, אָבער ווען די פאַרבייגייער האָבן דערזען דאָס וועגעלע, האָבן זיי פאַרלאַנגזאַמט זייער רעשיקן גיין. אַזאַ פּרעכטיק קינדער-וועגעלע האָבן זיי נאָך קיינמאַל ניט געזען!

„האַסטו אַמאַל געזען אַזעלכעס?“ — האָט אַ נעגער פרוי געפרעגט ביי איר חברטע.

„ניין, ניט איך און ניט מיין באַבע-זיידע“, — האָט די צווייטע געענטפערט. זיי האָבן געקוקט פון דער נאַענט, זיך דערווייטערט, און באַטראַכט דאָס וועגעלע פון דער ווייטן, און געזאַגט: „אַז זיי ווערן גאָר משוגע, ווייסן ניט וואָס צו טאָן מיט זייער געלט!“.

די „נוירס“ האָט זיך געפילט געהויבן. אַלע האָבן געקוקט אויף איר וועגעלע און געשמייכלט צו איר, ווי עס וואַלט געווען איר דערפּינדונג. דער אמת, אַז אַביסל האָט זי זיך דערשראַקן, ווען זי האָט דאָס „אויסטראַכטעניש“ דערזען. ווען מען פרעגט ביי איר, וואַלט זי דער יונגער מאַמען זיכער ניט געראַטן צו באַשטעלן „אַזאַ מין פאַרשוין“, וואָס שרייט געוואַלד מיט זיין אויסזען, רייסט די אויגן מיט זיין אַנדערשקייט.

די „נוירס“ איז קיינמאַל ניט אַליין, אַלע וויילע קומט עמיצער אַנדערש צו צום וועגעלע, טאַפט דאָס האַלץ, באַוואונדערט די רעדלעך, דאָס אויסגעבעטעכץ, די טייערע שפיצן, וואָס באַפּוצן דאָס קישעלע, און דאָס צודעקל, וואָס איז געקומען אַזש פון איטאַליע.

עס האָט זיך דערהערט אַ פיפּס פון דעם ניי-געבאַרענעם פייגעלע. די „נוירס“ האָט זיך געפרייט, וואָס איצט וועט זי זיך קאַנען אויסדרייען צו די קוקער מיט דער פלייצע. דאָס קליינע נפּשל, אַ ראָז, אַ דורכזיכטיקס, זעט אויס אַזוי קליין צווישן דעם אַנגעבלאַזענעם באַפּוצעכץ, אַז קוים וואָס מען זעט עס אַרויס.

עס דרייט מיטן קליינטשיקן קעפעלע, מאַכט מיטן פּיסקעלע און וויל ניט עפענען קיין אויג. עס וויל מסתמא אַ טרונק מילך. אַט קריגט עס, באַלד !

די „נירס“ נעמט ארויס פון אַ בייטל אַ פלעשעלע, טראַגט צו דאָס גומקעלע צום קינדס מיילעכל, אַבער דאָס קליינטשיקס קאָן זיך ניט דערוואַרטן, שטופט עס אַריין אין ברעקל פּיסקל אַ קולאַקל וואָס זעט אויס ראָז, קליין, ווי אַ יונג ציבעלקעלע.

דער טראַטואַר איז ברייט און זויבער. די געביידע פון ווייסן, גלאַטן מאַרמאר; די שפּיגלען און דאָס פלוש אין פּאָדער-צימער; די באַדינער אין די ליוורירטע קאַסטיומען; די אַנגעקראַכמאַליעטע, זויבערע „נירס“ — אַן אייז-קאַלט בילד !

עס איז אַן אַנגענעמע סוף-יוניקער פּרימאַרגן. מענטשן איילן צו דער סאַבוועי. דער פּאַרק איז פול מיט מענטשן. די באַקאַנטע „פּאַרקיסטן“, ווי זיי וואַלטן געווען אויסגעהונגערט נאָך אביסל זון, שעפּן די וואַרעמקייט מיט אַפענע מיילער און שמיכלען צו דער זון מיט אנערקענונג. אַ יונגע פרוי, וואָס זוכט אַן אַרט אויף אַ באַנק, קומט צו. אַלע ווי איינער פּרעגן די זיצער: „וואָס איז דאָס?“ און עמיצער ענטפּערט: „וואָס הייסט, וואָס?“ — אַ קינדער-וועגעלע !

די פרוי, וואָס שטופט דאָס וועגעלע דערפילט אויף זיך אַלעמענס אויגן, ווי זיי שטעכן זי דורך. זי וואַלט זיך גערן אומגעקערט, ווייסט זי אַבער, אַז זי וועט זיך פון די דאָזיקע בליקן ניט קענען אויסבאַהאַלטן, און וואוהיין זי זאָל ניט גיין וועט זי טרעפּן די קוקער. וואָס טוט מען? זי דערזעט אַ גרויסן שטיין: „אפּשר דאָרטן?“ זי לאַזט זיך גיין. עס באַגלייטן זי די דערעסענע שטימען פון באַוואונדערונג: „אַט, אַ וועגעלע! איר האָט שוין אַמאַל געזען אַזוינס? איך ניט!“ — זאָגט איינער. — „אַ נייע אויסטראַכטעניש! ווי קומט צו אזעלכער, וואָס וואוינט דאָ, צווישן „נאַש-בראַט“, אזא מין אַנטיק? עס פּאַסט זיך פאַר די ראַקפּעלערס!“ — זאָגט אַן אַנדערער.

אַט-די ווערטער נעמען צו דאָס געזונט ביי דער מאַמען, וואָס שטופט דאָס נגידישע וועגעלע. די באַזיצערין פונעם אַנטיק מוז נאָך צושמיכלען מיט דאַנקבאַרקייט צו איר לאַנדספּרוי, וואָס האָט איר צוגעשאַרט דעם אוצר.

די לאַנדספּרוי האָט איר געזאָגט, אַז זי וועט פאַר איר באַקומען

א וועגעלע „צו וועלכן עס איז גאר קיין גלייכן ניטאָ“, אָבער אַז מענטשן שטעלן זיך אַרום באַוואַנדערן, ווערט איר ניט גוט. זי האָט פיינט זאָכן, וואָס רייסן אויף די אויגן, בפרט אַז די שכנים ווייסן, אַז זי איז אַ ניי־געקומענע און וואוינט מיט אַ שוועסטער אין דריי צימערן. טאָ פּונדאָנען קומט צו איר אַזאָ וועגעלע? אָבער וואו זאָל זי נעמען אַן אַנדער וועגעלע? איר מאַן לערנט זיך ערשט אַ פּאָך: סײַדן טראָגן דאָס קינד אויף די הענט, אַדער גאַר האַלטן אין שטוב אָן לופט.

ווי אַזוי דאָס וועגעלע איז געקומען צו איר לאַנדספּרוי? צו דער פּראָגע האָט זי זיך אפילו ניט געוואַלט צורירן. זי האָט זיך ניט געוואַלט דערוויסן אַזוינס, וואָס וואַלט זי פּאַרפּאָלט אַ גאַנץ לעבן.

די לאַנדספּרוי האָט איר אַמאָל דערציילט, אַז זי קאָן זיך מיט אַ פּאַרמעגלעכער פּרוי, און יענע פּרוי קאָן זיך מיט איינער, וואָס איז אַ פּרעזידענטין אין אַ קלוב, וועמענס אויפגאַבע איז צו באַזאָרגן די „ניט פּריווילעגירטע“ יונגע מאַמעס מיט אויסשטאַ-טונגען פאַר זייערע ניי־געבוירענע, „ניט פּריווילעגירטע“ עופּעלעך. די יונגע מאַמע האָט אפילו ניט געוואַלט טראַכטן וועגן דעם אַז עמיצער זאָל קאָנען באַטראַכטן אַ ניי־געבוירן קינד ווי „ניט פּריווילעגירט“. אַריינעמען איר זונעלע אין אַ „ניט פּריווילעגירטן“ קלאַס, נאָך איידער עס האָט פּאַרוזכט די שיינע וועלט — דאָס וועט זי ניט דערלאָזן!

זי איז צוגעקומען צום גרויסן, באַרגיקן שטיין, עס איז דאָ קיינער ניט געווען. זי האָט זיך אַרומגעקוקט און געזען, אַז אַביסל ווייטער זיצן עטלעכע פּרויען און שפּילן קאַרטן. זי איז געווען זיכער, אַז קיינער וועט זי ניט באַמערקן, אָבער מען האָט זי יאָ דערזען און זי טאַקע „גענומען אויף די צינגער“. זי האָט עס דערפּילט, אפילו ניט הערנדיק זייערע רייד...

„איר זעט דאָס וועגעלע? אין מיין לעבן האָב איך אַזאָ וועגעלע ניט געזען. מען דאַרף האָבן אַ רייכע קעשענע פאַר אַזאָ וועגעלע!“ — האָט איינע געזאָגט. — „און זיי זיינען אהער ניט לאַנג־צוריק געקומען. אפשר האָט זי עס מיטגעבראַכט?“ — האָט אַ צווייטע געזאָגט. — „וואָס איר רעדט? גייט שוין, גייט, נאָדיר גאַר מיט“

געבראכט! — לאזט עס צו זיי, די נייע, די 'רעפיודזשיס', זיי האבן אויף אלץ" — האט א צווייטע געזאגט.

מיט דער צייט האט זיך די מאמע צוגעוואוינט צו די ניט-געוואונטשענע בליקן, און די פארק-זיצער זיינען אויך זאט געווארן מיטן קוקן אויפן וועגעלע און ביסלעכווייז געווארן גלייכגילטיק צום גרויסן וואונדער. דערווייל איז זיך דאס יינגעלע געוואקסן אין דער רחבות.

דאס יינגעלע, א פריילעך שטיפערל, האט ניט געהאט דעם מינדסטן דרך-ארץ פארן יחוסדיקן וועגעלע. ווי ער וואלט געפילט, אז דאס וועגעלע האט דער מאמען פארשאפט ווייניק פארגעניגן, האט ער זיך אויף דעם פארלייגט און עס געוואלט מאכן „ אויס פארשוין". אן רחמנות האט ער צעקראצט דאס פאליר און געריסן שטיקער פון דער אינעווייניקסטער באפצונג. דאס וועגעלע איז טאקע געווען א שטארקס, אבער דעם קינדס געזונטע פיסלעך, וואס האבן געדארפט האבן רחבות, האבן עס צעשפארט, האבן די עלטערן געמוזט אויס-בייטן דאס טייערע וועגעלע אויף א גרעסערן און אפענס.

אין א מילדן, ווארעמען און זון-שמיכלענדיקן אקטאבער-טאג האבן די שכנים פונעם גרויסן טענעמענט-הויז אויפן ראג סימפסאן און 167טע גאס דערווען א מיטל-יעריקע נעגער-פרוי אופן שמאלן ניט-צו ריינעם טראטואר, שטופן א שיין וועגעלע. ס'איז געווען „אונדזער פארשוין". כאטש עס איז שוין געווען אלט און אפגענוצט, האט עס נאך געהאט אין זיך גענוג סימנים פון זיין געזונטן שטאם. ס'האט געשיינט ווי אמאל, ווי עס וואלט זיך בארימט: „איך בין איך!" אין וועגעלע איז געלעגן א פיצלס. א מיידעלע, נאך קיין גאנצן חודש ניט אלט. דאס קינד איז געקומען אביסל שווערלעך, און די שוואכע, אפגעצערטע מאמע האט זיך קוים געהאלטן אויף די פיס. דעם קינדס טאטע האט געארבעט אויסער דער שטאט, און איז בלויז אהיימגעקומען אויף די סוף-וואכן. פארשטייט זיך, אז וועגן קויפן א וועגעלע פארן קינד האט ניט געקאנט זיין קיין רייד. אט אזוי איז ס'וועגעלע פאריבער אויף סימפסאן סטריט. אלטע, אפנהארציקע פריינט, האבן געזאגט: „ניטא קיין געלט פאר א ניי קינדער וועגעלע? נעם דעם „פארשוין". ווען דו וועסט זיך נאך קאנען שטעלן אויף די פיס, וועסטו עס אראפנעמען מיטן קינד אין גאס, מעגלעך אז וועסטו אויך האבן ניט ווייניק הארץ-

ווייטיק, נאָר עס מאַכט ניט! עס איז אַ באַקוועם וועגעלע און דאָס קינד דאַרף פּרישע לופט״.

שטופט סוואַן דאָס וועגעלע, וואָס זעט אויס אַ ניט־היגער לעבן די אַרעמע טענעמענט־הייזער אויף סימפּסאָן סטריט.

סימפּסאָן סטריט איז אַ שמאַלע גאַס מיט אַלטע, הויכע, זעקס־שטאַקיקע הייזער. פּאַרטאַפּטשעטע הייזער מיט פינצטערע קאַרידאָרן, וואָס האָבן שוין ניט פּאַרוזכט קיין ביסל פּאַרב, גאַט ווייסט ווי לאַנג. סוואַן, די אויפפאַסערין אויפן קינד, איז אַליין אַ מאַמע פון יונגע קינדער. אירס אַ טאַכטער איז אין שפיטאַל און דער קאַפּ איז איר פּאַרדרייט און זי איז אומעטיק. אַליין אַ מאַמע, איז ביי איר דאָס עופּהלע וויכטיקער ווי דאָס וועגעלע. זי ציטערט אַבערן קינד, און וואַלט וועלן אין דעם אַריינבלאָזן אַביסל פון אירע כחות, אַבער קיין סך כח האָט זי ניט.

דאָס קינד איבראַשט סוואַנען און טאַטע־מאַמען. עס איז בלויז עטלעכע וואָכן אַלט אַבער „עס וואַקסט דורך די נעכט“ — זאָגט סוואַן — „ווי די אוגעקעלעך אין זומער צייט״.

די מאַמע פון קינד איז געקומען צו זיך. דאָס קינד איז געוואָרן אַלט ניין חדשים, האָט שוין ניט געוואַלט זיין ווייט פון דער ערד. עס האָט שוין ניט געוואַלט זיצן אין וועגעלע. בקיצור, עס איז גע־קומען די צייט דאָס וועגעלע זאָל דורכמאַכן אַ נייעם גילגול. מגולגל ווערן אין וואָס? — אַ נו, טרעפט!

פּאַראַן אויף סימפּסאָן סטריט אַ גרויסער „מאַרקעט“. אין דעם מאַרקעט שטייט שוין היבשע עטלעכע יאָר אַן עלטערער ייד מיט זיין קעסטל סחורה. דער ייד פּאַרקויפט פון האַר־גאַדלען ביז מענערשע און ווייבערשע אונטערוועש. די אַרומיקע ווייבער רופן דעם יידן: „דער ייד מיטן גמרא־ניגון“, ווייל ער ברומט שטענדיק עפעס, וואָס קלינגט ווי דער ניגון פון גמרא. דער ייד איז אַן אלמן און וואוינט ביי אַ טאַכטער, און אַהין איז דאָס וועגעלע מגולגל געוואָרן.

ווען דער ייד האָט דערזען דאָס וועגעלע איז אים ליכטיק געוואָרן אין די אויגן: „אַ מתנה פון גאָט!“ — האָט ער אויסגערופן. דאָס קעסטל, זיין „געשעפט“, וואָס דערהאַלט אים ביים לעבן, איז געווען קליין. דער „סטאַק“ איז דאָרט געווען אויסגעמישט. שווער צו דערגיין אַ טאַלק. אַז ער ווערט פּאַרטיק מיטן טאַג, קומט אים

אן שווער איינצופאקן די סחורה. „אוי, א גליק האט מיר גאט בא-
שערט!“ — זיפצט ער.

אויף מארגן, נאכדעם ווי דער ייד האט אריינבאקומען דעם „אוצר“,
האט מען שוין אין „מארקעט“ ווינקל דערזען א נייעם אויסגע-
פוצטן געשטעל, דאס וועגעלע, וואו עס איז געלעגן דעם יידנס
פארמעג: מענערשע אונטערזעש, ווייבערשע זאקן, קאלירטע גאז-
טיכלעך, צירונג, פאטשערקעס, — אלץ וואס אייער הארץ גלוסט!
צוליבן וועגעלע האט דאס גאנצע ווינקל באקומען אן אנדער פנים.
אויך דער ייד מיטן גמרא ניגון, וואס האט שטענדיק אויסגעזען
פארקנייטשט און פארשטויבט, האט גאר באקומען אן אנדער אויסזען.
ער זיצט לעבן זיין געשטעל מיט מער חשיבות, און אפילו זיין
גמרא ניגון קלינגט אנדערש.

און דאס וועגעלע אין נייעם גילגול? וואלט עס געקענט ריידן,
אדער כאטש געווען אין דער בחינה פון מענדעלעס „קליאטשע“, א.
וויפיל עס וואלט דערציילט וועגן די פארשיידענע גילגולים, וואס
עס האט דורכגעמאכט. אבער עס איז שטום, ווי אלע שטומע...

אין די בערג

דאס הויז שטייט ווייט פון טראַקט, צווישן וועלדער, וואָס ציען זיך אויף צענדליקער מיילן. ארום איז וואַלד און באַרג, בערג און ביימער. אַלטע, ריזיקע ביימער, ווי עלטער-זיידעס, נאָר ניט געבויגן פון די יאָרן. הויך און ברייט זיינען זיי. זייער צעוואַקסנקייט רופט, דאָכט זיך, די יינגערע, די קלענערע ביימער: «קוקט ארויף צו אונדז, דעריאָגט אונדז!»

און די יינגערע, קלענערע ביימער שטרעקן אויס זייערע צווייגן צו דער הייך. זיי איילן זיך ניט. זיי האָבן צייט, פאַר זיי איז די אייביקייט. יעדן זומער — נייער בלי; יעדן יאָרצענדליק — מער כח, שטאַרקערער ווידערשטאַנד, ברייטערע און טיפערער וואַרצלען.

אויף זייער ביימער לשון רופן זיי דעם מענטשן ווי געטרייע מאַמעס: קומט אונטער אונדזער שאַטן, אַטעמט אַריין אונדזערע ריחות! — עס וועט קלעקן פאַר אַלעמען. זאָל אייך וואויל באַקומען! באַהעפט זיך דער שטאַט-מענטש אמאָל מיטן בוים; הערט זיך צו צו זיין שטילן גערויש, און שמייכלט דעמאָלט פאַרטראַכט צו די ארומיקע מענטשן, זוכט אַ דערנענטערונג, בענקט נאָך עפעס און וויסט ניט נאָך וואָס.

ארום האַטעל, אויף געל-און-גריין געפאַרבטע שטולן, זיצן די מיטל-יאָריקע און עלטערע געסט. דאָס יונגוואַרג, וואָס מען קען ציילן אויף די פינגער, איז דאָ ניטאָ. זיי לויפן אַרום, באַווייזן זיך נאָר ווען דער גלאַק קלינגט. נאָר אַ פאַר יונגע זיצן דאָ, אַזעלכע וואָס קאַנען ניט ארומלויפן, ווייל זיי זיינען שוואַך.

מיסטער קאַנטאר, א ייד, קרוב צו זיבעציק, לייקנט קיינמאָל ניט זיינע יאָרן. לויט זיין אויסזען איז קאַנטיג, אַז ער האָט ווייניק זאָרג. דאָס פנים — פריש, די אויגן — לעבעדיקע, און די פלייצע אביסל פאַרקילעכט. ער זיצט דאָ און קוקט אויף אַלץ און אלעמען מיט אַפּענע אויגן. ער האָט ניט וואָס אויסצובאַהאַלטן. ער איז אַ ייד, וואָס שטייט אויף די אייגענע פיס. מר. קאַנטאר האָט אַלעמאָל געקויפט און פאַרקויפט הייער און שטענדיק געהאַט

ריוח. ער איז, ניט צו פארזינדיגן, „גוט אָפּ“. ווען ניט דאָס אומגליק, וואָס האָט אים געטראָפּן, וואָס זיין ווייב איז אים פּלוצלונג אַוועקגעשטאַרבן און אים איבערגעלאָזט אַליין, וואָלט גוט געווען. ער האָט גוטע, געראַטענע קינדער. איינער אַ דאָקטאָר, דער אַנדערער — אַן אַדוואָקאַט. די קינדער האָבן זייער אייגן לעבן. זיין ווייב איז אַלעמאַל געווען ביי זיין זייט. איצט איז ער אביסל פּאַרלירן. אָפּט קוקט ער זיך ארום, ווי זי וואָלט נאָך אַלץ געווען לעבן אים.

ער איז אויף זיך ניט קאַרג, מר קאַנטאר. ער קען זיך פאַרגינען דאָ אָפּזיצן אַ גאַנצן זומער. ניטאָ וועמען צו פאַרזאָרגן, און ער וועט דאָס געלט מיט זיך ניט מיטנעמען. אָבער גראַד אין דער אַרומיקער שיינקייט פילט ער זיך עלנט. עס געפינען זיך דאָ יונגע ווייבלעך, וועלכע ווייסן אז קאַנטאר איז אַהער געקומען צו פאַרן אין אַ גוטער „קאַר“, וואָרפן זיי אים צו, פון צייט צו צייט, אַ שמיכל. זיי וואָלטן אַ בעלן געווען, ער זאָל זיי נעמען פאַר אַ „רייד“. ער ווייס אָבער, אַז ניט אים זיינען זיי אויסן, נאָר די „מאַשין“. ווען ניט די „קאַר“, וואָלטן זיי זיך אפילו אויף אים ניט אומגעקוקט. וואָס גייט זיי אָן אַן אַלטער מאַן?

כאַטש קאַנטאר איז געזונט און קרעפטיק, זיינען אים פונ־דעסטוועגן די יונגע ניט צום האַרצן. צווישן די יונגע פילט ער זיך ווי אַ זקן. זיצט ער דעריבער צווישן די עלטערע, טוליעט זיך צו צו עמיצן, אבי ניט זיין אַליין. ער זיצט אויף דער געפאַרבטער שטול, וואָס ער רופט „קאַטשקע“, צוליב אירע קורצע פיסלעך און הויכן אַנשפאַר, זיצט און קוקט מיט קלוגע אויגן אויפן גרינעם אַרום. אַרום האַטעל זיצן נאָך עטלעכע יידן, אביסל יינגערע פון אים. עס זיצן דאָ מענער, וואָס האָבן פרויען, אָבער זיי בענקען אַ גאַנץ לעבן נאָך עפעס. אויך אַזעלכע, וואָס בענקען נאָך זייערע יונגע יאָרן, נאָך אַ יוגנט, וואָס זיי האָבן געזען ביי יענעם און קיינמאַל ניט ביי זיך אַליין. זיי וואָרטן, אַז דער מאָרגן זאָל זיי ברענגען עפעס נייעס. ביי די דאָזיקע איז דאָס לעבן ערגעץ אנטרונען אין געאיל. זיי האָבן זיך געיאָגט, זיך געוואָרפן, מיטגעלאָפּן מיט די ווינטן, און ערשט איצט, אין די מיטעלע יאָרן, צווישן בערג און וועלדער, אַן דעם טאַג־טעגלעכן גערויש, האָט דאָס אַנטרונענע גענומען נאָגן און מאַנען: „פאַרוואָס האָסטו די יאָרן צעפטרט? האָסטו טאַקע געמיינט.

אז מען קען זיי צוריק צונויפקלייבן? די מענטשן נעמט ארום א רחמנות אויף זיך אליין, כדי ניט צו דערלאזן דעם אומעט, מיטן זיי זיך אויס, מען ווערט איינער פון א סך.

עס זיצט דא א דאמע, וועמענס יארן עס איז שווער צו טרעפן. זי קאן אלט זיין דרייסיק און אויך זעכציק. ביידע צאלן פאסן אירע האר, וואס זיינען זאנגען-בלאנד, אירע באקן, א געמיש פון געבלעך-ראז און ראז-געבלעך. אונטער איר קיין האט זי אבער א לויז זעקעלע, און אירע אויגן זיינען מיד. אירע היבש-אנטבלויזטע הענט און פיס זיינען וויס ווי אפגעבלאקירטער קאלך. די דאמע איז אהער געקומען מיט א באשטימטער כוונה. זי מאכט פון דעם קיין סוד ניט; זי וויל אנטרעפן אן אנטשענדיקן מאן... שוין לאנג, אז זי זוכט אים, נאך איידער זי איז אן אלמנה געווארן... די דאמע טראגט קליידער מיט שרייענדיקע קאלירן. מען דערקענט זי פון א מייל די ווייט. איר פיגור איז מיידלש, איר גאנג — לייכט און שלאנק.

זי האט געהערט, אז דער מר. קאנטאר איז רייך, פארמאגט א גוטע "קאר". ער זעט אביסל אויס צו פעטלעך, נאר מען קען דען קרייגן איינעם מיט אלע מעלות? די דאמע קאן ביי זיך ניט אפמאכן, צי זאל זי זיך דערווייל האלטן פון אים פון דער ווייטנס, אפוארטן ביז ער אליין וועט זי באמערקן, זיך ניט ווארפן אים צופיל אין די אויגן, אדער פארקערט, זיך האלטן נאענט צו אים? אזוי צי אזוי, זי האלט זיך ניט פון דער ווייט. שוין לאנג, אז זי זוכט. א סך מאל האט עס שוין געהאלטן ביי א תכלית, אבער עפעס האט זיך אלעמאל אויסגעלאזן א בוידעם...

ווען קאנטאר האט זי צום ערשטן מאל דערזען, האט ער געטראכט: נישקשה פון א ווייבל! נאכדעם ווי ער האט זי מער דערקענט, האט ער שוין געזאגט: "עס איז געבעך אויף איר א ביטערער רחמנות!" ניט ווייט זיצט נאך א דאמע, קאנטיק נאך יונג, צווישן פינף און דרייסיק און פערציק. איר נאמען איז מאלי. זי האלט זיך אביסל אין א זייט, ניט, חלילה, ווייל זי האט פיינט מענשן, פארקערט, זי האט זייער ליב מענטשן, אבער עס פארדריסט איר, וואס מען זעט ניט, אז זי איז ניט פון די דורכשניטלעכע מענטשן. מאלי איז שטארק פארליבט אין זיך. זי קען זיך אויף אירע מעלות, און האלט, אז מענטשן פארלירן א סך, ווען זיי גייען זי

פארביי. זי רעדט ווייניק צו די מענטשן, האלט אָז זי איז פאַר זיי צו טיפּזיניק, און מען וועט זי ניט פאַרשטיין. זי האַפּט, אָז עס וועט דאָך אַמאָל קומען איר צייט!

דאָ געפינט זיך אויך אַ דאַמע, וועלכע אַלע רופן די „דאַמע מיט די גרויע האָר“. איר דאַכט זיך, אָז זי איז אין פולער האָר-מאַניע מיט אַלץ. זי איז פול מיט דאַנק צו די גוטע, קילע ביימער און לאַזט ניט אַראָפּ איר בליק פון זיי. כאַטש אירע בליקן זיינען גע-ווענדט צו די ביימער, כאַפּן אירע אויערן אויף די רייד פון פרעמדע מענטשן. זי האַלט, אָז עס זיינען ניטאָ קיין פרעמדע, אַלע ווערן איר נאָענט; ווען מען נעמט זיך די מי און מען זוכט, קאָן מען אין יעדן מענטשן געפינען עפעס נאָענטס, אייגנס.

עמיצער האָט דער „דאַמע מיט די גרויע האָר“ צוגעראַגן די צייטונג „מאַרגן-פרייהייט“. זי האָט זיך דערפרייט. אַט-די צייטונג האָט זי דאָך געזוכט! זי נעמט דעם בלאַט, גייט אַוועק אין אַ קילן ווינקל, אונטער אַן אַלטן, געדיכטן בוים, כדי צו ליינען אומ-געשטערט. אירע אויגן שטעלן זיך אָפּ אויפן בילד פון אַ יונגן סאַלדאַט מיט אַ ליכטיקן שמייכל. אונטערן בילד — די אויפשריפט: העראַלד ווייס, געפאַלן אין שלאַכט אין איטאַליע, דעם פערטן יוני. מער האָט זי ניט געלייענט. זי האָט זיך ניט געקאָנט אַפרייסן פונעם בילד פון דעם יונגן יידישן בחור, וועמענס ליכטיקע אויגן וועלן שוין מער ניט אַנקוקן די וועלט.

פאַרזונקען אין בילד, האָט זי גאַרניט געזען און געהערט. זי האָט שפעטער דערהערט טריט אַרום זיך. עס זיינען צוגעקומען אַ פאַר פאַלק, מיט וועלכע זי האָט זיך באַקאנט מיט עטלעכע טעג צוריק. דער מאַן איז אַהער געקומען פאַר דערהאַלונג נאָך אַן אַפּעראַציע. דאָס דאָזיקע פאַרל פאַרמאָגט צוויי זין, וואָס געפינען זיך אין באַזונדערע עקן וועלט. זיי שרייבן בריוו צו טאַטע-מאַמע אויף יידיש, און די עלטערן זיינען צוגעשמידט צו די בריוו פון די קינדער מיט יעדן מינדסטן נערוו פון זייערע קערפערס. די בריוו דערנענטערט די קינדער צו די עלטערן, ווי זיי וואַלטן ניט געווען ערגעץ אין עק וועלט, נאָר מיט זיי אונטער איין דאָך.

די „דאַמע מיט די גרויע האָר“, כאַטש זי ווייסט, אָז דאָס פאַר וועט אַליין זען דאָס בילד פון געפאַלענעם יידישן העלד, דאָך וויל זי דערווייל פאַרשפאַרן די לייט עגמת נפש, און זי בויגט זיך

אריבער איבערן בילד, וויל עס פארשטעלן, אבער דער „קונץ“ איז איר ניט געלונגען. זי האט געפרואווט שמייכלען, אבער איר מויל האט זיך געקרימט, ווי ביי א קינד ווען עס וויל וויינען און האלט זיך צוריק. דער פאטער האט דער ערשטער דערזען דאס בילד און זיך אין דעם איינגעגעסן מיט די אויגן.

ער האט געקענט העראלדן, וואס איז געווען אַ חבר פון זיינע זין, שלמהלע און משהלע. ער געדענקט אים נאך אלס קינד. זיי האבן געוואוינט אין שכנות. דער פאטער שטייט אָנגעבויגן איבערן בילד און רעדט עפעס אין זיך, אבער די ווערטער קומען ניט אַרויס, בלייבן שטעקן אין האַלדן. אויך די מאַמע, וואָס דערזעט דאָס בילד, בלייבט אָן ווערטער. אַלע דריי, ווי פאַרשטאַרט פון קעלט, צונויפגעדריקט פון ווייטאַג, שווייגן. זיי פילן, אַז ווערטער זיינען ניט גענוג; מען מוז דעם ווייטאַג אריבערשווייגן, און אויב מען קאָן ניט שווייגן, דאַרף מען אפּשר שרייען אַזוי הויך, אַז די וועלט זאָל אויפציטערן.

א פאריתומטע שול

יטן פרימארגן האט מען געזען דעם יונגן רב ארויסמארשירן פון א זייטיקער גאס, אין דער באגלייטונג פון צוויי אלטע לייט. זיי האבן זיך געלאזן צו דער קראם, וואו מען פארקויפט צייטונגען. דער רב איז געגאנגען אין דער מיט און זיך באמיט צו האלטן אין טראט מיט די אלטע. ווען ס'האט זיך אים געדאכט, אז ער מאכט א צו-אייליקן טראט, האט ער געמאכט א טריט צוריק און האט זיך ווידער געפונען צווישן די צוויי זקנים, אויף צוריקוועגס האט דער יונגער רב געלייענט פאר די אלטע די נייעסן, וואס אויף דער ערשטער זייט פון דער צייטונג. די צוויי אלטע, וואס האבן ניט דערגרייכט די הויך פונעם רב און האבן יעדן מאל אויפגעהויבן די קעפ, האבן געשלונגען די נייעס מיט אפענע מילער. דער גאנג צו דער קראם נאך דער צייטונג האט זיך ווידערהאלט יעדן פרימארגן. צווישן די מענטשן, וואס האבן צוגעזען די דאזיקע פראצעסיע, זיינען געווען אזעלכע, וואס האבן געזאגט מיט א שמייכל: „דער רבי מיט זיינע משרתים!“ אנדערע האבן אים גע- בענטשט: „לאנג לעבן זאל ער! אזעלכע ווערן ניט געבוירן צו אפט!“ די אלטע האבן קיינמאל ניט פארביטן זייערע ערטער. איינער ביי דער רעכטער האנט און דער צווייטער ביי דער לינקער. דער וואס ביי דער לינקער זייט האט געהייסן פאלעק, א קליין מענטשל מיט רויטע אויגן און א שפיציק בערדל. ער האט געהאלטן די עלנבווינגס איינגעפרעסט אין די זייטן, די אונטערשטע טיילן פון די הענט זיינען לויז אראפגעהאנגען און האבן זיך געשאקלט. דער צווייטער, וואס ביי דער רעכטער זייט, האט געהאט אביסל א פרעמדלעכן נאמען „טאמסאן“. דאס האבן זיינע קינדער פאר אים אויסגעקליבן דעם נאמען. מען האט געזען, אז דער אלטער אליין נעמט זיך ניט איבער מיט דעם נאמען. ער האט זיין נאמען ארויסגערעדט אונטער דער נאז. טאמסאן! זאל זיין טאמסאן! אזוי ווילן זיי, ער אליין האט קיין דעה ניט... ער האט געהאט א רונדן פנים, לעבעדיקע אויגן, און מען האט געהערט פון דער ווייטן ווי ער אטעמט, ווי ס'וואלט עפעס

געזאָטן ביי אים אין האַלדז. ער האָט ניט געהאַט קיין באַרד, נאָר שפּיציקע וואַנצעס און האָט אויסגעזען ווי אַ וועלטלעכער.

צווישן די זקנים האָט דער רב אַרויסגעלויכטן מיט זיין יונגקייט און פּרישקייט. ער האָט אויסגעזען אין עלטער פון 35 יאָר. כאָטש ער איז געווען אַן אַרטאָדאָקסישער רב, האָט ער זיך אָבער אויפגעפירט אין זיין צוגאַנג צו מענטשן פּריי און כמעט וועלטלעך. דאָס איינציקע רבנישע, וואָס האָט זיך געוואָרפן אין די אויגן, איז געווען זיין שוואַרצער קאַפעליוש מיט די ברייטע פליגלען, וואָס ער האָט געטראָגן זומער און ווינטער. דער קאַפעליוש האָט צוגעגעבן חשיבות זיינע העל-בלויע אויגן און זיין קליין, בלאַנד בערדל.

ווען דער רב האָט איבערגענומען די שול אין דער געגנט, איז נאָך די שול געווען ניי. ער האָט געשטרעבט צו שאַפן אַרום שול אַ פאַרבנדונג צווישן יונג און אַלט. מען דאַרף צונויפבריינגען — האָט ער געזאָגט — אַלע קינדער פון אַברהם'ען אונטער איין דאָך! עס האָט זיך אָבער אויסגעלאָזט, אַז ניט נאָר האָט ער ניט געקענט צוציען די יוגנט, נאָר ער האָט אין די וואַכענדיקע טעג אפילו קיין מנין ניט געקענט צונויפקלייבן.

געלט האָט דער שול ניט געפעלט. אין דער געגנט האָבן גע-וואוינט עלטערע רייכע יידן, וואָס האָבן געוואָלט אַ שיינע שול פאַר ימים נוראים, אָבער אַ גאַנצן זומער זיינען די אידן געווען אין די בערג, און אַ גאַנצן ווינטער — אין מיאַמי, האָט די שול דערפאַר געפוסטעוועט.

דער רב האָט אָנגעווענדט אַלערליי מיטלען כדי צוציען די יוגנט. ער האָט געשאַפן פאַרשיידענע אַטראַקציעס פאַר די יינגלעך, געשמייכלט צו זייערע מאַמעס, אָבער ווי נאָר די יינגלעך זיינען געוואָרן בר מצוה, זיינען זיי זיך צעפלוויגן! זיי פלעגן פאַרביי לויפן דעם רב און קוקן מיט אַ מין הווק אין די אויגן. פון זייער קוק איז דעם רב געוואָרן לידיק און פוסט, ווי אין שול.

די ביידע אַלטע, פאַלעק און טאַמסאָן האָבן זיך אויפגעהאַלטן ביי קינדער. פאַלעק ביים זון, און טאַמסאָן — ביי אַ טאַכטער. פאַלעקס שנור, אַן אמעריקאַנער געבוירענע, אַ פריינטלעכע און אַ שמיכלענדיקע, האָט אָבער ניט פאַרשטאַנען דעם שווערס יידיש לשון. זי האָט גערעדט וועגן אים מיט אַ סך דרײַ-אַרץ, אָבער זי האָט ניט געהאַט קיין צימער פאַר אים. זי האָט געוואוינט אין

פינף צימערן מיטן מאן און צוויי גרויסע קינדער, און האט דעם אַלטן באַלייגט אין גרעסערן און ליכטיקערן פּאָיער. מען האָט געקויפט אַ דיוואַן, אַ שיינעם, אויסגעבעטן שטול, באַהאַנגען די ווענט מיט גרויסע שפיגלען, אַנגעשטעלט טישלעך אין די ווינקלען, אָבער דעם אַלטן איז אין דעם פּאַרפּוצטן פּאָיער געווען ענג, אַז ס'האַט אים אַזש געשטיקט אין האַלדז!

אַז ער האָט זיך אַמאָל געוואָלט בייטאַג צושפּאַרן האָט די שנור געזאַגט: „פּרישע לופט, פּאַפּ! עלטערע מענטשן נויטיקן זיך אין פּרישע לופט“. פּאלעק האָט פּאַרשטאַנען; עס קומען זיך דאָ צונויף דאַמען שפּילן אין קאַרטן, איז בעסער ער, דער אַלטער, זאָל איצט זיין אין פּאַרק. ווי איז אָבער, אַז אין פּאַרק איז קאַלט? אַז עס רעגנט? און ווי לאַנג קאָן עס אַ מענטש זיצן אין פּאַרק? פּלעגט זיך דער אַלטער אַריינגובענען אין זיין פּאָיער אויף די שפּיץ פינגער, ער זאָל חלילה ניט שטערן די געסט. ער האָט שטיל געעפנט די טיר, זיך אַוועקגעזעצט אין ווינקל פון דיוואַן, פּאַרמאַכט די אויגן, ער זאָל ניט זען אין שפּיגל אַ קליינעם, איינגענירעטן פּאַלעקל גלאַצן אויף אים מיט די אויגן. ער איז געזעסן און זיך אַליין געטרייסט. ער איז קליין און אלייניק, אָבער אַז מען וויל, איז ער גאָר אַ בוים מיט פּאַרשפּרייטע וואַרצלען, אין אויפיל לענדער! וואַרצלען און צווייגן, טויטע און לעבעדיקע. זיי זיינען טאַקע איצט פון אים אָפּגעריסן — אָבער אויף יענער וועלט וועלן זיך אַלע זיינע קינדער און קינדס-קינדער צונויפזאַמלען און די מאַמע זייערע, וואָס איז אַוועק פון דער וועלט אַזוי יונג, וועט באַשיינען איר גאַנץ הויזגעזינד!

טאַמסאַנס דאַליע איז אויך ניט געווען אַ סך בעסער. ער האָט זיך אויפּגעהאַלטן ביי אַ יונגער טאַכטער. דאָס יינגסטע קינד. זי איז געווען אַ גוטע נשמה, אָבער זי האָט געהאַט אַ קליין דירהלע. זי איז געווען אַ לערערין און איר מאַן איז נאָך געגאַנגען אין אַן אוניווערסיטעט. די טאַכטער פּלעגט אַוועקגיין פון שטוב זייער פּרי. פּאַרן אַוועקגיין האָט זי אויפּגערוימט די פּאַר צימערלעך און ער, טאַמסאַן, איז געבליבן אַליין. כאַטש נעם און קלאַפּ זיך קאַפּ אין דער וואַנט! ער איז געווען שוואַך. שוין יאָרן אַז ער האָט ניט געאַרבעט, כאַטש ער איז ניט געווען קיין אינוואַליד. זיינע הענט האָבן געכאַלעשט נאָך אביסל אַרבעט און ער האָט ניט געוואוסט וואָס

צו טאָן מיט זיי אין הויז, אָדער אין פּאַרק. פּאַר ביידן איז דערפּאַר די שול געווען ווי אַ מתנה צוגעשיקט פון גאָט אַליין.

כל זמן דער רב האָט זיך נאָך ארומגעטראָגן מיט זיינע פּאַנטאַס-טישע פּלענער איינצוזאַמלען אונטער די פּליגל פון דער שול „אַלע אברמה'ס קינדער“, האָט ער זיך ווייניק אומגעקוקט אויפן ביסל אַלטוואָרג. מיט די אַלטע איז ער געווען זיכער, אַז זיי וועלן אַליין קומען. אָבער אַז ער האָט דערזען ווי זיינע חלומות פּלאַצן ווי זייפּבלעזלעך, האָט ער זיך דערנענטערט צו די אַלטע, ער האָט זיך ניט געדאַרפט אַנשטרענגען צו באַווייזן די אַלטע, אַז די שול איז זייער היים. זיי זיינען אַהין אַוועק מיטן חוש פון אַ פּויגל, וואָס דערפּילט די צייט ווען ער דאַרף זיך לאָזן אין וועג.

די צוויי זקנים האָבן אין דער שול אויפגעלעבט און די שול האָט אויפגעלעבט מיט זיי. זיי האָבן שוין געזאָרגט, אַז די שול זאָל יעדן אינדערפרי האָבן אַ מנין צום דאַווענען. דער רב האָט די צוויי אַלטע ניט נאָר געמאַכט פּאַר תּלמידים. זיי זיינען געוואָרן זיינע בעסטע פּריינט. דאָס גיין אַלע פּרימאַרגן איינקויפן די צייטונג איז ניט געווען אַליק. ער האָט פּאַר זיי געלייענט, געשמעסט מיט זיי פּאַליטיק און דערביי פּלעגט זיך שוין צונויפקלייבן אַרום די דריי אַ רעדל יידן, וואָס האָבן אויפגעכאַפט דעם רבס רייד מיט גרויס התפּעלות, ווי ער וואָלט מיט זיי געלערנט תּורה.

אַ צייט האָט די אידיליע געדויערט. עס זיינען פּאַרביי עטלעכע זומערס און ווינטערס, און ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דער דאָזיקער דריילינג וועט אייביק שפּאַצירן צוזאַמען, אַז שטענדיק אין דער זעלבער צייט, וועלן די דריי מאַרשירן אויף דעם זעלבן וועג.

די עלטער האָט זיך גערוקט אויף די צוויי יידן. זיי זיינען געוואָרן שוואַכער, איינגעבויענער. דער קליינער פּאַלעק איז נאָך קלענער געוואָרן און טאַמסאָן האָט נאָך געאַטעמט שווערער. דער רב האָט זיך נאָכמער געמוזט אַראַפּבויגן, ווען ער האָט צו זיי גערעדט, און ער האָט געמוזט נאָכמער פּאַרלאַנגזאַמען זיין טראַט, כדי זיך צופאַסן צו זייער פּאַמעלעכן גאַנג.

אין איין פּרימאַרגן איז פּאַלעק ניט געקומען אין שול. טאַמסאָן האָט אַרויפגעקוקט צום רב מיט שרעק אין די אויגן, געהערט ווי דער רב ברומט עפּעס אַ ניגון און געזען ווי ער קוקט ערגעץ ווייט... יענע נאָכט איז פּאַלעק שווער געשלאָפּן. די נאָכט האָט זיך

אויסגעצויגן. דער אינדערפרי האָט פאַרשפּעטיקט. פּאַלעק האָט עטלעכע מאָל געפּראוואוּט אַרויס פּון בעט, אָבער זיין קאַפּ איז צוריק געזונקען אין קישן. ער האָט זיך געוואונדערט וואָס די פּיס פּירן אים, וואָס אים איז טרוקן אין האַלדז און וואָס עס וויל גאַרניט ליכטיק ווערן. אָט האָט זיך אים געדאַכט, אָז עס הייבט יאָ אָן צו טאַגן. ער האָט אויפּגעהויבן דעם קאַפּ, און דערזען ווי פּון אַלע שפּיגלען קוקן אויף אים משונהדיקע ברואים. עס זעט אויס, ווי זיי אַלע וועלן זיך באַלד לאָזן אויף אים... ער האָט געוואַלט שרייען אָבער האָט ניט געקענט אַרויסבריינגען קיין פּיפּס, ווי זיין מויל וואַלט געווען פּאַרזיגלט... ער האָט אַ געשריי געטאָן מיט די לעצטע כּחות אָבער האָט ניט געהערט זיין אייגן קול. אַ פּחד האָט אים דורכגענומען! ער מוז אַראָפּ פּון בעט, ער מוז רופּן דעם זון! ער האָט זיך האַסטיק אַ הייב געטאָן און איז צוריק געפּאַלן. געפּאַלן! די שנור האָט זיך געוואונדערט, פּאַרוואָס דער אַלטער איז נאָך ניט אויפּגעשטאַנען. אַלעמאַל אין דער צייט איז ער שוין אין קיך און טרינקט שוין זיין טיי? זי האָט געטראַכט, אָז זי מוז היינט וואָס פּריער צוראמען די הויז, היינט קומט מען אויף אַ פּריער „קאַרד־פּאַרטי“, נאָכדעם וועט מען גיין אין טעאַטער, — זאָל זיין אָז ער איז פּאַרשלאָפּן? זי מוז אַריינגיין און זען.

זי איז ווייט ניט געגאַנגען. זי האָט באַלד אַרויסגעלאָזן אַ ווילדן קוויטש: „מאי גאַד! מאי גאַד!“... זי האָט זיך צעכליפּעט מיט אמתע טרערן.

שפּעטער האָט זי געזאָגט צו אירע פּריינט: „הי וואָז עי סעינט“ (ער איז געווען אַ הייליקער). „הי דאָיעד לאַיק עי סעינט“ (ער איז געשטאַרבן ווי אַ הייליקער). „פור, פּור אַלד מען!“ (אַלטער, אַרעמער מאַן).

אַ גאַנצע וואָך האָט מען דעם רב מיט טאַמסאַנען ניט געזען גיין נאָך דער צייטונג. ווען זיי האָבן זיך באַוויזן, האָט טאַמסאַן אויסגעזען מיט אַ קאַפּ קלענער און האָט געהאַט אַ פנים פּון פּאַפּולאַטן קאַליר. אויך דער רב האָט זיך אין דער וואָך געעלטערט. זיין מויל איז געווען שטייף, ווי נאָך אַ תּענית. ער איז געגאַנגען און געדרייט דעם קאַפּ צו דער לינקער זייט, צו פּאַלעקס זייט, ווי ער וואַלט געפּילט, אָז עפּעס פעלט אים ביי דער לינקער זייט. דער מאַרשרוט פּון די צוויי האָט נאָך אַנגעהאַלטן אַ שטיק צייט.

אָבער אין ביידנס גאַנג, אין זייער באַנעמען זיך, האָט זיך געפילט אַ שטילקייט. טאַמסאָן האָט נאָך שווערער געאַטעמט און דער רב האָט געהאַלטן אין איין זוכן אַן אָרט פאַר זיין לינקער האַנט.

כאָטש פאַלעק איז טאַמסאָנען געווען גאַנץ פרעמד, ניט מער ווי אַ פריינט, צו וועמען מען טוליעט זיך אין פאַרק אויף איין באַנק, און כאָטש ער איז געווען אַזוי עלנט ווי פאַלעק — האָט ער נאָך פאַלעקס טויט זיך געפילט ווי אַן אַבל און אפילו די שול איז אים געוואָרן פרעמדלעך. עס איז געוואָרן שפעט־זומער. די לופט, קיל, וואַלקנדיק, אַ פוילקייט האָט זיך געקלעפט צו די גלידער און די אויגן וואָס האָבן זיך געהאַלטן אין איין פאַרמאַכן. טאַמסאָן וואָלט נאָך אַביסעלע געשלאָפן, ווען זיין סיידעלע לאָזט אים אַליין פאַרמאַכן זיין בעט... וואָס איז דען. ער קען אַליין ניט מאַכן זיין בעט? איז זי אָבער אַ טייער קינד און האָט מורא טאַמער וועט ער זיך איבעראַרבעטן. זי זאָגט אים: „דו טאַרסט זיך ניט איינבויען, ס'איז ניט גוט פאַר דיין בלוט דרוק!“ אים אַליין אָרט גאָר ווייניק זיין בלוט־דרוק. און אַז עס קלאַפט אים אַמאָל אין די שליפן, איז אויך ניט קיין אומגליק! דערפאַר איז ער דאָך אַן אַלטער מאַן! אוי, די אַמעריקאַנער קינדער!

פאַלעקן איז דער טויט אַנגעקומען גרינג. אַזאַ גליק איז ניט באַשערט געווען טאַמסאָנען! אין איין נאָכמיטאָג האָט ער זיך געקליבן גיין אין שול, און ס'איז אים פּלוצלונג פינצטער געוואָרן אין די אויגן. דער קאַפּ האָט זיך אים פאַרדרייט און ער איז געפאַלן. ווען די טאַכטער איז אהיימגעקומען האָט זי אים געפונען ליגן אויף דער ערד. ער איז געווען פאַראַליזירט אויף איין זייט און מען האָט אים אַוועקגעפירט אין שפיטאַל. זיין סוף איז געווען זייער אַ לאַנגזאַמער...

אויף מאָרגן אינדערפרי איז אין שול שוין ניט געווען קיין מנין. די וואָס זיינען געקומען, האָבן אַלע וויילע אַרויסגעקוקט דורך די פענצטער, אפּשר גייט פאַרביי אַ ייד, וואָס זאָל דערגאַנצן דעם מנין? אָבער קיינער האָט זיך ניט באַוויזן!

נאָענט ביי די פענצטער, כמעט אַנרירנדיק מיט די צווייגן די שוויבן, האָבן זיך דריי יונגע, שלאַנקע טאַפּאַלן געוויגט אין אַ מאַנאַטאַנעם ריטם...

דער רב איז אריינגעקומען. ער האט מיט א שנעלן בליק אויפגע-
 כאפט די שטימונג פון די אכט יידן, און האט מיט א פייערלעך
 קול, מיט א זשעסט פון א קאפיטאן, וואס פילט אז זיין שיף האלט
 ביים זינקען, באפוילן דעם שמש: „מאכט ליכטיק! ליכטיק זאל זיין!“
 דער שמש האט א דרי געטאן די עטלעכע עלעקטרישע קנעפלעך
 און פון די הענגלאמפן האט זיך א גאס געטאן א ליכטיקייט, אז
 עס האט געבלענדט די אויגן פון די עלטערע יידן, און זיי האבן
 זיך געמוזט שיצן מיט די הענט פון דער ליכט... דער רב האט
 געזאגט: „קיין מגין איז ניטא? טא לאמיר דאוונען ביחידות —
 דאוונט יידן!“

ווי אן חשק האבן זיך די יידן גענומען צו טלית און תפילין.
 באלד האט זיך דערהערט א געזשום ווי פון א לויפנדיק וואסערל. דער
 רב האט געקוקט פון אונטערן טלית אויף די יידן און ס'האט זיך
 אים געדאכט, אז ער זעט פנימער אין טויטע מאסקעס, ווי אין א
 שפיל פון אלטע צייטן. ער האט פארמאכט די אויגן און ס'האט
 אים באשלאגן א קעלט.

לאנג איז דער רב געזעסן, אנגעשפארט דעם קאפ אויף די הענט.
 ער האט ניט געזען, ווי די יידן האבן איינציקווייז פארלאזן די שול.
 א טיפער, באגנדיקער אומעט האט אים געדריקט. ער האט דערפילט
 זיין אומבאהאלפנקייט. זיין מיסיע האט ער ניט דורכגעפירט. מען
 דארף זיך אונטערגעבן דער אומפארמיידלעכקייט! ס'האט אים ווי
 געטאן פאר זיך, פאר זיין גורל, ווי געטאן וואס ער, דער יונגער
 רב, האט איצט, נאכן טויט פון די צוויי זקנים, דערפילט אז זיין
 בנין, וואס איז געבויט אויף אלטע פונדאמענטן, טרייסלט זיך...

די מחשבות האבן געבויערט זיין מוח. ער האט זיך דערפילט אין
 דער ליכטיקער, אויסגעפוצטער שול, ווי עמיצער וואס זיצט אליין
 אויף א טראן און מאכט א פורים-שפיל! ער האט זיך אליין צע-
 שמייכלט פון אט-דעם פארגלייך... ער האט א קוק געגעבן אויף זיין
 האנט-זייגערל, זיך אויפגעהויבן און ווי זיין מנהג איז געווען,
 געזאגט: „מען דארף גיין נאך דער צייטונג!“
 ווען ער איז ארויס אויף דער גאס, איז ער געבליבן שטיין, גע-
 ווארט אויף די צוויי ניט-דאאיקע יידן...

פ ר ו מ ע ה א ל פ ע ר י ן

מיט פארוואַלקנטע אויגן און אַ געבויגענעם קאָפּ האָט ער זיך פאַרנומען מיטן זעלביקן וועג. ער איז געגאַנגען מיט פאַמעלעכע טריט, ווי ער וואָלט זיך נאָך געפונען צווישן די צוויי יידן. אויף זיין צוריקוועג מיט דער פאַנאָדערגעעפנטער צייטונג אין די הענט. האָט זיך דער רב פאַרנומען מיט אַן אַנדער וועג. .

ביי דער מאמעס קראנקן בעט

ווען זיך ניט, מאמע, גוטע! שלאף, שלאף נאך א וויילע און זאל דיך דער גוטער מלאך דערווייל האלטן אונטער זיינע פליגלען, וועלן דיינע טריבע אויגן פארשפארן צו נישטערן אין חלל און דיין קלאפעדיג הארץ וועט זיך אליין איינוויגן אין רו. זאל דער שלאף פאר דיר זיין א פאנצער, וואס וועט דיך שיצן פון די שטורעמדיקע ווינטן, וואס טראגן זיך איבער אונדז מיט אַזאַ מורא-דיקער קראפט, ווי זיי וואלטן וועלן צעשטערן אליך וואס לעבט... שלאף נאך, געפייניקטע מאמע, וועק דיך ניט! איר, דיין קינד, וועל וואכן איבער דיין קראנק-בעט מיט אלע מיינע פארשאפטע חושים.

עפנסטו די אויגן, אזוי שעם איך זיך צו קוקן אין זיי. כ'קאן ניט פארטראגן דאס שטומע פרעגן און זוכן, אויף וועלכע איך האב ניט קיין ענטפער; איך קאן דיך אויך ניט שיצן, ווי דו האסט מיך געשיצט, ווען דו ביסט אליין געטראָטן געוואָרן פון די חיה'שע שטיוול. איך בין הילפלאז קעגן די פינצטערע כמארעס, וואס טראָגן זיך פון אלע עקן וועלט, יאָגן אָן אַ פינצטערניש, פארשטעלן יעדעס פיצל הימל; באַווייזט זיך אַמאָל די זון, איז זי ווייט, קאַלט, ווי זי וואַלט אונדז ניט פאָרגינען איר גענאָד, דאָס ביסל וואַרעמקייט, דרייט זיך די זון צו אונדז אויס מיט איר קאַלטער זייט...

איז וועק זיך ניט, מאַמע-קינד, מאַמע האַרץ. צו שטאַרק איז פאַר אַוועלכע ווי דו דער שטורעם, צו אויפטרייסלענדיק די צייט! שלאָף ביז דער געוויטער וועט זיך איינשטילן.

איך שטיי ביי דיין צוקאָפּנס. איך זע ווי דיינע אויגן צוקן אויף פון צייט צו צייט. די קאַשמאַרן לאָזן דיך מסתמא ניט געניסן אין שלאָף קיין פולשטענדיקע רו. אַ, ווי איך וואַלט דיר געוואַלט פאַר-שפּאַרן אַט-די קאַשמאַרן! איך קוק אויף די פּאַלדן פון דיין פנים און פרעג ביי דיר, ביי זיך: ווי אַלט ביסטו, מאַמע? ווי אַלט בין איך? און איך ענטפער זיך אליין: ציילן דאָך יידן שטענדיק די יאָרן פון אומגליקן, אַנשיקענישן — אין דעם און דעם יאָר האָט מען פּאַג-

ראַמירט, געברענט, אויסגעברענט! אוי, ווי אַלט מיר זיינען. עס נעמט אָן אַ גרויל!

מיר זיינען אַבער אומשטערבלעך, מאַמע, מיר זיינען די אייביקייט! מיר זיינען אַ ביישפּיל פאַר דורות. מען באַוואַנדערט אונדז, מען טוט אונדז נאָך און מען ברענגט אונדז אום און מיר זיינען דאָ! און אויב ס'וועט זיין אַ וועלט, מאַמע, וועלן מיר אויך זיין! וואַנדיק איבער דיר, מאַמע־קינד, און רייזנדיק מיט זיך אליין, האָט זיך די צייט אַ רוק געטאָן אויף אַ פאַר צענדליק יאָר צוריק... ווי איצט, איז דאָן מיין צימער געווען טונקל, ווי איצט, האָבן זיך פון די ווינקלען געצויגן איבער די ווענט טונקעלע, גרויע פּלעקן. אַט זע איך ווי דו, מאַמע, ראַמסט אָפּ די ברעקלעך פונעם אַרעמען שלש־טעודות. קיין טאַטע איז שוין דעמאָלט גיט געווען, און די צייט — אַ פינצטערע, אַ שרעקנדיקע; עס האָט עפעס פאַסירט, מען האָט אויף עפעס געוואַרט! דו האָסט שטיל, ווי אין זיך, געזאָגט „גאָט פון אברהם“ און מיר איז געווען קאַלט!

ס'איז געוואָרן טונקעלער און טונקעלער. ביסט געזעסן אַג־געלעענט אויף דיינע הענט, און דיינ פנים, דיין בליק — אַזוי ווייט... כ'האַב זיך דערפילט מאַדנע עלנט, און האָב זיך געזעצט ביים לעבלעכן אויוון, וואָס האָט נאָך געטליעט פון פרייטיק אָן און האָט זיך געהאַלטן אין אַפּקילן. איך האָב זיך איינגענורעט אין זיך אליין, פאַרמאַכט די אויגן, און באַלד האָט מיך עפעס געטאָן אַ טראַג אוועק אין אַ פאַרכשופטער וועלט... פאַר מיינע אויגן האָט זיך געטראָגן מיט אַ גוואַלדיקער שנעלקייט, אַ העל־בלויער הימל מיט רייך־בריליאַנטענע שטערן אין די מיליאָנען... די שטערן האָבן זיך געצונדן, געוואָרן ליכט און ווידער שטערן, און מיר איז געווען אַזוי גוט!

איך עפּן די אויגן — אויס מיט די שטערן! פאַרמאַך איך די אויגן, זיינען זיי ווידער דאָ! איך בין ניט געשלאָפּן... איך האָב געוואַלט די שטערן זאָלן פון מיר ניט אַוועקפליען. האָב איך זיך אַ הויב געטאָן — און איך פלי מיט די שטערן, מיטן הימל... וועגן עראַפלאַנען האָט נאָך מיין קינדערשע פאַנטאַזיע ניט געחלומט. קיין חשק צו פליען ווי אַ פויגל צו די וואַלקנס האָב איך אויך ניט געהאַט. איך האָב זיך געשראַקן פאַר דער הויך; און דאָ, פּלוצלינג, פלי איך גאָר אריבער די וואַלקנס! און טאַקע מיט אמתע

פליגלען! איך האָב, דאָכט מיר, זיך דעמאָלט געזען פליען. . ס'איז געווען אַזאָ וואונדערבאַר געפיל! איך פלי איבער הייזער, איבער ביימער, בערג, אָן שום מורא. ווי דאָס וואָלט געווען אַ גאַנץ־געוויינ־לעכע זאַך. איך האָב זיך ניט געפילט קליין אין רוים, אָן אַ באַדן אונטן און אָן אַן אויבן.

ווי לאַנג בין איך אַזוי געפלוּיגן? ווער וויסט — אפשר אַ מינוט, אפשר אַ שעה. ווען איך האָב געעפנט די אויגן, איז אין צימער געווען אַ געדיכטע פינצטערניש. דיך, מאַמע, האָב איך אינגאַנצן ניט געזען. דו ביסט געווען נאָר אַ פלעק אַנטקעגן מיר. פון דער גאַס איז קיין טראָפן ליכט ניט אַריינגעדונגען אין צימער. איך ווייס ניט, צי פון קעלט, אָדער שרעק, קיין אבר האָב איך ניט געשפירט. איך האָב געטראַכט, אָן אויב איך בין נאָך ניט אינגאַנצן טויט, בין איך אַודאי אַביסל געשטאַרבן.

דאָס איז געווען מיין ערשטע רייזע אין דער לופטן. פון דעמאָלט אָן האָב איך זיך שוין טויזנט מאַל געלאָזט פליען ווי אַ פויגל אין דער הויך, אַריבער די וואָלקנס, מיט די שטערן, און אפשר נאָך העכער... אמת, איך האָב קיינמאַל ניט געקענט זאָגן צו זיך: „פלי!“ האָב ניט געהאַט קיין אויסוואָל. כ'בין געפלוּיגן, ווען ס'האַט זיך געפלוּיגן, מסתמא פליען אַלע קינדער. אָבער מיין ערשטע עקספע־דיציע אין די רוימען וועל איך קיינמאַל ניט פאַרגעסן. איך געדענק, ווי דו, מאַמע, האָסט אויף מיר געקוקט מיט שרעק און אומגלויבן. האָסט געפרעגט: „האַסטו געהערט, מיין קינד, אָן אַ מענטש קאָן פליען ווי אַ פויגל?“ צי האָב איך דיך איבערצייגט אין מיין פלי, ווייס איך ניט.

איצט, שטייענדיק ביי דיין קראַנקן בעט און קוקנדיג אויף דיר, מאַמע אייביקע, מאַמע שווייגנדיקע, פאַרשטיי איך, אָן דו האָסט פאַרבונדן מיין פלי מיט עפעס וואָס איז אַ סימבאָל. ניט איך און אַודאי ניט דו, האָבן אין יענעם מרה־שחורהדיקן שבת־צור־נאַכט געטראַכט, אָן אין עטלעכע צענדליק יאָר אַרום וועל איך שטיין לעבן דיין קראַנק־בעט און זיך דערמאַנען אַלע קלייניקייטן מיט דער גרעסטער פינקטלעכקייט... דאָס וואָס דאָס שוועבעלע אין דיין האַנט האָט זיך ניט געוואָלט אַנצינדן, און דאָס וואָס דאָס קנויטל האָט גענומען זינקען, גראַד ווען דו האָסט עס געוואָלט אַרויפציען, מאַכן ליכטיקער, — אַלץ אין איינעם האָט סיי ביי מיר. סיי ביי

דיר, אַרויסגערופן עפעס מיסטישעס, עפעס וואָס האָט געהאַט שייכות צו זאָכן אויסער אונדזער באַוואוסטזיין. אַביסל שפעטער האָסטו מיר דערציילט דיין משיח־מעשה, וואָס האָט זיך גוט אַרייַנגעפאַסט אין יענעם מטושטשדיקן אויפדערנאַכט.

איך דערמאָן זיך ווי דו האָסט אויסגעזען: עפעס אַזאַ ווייטע, אַ שאַטנדיקע. אויף מיר האָסטו ניט געקוקט, ווי דו וואַלסט וועלן אויסבאהאַלטן פון מיר די שרעק, וואָס האָט דיך אַרומגענומען. די שרעק האָט מען געפילט אין דער לופט פון יענעם פאַרוואַרפענעם פאַרוואַגלטן שטעטל, און האָט זיך דורך די שפאַלטן פון די ווענט אַרייַנגעריסן אין שטוב און אין אונדזערע ביידנס הערצער.

איך דערמאָן זיך וויפיל זיכערקייט ס'איז געווען אין דיין טאָן; משיח, דער דערלייזער פון אונזער פאַלק וואַלט שוין לאַנג געקומען, ווען מיר וואַלטן פאַרדינט ביי גאָט. אַז איך האָב דיך געפרעגט, ווי אַזוי ער וועט קומען, האָסטו מיר געגעבן אַן ענטפער, וואָס קלינגט איצט ווי אַ נבואה. איך געדענק דיינע פאַרטראַכטע רייד, ״ווען דער כּוּס פון ליידן ביי מענטשן וועט דערגרייכן ביז די ראַנדן, וועט זיך פריער באַווייזן משיח בן יוסף. ער וועט זיין אַ שרעקנדיקער. משיח בן יוסף וועט אויסזען ווי אַן אַדלער מיט צוויי קעפּ און צוויי מיילער, גרייט איינצושלינגען מענטשן. מיט זיין קוק וועט ער אַוועקלייגן די זינדיקע; ווי פליגן וועלן זיי פאַלן״.

אויף מיין פראַגע, ווי אַזוי וועט ער וויסן, ווער עס זיינען די שלעכטע? האָסטו מיר געענטפערט אביסל פאַרוואונדערט און אביסל בייזלעך, און האָסט געזאָגט: ״אַ שליח פון גאָט דאַרף מען ניט זאָגן, ווער ס'איז שלעכט. ער וועט אומבריינגען, צעשטערן. פריער וועט די וועלט ווערן וויסט און דערנאָך וועט זיך באַווייזן דער אמתער משיח — משיח בן דוד״. איך האָב געפרעגט: ״אויב אַלע וועלן שוין זיין טויט, צו וואָס דאַרף מען האָבן אַ משיח?״ און דו האָסט גע־ענטפערט קלאַר און באַזאָכט:

״די גוטע, די גערעכטע, וועלן בלייבן! גאָט וועט זיי באַשיצן, ער זאָל האָבן פון וועמען צו שאַפן אַ נייעם דור, אַ גוטן דור!״
קלוגע רייד, מאַמע שלאַפנדיקע, גערעכטע רייד. ..
אַבער דו, מאַמע, — וועק זיך ניט! שלאַף נאָך! שלאַף נאָך, מאַמע האַרץ, שלאַף!

אין אַ קאנוואלעסענט היים

אַוּיף די זעקס בעטלעך, וואָס זיינען אויסגעשטעלט דריי אין אַ ריי, ליגן די מענטשן אין זייער אָנטועכץ און אין שיד, ס'איז נאָכ־מיטאַק, די שעה פאַר רו. דער טונקעלער פירעקיקער צימער איז איינגעטונקען אין שאַטנס, די לופט איז אַ שווערע. עס טראַגט זיך דאָ אַ ריח פון שווייס אויסגעמישט מיט דער דעמפּקייט פון דער נאַרוואַס אויסגעוואַשענער פּאָדלאַגע.

דער ערשטער, וואָס רייסט איבער די שטילקייט איז מר. סאַן, ועלכער ליגט אויף דער ערשטער בעטל, ביים אַריינגאַנג. ער קאַן לאַנג ניט בלייבן ליגן רואיק. אים ווילט זיך אַרויסגיין אין קאַרידאָר. מר. סאַן איז אַ קליין אָפּגעצערט מענטשל. ער איז אַ העלער. זיין קאַפּ איז הויל. זיין האַלדז איז דין און די אויגן זיינען טיף אַרייַנגעזעצט אין די אויגנלעכער, קוים וואָס זיי זעען זיך אַרויס. ער האָט קליינע הענט און פיס, ווי ביי אַ פרוי, נאָר דאָס קול איז ביי אים שטאַרק, קלינגענדיק, ווי ביי אַ יונגן, צוואַנציק־יאַריקן בחור. שווער צו וויסן, ווי עס האָט זיך גענומען צו אַזאַ קליינעם יידעלע אַזאַ פּריש קלינגענדיק קול. מר. סאַן רעדט ווייניק מיט די אַרומיקע, זיין קול צעקלינגט זיך נאָר ווען די נויט קומט צו צו זיין בעט. די נויט, די איינציקע פרוי, וואָס ברענגט אַהער אַריין אַ פּרישקייט, ווי אַ פּרילינג־ווינטל, רעדט מיט אים אויף העברעאיש, און אַז ביידע צערעדן זיך, דאַכט זיך, אַז די כּמורנעקייט האָט זיך אָפּגעטאַן פונעם צימער און עס איז געוואָרן ליכטיקער.

אַ סך יאָרן איז מר. סאַן געווען אַ לערער אין אַ העברעאישער שול פאַר העכערער דערציאונג. איצט איז ער אין די זיבעציקער און איז אַביסל טויבלעך. דערצו האָט ער אַלערליי קראַנקהייטן, וואָס קומען מיט די יאָרן. דאָ, אין דער „היים“, האַלטן אים אויס עטלעכע פון זיינע געוועזענע שילער. די נויט רופט אים „רבי“ און באַהאַנדלט אים זייער צערטלעך. ווען זי זעצט זיך אַוועק לעבן אים, איז דעמאָלט דער אַלטער אין זיבעטן הימל! ער האַפט נאָך צו באַנייען זיין לעבן און רעדט וועגן דעם מיט דער נויט. זי הערט אים אויס געדולדיק, שאַקלט צו מיטן קאַפּ און ער קאַן גאַרניט אַראַפֿ־

לייענען פון איר פנים. זיינע אויגן זיינען ניט גענוג שאָרף... דער "רבי" זיצט נאָך דער שעה פון אַפּרו אויפן בענקל ביי זיין בעט. זיינע קליינע, ווייבערשע הענט האַלט ער אויף די קני און זיין מויל רעדט עפעס, וואָס קיינער פאַרשטייט ניט. ער קוקט אויף דער טיר און שלאָגט זיך מיט דער דעה, צי זאָל ער אַרויסגיין, אָדער וואַרטן... עס דערהערט זיך אַ בראַזגעריי. דאָס בעטל צעטאַנצט זיך. ער קוקט זיך אַרום, הייבט זיך אויף, האַלט זיך אָן מיט ביידע הענט אָנעם ווענטל פון בעט און וואַרט ביז די בראַזגעריי וועט זיך איינשטילן. ער איז שוין דאָ עטלעכע וואָכן און קען זיך אַלץ ניט צוגעוואוינען צו די טראַסקערייען, וואָס טראַגן זיך אַלע ווילע דורך מיט אַזאַ רעש, אָן עס קאָן אויפּוועקן אַ טויטן. ווען דאָס צימער צעשאַקלט זיך, שלעפט מר. סאָן אַריבער די קאַלדרע איבערן פנים, באַהאַלט זיך אויס ווי אַ קינד, ווען עס דערהערט אַ דונער, כאַפט זיך אָן אין וואָס עס מאַכט זיך, און זיינע קליינע אייגעלעך ווערן פול מיט שרעק.

אויפן צווייטן בעטל, לעבן מר. סאָן, ליגט אַ מענטש אָן אַ נאַמען. די איינקוואַטירטע אין דער "היים" רופן אים דאָס "פּייפל". ער איז אַ יונגעראַז, אַן ערך פינף-און-דרייסיק. כאַטש ער איז ניט טויב און ניט שטום, הערן די שכנים פון אים קיין וואַרט ניט. ער שווייגט שוין פאַר די לעצטע צוויי וואָכן, וואָס ער געפינט זיך דאָ. דאָס וואַרט "פּייפל" זאָגן אַלע אַרויס אין דער שטיל, און מיט אַ אונטערטאָן, ווי מען וואַלט עס וועלן איבערהיפערן. ס'פּייפל שטעקט אַרויס פונעם גריבל צווישן די צוויי קאַלנער-בויער. ס'איז אַ ווייס, מעטאַלן פּייפל, גרויס ווי אַ פינף-און-צוואַנציק סענט-שטיק.

די ערשטע צייט, נאָך זיין אַנקומען אַהער, האָבן די מענטשן געהאַלטן אין איין פרעגן: פאַרוואָס דער מענטש מיידט אויס יעדנס בליק, פאַרוואָס ער האַלט זיך אין איין אויסדרייען צו אַלעמען מיט דער פלייצע. מיט זיין שווייגן, מיט זיין שטענדיקן שאַרן זיך אַרום די ווענט אין קאַרידאָר, און מיט דער אומרויאַקייט, וואָס ליגט אין זיינע דינע הענט און פיס, — וואַרפט ער אָן אויף אַלעמען אַ מאַדנע מרה-שחורה. מ'באַגלייט אים מיט ווייטיקדיקע בליקן. אין זיין הויכע, אַביסל איינגעבויענער פיגור, וואָס פאַרשטעלט זיינע סטאַרשנ-דיקע באַקנבייער; אין זיינע גריין-גרויע, צעשראַקענע אויגן, אין

זיין הילפלאזן גאנג, וואָס איז מער אַ לויפן ווי אַ גיין, — איז דאָ עפעס אַזוינס, וואָס לאָזט קיינעם ניט רוען. זיינער אַ פריינט, וואָס האָט אים אַהער געבראַכט, האָט עפעס יאָ דערציילט וועגן אים, אָבער קיין סך דעטאַלן האָט מען זיך ניט דערוואוסט.

ער איז אַ קרבן פון היטלערן. אַ נאַצי־מענדער האָט אים געבריקעט מיט די שטיוול, איז געשטאַנען אויף אים מיט ביידע פיס, ביז ער האָט אים איבערגעריסן דעם גאַרגל. ער האָט פאַרלאָרן אזויפיל בלוט, אַז די אַנדערע געראַטעוועטע האָבן זיך שפעטער געוואונדערט אויף זיין גבורה, וואָס ער איז געבליבן לעבן. אויף זיין פנים ליגט אַ טויטלעכע געלבקייט. ער איז געווען איינער פון די גיבורים, וואָס האָבן אָנגעפירט מיט אַן אַוואַנגאַרד אין יענעם ראַיאָן. ער רעדט קיינמאַל ניט פון יענע פינצטערע טעג. דאָס פייפל אויף זיין האַלדז רעדט פאַר אים. ער דריקט צו דאָס פייפל מיט ביידע פינגער און עס קומט אַרויס אַ קול, וואָס מען פאַרשטייט ניט קלאָר, אָבער בעסער ווי אינגאַנצן זיין שטום. פון אָנהויב אָן האָט ער בכלל אויסגעמיטן צו קוקן אויף די מענטשן. נאָכדעם האָט ער זיך אביסל באַרואיקט. מעגלעך, אַז נאָך אַ געוויסער צייט, וועט ער זיך לאָזן אַריינציען צוריק אין מענטשן־קרייז.

די גאַנצע צייט, וואָס זיין פריינט האָט וועגן אים דערציילט, איז ער געזעסן מיט דער פלייצע צו אַלעמען. פון צייט צו צייט האָט ער אויפגעהויבן דעם קאַפּ און מיט צער אין די אויגן זיך שטומערהייט געבעטן: זאַל שוין זיין גענוג!

ער איז גרינג אויף די פיס. ער זיצט ניט איין אויף איין אַרט. אפילו ווען אַלע רוען, איז ער אויף די פיס. ווען עס איז שוין אין דרויסן געפינט ער זיך אין הויף. ער דרייט זיך דאַרטן אַרום מיט די לאַנגע פיס, האַלט די הענט אין די קעשענעס, און זעט אינגאַנצן אויס, ווי עפעס אַ מיין פאַרגולמטער מענטש.

בייטאָג הערט מען אים ניט. אָבער אין די נעכט, ווען דער גערויש שטילט זיך איין, ווערט דער צימער פול מיטן כאַרכלען פון זיין פייפל, ס'איז אַ כאַרכלען ווי ביי אַ מענטשן פאַר דער גסיסה. אַפט וועקט ער זיך אַליין איבער פון זיין כאַרכלעריי. ער איז דער־שראַקן און פילט זיך אביסל שולדיק קעגן די מענטשן. עס ווילט זיך אים אַראַפּשפרינגען פון בעט און זיך לאָזן לויפן — ער זעט ווי די

גוטמוטיקע, קליינע אייגעלעך פון זיין שכן קוקן אַריבער צו אים, און ער בלייבט ליגן אַ געשפּאַנטער, און רעדט צו זיך אליין, „נאָר ניט איינשלאָפּן, ניט איינשלאָפּן!“ ווען עס געלינגט אים צו זיין וואָך, טראָגט ער זיך אַוועק אין די גיהנומדיקע נעכטנס, האַלט זיך אָן אינעם מאַטראַץ, און רעדט ווידער צו זיך: „ניט איינשלאָפּן!“

אויפן דריטן בעטל זיצט אַ ייד אין די זיבעציקער מיט אַ פּאַר ברייטע פּלייצעס. ער טראָגט אַ טונקל העמד און אַ יאַרמעלקע אויפן קאַפּ, זיין קאַפּ איז שווער און קיילעכדיק. זיין פּול פנים מיטן געשוירענעם בערדל איז נאָך גאַנץ טונקל און זיין קול איז געזונט און ברוסטיק, טאַמער וואַלט עמיצער געפרעגט: וואָס טויג אַזאַ יידן אָן אַפּרווהיים? איז גענוג ער זאָל זען, ווי דער ייד שטעלט זיך אויף, שאַרט די רעכטע פּוס, און די לינקע בלייבט הינטער-שטעליק, — און ער האָט דעם ענטפּער. דער ייד איז אַ באַרעדעוו-דיקער. ער רעדט זיך אַראָפּ פון האַרצן. נאָך דער שעה פון אַפּרו, איז אים עפעס שווער אויפן האַרצן. ווען די שוועריקייט קומט אויף אים, איז כאַטש גיי שריי חי וקים! ער שאַרט מיט די שווערע קני און רעדט צו זיין שכן איבערן וועג: איר הערט, שכן, פאַראַן אַ ווערטל — מען געוואוינט זיך צו צרות און מען וויל זיך מיט זיי ניט שיידן. איך, זעט איר, וואַלט זיך מיט מיינע צרות געזענגט אָן אַ קאַפּיקע ריוח; איך וואַלט זיך אויך גערן געזענגט מיט דער ליבער מנוחה פון אונדזער היים. די רגע וואַלט איך אַוועק פון דאַנען; אַ, ווי איך וואַלט אַפּגעדאַנקט פון דעם פאַרדומפענעם ריח, פון דער בראַזגעריי און טראַסקעריי; פון אַלע גוטע זאַכן!

זיין שכן פרעגט אים אָן חשק: איז פאַרוואָס, טאַקע, גייט איר ניט אַוועק. איר האָט דאָך אַ היים? דער שכן פאַרטראַכט זיך און זאָגט: טאַקע ניט קיין אייגענע היים, אָבער אַז אייך איז דאָ אַזוי דערעסן איז — אַדער, אַדער, האָ? — דער שווערער ייד קוקט אויפן שכן. ער לאַזט אַרונטער דעם קאַפּ און ווי ער וואַלט גערעדט צו די קני, זאָגט ער: כּהאַב חוטא-בעגל געווען קעגן איר, מיין שנור, בין שולדיק, אַז איך האָב אַ קליינע פענסיע! ווען איר רעדט צו איר וועט זי אייך זאָגן, אַז געלט מאַכט א תל פון אַ מענטשן, אַז דער רייכער גלויבט ניט דעם אַרעמאַן; אָבער אַז איך האָב איר געזאָגט, אַז זי אליין וואַלט מיך בעסער באַהאַנדלט, ווען איך האָב מער געלט, — האָט זי זיך אַנגעצונדן און זיך צעשריען, אַז ווען איך

וואָלט געווען א יוניע-מאָן, וואָלט איך איצט פאַרשפּאַרט אַנקומען צו אַרעמע קינדער. אַט אַזוי רעדט זי צו אַ געטראָפּענעם, און זי איז נאָך ברוגז!...

דער שווערער אַלטער האָט זיך מיט שוועריקייט אויפגעשטעלט, גענומען דעם שטעקן, וואָס איז געהאַנגען אויפן ווענטל פון שטול, און זיך אַרויסגעשלעפט פון צימער.

דער שכן, צו וועמען דער אינוואַליד האָט גערעדט, איז דער פּערטער פון די זעקס. ער איז אַ ייד, וואָס לאָזט קיינמאָל פון זיין האַנט ניט אַרויס דעם שווערן סידור. לויט זיין אויסזען איז ער אַ ציכטיקער און אַ ספּריטנער. ער האָט ניט קיין באַרד, אָבער די יאַרמעלקע לאָזט ער ניט אַראָפּ פון קאָפּ. דער דאָזיקער ייד האָט נאָך ניט איבערגעריסן אינגאַנצן מיט דער „אַנדערער זייט“. ער האַנדלט דאָ צו צו ביסלעך. ער איז אַלע זיינע יאָרן געווען אַ צירונג-פּעדלער. אויך אין דער „היים“ האַנדלט ער פון רגילות. ער איז אַ מין צווייענדיקער מענטש, דער ייד. אין בעט און אין צימער איז ער אַ גאַטס-פאַרכטיקער מאָן, האָט אַ פּרום פנים. ער רעדט שטיל, איז פאַרטאָן אין זיך, אין זיין סידור, און אין זיינע ציטערדיקע הענט. ווען ער קוקט ניט אַריין אין סידור, קוקט ער שטאַרק אויף זיינע הענט, ווי ער וואָלט מיט זיין קוקן זיי געשטראַפט, געהאַט טענות צו זיי, אָדער זיך געבעטן ביי זיי, זיי זאָלן אים דינען, אים ניט אַנטאָן קיין חרפה. ווי נאָר דער ייד גייט אַריין אין זיינע סוחרישע בגדים, ווערט ער אַן אַנדערער. דאָס אַלטע העמד, וואָס ער טראָגט, אַ העמד מיט שטייפע מאַנקעטן און אַ שטייפן קאַלנער, גיט צו זיין פנים אַ מאַדנע האַרטקייט, אַן אַנגעבלאַזנקייט. דאָס קליינע, שוואַרצע שניפּסעלע, דאָס אָפּגעקראַכן רעקל, דאָס קאַפּעלוש, וואָס איז אויסגעווייקט פון אַ סך רעגנס, — אַלץ צוזאַמען מאַכן אַ תל פון דעם פרומען יידל מיטן גראַבן סדור און די ציטערדיקע הענט!

דעם „סטאַק“ זיינעם טראָגט ער אין בוזים קעשענע. דאָ געפינען זיך כלה-מתנות אויף אויסצאָלן. אָפט לאָזט זיך דער ייד צום שטיקל איבערבלייבעכץ פון די גוטע יאָרן. ווען ער מאַרשירט אַרויס פון צימער מיט גלייכע טריט און אַ געהויבענעם קאָפּ קוקן אים נאָך פינף פאַר הונגעריקע אויגן.

דער פינפטער פון די היגע תושבים, וואָס איילט זיך ניט צו פאַרלאָזן דאָס בעט נאָך דער שעה פון אַפּרו, איז אַ ייד, וואָס וויל

זיך וואָס-ווייניקער אָנזען. ער איז אין מיטל-עלטער. אַ גאַנץ טונקעלער, אַ שווערער. פון זיינע גרויסע, סטאַרטשנדיקע אויגן יאָגט אַ גרויל. ער האַלט זיך שטענדיק אין טוליען צו עפעס, ווי ער וואַלט געזוכט שוין. ווען ער זיצט, אָדער שטייט, האַלט ער זיך אָן ניט נאָר מיט ביידע הענט, נאָר מיטן גאַנצן קערפּער. אפילו ווען ער ליגט אין בעט, קלאַמערט ער זיך אין די ווענטלעך, אין מאַטראַץ, אין וואָס עס לאָזט זיך. ווען אַ „טראַק“ יאָגט זיך פאַרביי און די געביידע גיט זיך אַ טרייסל, ציטערן ביים יידן די הענט און די פיס און אפילו די באַקן.

ער איז אויך אַ נאַצי-קרבן, אַן אונגאַרישער, און קאָן זיך מיט קיינעם ניט צונויפריידן. ער קען עטלעכע ווערטער אויף „לשון קודש“. ער איז געבליבן איינער אַליין אויף דער וועלט. אַלעמען האָט מען פאַרברענט! ער האָט געבראַכט מיט זיך אביסל געלט, עס אַריינגעגעבן אין דער „היים“ כדי זיך צו פאַרזיכערן מיט אַ דאַך איבערן קאָפּ. אויף אַלץ, וואָס מען פרעגט אים, ענטפערט ער: „גם זו לטובה!“ ..

ער זיצט אויפן ברעג בעטל. זיינע ניט רירעוודיקע פיס הענגען אַרונטער, און מיט די הענט האַלט ער זיך אין דער ראַם פונעם בעט. ער איז אַ גרויסער, אַ שווער-לייביקער און שווער-אַטעמדיקער. ער זעט אויס ווי איינער, וואָס איז נאָרוואָס אַרויס פון אַ געפעכט, און רוט זיך אָפּ. ווען מען דערנענטערט זיך צו אים, זעט מען פאַר זיך אַ לעבעדיק בילד פון חושך, עלנט, מורא און צעפאַל!
פון וואָס פאַראַ פּינצטערע ווינקלען אין זיין ניט-קלאַרן מוח, ער האָט אַרויסגעגראָבן די פאַר ווערטער: „גם זו לטובה“ — ווייסט נאָר איין גאַט!

דער לעצטער אַראַפּצוגיין פון בעט, וואָס רייסט איבער די שעה פון אַפרו, איז דער יינגסטער און זעקסטער שכן פונעם צימער. אין פאַרגלייך מיט די פינף איז ער נאָך אַ יינגל. אַזוי רופט אים טאַקע די נורים — „באָי!“ ער, איז יונג. נאָך קיין פינף און צוואַנציק ניט אַלט. אין דער „היים“ איז ער אַבער פאַררעכנט ווי איינער פון די אַלטע פאַציענטן. ער איז אַהער געקומען, ווי מען האָט געמיינט, בלויז אויף עטלעכע וואַכן; געקומען זיך דערהאַלן פון אַ קראַנקהייט, זיך אַנשעפּן מיט כוחות. אַבער די כוחות האָבן זיך ביי אים אַנגעהויבן ביסלעכווייז אויסשעפּן טראַפּנווייז. ער

הייסט גדליה. נאך ערגער ווי זיין פארשלעפטע קרענק, איז גדליהס גלייכגילטיקייט, זיין אפהענטיקייט. ער פילט זיך ווי אן אפגע-ריסענער פונעם לעבן און האט פארלארן דעם מינדסטן גלויבן אין צוריקקער צום לעבן.

גדליה איז הויך און שלאנק ווי א יונגער טאפאל. זיין העלע קוטשמע האר לויכט אין דער גרויקייט, וואס הענגט דא ווי א שיטערער וואלקן. זיין פנים איז אפגעצויגן, די באקנביינער שפיצן ארויס און זיינע טונקל-ברוינע אויגן זעען אויס שפיגלדיק אויף דער געלער, בלוטלאזער הויט. נאר זיינע פולע ליפן זיינען זאפטיק און ווי אויף צו-להכעיס שמייכלען זיי, און דאן טאגט אויף א יוגענטלעך לעבן. כאטש ער איז זעקס פוס די הויך, האט א גוטע קאָארדינאציע פון די גלידער, האט אבער די אפאטיע, זיין נאכלעסיקייט, פאנאנדער-געשרויפט זיינע לאנגע פיס, און די ארעמס הענגען ביי אים אַרונטער פלעגמאטיש. א הילפלאזיקייט שרייט אַרויס פון זיינע לאנגע, ביינער-דיקע פינגער. גדליה ליגט אויפן בעטל אן אפגעצערטער, א בלייכער און דאך א באוועגלעכער. ווען ער גייט אראפ פון בעט איז ער שוין מער ניט דער יונגערמאן, — נאר א פאטעטישע באשעפעניש, איין שטיק צער! גדליהן אליין איז דערווידער זיין קערפער, און ער וואלט אים וועלן אויסבאהאלטן פון פרעמדע אויגן, אבער ער מאכט ניט די מינדסטע אַנשטרענגונג, צו באוירקן מיט זיינע גייסטיקע כחות די פיזישע.

גדליהס בעט איז לעבן פענצטער. ער דרייט אויס דעם קאפ כדי זיך צו איבערצייגן, אז דא איז קיינער ניטא. דערנאך שארט ער זיך אַרויס פון בעט, שאַנט אומגעלומפערט צום פענצטער. ער שטייט און שטייט ביז וואָנען די פיס הייבן אים אן חלשן, דעמאָלט רוקט ער צו זיין בענקל צום פענצטער און לאָזט זיך שלאָבעדיק אַרונטער.

דאָס צימער האָט אויסגעזען פּוסט און פאַרלאָזן. ביים ערשטן בעטל, וואָס ביים אַריינגאַנג, האָט זיך אין דער טונקליקייט געווייסט דעם „רבינס“ קליין, ווייס קעפל. פון די לידיקע בעטלעך האָט געיאָגט אַן אומעט. גדליה איז געזעסן אויף דער פענצטער־ברעט, די הענט אַנגעשפּאַרט אויף דער ברעט, און צוגעדריקט דעם קאָפּ צום אַנגעהיצטן שטיקל שויב, אין וועלכער ס'האַט געפלעמלט אַן אַפּשיין פון דער פאַרגייענדיקער זון. די צעוואַקסענע טאַפּאַלן ביים פענצטער

האָבן זיך געצויגן הויך-הויך איבער דער געביידע. פון צווישן זייערע פאָנאָדערגעשפּרייטע צווייגן האָבן זיך אַרויסגעזען קליינע, ווייסע וואַלקנדילעך, וואָס האָבן אויסגעקוקט ווי גרויסע פּליגל-פעכער. אַרום די סאַמע שפיצן פון די ביימער האָבן אַרומגעצירקלט טויזנטער שוואַלבן ווי אין אַ קאַרניוואַל. די פּויגל האָבן געשניטן פיגורן, ווי געשולטע סאַלדאַטן, שראַנגענווייז. מיט אַ זשוזשעריי און מיט אַ געפילדער, ווי זיי וואַלטן זיך געגרייט צו אַ ספּעקטאַקל.

אַן אַנגעכמורעטער האָט גדליה נאַכגעפּאַלגט דאָס רעשיקע לעבן הויך איבער זיין קאַפּ און האָט געטראַכט: ווי שייך, ווי ליכטיק די וועלט איז! ער האָט אויפגעריסן דעם קאַפּ, געוואַלט נאַכפּאַלגן די וואַלקן-פעכער, ער האָט געקוקט אַנגעשטרענגט, און ניט געפילט, ווי אַלץ האָט זיך צוריק אַ רוק געטאַן אויף פינף יאָר... דער סעמעסטער איז דאָן געווען אַ שווערער, אַבער פאַר אים איז ער געווען אַ גלענצדיקער! ער האָט באַקומען אַ „סקאַלערשיפּ“, אַ פּרייע רייזע קיין אייראַפּע, און אים איז אַזוי גוט געווען, אַז ער איז אַזש געוואַקסן אין דער לענג און דער ברייט. און טאַטע-מאַמע? דאָס גליק האָט אַראַפּגעשיינט פון זייערע פּנימער! איין קלייניקייט! מיט מי און שווייס איז דאָך זיי אַנגעקומען דאָס ביסל גליק.

ווען איז דאָס געווען? אינגאַנצן מיט פינף יאָר צוריק. אַבער אים דאַכט זיך, אַז ער איז שוין צענדליקער יאָרן אַפּגעריסן פון דער לעבעריקער וועלט. ווי אזוי האָט זיך עס אַנגעהויבן? יא, ער איז געקומען אַהיים מיט שווערע פעק אַרבעט, וואָס ער האָט געדאַרפּט אַפּטאַן אין די געציילטע טעג פאַר זיין רייזע. ער איז געווען אַביסל פאַרמאַטערט. די מאַמע האָט געקוקט אויף אים מיט פאַרדאַכט: „גדליה, וואָס איז דיר?“ — האָט זי געזאָגט — „וואָס ברענט דיר דיין פנים?“ מילא, די מאַמע קוקט תמיד צופיל און אַלעמאַל געפינט זי עפעס. אַבער אים איז פאַרט געווען וואַרעם און דער קאַפּ איז אים געווען שווער. נו, וואָס פאַר אַ באַטרעף אַביסל וואַרעמקייט, אַ שווערער קאַפּ, אז מען איז ווי מיט פּליגלען, אַז מ'איז שוין פאַרטיק זיך אַ לאַז טאַן איבער דער וועלט? ער האָט פּונ-דעסטוועגן צוליב געטאַן דער מאַמען און זיך צוגעלייגט אויף אַ וויילע. ווי נאָר ער האָט זיך אַריינגעלייגט אין בעט, האָט ער שוין דערפילט ווי אַלע גלידער גיבן אים נאָך און ס'איז אים גרינג און גוט. עס איז געווען ווי ער וואַלט זיך געטראַגן אויף אַ כּוואַליע מיטן

פנים צום הימל, די הענט און פיס אויסגעשטרעקט, און ס'איז אים אזוי גרינג און גוט... ער איז לאנג געשלאָפן, געשלאָפן מיט אַ שלאָף, וואָס האָט אָנגעוואָרפן אַ מורא אויף די וואַכע; מיט אַ שלאָף וואָס האָט אַרויסגעצויגן, אויסגעצויגן, ווי אַ פאַראַזיט, דעם קליאַק פון די ביינער, דאָס בלוט פון די אַדערן!

צייטנווייז איז דאָס שלאָפן געווען אַן שום חלומות, ווי ער וואָלט אינגאַנצן געווען אויסגעטאָן פון זיך, און צייטנווייז איז דאָס שלאָפן געווען אַ ראַנגלעניש עפעס צו דערלאַנגען, פון זיך אַראָפּוואָרפן, זיך אַרויסרייסן פון עפעס און אַנטלויפן! פון די חלומות פלעגט ער ווערן אויסגעמאַטערט און זיך געבאָדן אין שווייס. נאָכן שוויצן איז שטענדיק געקומען אַ קעלט און נאָכדעם, אַ שלאָפן אַן חלומות.

די בראַזגעריי פון עטלעכע לאַסט-וועגענער האָט איבערגע-ריסן גדליהס טראַכטענישן, דער רויש האָט זיך אַריינגעטראָגן מיט אַ שטורם. די ווענט האָבן זיך צעטרייסלט, דאָס בלעכוואַרג האָט זיך צעקלונגען. דער „רבי“ האָט אַריינגעשטעקט דאָס קעפל צווישן די קישנס, און גדליה האָט זיך אָנגעהאַלטן אַן דער פענצטער-ברעט, פאַרמאַכט די אויגן און ווידער געפרוּאוּט צונויפ-קייטלען דאָס איבערגעריסענע טראַכטן.

די דאָקטוירים האָבן געזאָגט, אַז עס איז רומאַטיש פיבער, וואָס ער האָט געהאַט ווען ער איז אַלט געווען דריי יאָר און ס'האַט זיך איצט אָפּגערוּפן. דווקא איצט ווען ער האָט געהאַלטן ביים העכסטן שטאַפל!

ער איז געגאַנגען פון שפיטאַל צו שפיטאַל און פון סאַניטאַריום צו סאַניטאַריום, ביז ער האָט זיך דערקייקלט אַהער. גדליה האָט זיך באַמיט צו האַלטן גלייך זיין אויסגעשטרעקטע האַנט, אָבער די האַנט איז אים אַרונטערגעפאַלן. ער האָט כמעט אַרויסגערעדט אין דער הויך; און די דאָקטוירים זאָגן נאָך, אַז איך בין געזונט, אַז איך דארף זען זיך צו מאַכן נוצלעך, אַ בייזער שפּאַס!

ער האָט ווידער געצויגן זיין האַלדן צו די שפיצן פון די ביימער. ניט געווען מער קיין פויגל. די צווייגן האָבן זיך רואיק באַוועגט, זיך דורכגערעדט אויף זייער לשון, און גדליהן האָט זיך געדאַכט, אַז די צווייגן לאַכן פון מענטשנס הילפלאַזיקייט! אַ צאָרן איז אין אים אויפגעגאַנגען און ער האָט מיט אַ ציטער אין די קני אָנגענומען מיט ביידע הענט די ברעגעס פונעם פענצטער און ס'האַט זיך

פון אים אַרויסגעריסן אָן איבעווייניקסטער געשריי: וואָס פאַר אַ
ביזער, צעשטערערשישער כוח גענומען? ביי וועמען מאָנען די גערעכטי-
קייט, און וואו איז די גערעכטיקייט? פאַר וועמענס זינד צאָלט ער?
ער האָט געפרעגט און געוואוסט, אָז קיין ענטפער וועט ער ניט
קריגן, ווייל עס איז ניטאָ קיין ענטפער. גדליה האָט געוויינט. עס
האָבן געוויינט זיינע פאַרשעמטע הענט און פיס. ס'האָבן געוויינט
זיינע דריי און צוואַנציק יאָר.

ער האָט צענומען די שלאָבעריקע הענט, צוגעפאַלן מיטן קאָפּ
צו דער ברעט פונעם פענצטער. זיינע ליכטיקע לאַקן האָבן זיך
צעשאַטן. די ברעט איז געווען האַרט און שטום...

די נויַרס איז אַריינגעקומען אויף די שפיץ פינגער. זי איז
צוגעקומען צו גדליהן, געזען ווי ער זיצט ווי פאַרגליווערט, געקוקט
אויף דעם צאָרטן בויג פון זיין כמעט קינדערשן האַלדז. ער האָט
איר געענטפערט מיט אַ שמיכלענדיקן בליק, אין דעם שמיכל איז
געווען פרייד, פרייד פון אַ פאַרבלאַנדזשעט קינד, ווען עס דערזעט
אַ קענטלעכן פנים. די נויַרס — מיס גאַלד — האָט זיך אַוועק-
געזעצט קעגן אים אויף דער פענצטער-ברעט און זייערע ביידע
אויגן האָבן זיך ווידער באַגעגענט. זיינע אויגן — טונקלע מיט
פיבערישן גלאַנץ, אירע — גריין-גרויע, אינגאַנצן שוואַרצעפלידיקע,
זוכנדיקע, און מיט אַ געוויסן פאַרוואורף אין זיי.

ער האָט געזאָגט: ס'איז גוט איך דאָ צו זען, מיס גאַלד. איך
בין אַריינגעפאַלן אין אַזאַ שטימונג, כאַטש נעם און שלאָג זיך מיטן
ווינט! ער האָט גענומען אירע הענט און זיי געפרוואוּט אַ שטאַרקן
דריק טאָן, אָבער די הענט זיינען געווען שוואַך, האָט ער אויף איר
געקוקט מיט פאַרלויַרניקייט. ניט דאָס האָב איך געמיינט, מיס גאַלד,
ניט דאָס... — מיס גאַלד האָט באַפרייט אירע הענט פון זיינע. אַ
קוק געטאָן אויף איר האַנט-זייגערל, זיך צוגערוקט נעענטער צו אים
און געזאָגט: איך האָב איצט אַביסל צייט, קענען מיר ריידן. איז
הער מיך אויס, גדליה, איך פיל, דו ווייסט, אָז איך בין דיר אַ
גוטער פריינט. איך האָב עס געפילט אין דיין האַנט-דרוק. דאָס אַליין
איז אַ פריידיקע דערשיינונג. איך ווייס, אָז דו ביזט ניט צופרידן, דאָך
זיי וויסן, יינגל, אָז דיין קומען צו זיך, ווענדט זיך אין דיר אַליין!
דו אַליין קאַנסט זיך העלפן דאַרפסט נאָר נוצן דיין אינטעליגענץ.

ס'איז אמת, אז דו ביסט זייער אַ קראַנקער, אָבער די צייט איז געווען גוט צו דיר, אויך די דאָקטוירים און דינע נאָענטע, און איצט דאַרפסטו צוטראַגן דיין אייגענעם חלק, דעם גרעסטן בייטראַג. מיר קענען זיך, האָבן אַ סך גערעדט. איך ווייס אז דיין שוין קעפל איז פול מיט געדאַנקען, אידייען, — דאָ האָט זי אַ פיר געטאָן אירע פינגער אין זיינע לאַנגע, וויכע האַר, — אָבער אַלץ האָט איינגעדרימלט אין דיר, איצט דאַרפסטו עס זען אויפוועקן.

זי האָט אַ וויילע געשוויגן און ווייטער גערעדט: גיב נאָר אַ טראַכט, סאַראַ ברייטע האַריוואַנטן עס עפענען זיך פאַר אַ מענטשן פון דיין גראַד, וואָס האָט אַ ליבע צו וויסן. אויב אַ מענטש האָט אַ ציל אין לעבן, איז שוין דאָס לעבן ווערט אַלע קרבנות! אַט-נעם מיך פאַר אַ ביישפּיל. איך האָב דיר שוין דערציילט, אז כ'בין געווען ניין חדשים אַ שקלאַף אין אַ קאַנצענטראַציע-לאַגער אין האָב געוואויגן אַכציק פונט און געמוזט אַרבעטן אַכצן שעה אַ טאָג. וואָס האָט מיך אויפגעהאַלטן? מיך, און טויזנטער אַווינע ווי איך, האָט אויפגעהאַלטן דער איבערמענטשלעכער פאַרלאַנג צו לעבן און זיי איבערלעבן! דאָס נקמה-געפיל האָט דערהאַלטן ביים לעבן די אַלע טויזנטער!

זי האָט פאַרענדיקט: איך האָב דיר שוין געזאָגט, וואָס כ'האָב געדאַרפט. איצט וויל איך הערן וואָס דו האָסט צו זאָגן. האָבן מיינע רייד עפעס אויפגעוועקט ביי דיר אין געדאַנק? זאָגסט מיר צו, אז דו וועסט מאַרן אינדערפרי נעמען אַ שפּאַציר?

גדליה האָט ניט געענטפערט. אין זיינע אויגן האָט די נויט געזען, אז ער זוכט אַן ענטפער ביי זיך אין געדאַנק, אָדער ער וויל זיך אין עפעס דערמאָנען. זי האָט געפילט, אז אירע רייד האָבן דאָך עפעס אויפגעוועקט ביי אים אַ פאַרשלאַפן ווינקל, און זי האָט זיך צעשמייכלט.

זי איז אַוועק. אין דער טונקלקייט האָט גדליה געזען דעם פלאַטער פון איר וויס קלייד. די שכנים האָבן זיך באַוויזן ביי די בעטן. דאָס צימער איז איינגעהילט געוואָרן אין דיקער כמאַרע. גדליה האָט ווידער געריסן דעם קאַפּ צו די ביימער, געזוכט אַ ריין שטיקל הימל, געפונען, און זיך געפרייט. ער האָט געטראַכט: ווען זי שטייט דאָ דערביי, וואָלט ער איר אַנגעוויזן אויף דער בלוין-קייט צווישן די צווייגן, אפשר וואָלט דאָס געווען זיין ענטפער. ..

דער לעצטער פרישטיק

די באן האָט געדאַרפט אָפּגיין מיטאַק־צייט, אָבער מאַמע און זון זיינען שוין געווען אויף די פיס מיטן אויפגיין פון דער זון. די מאַמע, עליזאַבעט, איז ווייניק געשלאָפּן דורך דער נאַכט. דאָס אָפּ־פאַרן פון איר פּערצן־יאָריקן זון, טעד, האָט מען איספּלאַגירט און באַשימט נאָך מיט וואַכן צוריק, אָבער די גאַנצע צייט האָט זי ניט געוואַלט טראַכטן וועגן זיין פאַרלאָזן. זי האָט צו זיך געזאָגט: „איך טו דאָס פּונזיינעטוועגן. מען דאַרף עפּעס מאַכן פון אים, און מען דאַרף וויסן, אָז עס איז איינס פון די ביידע — אָדער מען מאַכט ניט קיין פּיינזוכן, אָדער מען פאַרנוצט אייער“. אַזוי האָט איר אויך געזאָגט איר ברודער, קלאַראַ.

עליזאַבעט האָט געטרויט איר ברודער, ווי טעדיס אייגענעם טאַטן, ווען ער האָט געלעבט. קלאַראַ איז געווען אַ גוטער, ער האָט קיין קינדער ניט געהאַט. זיין „גאַראַדזש“ האָט אַריינגעטראָגן גענוג פאַר אַ פאַמיליע פון צען, ניט נאָר פון דריי. אפשר, אויב טעדי וועט וועלן, וועט ער גיין בינאַכט אין דער העכערער שול און זיך צו עפּעס דערשלאָגן.

דער ברודער האָט געוואַלט אַוועקנעמען טעדין צו זיך באַלד נאַכדעם ווי זיין, טעדיס, טאַטע איז געשטאַרבן. זי האָט אָבער ניט געהאַט קיין האַרץ זיך שידן מיטן קינד. וואָס איז איר דען פאַרליבן אויסערן קינד? ווי שיקט מען אַוועק אַזאַ קליינס? אָז עס איז קיין פיר יאָר ניט אַלט געווען!

עליזאַבעט איז אַוועק אַרבעטן אין אַ וואַשעריי און אויפן קינד האָט אַכטונג געגעבן די גוטע סוזי, וואָס האָט אַ האַרץ פון אַ מלאַך. דעם קליינעם האָט גאַרניט געפּעלט. זי האָט טאַקע געאַרבעט שווער, זייער שווער, אָבער זי האָט געהאַט צו וואָס אַהיימקומען. דאָס קינד איז געווען איר טרייסט. ער איז געוואַקסן, און וואַלט זי געדאַרפט אויסבעטן ביי גאַט אַ זון, וואַלט זי זיך קיין בעסערן ניט געוואונטשן. פּערצן יאָר זיינען שוין אַוועק. וואו זיינען אירע פּערצן יאָר? אַט זיינען זיי! זי שטייט אַ האַלב־אויסגעטאַנענע אין מיטן צימער און קוקט אויף איר טעדין. ער האַלט זיך אין איין פאַקן. וואָס עס האָט

זיך אלץ אַנגעקליבן אין זיין שופלאַד! אַ וועלט מיט „טרינקלעטס“.
 זי נעמט ניט אַראָפּ די אויגן פון אים. אַלע וויילע געפינט זי עפעס
 אין אים, ווי ער וואָלט ערשט געקומען צו-גאַסט. עס דאַכט זיך איר,
 אַז ער זעט אויס ווי אייב לינקאַלן. וואָס איר פאַלט איין? דאָס האָט
 איר סוזי געזאָגט, אַז טעדי האָט דעם אַנבליק פון אייבן; זיין הויך,
 זיין לאַנג פנים, הויכן שטערן און טיפע ווינקלען — אפילו די
 נאָז איז די זעלבע. נאָר טעדיס ליפן זיינען שענער, ווי אייבס. די
 ליפן זיינען דעם טאַטנס. אויך זיין קול הויבט שוין אָן צו קלינגען
 ווי ביים טאַטן.

ווי ער האָט זיך אויסגעצייכנט מיט זיינע פאַרלייענונגען
 אין גראַדואיר קלאַס! ניט אומזיסט האָט סוזי געזאָגט: וואָלט ער
 ניט געהאַט אונדזער הויט, וואָלט ער אויסגעוואַקסן אַ סענאַטאָר...
 אַנדערש ניט, ווי נאָר אַ סענאַטאָר! איך וועל איינגיין אויף אביסל
 ווייניקער.

איינגעפאַקט זיין יינגליש פאַרמעגן און עס גוט באַוואַרנט
 מיט שטאַרקע שטריקלעך, האָט טעדי געפייפט עפעס אַן אומעטיקן
 גיגן, געקוקט אויף דער ערד, ווי ער וואָלט זיך וועלן עפעס דער-
 מאַנען, צי ער האָט גאַרניט פאַרגעסן. זיינע קינדערשע, אַבער זייער
 ערנסטע אויגן האַבן אויך נאַכגעפאַלגט יעדן טראָט פון דער מאַמע,
 ווי ער וואָלט צום ערשטן מאָל דערווען אירע דיגע, כמעט ביינערדיקע
 פיס. ער האָט פּלוצלונ אויפגעהויבן דעם קאַפּ, זיך דערנעענטערט
 צו דער מאַמען מיט אַ שמיכל און געזאָגט: „דאַכט זיך אַלץ
 פאַרטיק. ווי מיינסטו, מאַמוזי?“

צו זיינע נאָזלעכער האָט זיך דערטראָגן דער געשמאַקער ריח
 פון „בעיקאַן“. עליזאַבעט איז געווען פאַרטאָן אין איר קיך-אַרבעט.
 זי האָט אויסגעדרייט איר פנים צום זון, און ער האָט דערווען אין
 איר פנים אַ מאַדנעם אויסדרוק. זי האָט, ווי געצוואונגען, געזאָגט:
 „איך מאַך היינט אַ פאַראַדנעם פרישטיק; אַ לעצטן פרישטיק“. זי
 האָט צוריקגעכאַפט דאָס וואָרט „לעצטן“ און פאַרריכט: „אַ גאַר-
 גאַר פאַראַדנעם פרישטיק!“ זי האָט ניט געקוקט אויף אים און האָט
 געוויזן מיטן קאַפּ: „זע, זון, פרישע בולקעלעך, אַזוינע ווי דו
 האָסט ליב. שוין אַלץ פאַרטיק. זעץ זיך צום טיש“. ס'האַט זיך
 ווידער אַרויסגעריסן פון איר מויל: „דער לעצטער מאַלצייט“, און
 זי איז אַנגעצונדן געוואָרן פון אירע אייגענע ווערטער.

טעדי האָט געקוקט אויף דער מאַמען מיט פּרעגנדיקע און פּיינלעכע אויגן. איר וואָרט „דער לעצטער“, האָט אויף אים ניט געמאַכט קיין איינדרוק. ער האָט ניט פּאַרשטאַנען פּאַרוואָס זי איז צעטומלט. ביידע האָבן געגעסן די פּאַטראָועס מיט אַ גלייכגילטיקייט. טעד האָט עטלעכע מאָל געפרוּווט עפעס זאָגן, נאָר די ווערטער זיינען עפעס ניט אַרויסגעקומען גלאַט. צו הויכע פּראָזן האָבן זיך אים געדרייט אין מויל. פאַר דער מאַמען האָט ער זיך געשעמט אַרויסריידן די בוך־ווערטער, האָט ער זיך באַנוגנט מיט קוקן אויף איר און שמייכלען. ער האָט געקלאַפט איבער אירע שווערע און לאַנגע פינגער, ווי ער וואַלט וועלן אויסקלאַפּן אַ געוויסע מעלאָדיע, און האָט צוגעבאַמקעט: „מאַם, מאַם, מאַמוי“...

עליזאַבעטן איז אויך אַנגעקומען שווער דאָס ריידן, אָבער זי האָט אים עפעס געמוזט אַנוואַגן, כאַטש זי האָט געוואוסט, אַז ער איז ניט קיין נאָר, און וועט וויסן ווי צו קאָנטראָלירן זיין צונג, אָבער איר שווער געווען דאָס האַרץ, האָט זי אים געוואָרנט:

„זון מיינער, יינגל טייערער, זאָג מיר צו, אַז וועסט זיך זען צויםען... דאָרטן, אין דער שטאָט, וואוהין דו פּאַרסט, זיינען מיר, די שוואַרצע, גרויס אין די אויגן פון די ווייסע, פּאַרשטייסט? דאָ איז אַ גרויסע שטאָט, און ווען מיר זיינען ניט קיין אַנגעלייגטע שכנים, זענען מיר זיך צופיל ניט אָן, אָבער דאָרטן — דאָרטן איז עפעס אַנדערש. איך וויל דיך ניט אַנשרעקן, דו פּאַרסט צו אַ קלוגן אַנקל. ער וועט שוין אַלץ טאָן פאַר דיר. איך וויל נאָר זאָלסט מיר צוואַגן, אַז וועסט זיין שטיל ווי אַ וואַסער און ניט קוקן וואו מען דאָרף ניט. זאָנסט מיר צו?“

טעדי האָט נאָך קיינמאָל ניט געהערט דער מאַמען רעדן אַזוי. זיינע אויגן זיינען געווען פּאַרוואַלקנט. ער האָט איבערגעטראַכט: אפשר זאָל ער אינגאַנצן ניט פאַרן? ניט איבערלאָזן זיין מאַמי? — און קאָראַ? — עליזאַבעט האָט אים לאַנג ניט געלאָזט טראַכטן. זי האָט אַוועקגעשטעלט זיינע וואַליזקעס אין דער מיט שטוב, האָט באַטאַפּט די שלעסלעך, געווען צופרידן, און גענומען אַרומטאַפּן דעם זון, זי האָט אויסגעלייבן זיין קליין שניפּסל, וואָס טעדי האָט איצט צום צווייטן מאָל אַנגעטאַן. דאָס שניפּסל האָט ער געקראָגן פון סוויץ, אַ מתנה צו זיין גראַדוואַירונג. זי האָט באַטראַכט זיינע שיך־בענדלעך, און באַשלאָסן אים מיטצוגעבן נאָך אַ פּאַר — מען ווייסט דאָך

קיינמאל ניט ווען עס צערייסט זיך. זי האט דערזען אז א קנעפל איז ביי אים לויז. אָט נעמט זי נאָדל־פּאָדעם און פּאַרנייט. עליזאַבעט איז געזעסן אויף אַ גיִדעריקן בענקל און איז געווען פּאַרטאָן אין פּאַרנייען דאָס קנעפל. זי האָט געפילט, אַז באַלד וועט די נאָענטקייט פון איר קינד איבערגעריסן ווערן. זי האָט מיט אַלע חושים אריינגענומען אין זיך דאָס קינד, ווי זי וואָלט אים געוואָלט פאַרשלינגען. זי האָט זיך ניט געאייילט, לאַנגזאַם געצויגן דעם פּאָדעם, וואָס האָט זיך פאַרפלאַנטערט. נאָך אַ שטאָך און נאָך אַ שטאָך... טעדי האָט אַרויפגעלייגט אַ האַנט אויף דער מאַמעס קאָפּ, זיך גע־שפילט מיט אירע האַר־קרייזלעך און געזאָגט שפּאַסיק: „מאָמו, מען האָט דאָך שוין געקענט אין דער צייט אייננייען אַ פּאָדעשווע אין אַ שוין“. עליזאַבעט האָט זיך ווי פאַרלאָרן. זי האָט איבערגעריסן דעם פּאָדעם, אַרוימגענומען דעם זון מיט אַלע אירע כחות. אים אָפ־געשטופּט און געזאָגט: „שוין, איך בין פאַרטיק!“

טעדי האָט ליב געהאַט זיין „מאָמו“. ער איז קיינמאל ניט געווען איבערגעזעטיקט מיט איר מאַמעשאַפט. תמיד אַ פּאַרנומענע, האָבן מאַמע און זון געהאַט אַ באַגער זיך דורכריידן וועגן קלענערע און גרעסערע פּאַסירונגען. גראַד איצט, אין די טייערע מינוטן, האָבן ביידע געהאַט פאַרשלאַסענע הערצער. טעדי האָט זייער געוואָלט דערציילן דער מאַמען, אַז קאַראַ איז פון אים נעכטן אַנטלאַפן, זיך ניט געוואָלט זעגענען מיט אים. ער האָט איר געוואָלט פּרעגן, צי זי מיינט, אַז קאַראַ וועט אַרויסקוקן צו אים פון פענצטער, אָבער ער האָט גאַרניט געזאָגט. זאָל שוין נעמען אַ סוף! ער קען שוין ניט איבערטראַגן דער מאַמעס פאַררויכערטע אויגן!

און אפשר זאָל ער גאָר אַ זאָג טאָן: „איך וויל בלייבן מיט מיין מאָמוזי!“... אָבער וואָס פאַר מאַנספאַרשוין וואָלט ער געווען, ווען ער טוט אַזאַ זאַך? נין, נין, ער איז אַן איינציקער זון ביי דער מאַמען. זי ווערט עלטער און שוואַכער. בלייבן דאָ מיט איר, וועט ביידן ניט טאָן קיין גוטס. אַנקל קלאַראַ ווייס וואָס ער טוט!

שכנים זיינען געקומען זיך געזעגענען. די מאַמע איז שוין געווען גרייט. זי האָט זיך אויסגעפּוצט אין איר זונטיקדיקן קלייד און אין אַ שיינ ווייס היטלעלע. טעדי האָט געטראַכט, אַז די מאַמע האָט מאַדנע אויגן. קיינמאל האָט ער זי ניט געזען אַזאַ ווי איצט. סקיפי, דער הונט, האָט דערשפּירט, אַז עפעס קומט דאָ פאַר, און ווי ער

וואָלט זיך געבייזערט פאַרוואָס מען טיילט אים ניט מיט, האָט ער זיך געדרייט אַרום טעדין, אַרום עליזאַבעטן, מיט אַ מאַדנעם „דראַל“. ער האָט אויפגעריסן דעם קאַפּ מיט פּרעגנדיקע אויגן צו טעדין, איז אונטערגעשפרונגען, און זיך ניט באַרואיקט ביז טעדי האָט אים אַרומגענומען, אים צוגעדריקט צו זיך, אים איינ-גענומען ווי מען נעמט-אין אַ וויינענדיק קינד.

צוויי מיידלעך מיט אַנגעקראַכמאַליעטע קליידלעך, שטייפּע צעפעלעך און אַפענע פּיסקעלעך, האָבן דערלאַנגט טעדין אַ פעקל איינגעוויקלט אין רויט-גאַלדיק פּאַפּיר. זייער מאַמע האָט זיי אונטער-געשטופּט: „זעגנט זיך מיט טעדין, קינדער“. די מיידלעך האָבן אראַפּגעלאָזן די קעפלעך, אים געגעבן דאָס פעקל און זיינען גיך אַרויסגעלאָפּן פון שטוב.

עס איז צוגעפאַרן דער גערטנער מיט זיין אויטאָמאָביל. ער האָט דריי מאָל געבלאָזן דעם האָרן. טעדי האָט גענומען דאָס גרעסערע פעקל, די מאַמע — דאָס קלענערע און ביידע האָבן פאַרלאָזן די שטוב אָן רעש. אַ שטילע אומעטיקע פּראַצעסיע האָט זיך אַראַפּ-געלאָזט פון די טרעפּ. סקיפי איז זיי נאָכגעגאַנגען שטיל. דורך די פענצטער האָבן אַרויסגעקוקט עטלעכע שכנים און נאָכגעשריען: „גודבאי!“ טעדי האָט געזוכט קאַראַן אין די פענצטער, זי דאַרט ניט געזען און ס'האַרץ האָט ביים יינגל געקלעמט... זי איז ניטאָ! ס'האַט זיך אים געדאַכט, אָז זי ליגט אויפן בעט, איר קאַפּ איינגע-נורעט אין קישן און וויינט...

אין אויטאָמאָביל האָט אים די מאַמע צוגעדריקט צו זיך. עס האָט זיך איר געדאַכט, אָז די רייזע צו דער באַן-סטאַנציע וועט זיך ציען לאַנג און זי וועט נאָך קאָנען ריידן מיטן זון, אָבער די אַלטע מאַשין האָט זיך געטראָגן ווי אויף פּליגלען, און שוין! מען איז שוין ביי דער סטאַנציע, וואו די באַן וואָרט אויף זיי. אַ גלאַנצנ-דיקע, אַ שיינענדיקע, אַ בייזע און טומלדיקע באַן. און מענטשן — ווי די גאַנצע שטאָט וואָלט זיך דאָ פאַרזאַמלט. עליזאַבעט איז געווען צעטומלט, ניט געוואוסט אין וואָס פאַר אַ וואַגאָן אַריינזעצן איר זון. טעדי האָט זיך אַליין געהאַלפּן. ער האָט אַרויפגעוואָרפּן די פעקל אויף די הויכע טרעפּ, אַראַפּגעשפרונגען און געצויגן דער מאַמען פאַר דער האַנט. סקיפי האָט אויך געוואָלט אַרויפשטייגן, עמיצער

האָט אים ניט געלאָזט האָט ער זיך צעבילט. און אָט האָט דער קאָנדוקטאָר אויסגערופן: — „אַל עבאָרד !...“

מאַמע און קינד האָבן זיך אַרומגעכאַפט און זיך גיך-גיך צעקושט. עליזאַבעט האָט אים געקושט אין די אויגן, אין האַלדן. עס האָט זיך דערהערט אַ מוראדיקער פּיף, אַלץ אַרום האָט אויפֿ-געטרייסלט און די מאַמע איז שוין געווען צוריק אויף דער פּלאַט־פּאַרם. די באַן האָט זיך גערירט... אַלץ איז פּאַרגעקומען אין געאיייל, אין אַ כאַפּעניש, אין אייך־מינוטיקן געווירבל !

דער הונט האָט זיך געבייזערט, איז נאָכגעלאָפּן דעם אָפּגייענדיקן צוג. עליזאַבעט האָט אויפגעזוכט טעדיס פנים צווישן די פילע פנימער, וואָס האָבן זיך געקלעפט צו די שויבן. עמיצער האָט זי אַנגענומען ביי דער האַנט — דער גוטער גערטנער — וואָס האָט זי געפירט צו דער באַן.

טעדי איז דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן געפאַרן אין אַזאַ גרויסער באַן. ווען די באַן האָט זיך נאָך אַ פּאַר רגעדיקע לאַנג-זאַמע רירן אַ טראַג געטאָן מיט אַ קלאַפּעריי, איז ער געבליבן שטיין, ווי ער וואַלט אַראַפּגעשפרונגען פּון אַ גרויסער הויך ! ס'האָט אים געשווינדלט פאַר די אויגן און דער קאָפּ האָט זיך אים פאַר־דרייט. ער האָט געטראַכט, אַז ער דאַרף זיך אין עפעס אָנהאַלטן, כדי ניט אומפּאַלן. ער איז ניט געפּאַלן. ער איז געזעסן לעבן די פּאַסאַזשירן, אַלע דערוואַקסענע, שמייכלענדיקע, טייל פּון זיי — זייער פּריילעכע. ער האָט זיך דערפילט לייכט. ער האָט אַרויסגעקוקט דורכן שטיקל פענצטער, ביי וועלכן ער איז געזעסן און ס'האָבן זיך פאַר זיינע אויגן פאַרבליגעטראַגן נייע וועלטן. צויבער־שטיבלעך, קליינינקע, פאַרביקע, האָבן זיך געדרייט אין אַ טאַנץ, צוזאַמען מיט בערג, מיט ביימער, זיינע פּערצן יאָר האָבן זיך צעשפּילט. ער האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז ער פאַרט צו אַ ליכטיקייט, וועלכע געפינט זיך דאַרטן, דאַרטן. וואוהין די באַן יאָגט זיך און ער יאָגט זיך מיט דער באַן.

טעדי האָט געטראַכט פּון דער מאַמען ניט מיט טרויער, נאָר מיט צוזאַג. ער האָט זיך פאַרגעשטעלט, ווי ער קומט אָן צום אַנקל און שרייבט באַלד אָן אַ גרויסן בריוו דער מאַמען. צו קאַראַן וועט ער שיקן שיינע פּאַטאַגראַפישע קאַרטלעך וואָס ער האָט געזען אין די געשעפטן... ער האָט אויפגעבונדן דאָס פּעקל סענד־

וויטשעס, וואָס די מאַמע האָט אַזוי זאָרגפעליק צוגעגרייט, און עס האָט אים אַ קלעם געטאָן אין האַלדו. ער האָט געזען זיין פאַר-גליווערטע מאַמע, ווי זי שטייט לעבן די טרעפלעך, ווען דער צוג האָט זיך גערירט, ווי זי וואַלט געשטאַנען ביים אַלטאַר, גרייט זיך אַרונטערלאָזן אויף די קני. אַ מיטפאַרערין האָט באַמערקט, אַז טעדי איז פאַרכלומט, האָט זי אים אַ קלאַפּ געגעבן אין קני און אַנגעוויזן אויפן פעקל, געזאָגט: „זיי אַ מאַן, באַי, זיי אַ מאַן!“ די ווערטער פון דער פרוי האָבן אים ניט אויפגעווייטערט, נאָר פאַרקערט, ער האָט זיך געשטיקט מיט דעם אַנגלויף פון טרערן. ער האָט צוריק פאַרבונדן ס'פעקל און זיך פאַרקוקט אין דער טונקליקייט פון דעם וואַגאַן.

עליזאַבעט איז צוריקגעקומען פון דער באַן-סטאַנציע אין דער ליידיקער שטוב ווי מיט אַפגעפרוירענע פיס. זי האָט ניט געפילט אירע אייגענע טריט. אין קאַפּ האָט איר נאָך אַלץ געקלאַפט און ס'האָט איר געשווינדלט אין די אויגן. טאַט-טאַט! ניט אויסצוהאַלטן, ווי איר קאַפּ וואַלט זיך צעפליגן אויף שטיקער! — „סקיפי, הונט, פריינט מיינער. קום אַהער צו מיר! פאַרוואָס וויינסטו?“ — סקיפי האָט הינטיש געוויינט און זיך ווי געבעטן ביי איר כאַטש אַ טרייסט-וואַרט. ער און זי — שותפים אין בענקעניש...

אויף מאַרגן איז עליזאַבעט אַוועק צו דער אַרבעט. זי האָט זיך אליין געזינדלט פאַר דעם, וואָס זי האָט זיך ניט געהאַלטן, ווי עס פאַסט פאַר אַ פרוי, וואָס האָט אַזאַ שווער לעבן. זי האָט דאָך אים געשיקט פאַר אַ גוטן צוועק! זי גלויבט דאָך, אַז ביים ברודער האָט דאָס קינד אַ בעסערע צוקונפט ווי ביי איר! דאַרף זי זיך טאַקע נעמען אין די הענט! זי האָט זיך באַמיט צו טראַכטן וואָס ווייניקער וועגן איר טעדין, עס וועלן אַוועקגיין אַ פאַר טעג און ער וועט איר שרייבן דעם ערשטן בריוו, דעמאַלט וועט זי זיך אינגאַנצן באַ-רואיקן, און וועט קענען איינהאַלטן די נערוון ביי דער אַרבעט. די נאַגעניש אין האַרצן האָט ניט נאַכגעלאָזט, אָבער זי האָט אויסגעזען רואיק און אפילו געשמייכלט: „אָך, ווי דערוואַרט מען זיך שוין אויפן ערשטן בריוו. איז טאַקע אַ מאַמעס האַרץ שטענדיק פאַרזאָרגט אומזיסט? — נייך, ניט אומזיסט!“

עס איז געווען אַ זונטיק אינדערפרי. פיר טעג נאַכדעם ווי זי האָט אַרויסבאַגלייט איר טעדין מיט אַזאַ שווער האַרץ, און דאָך

מיט א גלויבן אז ער פאָרט צו אַ ניי, בעסער לעבן. דער טאָג האָט זיך געשטעלט זוניק, העל. איינער פון יענע פרימאָרגנס, וואָס דערפרייען בענקענדיקע הערצער...

עליזאָבעט איז געלעגן אין בעט לענגער ווי אין אירע אַרבעטס־טעג. זי האָט ניט געדאַרפט צוגרייטן פרישטיק פאַרן קינד. זי האָט אַרויסגעקוקט דורכן פענצטער. די גאַס איז געווען באַלאַגערט מיט קליינעוואַרג. עליזאָבעט האָט געקענט אַלע קינדער, וואָס זיינען געבוירן געוואָרן אויף איר בלאַק. זי האָט, דאַכט זיך, זיי געקענט נאָך אידער זיי זיינען געבאַרן געוואָרן. עס האָט איר געצויגן צו די קינדער. — אפשר זאָל זי אַריינרופן די קינדער אין הויז? ס'וואָלט געווען אַנגענעם צו האָבן אַ פולע שטוב מיט קינדערלעך. נין, מען דאַרף זיך נעמען צו דער אַרבעט, — אָבער וואָס איז דאָס? פאַרוואָס לויפט דזשין אַזוי? פאַרוואָס לויפט מען גלייך צו איר פון אַלע הייזער — וואָס זאָל עס מיינען? אַלע, אוי, גאָט טייערער!

אַ מאַסע האָט זיך אַריינגעריסן צו איר אין שטוב, האָבן אפילו ניט געקלונגען פריער מיטן גלעקל. מיט פאַרבאַכענע הענט און מיט אַ ביטערן געוויין איז איר דזשין געפאַלן אויפן האַלדז. זי האָט ניט געקאַנט ריידן. זי האָט געכליפעט און אַנגעוויזן אויף אַ אַן אַנדערער, וואָס האָט געהאַלטן אַ צייטונג אין האַנט. גרויסע, שוואַרצע, אומפאַרשטענדלעכע אותיות, און כאַטש קיינער האָט ניט געזאָגט, וואָס די שוואַרצע אותיות באַדייטן, האָט אָבער עליזאָבעט דערפילט, אַז עפעס שרעקלעכעס האָט געטראָפן מיט איר קינד. אירע פיס האָבן זיך אונטערגעבראַכן. זי איז געפאַלן צו דער ערד מיט פאַרשטעמעטע ציין און איבערגעקערטע אויגן. ס'הויז איז באַלד אַנגעפילט געוואָרן מיט מענטשן און געוויין. קינדער און מאַמעס האָבן געוויינט.

אין הויז איז אריינגעקומען דער יונגער „פאַרסאַן“ (קירך באַדינער) מיט אַ געלן פנים און בלויע ליפן. ער האָט זיך אַראָפֿ־געלאָזן אויף די קני, געטאַפט עליזאָבעטס קאַפ און געבעטן מען זאָל אים העלפן זי אַריינגלייגן אין בעט. אַ וויילע איז ער געשטאַנען מיט די אויגן געווענדט צו דער ערד. נאַכדעם האָט ער אַרויס־גענומען אַ צייטונג פון קעשענע און מיט אַ פאַרשטיקט קול פון טרערן געלייענט:

„צוויי ווייסע, רעספעקטאַבעלע בירגער, ברידער, האָבן זיך

נעכטן, אינמיטן נאכט, אריינגעריסן אין יינגלס צימער פון דעם קאלירטן גאר אדוש-מאן. זיי האבן, אונטער די גוואלדן פון דעם מאן, זיין פרוי און די ארומיקע שכנים, געבונדן דעם יינגלס הענט און פיס און אים פארשלעפט אין וואלד. דארט האבן זיי דאס ארעמע קינד פארפייניקט און אים אריינגעווארפן אין א דערבייאיקן טייך. די צוויי ווייסע ברידער האבן טעדין באשולדיקט אין "פייפן" צו זייערע ווייבער ווען יענע זיינען פארבייגעגאנגען די וועראנדע, וואו ס'יינגל האט זיך געוויגט אויף א שטול. דאס יינגל איז מיט א פאר טעג פריער געקומען צו-גאסט צו זיין אנקל, דעם נעגערישן גאר אדוש-מאן. . . קיינער איז ניט ארעסטירט געווארן, כאטש אלע האבן געזען די מערדער. . ."

ס'קול פונעם קירך-באדינער איז געזונקען. מען האט קוים געהערט זיינע לעצטע ווערטער. זיין הויך איז עפעס ווי קלענער געווארן. זיין קאפ איז געזונקען צו דער ערד. אין דער פארגליווער-טען שטילקייט האט זיך דורכגעריסן דאס אוממענטשלעכע רעווען פון דער מאמען, וואס האט זיך געווארפן אין קאנוואלסיעס. דער קירך-באדינער האט געפרואווט זי בארואיקן. ער האט שטארק געדריקט אירע הענט, אירע שליפן, זי צוגעדעקט, אבער עליזאבעט האט ווי געשוועבט אין אנדערע ספערן. ער האט געפרואווט ריידן, און דאס קול האט אים ניט געפאלגט. נאך עטלעכע מינוטן פון שטילשווייגן האט זיך דערהערט זיין קול, וואס האט געקלונגען ווי אן עכא: «טאכטער, הער מיין קול! קינד מיינס! איך רייד צו דיר די ווערטער פון גאט. ער, גאט אליין, וועט שטרעפן! די שולדיקע וועלן באצאלן פארן פארגאסענעם בלוט! יא, זיי וועלן באצאלן!» עליזאבעט איז אויף א וויילע געבליבן שטיל. זי האט געקוקט מיט פינצטערע אויגן אויפן פארסאן. ער האט ניט געקענט אויסהאלטן איר פינצטערן קוק, האט ער זיך אראפגעלאזן אויף די קני און ארויסגעלאזט א הארצרייסנדיק געוויין!
אלץ האט געוויינט. די שטוב, די ווייבער, די קינדער, די גאסט, — עס האבן געוויינט, א סך, א סך גאסטן. . .

הינטיש בלוט

דער גאסט, וואָס איז געקומען באַגעגענען די שטראַמס, איז געווען אויסער זיך. פון העפלעכקייט האָט ער זיך איינגעהאַלטן ניט צו נוצן קיין זידל-ווערטער קעגן די פריינט זיינע, מיט וועלכע ער האָט געוואָגלט אַלע חורבן יאָרן, ביז ער האָט זיך אַהער דער-שלעפט. ער האָט געטראַכט: ווי איז עס גאַר מעגלעך? זיי זיינען צוזאַמען אויסגעריסן געוואָרן, געקייט די ערד, געלעבט ווי פאַר-פאַלגטע חיות — היינט, ווי פאַלט אַ מענטשן איין אַזוי צו טראַכטן? ניט אַנדערש, אַז עפעס האָט זיך ביי זיי איבערגעקערט אין מוח! ער האָט זיך אויף אַזוינס גאַרניט געריכט! אַנשטאַט צו קושן די האַנט, וואָס האָט אים אויפגענומען ווי אַ מענטש; אַנשטאַט צו בענטשן דאָס לאַנד, וואָס האָט אים געגעבן אַ דאָך איבערן קאָפּ, האָט ער גאַר טענות, אַז מען האָט אים פאַרשלעפט!

די שטראַמס, מאַן און ווייב, זיינען געווען עלטער פון די מיטעלע יאָרן. עס זיינען נאָך געווען קאַנטיק אויף זיי די יסורים, וואָס האָבן געשריען אָן ווערטער. שטראַם אַ שווערער, אַ נידעריקער, מיט אַן אַפגעברענטער ברעם און ניט-פאַרהיילטע שניטן אויפן פנים. ער האָט פון צייט צו צייט עפעס גערעדט. זיין ווייב איז אינגאַנצן געווען ווי פאַרשטומט. פאַר איר איז דאָס רעדן געווען אַן אַנשטרענגונג. זי האָט געהערט ווי איר מאַן רעדט און אויף אַלץ, וואָס ער האָט געזאָגט, האָט זי צוגעשאַקלט מיטן קאָפּ, אַ צייכן, אַז זי איז מסכים. זי האָט קנאַפּ גענאָסן פון דער מילך און האָניק, וואָס טריפט דאָ פון די ביימער. זי האָט געהאַט אַ פנים פון אַ סקעלעט און אויגן, וואָס האָבן אויסגעזען גרויס און ליכטיק, און מען האָט זיך געוואונדערט, ווי נאָך זי דערהאַלט זיך ביים לעבן.

שמחה שטראַם האָט געענטפערט דעם גאסט אויף די טענות: — ווער געניסט דאָ פון אַלדאָס גוטס, אַז די ערד איז פאַר מיר פרעמד און ליידיק? דאַרטן איז דאָך אַלץ געווען מיין אייגנס! איך זע: דו שמייכלסט, טראַכסט אַוודאי, אַ שיינער אייגנס! אַט-די בלוטיקע פעלדער! איך ווייס וואָס דו טראַכסט. כּוּויל אַבער דו

זאלסט וויסן, אז די דאזיקע בלוטיקע פעלדער, די ביימער, אפילו דאס ווילדגראז אויף די קברים-בעגלעך זיינען מיר אייגן און טייער. ווען זיינען דען אידן אנטלאפן פון די קברים פון זייער אייגן בלוט און פלייש? און אז דער'הרג'עט, פארברענט, זיינען די קברים קיין קברים ניט? מיר האבן געדארפט בלייבן דאָרט, וואו אונזער געביין איז...

ער האָט מיטן קאָפּ אָנגעוויזן אויף זיין ווייב און געזאָגט: "זי, אוודאי! מיינסט טאָקע, אז דאָס פאַרשלעפּן אונדז אָהער איז געווען אַ רעטונג? אַלץ איינס, צי זי זיצט אויפן בענקל אָדער איך שלעפּ זיך אַרום. מיר זיינען דאָרטן! דאָרטן האָבן מיר געהאַלטן די איוגן צו דער ערד. יעדעס זעמדל, יעדעס שטיינדל האָט אונדז אין עפעס דערמאַנט. און דאָ? — ניטאָ אויף וואָס צו קוקן. די רייכקייט רייסט די אויגן, און ס'וילט זיך אַנטלויפן פון דאַנען, לויפן צו די קברים. — ער האָט צוגעגעבן: — און וויסן זאָלסטו, מיין פריינט, אַז דאָרטן וואו עס זיינען נאָך פאַרבליבן יידן, וועט זיין אַ יידיש לעבן! ס'איז שוין דאָ! וואָלטן מיר דאָרט פאַרבליבן, וואָלטן מיר נאָך געפונען אַ טרייסט פאַר אונדזער פאַרגאַסן בלוט, מיר וואָלטן געהאַט נקמה און נחמה. אָבער דאָ פאַרגינט מען אונדז אפילו ניט צו געניסן פון דערווייטן. אַלץ מאָלן זיי אין שוואַרצע פאַרבן, ווי ס'וואָלט זיי געגאַנגען אין לעבן צו פאַר'סמ'ען אַלץ וואָס זיי קאַנען..."

שטראָם האָט גערעדט מיט אַן אָנגעשטרענגט קול, כאַטש ער האָט ניט גערעדט צו הויך, און זיין ווייב האָט אויף אים געקוקט מיט איר פאַרפּרוירן פנים, ווי זי וואָלט אויף עפעס געוואָרט. דער גאַסט, אַן אויסגעדאַרט מענטשל, מיט אַרויססטאַרטשנדיקע באַקנביינער, אַ סך יינגער ווי די שטראָמס, האָט ניט אַרויסגענומען די רעכטע האַנט פון קעשענע און מיט דער לינקער האַנט די גאַנצע צייט געצופּט זיין האַלדז, ווי ער וואָלט מיטן צופּן געגעבן אַנצוהערן, אַז כאַטש ער איז פאַרטאָן אין זיינען געדאַנקען, הערט ער וואָס מען רעדט צו אים. שטראָם האָט זיך דערנענטערט צו אים און האָט געזאָגט: איר ווילט אפשר וויסן, וואָס איך טראַכט וועגן אייערער בעל-צדקה'ס מיט זייערע מיליאָנען? איך טראַכט, אַז עס קריכט זיי שוין פון האַלדז דאָס אָנגעהורבעוועטע גוטס, האָבן זיי זיך גענומען שרעקן, אַז זיי וועלן דאָך אַמאָל מוזן אָפּגעבן

חשבון פאר זייער שווייגן, ווען די ערד האט זיך דארטן געהויבן, אונטער די שטיוול פון שכורע נאציס, און די טויטע רירן זיך... שטראַמס פנים איז געווען צונטער. ער האט אָנגעטאַפּט די בוים־קעשענע, אַרויסגענומען אָן אַלטן לעדערנעם טעשל, אַ קוק געגעבן אויפן ווייב און עס צוריק אַרײַנגעלייגט אין קעשענע. ער האָט צוגעגלעט זײַן אָפּגעטראָגענעם רעקל און געזאַגט שטילער: זײַט נײַט בײַז אויף מײַר. האָב אפּשר נײַט געדאַרפּט דערמאַנען דאָס אַלץ. כװײַס, אָז מײַר בײַדע טראָגן טײַפע וואונדן. מײַר זײַנען בײַדע קרבנות, נאָר אײַר זײַנט זײַנגער. מײַר בײַדע, אײַך און זײ, וועלן זײַך שוין נײַט אײַבערקנעטן. נײַט אײַך מײַטן הײַנטישן בלוט, וואָס אײַך טראָג אײַן מײַנע געדעריים, און נײַט זײַ מיט אײַר סקעלעטישן פנים.

דער גאַסט האָט זײַך אַ צאַפּל געטאַן. שטראַם האָט מאַדנע גע-שמײכלט. ער האָט ווײַטער גערעדט: און ראַצן האָט מען דען נײַט געגעסן? דאָס פּלײַש פּון אַ הונט איז שוין געווען אַ יוסטובדיקער מאַלצײַט. מ'האַט געשטילט דעם הונגער מיט וואָס עס האָט זײַך געלאָזט. און אײַר מײַנט אַז דײַאַ, קענען אַדער ווײַלן הײַלן אונדזערע נשמות? אײַך גלױב זײַ נײַט! אײַך געדענק נאָך ווײַ אײַך האָב צו זײַ גערופן, — מער ווײַל אײַך נײַט!

דער גאַסט, שוין מיט אַ פּינצטערן פנים, האָט זײַך געדרייט אויפן בענקל. ער האָט געפרואווט עפעס זאַגן און נײַט געפונען קײַן פּאַסיקע ווערטער. ער האָט זײַך נאָר געפּאַרעט מיט דער האַנט אין קעשענע, אַרויסגעצויגן פּון דאַרטן אַ פעקל צעקנייטשטע פּאַפּיראַסן און אַ קעסטעלע שוועבעלעך, נאָר אַז עס איז געקומען אָנצוצײַנדן אַ שוועבעלע צום פּאַררויכערן, האָבן עפעס די פּינגער נײַט געאַרבעט. שטראַם האָט אים געהאַלפּן. דער גאַסט האָט גיריק געשלונגען דעם רױך, געקוקט אויף דער ערד און געזאַגט:

— אײַר זעט די הענט, וואָס וואָלט אײַך דען נײַט געטאַן, ווען נײַט זײַ און וואָלט אײַך פּאַרבליבן דאַרטן, וואָלטן מײַר די קברים אַ סך געהאַלפּן? אײַר טראַגט אַ האַרץ אויף די הײַגע בעלי־טובות, פּאַרוואָס זײַ האָבן נײַט דערהערט אונדזערע ווײַגעשרײַען, פרעג אײַך: — וואו איז געווען גאַט? פּאַרוואָס האָט אײַר נײַט קײַן טענות צו אים? ער האָט גערעדט זײַער גיך, ווײַ ער וואָלט מורא געהאַט מען זאַל אים נײַט אײַבערשלאָגן. — נאַרישקײַטן, האָט קײַן פּאַראַיבל נײַט. נאַרישקײַטן, פּוסטע רײַד!

שטראם האָט זיך אַביסל אָפגערוקט פון זיין גאַסט, אים געוואָלט בעסער זען, און זיך געהיצט: — איז דען גאָט געקומען צו מיר און מיר געגעבן די ברירה, אָדער פאָרן קיין ישראל, אָדער קיין אַמעריקע? איך זאָג ניט, אַז אַלץ וואָס זיי טוען טויג ניט. איך זאָג נאָר, הלואי זאָלן זיי אויפטאָן מיט זייער פאַרמעגן גוטעס, נישט מער — מען טאָר ניט באַהאַלטן דעם אמת. דער אמת איז, אַז מען האָט ניט געטאָרט לויפן, מען האָט זיך ניט געדאַרפט שלעפן! — גלויב מיר, ווען עמיצער ווייסט נאָר, מיט וואָס פאָר אַ ליבע און מיט וואָס פאָר אַן עקשנות די דאָרטטיגע פאַרבליבענע העלפן אויפריכטן דאָס לאַנד; דאָס לאַנד וואָס איז איצט פריי פאָר יעדן בירגער! ניט נאָר זיי, אויך די קברים פון די אומגעבראַכטע זיינען באַוואַרנט און באַשיצט. איך שעם זיך פאָר מיין אומגעבראַכטער מאַמען, וואָס וויינט פון קבר...

שטראם האָט זיך אָפגעשטעלט לעבן זיין ווייב, וואָס איז געזעסן און געקוקט מיט שטאַרע אויגן אין דער זייט. ער האָט אַ וויילע אויף איר געקוקט און זיך ווידער אויסגעדרייט צום גאַסט און געזאָגט: אַי, האָבן מיר געשריען, געליאַרעמט, אָבער זיי האָבן געהאַט פאַר־שטאַפטע מוחות. מיינט ניט, אַז זיי גיבן אַוועק דאָס לעצטע! ס'וועט נאָך עפעס איבערלייבן פאָר זיי! זיין קול האָט זיך שוין געריסן פון אים. ער האָט דערפילט, אַז דער ווייבס שטומע אויגן בעטן זיך ביי אים, ער זאָל זיך אָפרוען, האָט ער זיך אַוועקגעזעצט אויף דער סאַפקע און ווידער אַרויסגענומען פון זיין בוזים־קעשענע דאָס אַלט־אָפגעריבן טעשל. דער ווייבס הענט האָבן זיך אויסגעצויגן און צום ערשטן מאל פאָר דער גאַנצער צייט, האָט זי אַ שטאַמל געטאָן: ניטע! ווען ער האָט צוריק אַריינגעלייגט דאָס טעשל האָט זי אַראָפגעלאָזן אירע פאַרחלשטע הענט.

פלוצלונג, ווי ער וואָלט פאַרגעסן אין ווייב און דעם גאַסט, האָט זיך שטראם אויפגעהויבן, איז צוגעלאָפן צום טישל ביים פענצטער, ווידער אַרויסגעשלעפט דאָס טעשל מיט ביידע הענט, און גענומען פאַנאָדערלייגן פאַטאַגראַפישע בילדער. ניט געאיילט, מיט אַ סדר, איינס נאָך איינס, אין גלייכע שורות, האָט ער אָפגעציילט פיר דורות. ער האָט צונויפגעלייגט יונגע לעבן יונגע, אַלטע ביי אַלטע, און זיי גערופן ביי די נעמען און ביי זייערע טיטולן: רבנים, דאָקטוירים, יוריסטן, פון די בילדער האָבן אַרויסגעלויכטן ליכטיקע,

שמיכלענדיקע פנימער פון פארלעך אין חופה-קליידער, סטודענטן מיט דיפלאמעס אין די הענט, שטיפערישע קינדערישע פנימלעך, מיט א פרייד און א טראציקייט אין די אויגן. פאר שטרעמס אויגן האבן זיך גענומען טראגן וואלקנס רויך, וואלקנס פון אלערליי קאלירן... שווארצע רויטע... אין די אויגן זיינען געקראכן מוראשקעס, אין די אויערן האט געקלונגען...

מיט איין האנט האט שטרעם אָנגעכאַפּט דעם טיש און מיט דער צווייטער גערופן דעם גאַסט. דער גאַסט האָט זיך ניט געאיילט. ער האָט געוואוסט וואָס ער וועט דאָרט זען. זיין פנים האָט אַ ציטער געטאָן, ווי ער גרייט זיך אָנקוקן אַ בר-מינן, און נאָך איידער ער האָט זיך דערקליבן צום טיש, האָט זיך שוין שטרעם גענומען אַראָפּ-לאָזן אויף דער ערד...

אלע זיינען צוריק געזעסן אויף די פלעצער. די פיר דורות זיינען ווידער געווען איינגעפאַקט אין טעשל, וואָס אין דער בוים-קעשענע. אין צימער האָט געהערשט אַ פראַסטיקע און כמורנע שטילקייט. דער גאַסט האָט זיך שוין געקליבן אַהיים. נאָכן לענגערן שווינגן האָט ער ווידער געפונען לשון. זיינע ערשטע פאַר ווערטער, ווי זיי וואָלטן געשראַקן, האָבן זיך קוים דורכגעריסן די טונקעלע שאַטנס און זיך קוים דערהערט:

— אַדוואַקאַטן, אינזשינערן, רבנים . . און אַז מיין משפּחה איז אַ פראַסטע, אַן יחוס, אַז מיר זיינען געבאָרן געוואָרן מיט גרויסע מעלאַכעס: אַז מיינע יינגלעך זיינען געבאָרן געוואָרן מיט גרויסע הענט און פיס, ווי ביי די זיידעס, ווי ביים טאַטן — ער האָט מעכאַניש געקוקט אויף זיין הענגענדיקער האַנט — איז מיינסטו, אַז מיין ווייטיק איז קלענער פון דיינעם?

שטרעם האָט זיך אויפגעכאַפּט ווי פון אַ שטאַרקן ביס. זיין קאַפּ און די הענט האָבן זיך ביי אים געטרייסלט פון אויפּרעגונג: „גאַט מיינער! ווי רעדט עס אַזוי אַ מענטש, אַ ייד? און מיר גייט עס דען אין יחוס, אין די טיטולן? עס איז די נישטיקייט וואָס האָט אַלץ פאַרמיסטיקט, אַט וואָס עס רייסט פון מיר שטיקער! מיסט און הינטיש בלוט מישן זיך ביי מיר אין די געדערים, און איך קען עס ניט פאַרטראַגן! — און דאַס וואָס איר מיינט, אַז מען דאַרף איצט פאַר זיי, צוליב זייער צדקה, צוליב זייערע טועכצן, אַז מען דאַרף פאַר זיי שטיין מיט געבויענע קעפּ? — ניין, ניט איך! זאָל איך

עס טאן צוליבן הינטישן בלוט, וואָס אין מיר? אָדער אפשר צוליב איר, צוליבן פנים און די אויגן, וואָס האַלטן אין איין זוכן? — איך זאָג ווידער: ניין! איך וועל זיי פאַרן שטיקל פאַרפּוילטן לעבן ניט בענטשן. איר טענה'ט, אַז ווען ניט זיי וואַלטן די פאַרבליבענע אויך ניט געווען, און איך זאָג: געבענטשט זיינען די, וואָס האָבן זיך ניט געלאָזט פאַרפירן! זיי, דאָרטן, האָבן זיך שוין באַוווּזן צו שטעלן אויף די פיס, און מיר דאָ — וואָס זיינען מיר? וואָס טוען מיר דאָ? די גרויקייט פון די ווענט האָט זיך געשפּרייט אויף די דריי פּנימער. אַ יאַמערדיקער ווינט האָט מיט אַ רוגזע געריסן די לויזע ראַמען פון די פענצטער און אַ קעלט האָט דורכגענומען די מענטשן. שטראָם האָט זיך אויפגעשטעלט און איז מיט שווערע טריט צוגעגאַנגען צום פענצטער. פון צווישן צוויי קליינע שטיבלעך האָט אַרויסגעסטאַרטשעט אַ דאַר, ציטערדיק ביימל, וואָס האָט זיך האַסטיק געשאַקלט, זיך געצירקלט ארום זיך אליין, ווי ס'וואַלט זיך וועלן פון דאנען אַרויסדרייען. שטראָם האָט זיך נאַכגעשאַקלט אינעם ריטם פון די אויסגעדאַרטע צווייגלעך, וואָס האָבן אים דערמאַנט אין מענטשישע הענט, וועלכע ער האָט אַמאָל געזען אַרויסשטעקן פון בערגער ערד.

דער גאַסט האָט געזאָגט „אַ גוטע נאַכט“, נאָר די צוויי שטראָמס האָבן ניט געהערט.

ניטאָ קיין טיר

כאַטש די היץ איז געווען אומדערבארעמדיק, שטעכיק; דאָס קליינע שטיבל איז געווען אָנגעברענט, אַז עס האָט אַזש געקנאַקט און געקרעכצט אונטער די היץ־כוואַליעס — האָבן אַלע דריי ניט נאָר ניט געפילט די היץ, נאָר זיינען גאָר אַרומגעכאַפט געוואָרן פון אַ גליווערדיקער קעלט.

די שטילקייט איז געווען אָנגעצויגן, פאַרגליווערט. יעדער איינער האָט געפרוואווט אין עפעס פאַרטאָן די הענט, געוואַלט פאַרטאָן דעם געדאַנק; יעדער איינער האָט עפעס געזוכט ביי דעם אַנדערן, כאַטש אַלע דריי זיינען געווען אין באַזונדערע צימערן...

דער ערשטער, וואָס האָט אַרויסגעפלאַצט, איז געווען דאָס יינגסטע קינד, דער זעקס־יאָריקער באַבי. אין קינדערשן פנים, אין די גלידער איז געווען אַן אומרו, און אין די גרויסע טונקעלע אויגן, — אַ שרעק. ער האָט געפילט, אַז עפעס שרעקלעכעס, אַ גרויסער אומגליק לוייערט דאָ אַרום.

באבי האָט ניט געקענט קוקן דער טאַנטע אין די אויגן. זיין גוטע טאַנטע האָט זיך אויסגעדרייט צו אים מיט דער פלייצע, ווען זי האָט אים אַ רוף געטאָן. זיין גרעסערער ברודער, מאַיקל, איז אַלע וויילע אַריינגעקומען, אַ קוק געטאָן אויפן קליינעם און איז צוריק אַרויס. דער ברודער האָט אים געבראַכט עטלעכע פעקלעך קאַלירטן קרייד, אים געהייסן עפעס אויסמאַלן, און זיך געהאַלטן אַזוי ווי ער וואַלט מיט עפעס געווען פאַרנומען, פאַרנומען מיט אַ זאַך, וואָס ער, דער קליינער באַבי, וועט ניט פאַרשטיין.

באבי האָט געפילט, אַז לאַנג וועט ער אַזוי ניט קאָנען שווייגן. ס'האַט ביי אים עפעס געקאַכט אין העלדזל. זאָל ער נאָר פאַרטיק מאַכן ס'בילד. ער מוז עס פאַרענדיקן!

די הענטעלעך האָבן געאַרבעט גיך־גיך. ער האָט געשמירט, און די געדיכטע פאַרב האָט אים גערייצט, אַריינגעבראַכט אין כעס. ער האָט געצופט מיט די קליינע הענטלעך די בעקעלעך, די האָר, אַלץ וואָס עס האָט זיך געלאָזן אָננעמען. ער האָט געקוקט אויף דער לאַנגער, ניט הויכער וואַנט, וואָס ער האָט אויסגעמאַלן, באַטראַכט

די טונקעלע, פירקאנטיקע קעסטלעך. אין איינעם פון די קעסטלעך האט זיך קלאר געזען דער קאפ פון א מאן. דער מאן האט געטראגן קיילעכדיקע בריילן. אביסל העכער, גיט אזוי דייטלעך האט זיך געזען דער קאפ פון א פרוי. אלץ איז אנגעמאלן געווארן קינדיש, אבער לעבעדיק, בוילעט. באבי האט זיך אליין דערשראקן פאר זיין צייכענונג. דאס האט אזוי שארף געשניטן און געצופט זיין יונג הערצל. דער „גרויסער“ ברודער האט זיך אפגעשטעלט ביי דער טיר. באבי האט זיך מיט א וויינענדיק און פארשולדיקט קול באקלאגט פאר אים: זע נאר מאיקל — אן א טיר! אוי, כ'האב קיין טיר גיט געמאכט...

מאיקל איז אוועקגעלאפן און באבי האט זיך צעכליפעט אויף א קול. זיין וויינען איז געווען אזוי יאמערדיק און הארץ־רייסנדיק, אז ס'האט זיך געדאכט, די שטוב, אלץ וואס אין שטוב און אויך די ברענענדיקע זון, וואס האט געסמאליעט די ערד הינטער די פארהאנגענע פענצטער, וויינען מיט. ער האט געבריקעט מיט די פיסלעך, זיך געקלאפט מיטן קעפל אן דער ערד. דאס וויינען האט זיך געטראגן, ווי פון א פארבארגענעם קוואל, אין אלע ווינקלען פון דער שטוב.

די טאנטע מיטן פארגליווערטן פנים האט געציטערט פון קעלט און האט זיך אראפגעלאזן לעבן באבין אויף דער ערד. זי האט אים געגלעט און מיט א פארשטיקט קול זיך געבעטן ביים קינד: באבינקע, יינגעלע, מלאכל זיסער, באבי, מיין קינד...

אירע ליפן האבן זיך באוועגט און זי האט גערעדט אן ווערטער. זי האט אונטערגעלייגט איין האנט אונטערן קינדס קעפל און מיט דער צווייטער אים געהאלטן אין איין גלעטן. זי האט געוואלט מיט דער האנט אריינגיסן אירע טיפסטע נשמה־ווייטיקן אין קינד, גיט די ווייטיקן האט זי אים געוואלט איבערגעבן, נאר אירע טרייסטן. זי האט געוואלט אריינעמען אין איר הארץ אט־דאס דאזיקע קינד, וואס האט אזוי ביטער געוויינט, און גיט געוואוסט פון דעם שרעקלעכן פארברעכן, וואס מען איז קעגן אים באגאנגען... זי האט געגלעט זיינע זיידענע האר און ער האט געוויינט, געוויינט...

נאכדעם ווי ער האט ארויסגעשריען אלע ווייטיקן, אלע שרעקן, וואס ער האט געזען אין מאיקלס סודותדיקע בליקן, אין דער טאנטעס פארשטומטן פנים, — שרייענדיק מיט די לעצטע כחות,

האָט באַבי גענומען זיפצן ווי אַ דערוואַקסענער מענטש. אויסגעשעפט,
האָט ער פאַרוואַרפן זיין קינדעריש קעפל, אַ ציטער געטאָן און איז
איינגעשלאָפן.

איז שטוב האָט ווידער געהערשט אַ טויטע שטילקייט. ביים
צען יאָריקן מייקל איז דאָס פנים געווען דין, אָפגעצערט, ווי ביי
אַזאַ וואָס איז צוויי מאָל עלטער. זיינע ליפן זיינען געווען פאַר-
שטייפט און אויף זיין שטערן — דינע קנייטשעלעך. די אויגן טיף
אַריין אין קאָפּ, ווי ער וואַלט שוין לאַנג דעם קאָפּ ניט אויפגעהויבן
צו קוקן אויף דער ליכטיקער וועלט. . .

אַ גאַנצן פרימאַרגן איז ער ניט אָפגעטראָטן פון דער
טעלעוויזיע. ער האָט געוואַלט צוליב טאָן דער טאַנטע און עפעס
נעמען אין מויל אַריין. אָבער האָט געהאַט אַ שטאַרקן ווידערווילן
צו שפייז, און האָט ניט געקענט עפענען ס'מויל. זיינע ליפן זיינען
געווען טרוקן, און דער האַלדז — פאַרשלאָסן. קיין וואָרט ניט געקענט
אַרויסבריינגען. ער האָט געוואַלט זאָגן אַ גוט וואָרט דעם קליינעם
ברודערל, אָבער אַז ער האָט דערזען די פיינלעכע צעטראַגנקייט
פון דעם קליינעם, האָט ער זיך אָפגעקערט און איז גיך אַרויס.

ער האָט שוין כמעט ניט געזען, וואָס עס איז אָנגעגאַנגען אויף
דער „סקרין“ פון דער טעלעוויזיע, אָבער איז געבליבן זיצן מיט
עקשנות און אינגאַנצן געציטערט, געוואָרט, געוואָרט. . .

באַבי איז אומרואיק געשלאָפן. דער טאַנטעס האַנט האָט אים
געגלעט. ער האָט געפילט די ווייכקייט פון אירע פינגער. זי האָט
גערעדט צו אים: באַבי זיסער, גיב מיר אַ שטאַרקן קוש! נעם מיך
אַרום מיט ביידע הענט. ער האָט זיך געצויגן צו איר, זי געוואַלט
דערלאַנגען, אָבער זיין קוש איז געבליבן הענגען אין דער לופטן. ער
האָט זיך געראַנגלט און געהערט אירע ווערטער: מלאכל מיינער,
קוש מיך שטאַרק, שטאַרק!

דאָס קינד האָט אויפגעצאַפלט. די טאַנטע איז אויפגעשפרונגען.
עס האָט זיך געהערט אַ פאַרשטיקטער געשריי אין צווייטן צימער.
מאיקל האָט צענויפגעדריקט די הענט אין פויסטן, געדריקט די
שלייפן, דעם קאָפּ, ער זאָל ניט אַרונטערפאַלן. ער איז געזעסן
אַריבערגעבויגן איבערן שטול און זיך ניט געקענט האַלטן אויף
די פיס.

ער האָט געשריען פאַרשטיקט: שוין אויס! אַלץ אויס! אויס. . .

פארפאלן! — א גרינע געלקייט האט זיך צעגאסן איבער דער טאנטעס פנים. זי האט געהויבן דאס יינגל אין אירע פארגליווערטע הענט, אים איינגעקלאמערט. ער האט זיך אויסגעגלייכט, איר געקוקט אין פנים, ווי ער וואלט נאך עפעס געווארט. זי האט אראפגעלאזט די אויגן צו דער ערד. באבי איז אריינגעלאפן מיט א פרישן געוויין און זיך אָנגעשפּאַרט מיטן קעפל אָן איד. אלע דריי האָבן שטיל געוויינט. אלע דריי ווי איין שטיינערנער קנופּ... ווי אַ לעבעדיקע מצבה!

אין דעם זעלבן הייסן פארנאכט האט ערגעץ אַ גליקלעכער טאטע דערהערט דעם ערשטן געוויין פון ערשטלינג: „מזל-טוב, מזל-טוב, אַ יינגעלע!“ .. אין דעם זעלבן הייסן פארנאכט איז אַ פּאַרל אָפּ געפּאַרן אויף אַ „האַנימון“: אַ גליקלעכע רייזע! .. און אין יענעם הייסן, גליענדיקן פארנאכט האָבן צוויי יונגע, אונטער די טענער פון שאַלנדיקער מוזיק פאַרלאָזט דעם ניויאַרקער האָפּן מיט הונדערטער, טויזנטער זאַרגלאָזע, לויכטנדיקע פאַרגעניגן-זוכער. ..

און אין יענעם הייסן, גליענדיקן פארנאכט האָבן צוויי יונגע, ליכטיקע נשמות געציילט די לעצטע מינוטן וואָס איז זיי נאָך פאַרבליבן צו לעבן. ..

גראדואירונג

די לעצטע עטלעכע וואָכן זיינען די יינגלעך און מיידלעך פונעם גראדואיר-קלאַס געווען פאַרנומען מיט דער צוגרייטונג פון דער גראדואיר-פיייערונג, אַ סך מער ווי מיט זייער שטודירן. די שילער פונעם קלאַס זיינען געווען פול מיט אָנגעזאָמלטע כחות, וואָס האָבן זיך געריסן פון זיי. אַ רעשיקע פרייד האָט זיך געריסן פון יעדן בענקל, אַז די בענקלעך אליין זיינען מיט-געריסן געוואָרן. מען האָט געטאַנצט, געיובלט אינאיינעם און באַזונדער. עפעס אַ קלייניקייט — גרעדיועישאַן! אויס קינד, — אַ דערוואַקסענער מענטש! אַט-באַלד, אַט-באַלד!

ווי אַלע שילער האָט אויך טעלמאַ געוואָרט אויף אַט-דער אַנדערשקייט, אָבער מיט דער דערנענטערונג פון דעם גרויסן טאַג איז געוואַקסן אין איר אַן אומרואיקייט. עס איז געווען אַן אומרו, וואָס זי האָט ניט געקענט טיילן מיט קיינעם. עס איז צוגעקומען צו איר אַ פריינדיגע מיט אַ צעשטראַלט פנים און טאַנצנדיקע גלידער, און אַרויסגעזאַגט אין איין אַטעם: „מיין מאַ גרייט צו אַ גרויסע 'פאַרטי' אין דער נאַכט פון 'גרעדיועישאַן', האָסט שוין אַ באַגלייטערן אויב ניט, גיי און זוך גלייך!" אַז דאָס מיידל איז אַוועק איז שוין טעלמאַס אומרו איבערגעגאַנגען אין אַ קלעמעניש און זי האָט אַזש געוואַלט וויינען.

זי איז געזעסן און געקוקט אין ביכל, און געזען אירע עלטערן. די מאַמע, אַלט גענוג צו זיין איר באַבע, אַ צעגאַסענע, אָנגעכמורעטע, מיט אַ צעריסן קליידל און טיכל אויפן קאַפּ. דער טאַטע — אַ דאַר מענטשל מיט אַ קליין קעפל, שאַרפע, בייסיקע אייגעלעך, מיט פאַרלייגטע, אויסגעטריקנטע הענט אויפן האַרצן. ער זיצט אויף אַן אונטערגעבעט בענקל, קוקט אַרויס פונעם פענצטער און שאַקלט זיך, ווי ער וואַלט עמיצן באַוויינט.

טעלמאַ האָט קיינמאַל ניט געוואוסט, צי די שטענדיק פאַר-צאַרנטע, צוליב עפעס קריגערישע מענטשן, האָבן געפילן פאַר איר, זייער קינד. זי האָט אויך ניט געוואוסט, צי זי אליין פילט עפעס פאַר זיי. זי געדענקט זיך שטענדיק ווי עפעס אַן אָפּגעריסענע פון

וואָס זי ווייסט אליין ניט. ווען זי איז נאָך געווען אַ קליין קינד האָט זי זיך שוין געטוילעט צו פרעמדע. גענוג געווען אַז אַ שכנה זאָל איר אַ גלעט טאָן, און זי האָט זיך שוין געקלעפט צו יענער, ווי אַ קעצל. ס'האָט איר אָפּגעגליקט. עס האָבן זיך אַלעמאָל געפונען פרעמדע מענטשן מיט אַ גוט האַרץ, וואָס האָבן רחמנות געהאַט אויף אַ פּאַרזען קינד. ביי איין שכנה האָט טעלמאַ כמעט געפונען אַ היים. געווען צייטן, ווען זי האָט דאָרט פּאַרבראַכט אַ גאַנצן טאָג און איז נאָר געקומען אַהיים שלאָפן.

מיט הונגעריקע אויגן האָט טעלמאַ צוגעזען ווי די קינדערלעך פון דער גוטער שכנטע באַפּאַלן דעם טאַטן ווען ער קומט פון דער אַרבעט. ער איז געווען אַ פּריילעכער, אַ שפּילעוודיקער, געלאָזט רייטן דאָס קליינוואַרג אויף זיינע פּלייצעס. די שטוב איז אַלעמאָל פול געווען מיט געלעכטער. אַט־דער פּריילעכער, יונגער טאַטע האָט אויך איר, טעלמען, ניט געוואָלעוועט אַ גלעט מיט זיינע וואַרעמע הענט, און זי האָט אזוי ליב געהאַט דעם גלעט!

די קליינע איז נאָך געווען צו יונג צו פּאַרשטיין, אָדער פרעגן, פּאַרוואָס איר טאַטע־מאַמע זיינען אַזעלכע ברוגזע, אומעטיקע, קריגערישע. זי האָט זיך געוואַרעמט ביי פרעמדע פייערן.

וואָס עלטער זי איז געוואָרן, אַלץ מער האָט זי אויסגעמיטן איר אייגענע שטוב. טעלמאַ האָט איצט געטראַכט: קיינמאָל האָט זי קיין איין פּריינט ניט אַריינגעלאָזן צו זיך אין שטוב. זי האָט אויסגעטראַכט אַלע מינים תּירוצים. דער אמת איז געווען, אַז זי האָט זיך געשעמט מיט איר טאַטע־מאַמע, געשעמט פּאַר זייער שטענדיקן אַרומקריגן זיך.

אַז טעלמאַ איז אַלט געוואָרן צען יאָר, האָט זי שוין פּאַרדינט אויף אַ קליידל. צוגעשאַרט דאָס פּאַרדינסט האָט איר טעקע, איינע פון די גוטע שכנטעס. טעקע האָט איר יעדע וואָך געגעבן צוויי דאָלאַר. ס'האָט געהייסן אַז זי באַקומט עס דערפּאַר וואָס זי שפּילט זיך מיט דעם שכנס מיידעלע, ווען די מאַמע גייט אַוועק אַפּטראַגן די אַרבעט, וואָס זי ברענגט פון שאַפּ. טעלמאַ געדענקט דאָס ערשטע קליידל, וואָס זי האָט געקויפט פּאַרן פּאַרדינטן געלט: אַ בלוי קליידל מיט ווייסע קעסטעלעך. די שכנה איז געגאַנגען מיט איר איינהאַנדלען דאָס קליידל. די מאַמע האָט זי צום ערשטן מאל געזען שמייכלען.

זי האט זיך דערמאנט אין נאך פאסירונגען. ס'האבן זיך פאר איר פאנאדערגעוויקלט די קנוילן, אין וועלכע אירע קינדער-יאָרן זיינען געווען פארוויקלט. ווען זי איז עלטער געוואָרן האָט זי זיך אָפּט געבראַכן דעם קאַפּ, זיך געוואָלט דערגרונטעווען פאַר וועמענס זינד זי איז געשטראָפּט געוואָרן מיט אַזאַ היים? פון ערגעץ אַ טיפּן, פאַרבאַרגענעם ווינקל, וואָס זי האָט ביז איצט ניט אַנטדעקט, האָט זי אַרויסגעראַבלט אַ ניי געפיל. דאָס איז געווען אַ רחמנות-געפיל. טעלמאָ האָט פון דעם געפיל ניט געוואוסט. זי האָט ניט געוואוסט, אַז זי איז געקומען אויף דער וועלט אַ ניט-געוואונטשענע. געקומען אין אַ צייט, ווען די הילפלאַזע טאַטע-מאַמע אירע, האָבן אַליין ניט געוואוסט ווי אַנצוהאַלטן זייער לעבן צוזאַמען, און אויך ניט געוואוסט, ווי אַזוי זיך שיידן, ווי אַזוי לויז מאַכן דעם נאַרישן, אפּשר פאַרברעכערישן קנאָפּ, אין וועלכן זיי האָבן געזוכט, ווי בלינדע, זיך צו ראַטעווען.

טעלמאַס מאַמע, „רייזל די מזלדיקע“, ווי אירע לאַנדסלייט האָבן זי גערופּן, — איז צו איר חתונה שוין געווען אין זיי מיטעלע יאָרן. די „מזלדיקע“ איז ניט געווען קיין שיינע און געראַטענע. זי האָט ניט געקענט דעריאָגן דעם גרויסשטאַטישן הויז. זי האָט אָפּט צו-געהונגערט. די באַלעבאַסטע ביי וועמען זי האָט געוואוינט, האָט פאַר איר אויסגעזוכט אַ שידוך, אַן אַלמן, וואָס האָט געהאַט אַן אייגענע דירה. ער איז געווען אַ מאַטראַצן-מאַכער. קיין קינדער האָט ער ניט געהאַט, קיין געלט אויך ניט, ער האָט קוים פאַרדינט אויפן לעבן. מילא, אַ היים, וואו אַנצושפאַרן דעם קאַפּ, וועט זי האָבן? וואָס וועט זי זיצן, אַז זי אַליין „קאָן אַ קאַץ אַז עק ניט פאַרבינדן? ...“ „רייזל די מזלדיקע“ האָט ניט געקוקט מיט וועמען זי האָט חתונה. ער האָט גראַד ניט געאַרבעט, אָבער געוואָרט עס זאָל זיך מאַכן אַרבעט. האָט זי זיך באַנוגנט מיט דער היים און די אַלטע שטיקער מעבל. נאָך איידער ס'האַט זיך געמאַכט אַרבעט איז ער קראַנק געוואָרן. ווי נאָר עס האָבן זיך אויסגעשעפּט די אָפּגעשפאַרטע פּאַר דאָלאַר, איז געקומען אַ קריג אין הויז. רייזל האָט שוין דערזען וואָס פאַר אַ מציאה זי האָט אַריינבאַקומען. די ערשטע פאַר וואָסן האָט זי אים געהאַלפּן זיך דאַקטערן אָן געלט, און באַלד האָט זי געזומען דעמנות האָבן אויף זיך אַליין און געהאַט טענות צו אים פאַר איר „פינצטערן מזל“: „פאַרוואָס האָטטו מיך אָפּגענאַרט? ...“

— האָט זי געטענהט. ער האָט אויך געהאַט טענות: „אַזוי גיסטו אַכטונג אויף דיין מאַן? — האָסט חתונה געהאַט מיט מיין באַנק־ביכל?“ די קריגערייען זיינען איבערגעגאַנגען אין אַ שנאה. זיין קראַנקהייט האָט זיך פאַרלענגערט. ס'איז געווען אַ פאַר־שלעפטע קרענק מיט וועלכער מען האָט זיך געעלטערט. דאָס לעבן פון פאַרל איז געוואָרן איין אַנ'סופ'יקע צאַנקעריי.

עפעס האָט דאָך די צוויי געהאַלטן צוזאַמען. עס איז געווען ווי דאָס רוסיש ווערטל זאָגט: „קליו, קלינאַם וויכיוואָוט“. די פלעגמאַטישע, הילפלאַזע רייזל, וואָס האָט זיך איר גאַנץ לעבן געהאַלטן אין אַ זייט, מורא געהאַט פאַר דער גרויסער וועלט. — האָט דאָך געפונען אַ שטיקל אָנהאַלט אין דעם צעבראַכענעם „מאַנס־פאַרשוין“. ער האָט געוואוסט, וואו מען עפנט אַ טיר. ער איז אַ חולה און גאַט איז אַ פאַטער. עס זיינען, ברוך השם, פאַראַן אַרגאַני־זאַציעס, צדקה־פעדעראַציעס! רייזל איז שוין געבליבן ביים אַרעמען לעבן. בעסער ווי גאַרניט.

זיך קרייגנדיק, אַמאָל אין דער שטיל, אַמאָל אין דער הויך; אין סאַמע מיטן פאַרביטערן איינס דאָס אַנדערע ס'לעבן, האָט זיי די נאַטור אָפגעטאַן אַ שפיצל... ניט רייזל און ניט איר מאַן, וואָס איז געווען הויט און ביינער, זיך קוים געשלעפט אויף די פיס, — האָבן ניט געגלויבט! ביז דאָס קינד האָט אָנגעהויבן צו בריקען מיט די פיסלעך. פריער האָבן זיי געשריען: „ניין, ניין, און ניין!“ רייזל האָט פון פאַרדראָס אויף זיך, פון זיך געריסן שטיקער, און ביים מאַן האָבן די קליינע, גרינע אייגעלעך אַרומגעטאַנצט, ווי זיי וואַלטן זיך וועלן אַרויסרייסן פון די אויגלעכער... ווי אַן איבעריק אָנשיקעניש איז טעלמאַ געקומען אויף דער וועלט. ביז איר צען־טאַגיקער עלטער, אין זויבערן קינדער־בעטעלע פון שפיטאַל, האָט טעלמאַ אַרויסגעשיינט מיט איר פריש, קיילעכדיק פנימל. ס'האָט געהאַלטן אין איין זוכן עפעס צו נעמען אין פיסקל. ווען מ'האָט ס'קינד געגרייט אהיימישקן, האָט מען עס געשטעמפלט מיטן נאַמען „ניט פּריווילעגירט קינד“.

אין געשענקטע קינדער־וועש, מיט אַן אַלט צודעקל, האָט אַ שכנה געבראַכט מאַמע און קינד אַהיים. ניט קיין פריידיקער טאַטע האָט זיי באַגעגנט, נאָר אַן אָנגעברוגזט, צעשראַקן מענטשל, וואָס האָט פאַרלוירן ס'לשון, און גיט אַרויסגעלאַזט קיין פּיפּס פון מויל. ער

איז געבליבן זיצן אָנגעשפּאַרט מיט איין האַנט אויף זיין שטעקן, און די צווייטע האַנט געהאַלטן ביים האַרצן, ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אַז דאָס נפּש'ל זאָל זיך מיט אים ניט אָפּרעכענען פּאַר זיינע זינד. ער האָט זיך צונויפגעקאָרטשעט און אַריינגערערט אין זיין צעבראַכענעם פּאַרשעמטן שאַטן אַריין: „אַט האַסטו דיר ו' דער ניט-טאַטעדיקער טאַטע האָט געזוכט אַ שטיקל געפיל אויפן נפּש'ל, און ס'האַט אים אַרומגענומען אַ צער אויף זיך און אויפן קינד, באַזונדערס ווען ער האָט געהערט ווי עס וויינט מיט אַ קול פון אַ קליין קעצעלע. איר וויינען האָט אים געהויבן פון בענקל. ער האָט געוואָלט אַנטלויפן, זיך אַ מעשה אַנטאַן! אָבער האָט זיך ניט געקענט אויפהייבן פון בענקל, און האָט אַריינגעוויינט אין בענקל. ווי ביטער זיין לעבן איז, ווי געשטראָפט ער איז! קיינער וויל זיך אויף אים ניט אומקוקן, ער וועט שוין אַזוי בלייבן אַ פּאַרגעסענער! זי, זיין ווייב, באַהאַנדלט אים „ווי אַ הונט“. איצט וועט זי אים שוין אַודאי לאָזן אויסגיין אַ קראַנקן.

„רייזל די מולדיקע“, אַ ניט-געשיקטע, אַ שוואַכע, אַ פּאַר-עלטערטע איז אַרומגעאַנגען מיט אַ שווערקיט אין די פיס און אירע אויגן, פּולע מיט צער, זיינען געהאַנגען אויף די געלע באַקן, האָבן אויסגעווען פּאַרלאַרן, פּאַרשעמט. זי האָט ניט געקענט נעמען אויף זיך די פליכטן פון אַ מאַמע. זי האָט כמעט ניט באַנומען די נייע ווירקלעכקייט. דאָס קינד האָט גאַרניט געענדערט איר מצב. ווי פריער האָט זי באַשולדיקט איר מאַן אין אַלע צרות, זי איז אַזוי געווען שוואַך, אַז זי האָט קיין כח ניט געהאַט צו שרייען.

דאָס ברעקל קינד, מיט וועלכן אַ שכנה האָט זיך געפּאַרעט, האָט ווי אויף צוילהעכעס דער בייזער וועלט און צו דער שטוינונג פון אַלעמען, דווקא אַרויסגעליכטיקט פון צווישן דעם פעקל אַלט-וואַרג. עס האָט געהאַט אַ רונדיקן, ראַזעווען קערפּערל, פּולע בעקעלעך און אַ גרויסן אַפעטיט. ווען מ'האַט איר אַזוי גיך ניט דערלאָנגט דאָס פּלעשעלע, האָט עס אַריינגעשטופּט אַ קולאַקל אין פּיסקל און געקנאַקט מיט די ליפּעלעך, אַז מען האָט געהערט אַזש אין צווייטן צימער.

צוויי טעג נאָכדעם ווי מאַמע און קינד זיינען אהיימגעקומען פון שפיטאַל, האָט זיך אין שטוב אַריינגעשטעלט אַ מיטלאַריקע פּרוי אין אַ ווייסן קלייד און אַ בלויען מאַנטל. זי האָט געשפּאַנט

מיט א פעסטן טראַט, אָז די שטוב האָט זיך געטרייסלט. די פרוי האָט מיט זיך אַריינגעבראַכט אַ פרישן ווינט און אַ געזונטן ריח. זי האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערשטער שטול, צעעפנט אַ טעקע, אַ וואָרף געטאָן אַ פאַר גרוי־גרינע אויגן אויפן צעשראַקענעם פאַרל, און — ווי זי וואָלט זיך אַליין וועלן איבערצייגן, אָז זי איז אויפן ריכטיקן פּלאַץ — האָט זי נאַכאַמאַל אַריינגעקוקט אין אַ לאַנג־פאַרשריבענעם בויגן. זי האָט זיך געלאָזן צום אַלטן וועגעלע, וואָס האָט געשמעקט מיט זויערס און ניטגעוואַשענעם בעט־צייג. זי האָט אַ קוק געטאָן אויפן קינד, און געזאָגט אין טאָן פון אַ פּאָליציאַנט: „וויילט איר מען זאָל ביי אייך צונעמען דאָס קינד?“

דערהערט די ווערטער האָט זיך רייזלט פנים געביטן פון געל אויף שוואַרץ. ביים טאָטן האָבן זיך די הענט געוואָרפן ווי אין קאַנוואַלסיעס. ער האָט זיך אָנגעכאַפט מיט ביידע הענט אָן דער פענצטער־ראַם און זיך אַרויסגעשלייכט פון בענקל. ער האָט זיך געוואָלט ווערן קעגן דער שטאַרקער פרוי, אָבער האָט זיך גע־פּלאַנטערט, פאַרלוירן דעם באַלאַנס און איז צוריק געפאַלן אין בענקל. די פרוי האָט געביטן איר פּאָליציאַישן טאָן. אירע אויגן זיינען ווייכער געוואָרן. זי האָט אַרויסגענומען דאָס עופּעלע פון שמאַטעס, מיט מאַמעשע הענט, און זיך געהייסן געבן אַ שיסל מיט הייסע וואַסער און זייף. זי האָט געגעבן דער צעשראַקענער רייזלען די ערשטע לעקציע, ווי צו באַדן אַ קינד.

פון יענעם טאָג אָן האָט רייזל, צוליב די וואַכזאַמע אויגן פון די געשולטע אויפפאַסער, אָפּגעהיט טעלמאַן מער פון מורא ווי מיט האַרץ. דאָס קינד איז געוואַקסן ווי אויף הייוון. ס'האַט אויסגעמיטן אַלע קראַנקהייטן. עס איז געוואָרן דער וואַנדער פון דער אַזוי־גערופענער אַרגאַניזאַציע פאַרן שוץ פון ניט פּריווילעגירטע קינדער. טאַטע מאַמע, וואָס זיינען שטענדיק געווען פאַרנומען מיט זייערע צאַנקערייען, האָבן גאַרניט געוואוסט פון אַזאַ זאַך ווי צערטלעכקייט. ווען מען האָט זיי געזאָגט, אָז טעלמאַ איז אַ שייך, געזונט און געראַטן קינד האָבן זיי זיך געפּרייט. טעלמאַ איז געווען אַ מויד מיט ליכטיקע בלויע אויגן, מיט אַ קאַפּ גאַלדענע לאַקן און אַ ליכטיקן שמייכל. זי האָט אַרויסגעשיינט פון די איבער־גענייטע קליידלעך, וואָס מען האָט איר געשאַנקען. איר הויט האָט געהאַט אַ בראַנז־קאַליר; אירע גלידער — סאַמעטיק, רונדיק.

„ווי מען וואלט זי געבאדן אין מילך און האניק“ — האבן די שכנים געזאגט.

זייער יונג האט זיך טעלמא געשטעלט אויף אירע אייגענע פיס. זי איז געווען גוט אנטוויקלט פאר אירע יארן, געווען א גוטע שילעריין. זי האט אריינגעזויגן די ארעמקייט „פון די פלעשעלעך“ אויף טיפאני סטריט, צווישן ענג-באזעצטע טענעמענט-היזער, וואו די ארעמקייט איז געווען נאטירלעך. אלע קינדער, וואס האבן זיך מיט איר געחברט, זיינען געווען ארעם. מאנכע אביסל מער פארמעגלעך, אבער ווייט פון רייך. פונדעסטוועגן איז עפעס א שאטן געהאנגען אויף טעלמאס לעבן. פון קיין אמתע קינדערשע פרייד האט זי ניט געוואוסט. א טיפער ערנסט האט ארויסגעקוקט פון אירע בלויע אויגן, א שטענדיק זוכן און בענקען נאך עפעס, פאר וועלכן זי האט קיין נאמען ניט געהאט.

איצט, איין טאג פארן גרויסן יום-טוב, איז זי געזעסן און אריינגעקוקט אין ביכל, האט שטודירט די ראל, וואס זי האט געדארפט שפילן מיט א יינגל פון איר קלאס. דעם יינגלס נאמען איז סימא. דעם טאג פון גראדואירונג וועט די מאמע ניט גיין ארבעטן. זי וועט נעמען סימאן אין א מואווי. אין דער היים האט טעלמא ניט געזען קיין ברעקל סימן, אז מארגן איז אן אנדער טאג. איר טאטע-מאמע האבן ניט דערמאנט איר גראדואירונג, פון דער טאכטער, און דאס האט איר שטארק וויי געטאן.

זי האט געטראכט וואס זי זאל טאן. אפשר אינגאנצן צו זיי ניט ריידן וועגן דעם יום טוב? אפשר זיי גאר ניט איינלאדן צו דער גראדואירונג? ביי אט-דעם געדאנק האט זיך איר יונג הארץ צונויפגעדריקט ווי אין א קראמף. זי האט פארמאכט די אויגן און איז געווען גרייט צו זאגן די זיצנדיקע ארום: „פארצייט מיר, איך בין א שלעכטע. איך שעם זיך מיט טאטע-מאמע“. זי האט זיך ארומגעקוקט, געמיינט, אז עמיצער האט געהערט אירע געדאנקען. אויפן שוועל פון אירע פופצן יאר האט טעלמא זיך אליין אנטפלעקט, און די אנטפלעקונג איז א ווייטיקדיקע...

זי האט מיט איר גאנצער יונגקייט באנומען אז א גרויסער אומרעכט איז באגאנגען געווארן קעגן איר, קעגן זיי. טאטע-מאמע זיינען אויך ניט אינגאנצן שולדיק, זיי זיינען וואס זיי זיינען. טעלמא האט דערזען פאר זיך סילווען, וואס איז געזעסן און געקוקט אין

דער ווייט. סילויע האָט זיך דערצויגן אין א קינדער־היים און האָט א שטענדיקן אומעט אין די אויגן. אפשר זאָל זי איצט צויגן און רעדן מיט סילויען? ניין. — האָט זי זיך געענטפערט — מיט סילויען וועט זי ניט ריידן וועגן פערזענלעכע זאַכן. זי וויל בכלל ניט ריידן וועגן אירע עלטערן.

אַ פלינקע, ווי אויף פליגלען, איז אָנגעלאָפן פרידאָ: „טעלמא, כ'האָב פאָר דיר אַ באַגלייטער. גרייט זיך צו, ניין אַזויגער!“ נאָך איידער טעלמאָ האָט זיך באַוויזן אומקוקן, איז שוין פרידאָ ניט געווען, טאַנצנדיק פאַרשוואונדן.

צומאָרגנס, אין דעם טאָג פון דעם „קאַמענסמענט“, האָט טעלמא געגעבן איר מאַמען צוויי בילעטן און געזאָגט: „טוט אייך ביידע אָן ריין און שיין און קומט. איך וויל אייך דאָרטן זען.“ די מאַמע, אָנגעכמורעט ווי אַלעמאַל, האָט עפעס געוואָלט זאָגן, אָבער האָט ניט באַוויזן, ווייל טעלמאָ האָט זיך אַרויסגעטראָגן פון שטוב. די גראַדואירונג איז פאַרגעקומען אין אַ גרויסער „מואווי־הויז“.

עס איז געווען אַ שיינער פרימאָרגן. דער הימל אָן אַ קלענסטן וואָלקנדל, אַלץ העל און רואיק, ווי די נאַטור אַליין וואָלט דעם טאָג מיטגעווימטובט, ווי אַ געשאַנק פון גאָט פאַר דער יונגוועלט...

די גאָס אַרום טעאַטער איז געווען באַלאַגערט מיט טויזנטער יוגענטלעכע און עלטערן. די יוגנט, אין העלער קליידונג, האָט אויסגעקוקט ווי איין גרויסער פיל־פאַרביקער בלומען־גאַרטן, ווי איין באַוועגלעכער, שאַלנדיקער און בלענדיקער גאַרטן פול מיט ליכט און פאַרב.

טעלמאָ, אין אַ העלבלוי קליידל, מיט אַ ווייסער בלום אין די טונקל־גלאַנציקע האָר, האָט אויסגעזען ווי אַ זונען־פלאַנץ. זי האָט געדאַרפט אויפטרעטן מיט אירע פריינט אין אַן איינאַקטער, אָבער זי האָט זיך אַרויסגעדרייט פון דעם קרייז, זיך אָפגעזונדערט און געקוקט אהין פונוואנען איר טאַטע־מאַמע האָבן געדארפט אַנקומען.

זי איז געווען צעטראָגן און האָט ניט געהערט וואָס מען האָט צו איר גערעדט. זי האָט ניט געוואוסט ווי צו באַגעגענען די עלטערן און האָט געוואָרט עפעס אויף אַ נס, וואָס זאָל זי באַפרייען אין דער לעצטער מינוט פון דער ניט אָנגענעמער באַגעגעניש. דער נס האָט פאַסירט. זי האָט זיי דערזען אַנקומען. איר האָרץ

האָט זיך ווי אָפּגעשטעלט. דאָס פּאַרל האָט געצויגן די אויפֿ־
 אויפּמערקזאַמקייט פּון דעם גאַנצן פּאַרזאַמלען פּובליקום.
 רייזל איז געגאַנגען אין איר שבתדיקן קלייד, נעט־פּאַרקאַמט,
 געקוקט ווי אַ פּאַרבלאַנדזשעטע. זי האָט געפירט דעם מאָן, מיט
 דער געניטקייט פּון איינער, וואָס ווייסט ווי צו פירן אַן אינוואַליד.
 דער טאַטע האָט געהאַלטן איין האַנט אויף איר אַקסל, די צווייטע —
 אויפּן שטעקן, געשאַרט מיט די לויזע, נאַכהענגענדיקע פּיס. זיין
 קליין קערפּערל איז געווען פּאַרריסן אַרויף, ווי ער וואַלט וועלן
 ציילן די עטאַזשן פּון דער הויכער געביידע. זיי האָבן זיך באַוועגט
 זייער לאַנגזאַם. טעלמאַ האָט זיך שנעל, ווי אַ בליק, אַ יאָג געטאַן
 צו זיי. זי איז געפּאַלן דער מאַמען אויפּן האַלדז, און דאָס ערשטע
 מאַל זיבט זי געדענקט, האָט זי די מאַמע איינגעקלאַמערט אין אירע
 אַרעמס. אַן ווערטער האָבן זיך די טרערן פּון מאַמע און טאַכטער
 אויסגעמישט.

גרויע לעבנס

שוין יארן ווי מאַניע פאַרקויפט צייטונגען אין איר בודקע. דאָס בודקעלע איז אונטער די טרעפּ פונעם עלעווייטער, אויף אַ ראַג גאַס, ביי אַ סטאַנציע. קיינער האָט ניט געוואוסט, ווען מאַניע האָט דאָס צייטונגס-שטעלעכל איבערגענומען פון דעם פריערדיקן צייטונגס-פאַרקויפער, און אויב מאַניע וואָלט מאַרגן איבערגעגעבן איר געשעפט צו אַן אַנדערן, וואָלט אויך קיינער ניט געוואוסט. זי וועט קיינעם ניט אויספעלן, ווייל פאַר די פאַרבייליפער, וואָס כאַפן די צייטונג, איז אַלצאיינס ווער ס'שטייט הינטערן טישל. דער ראַג איז אַ טומלדיקער. ארום געפינען זיך אַלערליי קראַמען. דאָס רוב מענטשן, וואָס איילן זיך אין די פרימאַרגנס צו דער סטאַנציע, שיטן זיך אַרויס פון די זייטיקע גאַסן אין אַ שטענדיקן געאיל. צייטונגס-קויפער שטעלן זיך קיינמאָל ניט אַפ. מיט די אַנגעגרייטע עטלעכע סענט נעמט מען אַליין די צייטונג, מען וואַרפט צו דאָס קליינגעלט אויפן פליגל פון דער בודקע און מען לויפט צו די טרעפּ פון דעם עלעווייטער.

ווען עמיצער דאַרף נעמען רעשט, ווערט עס אויך געטאַן אויטאָמאַטיש, אויף שטום-לשון. די האַנט שטרעקט זיך אויס, דאָס קליינגעלט לייגט זיך אריין, דער קויפער כאַפט און אַנטלויפט. וואָס שפעטער אין פרימאַרגן, אַלץ שיטערער ווערט דער עולם. האַלב צען איז שוין דאָ שטיל. עס טרעפט זייער זעלטן מאַניע זאָל בלייבן מיט די צייטונגען גאָך צען אַזויגער. עס איז אַן אינדער-פריענדיק געשעפט. פאַרבאַכט, ווען די צייטונגס-קויפער גייען צוריק פון דער אַרבעט, איז אפילו ניט קענטיק אַז אינדערפרי האָט מען דאָ פאַרקויפט צייטונגען.

אַזוי — טאַג איין, טאַג אויס, יאָר איין, יאָר אויס. מאַניע באַווייזט זיך קיינמאָל ניט אויסערן ביידל. זומער-צייט איז דאָס ביידל אַפן. דער פליגל איז אינגאַנצן אַרונטער. דעמאָלט זעט זיך אַן איין העלפט פון מאַניעס מאַסיוון, ניט-ווייבלעכן געשטעל. ווינטער איז דאָס ביידל האַלב-אַפן און פון סוועטערס און שאַלן קוקן אַרויס אַ פאַר העלע, נייגעריקע אויגן, אַ ברייטלעך מויל, אַ

פאר דיקע, צעשפאלטענע ליפן און א שמאָל פאָסיקל פון אַ צעקנייטשן שטערן. מאַניעס אויגן האַלטן זיך אין איין בייטן. עס דאַכט זיך, אַז אַט זוכן זיי עפעס, אַט קוקן זיי מיט פאַרלאַרנקייט און באַלד — מיט אַ וואַרעמקייט צו די, וואָס איילן זיך פאַרביי און כאַפֿן זייער צייטונג. מען מיינט, אַז מאַניע מיט איר צייטונגס-ביידל זיינען צונויפֿ-געוואַקסן, אַז ביידע געפינען זיך שוין דאָ אַן אייביקייט. עס איז אָבער ניט אַזוי. ניט אלעמאָל איז מאַניע געווען אַ צייטונגס-פאַר-קויפּערין. זי האָט זיך גענומען צום געשעפט ווייל זי איז געווען עלנט. דורכן ביידל האָט זי צוגעקניפט איר איינוואָס לעבן מיט דער אַרומיקער לעבעדיקער וועלט.

מאַניעס גורל איז געווען צו בלייבן אַ שטובֿ-זיצערקע. זי איז געווען אַן איינ-און-איניציקע ביי קראַנקע טאַטע-מאַמע, און האָט געדאַרפט זיצן אין דער היים און אָפהיטן טאַטע-מאַמע. אירע עלטערן האָבן זי שטענדיק געהאַלטן אונטערן שאַטן פון זייער מורא פאַרן טויט. דערפאַר האָט מאַניע פאַרזען איר אייגן לעבן.

מאַניע איז ניט געווען קיין שיינע. גאַט האָט איר ניט באַשאַנקען מיט ווייבערשן חן, מאַניען איז ניט באַשערט געווען צו האָבן די יאָרן פון בלי, ווען אפילו ניט קיין שיינע פרויען, האָבן אַ געוויסן פּרילינגדיקן רייך. די יאָרן זיינען געגעבן געוואָרן אַנדערע, גליק-לעכערע, ניט איר, מאַניען.

דערווייל זיינען די יאָרן געלאַפֿן. טאַטע-מאַמע זיינען געשטאַרבן און מאַניע איז געבליבן אַליין. אַלס אַכצן-יאָריק מיידל איז זי אַנגעקומען אַרבעטן אין אַ גרויסער פאַבריק. זי איז געווען די פּריוואַטע סעקרעטאַרשע פון אַ קאַפּריזונעם פאַרוואַלטער. זי האָט זיך איינגעלעבט מיט דעם קרענקלעכן מאַן און אים געדינט געטריי, ווי ער וואַלט פאַרנומען דאָס אַרט פון טאַטע-מאַמע.

ווען זי איז געבליבן אַליין, איז איר געבליבן איין זאַך — די אַרבעט. זי האָט איינגעטיילט איר לעבן צווישן איר היים און אַרבעט. דאָס ביסל גליק צו האָבן פאַר וועמען אויסצונוצן איר צייט איז אָבער אויך צעשטערט געוואָרן. אַ קורצע צייט, נאַכדעם ווי זי איז פאַר'יתומ'ט געוואָרן, איז דער פאַרוואַלטער קראַנק געוואָרן און פאַרלאָזן די פאַבריק. די באַלעבאַטים האָבן פאַרביטן מאַניען אויף אַ שייך, יונג מיידל.

קיין אייגן לעבן, פאַר זיך און צוליב זיך, האָט מאַניע ניט

געהאט און ניט געוואלט האבן. דעריבער, ווען זי האט פארלאָרן די שטעלע, האָט זי אַלץ פאַרלאָרן. ניט געווען צו וואָס צו לעבן.

זי האָט געזוכט אַן אַנדער שטעלע, געשריבן און געענטפערט אויף בריוו. אירע יאָרן האָט זי ניט געלייקנט. זי איז שוין געווען איבער דרייסיק, נאָר האָט אויסגעזען עלטער. אַ הויך, ברייט, מיט אַ הויט פון אַ גרוילעכן קאַליר, און לויזע, אַראָפהענגענדיקע באַקן, האָט מען זי אָנגענומען פאַר אַ פּופציק־יאָריקער. ווען מען האָט געלייענט אירע בריוו, האָט מאַניע געזען אין די אויגן פון ליינער אַ באַהאַלטענעם שפּאַט. זי האָט געקראָגן דעם זעלבן ענטפער: מען וועט איר לאָזן וויסן! מען האָט אָבער ניט געלאָזן וויסן.

ווען זי איז אהיימגעקומען א צעווייטיקטע, אַ באַליידיקטע, האָט מאַניע געקוקט אין שפיגל און צו זיך געזאָגט: מען וויל מיך ניט! כּיבין צו אַלט! — אָבער ווי קאָן מען לעבן אַליין? זי האָט ליב געהאַט מענטשן, כאַטש זי געפינט ניט קיין חן אין די אויגן פון אַ סך. מאַניע האָט זיך דערטראַכט צו אַן אויסוועג. פאַר אירע אָפּגעשפּאַרטע עטלעכע הונדערט דאָלאַר האָט זי געקויפט דאָס צייטונגס־ביידל און זיך צו דעם צוגעבונדן. דאָס ביידל האָט ביי מאַניען פאַרנומען דאָס אָרט פון געזעלשאַפטלעכן אויסלעבן זיך. עס איז געוואָרן אַ קוואַל פאַר איר קערפּער און נשמה. קיין סך האָט זי ניט פאַרלאַנגט, אירע באַדערפענישן זיינען געווען באַשיידענע. זי איז געווען צופרידן מיט איר פאַרדינסט, און נאָך מער צופרידן מיטן צווייטן טייל פון איר געשעפט, דער טייל, וואָס האָט איר דערמעגלעכט, אַ ניט־געבעטענע און ניט־זעענדיקע, זיך צו באַהעפטן מיט די פאַרביילויפנדיקע אויפקויפער. זי האָט אַלעמען דער־געענטערט צו זיך, מיט אַלעמען געטיילט אירע מחשבות און די געטריישאַפט, וואָס קיינער האָט ביי איר ניט געמאַגט, זינט טאַטע־מאַמע זיינען געשטאַרבן.

מאַניע איז געשטאַנען אין איר ביידל מיט אָפענע אויגן און אַן אָפּן האַרץ, געקוקט אויף אַלע און דורך אַלע אירע קונים. אין געציילטע סעקונדן האָט דאָס אויג אויפגעכאַפט: איין קויפערין, אַ יונג, פריילעך מיידל, אַ זינגענדיקע, אויסגעלאָפענע. זי כאַפט די צייטונג און לאָזט זיך לויפן, לייכט און שפילעוודיק אויף די טרעפּ פונעם עלעווייטער. מאַניע שמייכלט מיטן מיידל און אויף איר

דיקלעכער האנט בלייבן ליגן די עטלעכע פענים, וואָס דאָס מיידל האָט איבערגעלאָזט. זי האָלט די פענים, ווי זי וואָלט וועלן צוהאַלטן די פרייד, וואָס איז פאַרבליבן פונעם מיידל.

און אַט גייט פאַרביי איינע אַ מידע, אַ בלייכע, מיט אַ פאַרזאָרגט פנים. זי נעמט די צייטונג מיט אַ גלייכגילטיקייט, אַלץ איינס וועלכע צייטונג עס זאָל ניט זיין. דאָס האַרץ ביי מאַניען קלעמט. זי וואָלט וועלן פּרעגן: וואָס האָט פאַסירט? זי קוקט נאָך דער פרוי, אָדער דעם מיידל, ביז יענערס פיס ווערן פאַרפאַלן אויף די טרעפּ, און זי טראַכט: אפשר איז ביי איר עמיצער קראַנק? נעבעך אַ רחמנות! אַזאָ פרוי, אָדער מיידל, לאָזט איבער מאַניען מיט אַן אַנגעווייטיקט האַרץ. זי פאַרגעסט זי ניט אַזוי שנעל ביז אַן אַנדער קונה, אָדער מיט נאָך אַן ערגערן אויסזען, אָדער פאַרקערט, מיט אַ פריילעכן פנים, באַווייזט זיך און פאַרווישט אין איר געדאַנק דעם פנים פון דער פריערדיקער.

כאַטש מאַניע מאַכט ניט קיין אויסנאַמען און נעמט אריין אין קרייז פון אירע טראַכטענישן אַלעמען, זיינען פונדעסטוועגן די מאַנצבילן די ערשטע און די לעצטע, מיט וועמען איר געדאַנק איז פאַרנומען. עס איז מסתמא דערפאַר, וואָס מער מאַנצבילן גייען צו דער אַרבעט אָדער קויפן מער צייטונגען, — ווי די זאָך זאָל ניט זיין. פאַרביי מאַניעס אויגן לויפן דורך אַ סך מער מאַנצבילן ווי פרויען, און כאַטש זיי איילן זיך, דאַכט זיך מאַניען, אַז זיי כאַפן אויף איר אַ שטיקעלע קוק. מאַנכע גיבן אַ מאַך מיט אַ ווינקל פון אַן אויג, אַ הויב אַ שטיקל ליפּ, א צוק מיט אַ ברעם. עס זיינען אויך דאָ אַזוינע, וואָס גיבן אפילו אַ שמייכל. מאַניע נעמט צונויף די אַלע ברעקלעך, באַהויכט זיי מיט פרויאישן בענקען און ווי מיט אַ קינסטלעכן ליכט צינדן זיך און לעשן זיך אין איר די עמאַציעס פון מענטשלעכן קאַנטאַקט.

אַט דער קאַנטאַקט, דער מאַנצבילשער הויך, איז פאַר מאַניען ווי אַ געטלעך געשאַנק. זי דאַרף עס ביי קיינעם ניט בעטן, ווי זי דאַרף ניט בעטן דאָס ביסל זון, וואָס קוקט אַריין אין ווינקל פון איר ביידל אין די פריע זומערדיקע פרימאַרגנס. ווען מאַניע האָט געקויפט דאָס צייטונגס-ביידל, זיינען נאָך אירע האַר געווען רויטלעך-בלאַנד. מיט די יאָרן האָבן די האַר אַנגעהויבן ווערן גרויער. זי האָט די גרויקייט אויפגענומען מיט מורא, איר

גאנץ לעבן האט זי גענומען, ווי עס האט זיך געלאזט. זי האט עס אביסל צוגעלאטעט און געוואלט עס זאל שוין אזוי פארבלייבן. גרויע האר זיינען שוין אן אַנזאָג פון עלטער און פאַר דער עלטער האט זי זיך געשראַקן. פריער האט מאַניע כמעט ניט געקוקט אין שפיגל. זי האט געהאַט אַ געפיל, אַז אַ שפיגל איז אַ מין איבערטרייבערישער אַפלאַכער. איצט האט זי געהאַלטן אין איין קוקן אין שפיגל און איר האַרץ איז פול געווען מיט געבעט צום קאַלטן שטיק גלאַז. זי האט געקוקט, געזוכט און געציילט די גרויע האַר און זיך געטרייסט: ס'וועט נאָך אַביסל געדויערן. אפשר וועט די גראַקייט בלייבן ביי די שליפן, און דאָס איז גאַרניט אזוי מיאוס, פאַרקערט, עס מאַכט, דאַכט זיך, דעם פנים ווייכער. אויך די אויגן ווערן מילדער פון דעם אַפשיין, וואָס די גרויקייט וואַרפט אויף זיי פון די שטערן־ווינקלען.

מאַניע האט צוגעפאַסט די מאַנצבילן, וואָס זי האט געזען ביי דער בודקע, און אירע חלומות, צו איר אייגענעם עלטער, אויף די יינגערע האט זי געקוקט פון אַ זייט, ניט געזוכט זייער בליק, אָבער אַנטקעגן די יונגע האט זי זיך געפילט ווי אין אַן אַנדערער, פריער־דיקער וועלט.

די יאָרן זיינען געגאַנגען. די קויפער האָבן זיך עטלעכע מאַל געביטן. אַנדערע זיינען געקומען. מאַניעס קרייז האט זיך ניט פאַרקלענערט. ער איז נאָך גרעסער געוואָרן. אָבער איצט, אַז מאַניע גייט איבער אין געדאַנק דאָס צעטל פון אירע אַליין־גענומענע נשמה־שפייזער, זעט זי בלויז מאַנצבילן מיט גרויע האַר. די גרוי־האַריקע האָבן אַרויסגעשטופט די אַנדערע. זי אליין איז שוין אינגאַנצן גרוי. זי האט שוין כמעט פאַרגעסן דעם נאַטירלעכן קאַליר פון אירע האַר. זי מיינט אפילו, אַז דער גרויער קאַליר פאַסט זיך בעסער פאַר איר.

אויך די גרויע מאַנצבילן זיינען מער צוגעפאַסט צו איר, ווי די פריערדיקע. זיי זיינען ניט אזוי קאַרג אויף אַ בליק ווי יענע זיינען געווען און כאַטש זיי איילן זיך אויך, איז אָבער זייער געאיייל אַז אַנדערער; אין זייער געאיייל איז דאָ צייט. זיי קוקן אויך ניט אויף

איר, אבער ווען זיי גיבן שוין אַ קוק, זעט מאַניע אין זייערע אויגן דעם אַפּשיין פון איר אייגענע בענקעניש.
עס דאַכט זיך מאַניען, אַז אַלעמאַל האָט זי געלעבט אין אַ וועלט פון גרויקייט. זי פאַרשטייט ניט פאַרוואָס די גרויקייט האָט זי פריער געשראַקן. די גרויקייט פירט דאָך צו עפעס, וואָס מען קאָן ניט אויסמיידן, וויבאַלד עס איז דאָ, עס מוז און ס'וועט זיין גרויקייט און צייטיקייט, איז זי, מאַניע, דאָך ניט אויסער דער צייט ! די צייט איז מיט איר, מיט איר גרויקייט, מיט דעם מאַרגן, מיט אַ סך גרויַע מאַרגנס.

די באַבע רייזע זוכט אן עצה

... טייערינקע מיינע, האַרציקע, גאַלדענע! איר זייט דאָך, ווייס איך, אַ מענטש מיט אַ גוט יידיש האַרץ. איר, ווייס איך, וועט מיר גלויבן: אַז איר קוקט אויף מיר, פילט איר, ווייס איך, מיינע ווייטיקן. בעט איך אייך ליכטיקע מיינע, גיט מיר אַן עצה, גאַט וועט אייך דערפאַר אַפּפּאַלן. גיט מיר אַן עצה, ווי ווערט מען אויס-געלייזט פון מיינע צוגעטשעפעטע יאָרן.

ווי לאַנג, גאַטעניו, איז דער שיעור? וואו זאָל איך אהינטאָן מיינע איבעריקע יאָרן? אַז איך בין דאָך אַ חורבן, וואָס האַלט ביי איינפאַלן, און פאַלט ניט איין.

... אַ וועלט איז צעטרייסלט געוואָרן, מיליאָנען יונגע מענטשן האָט די ערד צוגענומען. נאָר מיר, אַ זאַטע מיט יאָרן, מיר רירט גאַרניט. איז וויל איך אייך, נשמה מיינע, בעטן, זאָגט מיר ווי גאַט איז אייך ליב, זאָגט ווי זאָל איך זיך אַפּרייסן פון דעם וויסן לעבן? אַז איך וויל ניט מער קיין יאָרן. איך האָב געהאַט גענוג. איר קוקט אויף מיר, זע איך, און טראַכט אַוודאי: נעבעך ניט מיט אַלעמען די אַלטינקע! גערעכט זיינט איר טאַקע. וואָדען, איך בין יאָ מיט אַלעמען? ווער איז מיינע יאָרן און מיטן גוטן לעבן, וואָס כ'האַב אַפּגעלעבט, קאָן ניט ווערן עובר בטל?

פאַראַן גענוג מענטשן מיט צרות, נאָר צו מיינע צרות איז קיין גלייכן ניטאָ. איך בין פול מיט יסורים, ווי אַ מילגרוים מיט קערנער, און עס איז צופיל פאַר איין לעבן מיט איין באַשעפעניש. גאַט האָט מיר איינגעטיילט אַ פאַרציע, וואָס קלעקט פאַר זעקס. ער, גאַט, ווייסט, אַז כ'האַב געשלעפט דאָס פעקל און געשוויגן. אַבער וויפיל איז דער שיעור? איך וואָלט געוואָלט פון אייך נאָר אַ וואָרט. איר וואָלט זיך איינגעקויפט עולם הבא! ווי אַזוי, טייערינקע, ווי ווער איך פטור? איך וויל נאָר פאַרמאַכן די אויגן און מער גאַרניט... צו וועמען זאָל איך רעדן? איר ווייסט דאָך שוין מיין ביטער לעבן, איך האָב אייך שוין דערציילט, אַז פון אַלע מיינע דרייצן קינדער זיינען ביי מיר לעבן-געבליבן פינף, אַלע פון פוילן, איצט — גאַט ווייסט, וואו זייערע ביינער זיינען אהינגעקומען. אַלע היגע זיינען מיר אויסגעשטאַרבן אין די בעסטע יאָרן פון זייער

לעבן, ווי ביימער זיינען זיי ביי מיר צעפאלן. איך האב מיט מיינע אויגן געדארפט צוזען ווי מען לייגט אין דער ערד אריין יונגע טאטעס פון קינדער, מאמעס פון יונגע קינדער, פארוואס? פאר ווען? איך זע, איר בייסט נעבעך די ליפן, ס'טוט אייך ווי יענעמס אומגליק. איז ווי מיינט איר, קאן אן אלטער שארבן ווי איך דאס אויסהאלטן?

וואלט איך כאטש אליין געקענט שווייגנדיק איבערטראגן די יסורים, וואלט איך געזאגט: גאט איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט! אבער אז די ווייטיקן לאזן ניט איינזיצן בייטאג און לאזן ניט איינליגן ביינאכט, און איך פאריאמער אנדערע די יארן, איז דאך אויף זיי א ביטערער רחמנות!

איר פארשטייט, קיין מאמע בין איך דאך שוין ניט. דאס ווארט מאמע האב איך שוין פארגעסן, באגראבן אין די קברים צוזאמען מיט מיינע קינדער. שוין יארן און יארן אז איך בין א באבע און עלטער-באבע. די באבע רייזע — רופן מיך אלע, אפילו פרעמדע מענטשן. מיר דאכט זיך אפילו, אז איך בין שוין געבאָרן געוואָרן א באבע.

כוויל ניט זינדיקן מיט די רייד, אבער וואס נאך קען גאט פון מיר דערווארטן? וואלט איך געווען א צדיקת, וואלט איך געזאגט, אז גאט שיקט אויף מיר אן איובס צרות, ווייל ער וויל מיך אויס-פרוואוון, אבער, ווער בין איך, מ'שטיינס געזאגט, איך בין דאך ניט מער ווי א פשוטע אלטע יידענע.

ווען מיינע אויגן האבן מיר געדינט און כ'האב געזען פאר זיך די ליכטיקע וועלט, האב איך געטראכט: ווי ביטער ס'איז, איז גאטס וועלט דאך שיין. אבער היינט, אז מיינע אויגן קאנען שוין ניט פארנעמען קיין ליכט, און הערן איז מיר שוין אויך שווער, קומט מיר בלוז אויס זיך צוהערן צו מיינע יסורים. איר ווייסט, וואס איך וועל אייך זאגן? איך האב מורא אז די ניט-אויסגעלעבטע יארן פון מיינע קינדער האבן זיך אין מיר אריינגעכאפט און ווילן פון מיר ניט אפטרעטן. איך אליין, די באבע רייזע, בין כמעט טויט. ווען איר זעט מיינע הענט, מיינע פיס, וואלט איר מסכים געווען מיט מיר. מיינע פינגער האט איר דאך געזען? זיי זיינען ווי אויסגע-ביגענע קראקוועס: מיין לייב איז ווי פארטריקנט ליים. אלץ אין מיר רייסט זיך צו דער ערד, נאר גאטס אויערן זיינען פאר מיר פארשטעלט.

איר וועט מיר גלויבן? איך פארדעק יעדעס פיצל פון מיין לייב, מיין אייניקל זאל אויף דעם ניט קוקן. איך טו דאס ניט ווייל איך שעם זיך, נאר ווייל איך וויל ניט זי זאל האבן יסורים. גענוג, אז זי זעט ווי איך קרייך כמעט אויף אלע פיר...

איך וויל ניט זי זאל פאר זיך זען דעם טויט. זי איז א מאמע פון יונגע קינדער און האט איר אייגן פעקל צרות. גאט האט זי אויך ניט פארזען. אירע צוויי בריליאנטענע זין זיינען אַוועק דינען. קיינער זעט ניט איר צעווייטיקט הארץ, נאר איך, מיט מיינע האלב-בלינדע אויגן. גאנצע טעג לויפט זי ארום. דא קלייבט זי געלט פאר פעקלעך, דא העלפט זי נייען פאר—דער גוטער גאט ווייסט פאר וועמען. אז איך זאג איר: פייגעלע, וועסט דאך איינפאלן! ענטפערט זי מיר: מיינע זין, באבעשי, ארבעטן מער פאר מיר. וואס קען איך איר ענטפערן?

ווי איך באמי זיך איר ניט צו דערקוטשען, האט זי געבעך פון מיר גענוג אויסצושטיין. וויפיל איך בעט זיך ניט ביי איר, זי זאל מיך אריינגעבן אין א מושב זקנים, וויל זי ניט הערן. זי ברוגזט זיך אן אויף מיר און שווייגט. איך ווייס, אז ווען זי שווייגט טוט איר שטארק וויי. זאגן זאגט זי גארניט, אבער איך פארשטיי, אז זי טראכט: די באבע רייזע האלט זיך דאך שוין קוים-קוים, זאל זי שוין פארענדיקן אירע לעצטע טעג אויף איר אייגן בעט.

אז גאט נעמט צו ביי א מענטשן אויף די עלטערע יארן די כחות, מאכט פון אים א שטיק אויסגעטריקנט ליים, האט ער שוין אים געדארפט אויך פארשטאפן דעם מוח. ער טוט עס אבער ניט. דאס שטיקל לעבן זיצט אין מיר און עסט מיך ווי א ווארם. ס'טוט מיר וויי פאר מיין בלוט און פלייש, וואס פוילט יונגעהייט אין דער ערד און ס'טוט מיר וויי פאר די לעבעדיקע.

איר זאגט: עס וועט אייביק אזוי ניט זיין! זאל אייך גאט געבן כוח צו ווארטן און זיך דערווארטן אויף א בעסערער וועלט. איך וויל ניט מער. פאר מיר איז גענוג. איך האב שוין מיינס אפ-געווייטיקט. איך וואלט פארמאכן די אויגן א צופרידענע, ווען איך וואלט געגלויבט ווי איר גלויבט. איר, מיין ליבע, זענט א געבענטשטע פון גאט.

א חוץ מיין אייניקל, זענט איר דער איינציקער מענטש פאר וועמען איך גיס אויס מיין ביטער הארץ. איך וועל אייך זאגן דעם

ריינעם אמת, אז זינט ביי מיין אייניקל זיינען אָוועק די זין, פיל איך, אז איך טאָר זיך גאָר פאַר איר ניט באַקלאַגן. איך וויל איר זאָלט מיר גלויבן, אז ס'איז ניט גלאַט אזוי אַ משוגעת פון אַן אַלטער, נאַרישער יידענע צו קומען צו אייך מיט אַזוינע פינצטערע רייד, אַנוואַרפן אויף אייך אַ מרה-שחורה. ניט איין טאָג האָב איך, קריכנדיק צו אייך מיט מיינע ווייטאַגדיקע פיס, זיך אומגעקערט צוריק, ווי נאָר איך האָב דערגרייכט אייער טיר.

כ'וויל אייך עפעס דערציילן, וועט איר לאַכן. מעג מען לאַכן אין אַלע צרות. עס איז אַ געלעכטער און אַ ווייטיק, צו וואָס אַ מענטש קאָן זיך דערטראַכטן.

פון אַלע מיינע יאָרן ווייס איך, איך האָב עס נאָך געוואוסט ווען איך בין געווען אַ קינד, אז ווען מען טראַגט אַרויס אַ מת פון שטוב, טאָר מען ניט צולייגן דעם אויער צו דער שוועל, ווייל די נשמה פונעם מת דרייט זיך אַרום שוועל און באַוויינט דעם גוף. קיין מענטשיש אויג אָדער אויער טאָר דעם געוויינט ניט פאַרנעמען. מ'זאָגט, אויב עמיצער לייגט צו דאָס אויער צום שוועל, מוז ער באַלד שטאַרבן, ווייל גאָט וויל ניט אַנטפלעקן די נשמה צו די לעבעדיקע. אָבער, אז איך זוך דעם טויט אויף זיך און ער מיידט מיך אויס, האָב איך געטראַכט: זאָל גאָט טאָן מיט מיר וואָס ער וויל, פאַר מיר איז דער גיהנום ניט קיין שרעקעדיג אַרט, איך בין שוין אין גיהנום אויף דער וועלט. און אַ זאָ שכן איז געשטאַרבן, בין איך ווי עס איז אַריינגעקראַכן, זיך פאַררוקט אין אַ ווינקל, די שטוב איז געווען פול מיט מענטשן, קיינער האָט זיך צו מיר ניט אומגעקוקט. נאָר אז אַלע זיינען אַרויס נאָך דעם ארון האָב איך זיך געטאָן אַ צי אויס איבערן שוועל און געבליבן ליגן מיטן אויער אויף דער שוועל. מענטשן האָבן געמיינט, אז איך בין געפאַלן, האָט מען מיך אויפֿ- געהויבן... און ווי איר זעט, בין איך געבליבן צו נאָר, איך בין ניט געשטאַרבן. . .

בין איך איצט געקומען צו אייך, איר האָט זיך אַזויפיל געמיט מיר מיט עפעס צו העלפן, האָב איך געטראַכט, אז קיין בעסערע הילף ווי מיר העלפן אויסלייזן זיך פון לעבן קען גאָר פאַר מיר ניט זיין, איר ווילט מיר בעסער העלפן לעבן? טויט, זאָגט איר, פאַר- שפעטיקט מען ניט? אַ דאָנק, טייערע, אַ דאָנק, נאָר העלפט מיר ניט. איך וועל עס שוין, איך וועל... זייט געזונט, זייט געזונט!

שניי - קוילן

נײַט אומגעצוימטער פרייד האָט דאָס יונוואַרג זיך אַרויסגע-
לאָזט באַגריסן דעם ערשטן שניי. ער איז אָנגעקומען דורך דער נאַכט,
אין אַ שבתדיגן פרימאַרגן, מיט אַזאַ פולקייט און בלענדיקייט,
ווי אַ סורפריז. דער שניי איז געקומען צוזאַמען מיט אַ שבתדיקער
זון און האָט אָנגעגאַסן די קינדערשע הערצער און גלידער מיט אַ
פריידיקן כח, מיט אַ רעשיקייט, וואָס האָט זיך פון זיי געריסן ווי
אַ שטורם, ווי אַן אויפברויז. מיט בלענדיקער וויסקייט און פּוּקקער
בליציקייט האָט דער שניי צוגעדעקט אַלץ וואָס דאָס אויג האָט
געקענט פאַרנעמען. אַלץ האָט אויסגעזען באַנייט, דערפרישט. ניט
געווען צו דערקענען די אַרומיקע גאַסן.

קינדער מיט שליטעלעך, מיט גלאַטע ברעטלעך, האָבן זיך גע-
שאַרט אויף די בייכער, זיך געקוליעט מיט די פיס אַרויף און זייערע
קולות האָבן אָנגעפילט דעם אַרום. שניי-קוילן זיינען געלאָפן רעכטס
און לינקס, האָבן געטראָפן די פנימער, די אויגן, די נעזער און זיך
צעשאַטן מיט אַ שווינדלדיקער פריילעכקייט.

אין איר וועגעלע וואָס איז געשטאַנען לעבן פענצטער פון איר
טאַטנס קראָם, איז לאה אין יענעם פרימאַרגן געשטאַנען אַ שיינענ-
דיקע, אַן אָפגעפרישטע. אירע באַקן, אָנגעפרוירענע, דערוואַרעמטע,
פון דער קעלט, זיינען געווען טונקל-רויט; די האַר האָבן זיך געריסן
פון געשטריקטן היטעלע און האָבן אויסגעזען באַזילבערט קעגן
דער זון. אירע הענט האָבן געאַרבעט פלינק ווי זיי וואַלטן עפעס
וועלן דעריאָגן. זיי האָבן געאַרבעט אַן אויפהער, געוואַלט אַרייַנכאַפן.
די צוויי הענט האָבן געוואוסט, אַז זעלטן קערט זיך אום אַזאַ
פרימאַרגן.

לאה איז געווען אַ מיידעלע פון אַ יאָר צוועלף. איר טאַטע האָט
געהאַט אַ קליין קרעמל, וואו ער האָט געמאַכט און פאַרקויפט ציגאַרן.
ער האָט געמאַכט די ציגאַרן ביים פענצער און געהאַלטן אַן אויג
אויף לאהן.

ווען מען איז פאַרבייגעגאַנגען די קראָם, באַזונדערס זומער-
צייט, האָט מען שטענדיק געזען לאהן זיצן אויף אַ בידעריק וועגעלע,

וואס האט אויסגעזען ווי א שטול. אמאל האט זי געהאלטן א ביכל אין דער האנט און אמאל א שטריק צום שפרינגען. זי האט זיך געשפילט זיצנדיק מיטן שטריק, אים געווארפן ווי זי וואלט עמיצן וועלן כאפן. די שכנים האבן געוואוסט פארוואס לאה זיצט אלעמאל ביים טאטנס פענצטער. לאה אליין האט זיך פון וועגעלע ניט געקענט ארויסהייבן, זי האט געמוזט אנקומען צום טאטן, כאטש זי האט געטראגן „ברעיסעס“ אויף ביידע פיס. ווען זי האט זיך געוואלט אויפ-הייבן האט דער טאטע געמוזט אוועקלייגן די ארבעט און איר קומען העלפן. אפילו אז זי האט זיך שוין אויפגעשטעלט מיטן טאטנס הילף, האט זי ניט געקענט גיין אן צוויי קוליעס.

לאה פלעגט זיצן און ווארטן, טאמען וועט א ניט-הויך מיידל וועלן שפרינגען, וועט לאה פאר איר דרייען דעם שטריק און יענע וועט שפרינגען איבערן שטריק.

לאה איז געווען דאס ערשטע קינד ביי טאטע-מאמע. זי איז געווען א ליכטיקע מיט בלאנדע לאקן און טונקל-ברוינע אויגן. איר קערפערל — ווי פון ווייכסטן סאמעט. זי האט געבראכט א סך פרייד אין דער ניט-רייכער שטוב און אלע שכנים פון הויז — ארום דרייסיק איינוואוינער — האבן זיך געקוויקט מיטן קינד. קיין גרעסער גליק ווי אט דעם גאלדענעם אוצר האט זיך גאר איר מאמע ניט געוואונטשן.

ווען לאה איז געווארן צוויי מיט א האלב יאר האט דער קינדער-פאראליז, ווי א גיפטיקע שלאנג, אויסגעזויגן דאס חיות פון אירע ביידע פיס. זי איז געבליבן ליגן אין איר קינדער-בעטל ווי א שטיק ליים, און עס איז שווער געווען צו גלויבן, אז דאס איז דאס זעלביקע קינד. מיט א פאר טעג פריער האט נאך דאס קינד אנגעפילט דאס הויז מיט איר קינדעריש געלעכטער און פלאפלעריי. ניט נאר איז ניט געווען צו דערקענען ס'קינד. אויך טאטע מאמע זיינען אין געציילטע טעג פארעלטערט געווארן. דער טאטע האט געמוזט אפהיטן דאס שטיקל ברויט, האט ער, זיצנדיק ביי דער ארבעט, א סך מאל אינגאנצן ניט געהערט און ניט געזען, וואס ארום אים טוט זיך, און די מאמע האט מיטן קינד אויף אירע הענט זיך ארומגעשלעפט פון דאקטאר צו דאקטאר, ביז מען האט אויסגעשעפט די אפגעשפארטע פאר דאלאר ביי זיך און דער משפחה. ווען ס'איז שוין ניט געווען קיין געלט פאר דאקטוירים האט זיך

די מאַמע געשלעפט מיטן קינד אין די שפיטעלער. עס איז אַוועק אַ סדרה מיט פאַרשיידענע מיינונגען פון עטלעכע דאָקטוירים. אין דאָקטאָר האָט געראַטן מען זאָל גלייך אָפּערירן, דער צווייטער — וואָרטן. די מאַמע האָט ניט געוואוסט וועמען צו פּאָלגן און איז ניט געשלאָפּן קיין נעכט. קיין בעסערונג איז מיט דער צייט ניט אַרייַנגעטראָטן.

מען האָט אויסגעפרוואוּט אַלע נייע „קאָרעקציעס“, אָן רעזולטאַטן. אָפּגעזען פון איר קראַנקהייט און הילפלאָזיקייט האָט לאה געשיינט ווי די זון. זי איז געווען דער ליבלינג פון די דאָקטוירים און די נוי־רעסעס, אָבער אַלעמענס באַמיאונג צו שטעלן דאָס קינד אויף די פיס איז געווען אומזיסט.

די צייט האָט געטאָן אירס. עס זיינען אַוועק עטלעכע יאָר. לאהס מאַמע האָט געבוירן נאָך אַ מיידעלע און האָט מער ניט געקענט אָפּגעבן די גאַנצע צייט דער קראַנקער. ווען לאהס שוועסטערל איז נאָך געווען אַ פּיצל, האָט זיך לאה געשפּילט מיט איר ווי מיט אַ ליאָלקע, באַוואונדערט איר יעדער ריר און צאָפּל, און זיך געפּרייט, ווי איר מאַמע מיטן פּיצלס אַ מינעלע און שמייכל. אָבער אַז די קליינע איז אונטערגעוואָקסן און איז אַרומגעלאָפּן אין אַלע ווינקלען פון דער שטוב, און אַז די מאַמע האָט זיך פאַרגעסן און האָט געקושט דער קליינער רי הענטעלעך און פיסעלעך, — האָט זיך עפעס געשטעלט ביי לאהן אין האַלדז, און איר מויל האָט זיך איינגעהאַלטן פון אַ ציטער. וואָס גרעסער און וואָס שענער דאָס שוועסטערל איז געוואָקסן, אַלץ אומעטיקער איז געוואָרן לאהס פנים.

אַ בייזקייט האָט זיך פאַרקליבן אין לאהס ליכטיקע קינדערשע אויגן־ווינקלען. איר נעזל האָט זיך אביסל אַרונטערגעלאָזט. אַ פאַרדריסלעך קנייטשל האָט זיך באַוויון אויף איר העל־קינדערשן שטערן און ביי איר אַוועקגערויבט אַ טייל פון איר קינדערשקייט. נאָר די דיקע, בלאַנדע לאַקן זיינען פאַרבליבן ווי געטרייע וועכטער, האָבן באַקראַנצט דאָס אויסגעמאַגערט פנימל ווי אַ זונען־פלאַנק.

ווען לאה איז געווען יינגער, פלעגן אַלע קינדער פון גאָס זיך שטענדיק קלייבן אַרום איר וועגעלע און זיך שפּילן מיט איר. זיי פלעגן זי מאַכן פאַר אַ קינד, וואָס דאַרף באַדינט ווערן, אָדער ווען זיי האָבן זיך געשפּילט אין „סקול“, פאַר אַ שילערין. לאה האָט זיך כמעט ניט געלאַנגווייליקט. אָבער ווען זי האָט דערגרייכט דעם

שול עלטער אינאיינעם מיט אירע מיטשפילער, איז לאה פאראייניג-
זאמט געוואָרן. אַ לערערין פלעגט צו אַיר קומען אויף אַ פּאַר שעה
אַ טאָג און דו איבעריקע צייט איז זי געבליבן אַליין.
שפעטער איז שוין לאה געגאַנגען אין סקול. אַלע פּרימאַרגן איז
געקומען אַ באַס און זי גענומען אין סקול. אין באַס זיינען
געווען נאָך אַזוינע הילפּלאַזע קינדער ווי זי. אַ קינד איז — אַ קינד...
האַט זי געפונען אַ וועג ווי זיך אַרויסרייסן פון די צויעמען...
קינדער טראַכטן ניט פון מאַרגן און אויפן וועג איז מען געווען
פּריילעך. מען האָט געזונגען, געלאַכט, זיך געוואָרפן מיט וואָס עס
האַט זיך נאָר געמאַכט. איין קינד האָט אָנגעשטעקט ס'אנדערע מיט
געלעכטער און עס האָבן געלאַכט אפילו די קינדער, וואָס האָבן
ניט אַנטייל גענומען אין שפּיל. אָבער אַז לאה איז געקומען אַהיים,
איז זי צוריק אַריין אין איר איינזאַמער וועלט. זי האָט נאָכגעקוקט
די שפּרינגענדיקע, לאַכנדיקע קינדער. זי האָט זיי געוואָלט נאָכטאָן
מיט אירע אַלע חושים, אָבער דאָס זיינען ניט געווען קיין רעאַלע,
אויסדרוקספולע באַוועגונגען. לאה פלעגט אַמאָל פּרעגן די מאַמע:
— ווען וועל איך שוין קאָנען גיין? נאָכדעם האָט זי שוין ניט גע-
פּרעגט. זי האָט באַמערקט אַז די מאַמע האָט אָפּגעדרייט דעם קאָפּ
און אָנגעהויבן רעדן פון עפעס אַנדערש, האָט זי פאַרשטאַנען, אַז
די מאַמע האָט איר ניט וואָס צו ענטפערן.
זומער האָט לאה געפילט צום ערגסטן. זומער צעלויפן זיך די
קינדער אין די אַרומיקע פאַרקס. אַ סך קינדער פאַרלאָזן אינגאַנצן
די שטאָט. דעמאָלט בלייבט זי אַליין אַ פאַרלאָזענע. עס ווערט איר
צו לאַסט די איינזאַמקייט און עס ווערן איר דערעסן די ביכלעך...
זי וואָלט אויך געקענט גיין אין פאַרק, איז איר אָבער שווער אַריבער-
צוגיין די גאַס און דער פאַרק איז ווייטלעך, מוז זי זיצן לעבן קראָם
און צוקוקן ווי דער טאַטע שאַקלט זיך איבער די טאַבאַק-בלעטער.
צייטנווייז פאַרגלוסט זיך איר צו לאַכן פון טאַטן, אָבער ער איז דאָך
אַזאַ פאַרזאָרגטער, אַ בלייכער, און זי האָט ניט קיין האַרץ צו
לאַכן פון אים. זי וואָלט אים אַרומגענומען און אים אויסגעקושט
די צעקנייטשמע באַקן, ווען ער וואָלט איצט אַרויסגעלאָפן צו איר...
עס טרעפט אַז אַ מיידל אַדער אַ יינגל יאָגן זיך פאַרביי אויף
רעדלעך. זיי טוען אַ פּריילעכן מאַך מיט דער האַנט און זי
ענטפערט זיי אויך מיט אַ פּריילעכקייט. אָבער דאָס טרעפט זעלטן.

זי איז צופרידן אז עס רעגנט און זי דארף ניט צוליב טאן דער מאמען און זיצן אין גאס. זי וויל בעסער זיין אליין. זאל קיינער ניט זען ווי איינזאם זי איז.

ווינטער איז אינגאנצן אנדערש. ווינטער דארף לאה ניט זיין אזויפיל אין גאס. ווינטער האט זי א סך היים-ארבעט פון סקול און האט ווייניק צייט מקנא צו זיין די אנדערע קינדער. ווינטער קאן זי אויך אביסל זיין גלייך צו אנדערע. דאס איז ווען עס פאלט אויס א שניי, ווי יענער פרימארגן.

לאהס טאטע האט זיין קראם אויף דער ראג גאס וואס איז ליידיק פון אלע דריי זייטן. ווען עס קומט א שטורעם פאלן דאס אן גאנצע בערג שניי און מען קאן צו דער קראם ניט צוקומען. דאס שאדט דער פרנסה. פאר לאהן איז עס אבער א יום-טוב, אויף וועלכן זי ווארט גאנצע חדשים. ווען עס פאלט אן דורך דער נאכט א גע-דיכטער שניי, איז שוין יעדע מינוט טייער פאר לאהן. זי קען זיך שוין ניט דערווארטן די מאמע זאל איר העלפן ארונטערגיין. עס קלאפט איר שוין באצייטנס דאס הארץ פון דעם געדאנק, אז היינט האט זי די געלעגנהייט צו זיין וואס זי איז, וואס זי וויל זיין, ווייזן וואס זי קען!

לאה האט פלינקע הענט און געשיקטע. אירע אויגן קוקן ווייט און גלייך. זי שטייט אויף אירע אין אייזן-געצוימטע פיס אינמיטן א בארג שניי. די אויגן זיינען בליציק און די באקן צעפלאצט פון דער הייסער קעלט... זי שטייט און שלידערט מיט דער פלינקייט פון א קאץ. די קינדער וואס ווילן זיך מיט איר פארמעסטן, כאפן א גאב. איידער עמיצער האט געווארפן איין קויל, האט שוין לאה געווארפן צען. לאהס פרייד איז גרויס! זי האט בעסער ליב צו שלידערן די קוילן אויף יינגלעך. מיט א יינגל איז גאר עפעס אנדערש. אויב זי טרעפט אן א יינגל, אויף וועלכן זי טראגט עפעס א פארדרוס, דעמאלט גייט-אויף א פרייד אין איר יעדן ריר און קער, אין יעדן ווארף מיט איר קאפ און ריר מיט א בארקע. איר הילכיקער געלעכטער קלינגט דאן אפ אין דעם פארשנייטן ארום און איר מאמע שטיקט זיך דאן מיט טרערן און דרייט דערביי אוועק דעם קאפ לאה זאל ניט זען.

ווען לאה טרעפט אן אויף א יינגל א שטיפער, וואס וויל איר אפטאן א שפּיצל, פאָרגנבעט ער זיך פון הינטן, כאַפט איר אַן פאָר די הענט, אָדער פאַרשטעלט איר די אויגן מיט זיינע הענט. דעמאָלט, ווי נאָר לאה דערפילט די באַרירונג און אַ וואַרעמקייט דערלאַנגט אַזש צו אירע קוים־פילבאַרע פיס. די וואַרעמקייט גיסט זיך ווי אַ כישוף פון אויבן אַראָפּ און פון אונטן אַרויף. לאה וואָלט וועלן די וואַרעמקייט זאָל אָנהאַלטן אַ לאַנגע צייט, אַן אויפהער, עס זאָל זיך כסדר איבערחזרן...

כדי עס זאָל זיך איבערחזרן דאָרף לאה האַלטן אין איין וואַרפן און טרעפן מיט די קוילן, טרעפן אין ציל — דעם וואָס זי וויל... וואָלט נאָר דער שניי געאַנגען און גענאָגען און קיינמאַל ניט אויפהערן, איז אַבער דער ווינטער אַזוי קורץ...

מִינֵי אֲטוֹרָן

אין שפיטאל

עס איז כמעט שטיל אין דעם גרויסן, פיר-און-צוואנציק בעטיקן „וואַרד“; דאָ — אַ שטילער געמורמל; אין ווינקל — אַ קרעכץ, אַ שטילער הוסט, אַבער צוליב דעם גרויס פונעם צימער מאַכט עס אויפן אַריינגעקומענעם אַן איינדרוק ווי דער גרעסטער טייל פאַציענטן וואָלט געדערעמלט אָדער גערוט אין דער נאַכמיטאָגדיקער שעה.

אַבער עפעס שרייט אַריבער אַט-די אַלגעמיינע שטילקייט. עס דערגרייכט צום אויער עפעס וואָס איז ניט קיין קול פון אַ מענטשן, ניט קיין קרעכץ, ניט קיין געוויין און דאָך עפעס, וואָס לאָזט ניט רוען. דאָס קול איז אַזוי אַריינדרנגענדיק מיט זיין שטילקייט, אַז איר זענט זיכער, אַז אַ יונג קינד האַלט ביים אויסגיין, און דאָס זיינען די לעצטע צאַנקענדיקע טענער פון אַ נשמה ביים געזעגענען זיך מיטן גוף...

אַז מען גייט ווייטער קומט מען אַריין אין דער צווייטער העלפט פון דער פאַלאַטע און דאָ ווערן שוין די טענער גאַנץ דייטלעך. אין סאַמע עק פונעם צימער, אונטער אַ פאַראַוואַן, ליגט אַ האַלב-טויטער קערפער פון אַן אַלטער פרוי. איר פנים געל, אירע אויגן — פאַרמאַכט, און פון דעם האַלב-פאַרמאַכטן מויל וויינט אַרויס אַ ריענדיק, האַרצרייסנדיק געוויין-געזאַנג.

זי זינגט אַרויס אַ געוויין מיט אַ צאַרטקייט פון אַ יונגער מאַמע וואָס האָט איצט נאָר וואָס פאַרלאָרן איר איינציק קינד. צאַרט און האַרציק און קלאָר זאָגט זי אַרויס אין איר געוויין: „קינדעלע, מאַמעלע, גיי ניט אַוועק, ניט לאָז מיך אַליין“.

אַזוי כסדר. לעבן איר בעט שטייט אַ טאַכטער. אַ מיטליאַריקע פרוי מיט אַ באַטריבטן פנים. די טאַכטער איז צופרידן ווען זי האָט אַ זייטיקן מענטשן מיט וועמען כאַטש אויף אַ וויילע צו טיילן איר גרויסן ווייטיק. זי דערציילט:

„ביז מיר האָבן זי געבראַכט אין שפיטאַל האָבן מיר געמיינט אַז זי וועט כאַטש די אויגן עפענען, כאַטש אירע קינדער דערקענען.“

אָבער, ווי איר זעט, איז שוין דער דריטער טאָג אַז זי באַוויינט איר ערשט קינד, וואָס איז געשטאַרבן, ווען עס איז אַלט געווען צוויי יאָר. זי האָט קיינמאָל דאָס קינד ניט פאַרגעסן, פלעגט עס דערמאָנען, ווען נאָר זי האָט געהאַט אַ געלעגנהייט... ..

די טאָכטער גלעט די לעבנגעבליבענע האַנט, גלעט דער קראַנקערס פנים, אָבער קיין סימן פון אַן אָפּרוף. זי איז ניט מער ווי אַ קערפּער פון וועלכן דאָס לעבן איז אויסגערוּנען.

אַט געווען, אַט געלעבט, געאַרבעט, גערעדט, געלאַכט און פלוצלונג — עפעס האָט זיך איבערגעריסן — און אויס... ..

דאָס וואָס איז אין איר פאַרבליבן האָט זיך אַ קער געטאָן צוריק אויף כמעט אַ האַלבן יאָרהונדערט — און זי ליגט איבערן קערפּערל פון איר ערשט געבאָרן שטאַרבנדיק קינד און רעדט: „קינדעלע, מאַמעלע, לאָז מיך ניט אַליין!...“

אָבער פון וואַנען, פון וואָס פאַר אַ פאַרבאַרגענע קוואַלן, אַזאָ רירנדיק, האַרצרייסנדיק, כמעט מעלאַדיש געוויין-געזאַנג? דאָס געוויין, ווי שטיל עס איז, אַזוי טיף איז עס און אַזוי בויערט עס די מענטשלעכע נשמה... ..

ווער איז בכוח אַזוינס איבערצוגעבן?

שטייענדיק ביי דער קראַנקערס בעט, זיינען אין מיין געדאַנק אַרויפגעשוואַומען דערמאָנונגען פון אַזאָ מין געוויין-געזאַנג. יא, איך האָב די טענער געהערט, געהערט פון אַ גרויסער קינסטלערין פון דער „הבימה“. נאָר אַזאָ קינסטלערין מיט אַזאָ נשמה-געפיל איז בכח אַזוינס אַרויסבריינגען — די קינסטלערין חנה ראָווינאַ.

וואָס פאַר אַ פסיכאָלאָג קען אַריינדינגען אין די לעבנע-בליבענע קעמערלעך פון דער אומגליקלעכער קראַנקער? און וואו נעמט מען ווערטער, וואָס זאָלן דינען ווי אַ טרייסט פאַר דער טאָכטער?

דאָס לעצטע פּונעצל

טו באַקלאַגט זיך דער אַלטער דאָרטן ביים פענצטער. באַקלאַגט זיך אייגנטלעך פאַר זיך אַליין, ווייל זיין שכן צו וועמען ער רעדט, ליגט איינגעדרייט, און באַמיט זיך איינצוהאַלטן דאָס וואַרפעניש

וואָס, ווי ער זאָגט, לאַזט אים ניט אָפּ זינט זיי האָבן אים געגעבן די פּראַבע־איינשפּריצונג.

דער קראַנקער רעדט צו זיך אַליין; דאָס הוסטן וועט מיך טרייבן פון זינען! אַ בייסעניש אין האַלדז, א שטיקעניש. וואו נעמט מען כח דאָס אריבערצוטראַגן? כאַפט עס אָן, איז כאַטש נעם און שפּרינג פון זיך אליין אַרויס.

דער שכן הייבט אויף אַ קליין ווייס קעפל, קוקט מיט מיטגעפּיל, דרייט זיך אום מיטן פנים צו דער וואַנט און זאָגט: „מען נעמט עפּעס אין מויל אַריין, אביסל וואַסער אפּילו איז אויך אַ שטיקל הילף.“ דער הוסטער, צופרידן וואָס יענער האָט אים דערהערט, פּיעסטשעט זיך: „יא, מען נעמט עפּעס! ווען דער הוסט איז אַ לייכטער, איז טאַקע אַביסל וואַסער אויך אַ הילף, אָבער אַז עס רייסט און בייסט, פּילט איר ווי אריינצורוקן אַ בעזים אין האַלדז אַריין...“

„איר זאָגט מען נעמט עפּעס, וואָס ניט איז? נעם איך טאַקע. איך האָב געפונען אַז אַ פענעצל מאַראַנץ איז אַ שטיקל הילף. מיינע האָט מיר היינט געבראַכט אַ גרויסן מאַראַנץ, אַ גרויסן, אַ זאַפטיקן. זי וועט דאָ ניט זיין גאַנצע דריי טעג. ווי ווייט קאָן מען גיין מיט איין מאַראַנץ, האָב איך דעם מאַראַנץ צעטיילט אויף פענעצלעך און אַז עס ווערט גאַר שלעכט, אַז קיין וואַסער העלפט ניט, נעם איך אַ פענעצל מאַראַנץ. איך היט עס אָפּ ווי די טייערסטע רפואה. איצט האָט זיך דאָס זעקעלע מיט די פענעצלעך אויסגעלאָזט, קוים איין פענעצל פאַרבליבן...“

דער קראַנקער קייכט און קייכט, הוסט און הוסט. זיין שכן קומט צו. ער זעט ווי דער שכן שאַקלט זיך אַ צונויפגעדרייטער און ציט אויס אַ טרייסלענדיקע האַנט צום טישל, נעמט אַרויס דאָס לעצטע פענעצל מאַראַנץ, וויל עס דערלאַנגען צום מויל און צעקייכט זיך אַזוי שטאַרק, אַז דאָס לעצטע פענעצל גליטשט זיך אים אַרויס פונעם מויל און ער בלייבט מיט אַן אַפענעם מויל! ער קוקט אויף דער ערד וואו עס ליגט דאָס שטיקל מאַראַנץ און צעשמייכלט זיך. ער ברומט איראַניש: „אוי גאָט, ניטאָ קיין שיעור צו רשעות!...“

א פאר ווערטער פון מחבר

אין דעם בוך זיינען צונויפגעזאמלט א גרעסערע צאל דער-
ציילונגען, וואָס האָבן זיך די לעצטע פּאַר צענדליק יאָר געדרוקט
אין דער „מאַרגן פּרייהייט“ און די לעצטע יאָרן אין די „זאַמלונגען“.
דאָס בוך דערשיינט מיט דער הילף פון חברים און פּריינט,
וואָס האָבן אויף זייער אייגענער איניציאַטיוו גענומען אויף זיך
דעם שווערן עול פון שאַפן די פּאַנדן פאַר דעם בוך. דער בוך-
קאַמיטעט, וואָס אַ טייל פון אים באַשטייט פון אַנגעזעענע שרייבער,
האַט זיך איינגעשפּאַרט און מיט אַ סך עקשנות און נשמחדיקער
איבערגעבנקייט און ליבע צום יידישן וואָרט געזען אַז די דער-
ציילונגען זאָלן דערשיינען צווישן די טאַולען.

נאָר אַדאַנק זיי וועלן צענדליקער מענטשישע לעבנס, ווייטיקן,
וואָס האָבן ביז איצט געדרימלט צווישן פאַרגעלטע, אַלטע פּאַפּירן,
באַקומען זייער געשטאַלטלעכן תיקון אין בוך. איך האָף, אַז זייער
שכר וועלן זיי באַקומען אין זייער אחריותדיקער, דאַנקבאַרער
אַרבעט.

צי האָט זי די מי געלוינט ? זיינען די דערציילונגען אַ בייטראַג
צום יידישן וואָרט ? דער לייענער וועט, פאַרשטייט זיך, זיין דער
פּוסק אחרון !

פאַרן מחבר, פאַר דער דערציילערין אליין, האָט דאָס בוך
געעפנט נייע, ליכטיקע האַריזאָנטן, וואָס האָבן אפילו פאַרשטעלט
די נאַענטע שיינקייט פון דער אייגענער סביבה, אין וועלכער עס
געפינען זיך אַזעלכע טייערע חברים און חברטעס.
איך ווינטש די אַלע טייערע פּריינט און חברים, אַז דאָס ליכט
פון די געשילדערטע טיפן און געשטאַלטן זאָל באַגלייטן זייער וועג.
דעם זעלבן דאַנק און וואונטש אויך די אַלע וואָס האָבן געמאַכט
אַ פינאַנציעלן בייטראַג. זיי אַלעמען מיין אנערקענונג !

פ ר ו מ ע ה א ל פ ע ר ן

ארגאניזאציעס, חברים און פריינט

וואס האבן געהאלפן דאס בוך זאל דערשיינען

ב ו ך ק א מ י ט ע ט

י. א. ראָנטש, פּאַרזיצער
שמואל דייקסל, וויצע-פּאַרזיצער
ברוך מילער, סעקרעטער
בעלאַ גאַלדווירט, לילי מילער, פינאַנץ-קאָמיטע

אַקטיווע מיטגלידער

סאַפי באַבריק, י. פישערמאַן, ראַוז אַראַנאַוו, בעסי האַלאַוויץ.

יידישער קולטור און הילפס-פאראיין (שלום עליכם הויז
איסט טרימאַנט עמאַ לאַזאַרוס קלוב
מאַריס ראַזנפעלד לייען-קרייז

י ת י ר י ם

וועלוול סטיין (אין ליכטיקן אַנג- דענק פון זיין פרוי ראַזאַ).	אַרטור וויראַב
קאַרל, ליזאַ און אייניקלעך (אין ליכטיקן אַנדענק פון זייער מאַמע און באַבע ראַזע סטיין).	ליזאַ פּאַדאַלסקי
נאַראַ ה. לין (פרומע האַלפּערנס טאַכטער).	סאַפי באַבריק
דזשעק און איידא פישערמאַן דר. לואיס שאַצאַוו	מאַלי קרוגער
יוסף שעפיפער	יוסף און פאַלי קאַהן
בען בענאַוויטש	לינאַ טוויין
ראַוז אַראַנאַוו	מינאַ מאַקאַווסקי
דעיוו קעס	לאַה און סעם נעלסאָן
	יאַשאַ אייזנבערג
	ראַכיל סאַלאַמאַן
	דר. און מרס. שייפּער
	יוסף און נינאַ ברידזשער
	חבר און חברטע דשעי האַפּמאַן

מר. און מרס. זעגערמאן
משה קיש
עלא און נייטן ווייניג
הערי קעסלער
ראובן האך
אהרן און שרה גודעלמאן
משה ראהינסקי
ס. שעלי
מרס. ה. קאצמאן
לינא אלפערט
בלומע פיינסטיין
ישראל לעווין
עמא און דזשעק בעלאנד
אנא גאטליב
חברים דאראשקין
עלסי סטאראבין
אניוטא סאשין
עטל מארשאק
יעקב און צילי גאז
ישראל דוב טאבאטשניקאף
ר. קאן
ה. וויינער
אסתר כץ
דוד סעלצער
שמואל דייקסל
ב. כאזאנאוו
אהרן בוירג
כאשע-לאה קאזיניץ-כץ
פעני קאופמאן
דזשעני העפטער
אסתר גרינבערג
לאה אדלער
חבר קויפמאן
מינא כייקין
מאלי פאקס
פרומקע

מר. און מרס. ווייס
העלן קאניג
בערטא און אברהם פרוט
רוט סטריים
עמא און נייטןדעניעלס
סעם פינקל
סעם קאהן
נינא גאלדסטיין
ראזע סאפראן
מאריס גראבין
ברוך און לילי מילער
נארמא מילער-אדלער
סעי און ראזא פערלמאן
איידע און אברהם וויינגארט
ליליע בארטניק
יוסף גליקסמאן
יאנקל און דארא פיש
פייגל און עלי שפרינגער
דוד קאפלאוו
א. קאליש
עלי און דבורה סטאליער
לערי און אסתר אראנעק
דזשעק האלשינסקי (אין אַנדענק)
חיה גראבאוויס (אין אַנדענק)
נייטן און קלארא שניידער (סאן
פראנציסקא
אסתר מילער (לאס אנדזשעלעס)
דארא ביירעק (לאס אנדזשעלעס)
דארא קאהן
יוסל און מערי ווארעק (לאס-
אנדזשעלעס)
דזשעני ראזען
בערל און שרה קוואלוואסער
אנא און סעם זאלצמאן
יוסף און ראשע שאפירא
מעס שניידער

ישראל קעס	יאנקל און פייגל גאלדווירט
ש. בודין	קלמן און אַדעלע פרידמאַן
משה וואַסערמאַן און פרוי	איידע מילער
בעלאַ גאלדווירט	ראשעל דזשיקאַב
בלענטש גודמאַן	איטקע און איטשע בערנשטיין
סאַניע גודמאַן	דזשייקאַב סילווער
הערי און ראָזע בייליס	רחל פערלסטיין
ק. ליבערמאַן	היימי און סאַראַ אַקון
ראָז אסטער	שמואל און אסתר קעלערמאַן
לינגאַ ראסקין	רעבעקאַ און סידני גרינבערג
באב גאַלדבערג	סאַפי קאַהן
משה קריסטאל	עמא פאלאק
ליבע סטאַלערמאַן	פערל גאַלדסטיין
א. און לילי מאַדעל	מאַריס וויינטרויב
לואי און פאולא דען	גאַלדע דוביצקי (אין אַנדענק פון
דאַרא און אלתר קאַזאַן	איר מאַן)
לינגאַ	ראָזע לעווין
דאַראַ שפּרינגער	דוד עדלמאַן און פרוי
אהרן סליפקין	לינגאַ און גרשון שמוקלער
מאיר כאַריטאַן	עליק קאַפּלאָוו
אסתר און מאיר איינבינדער	א. שווערדל

אַדעל און אהרן שעק
 עלי זיידל קאַנאַן
 דיוו און איווא גייסבאַנד
 מאניע בענדער ל. א
 שלמה און פרוי וואסערמאַן
 טיימען, ראז פעדערמאַן
 מרים באומעל
 חנה גראבוס (אין אַנדענק)

א י נ ה א ל ט

5.....	י. א. ראנטש: פארווארט
9.....	געבענטשטע הענט
14.....	אין גן עדן
19.....	שכנים
25.....	סוואן פלעשער
40.....	מוניע דער עווסטער און ברוך שפינאזא
44.....	חברטע באשע
50.....	זי, ער און די לבנה
55.....	קריסטאפער וועט דערזיצן
60.....	בלומע
65.....	דריי מאל באגעגנט
71.....	אין דער שטילקייט פון דער נאכט
76.....	„העלאָ בוטש“
86.....	די שטומע מאַמע
101.....	טויטע בלומען
110.....	„ביג באַס“
115.....	קלאַראַ און מערי
135.....	די שטרעף
141.....	„גוד באי קלעאַפּאַטראַ“
147.....	דער גורל פון אַ האַר
151.....	קליק קליק
156.....	מיט אַן אַנדער וועג
163.....	עס קייקלען זיך דריי עפל
168.....	פנימער
173.....	ראַסטי מיין פרייהיט
178.....	„גוד באי האַני“
189.....	זיי האַבן זיך דערזען
202.....	דער גלגול פון אַ וועגעלע
208.....	אין די בערג
213.....	אַ פאַריחומטע שול
221.....	ביי דער מאַמעס קראַנקן בעט
225.....	אין אַ קאָנוואַלעסענט היים
231.....	דער לעצטער פרישטיק

245.....	הינטיש בלוט
251.....	ניטאָ קיין טיר
255.....	גראָדואירונג
264.....	גרויע לעבנס
270.....	די באַבע רייזע זוכט אַן עצה
274.....	שניי קוילן
280.....	מיניאַטורן
	אַ וואָרט פֿון מחבר
	רשימה פֿון ביישטייערער

